LIBRARY OF PRINCETON
NOV 17 1975
THEOLOGICAL SEMINARY

BS680
.O2B8

LIBRARY OF PRINCETON
JUN 12 1975
THEOLOGICAL SEMINARY

DE

EEDS-LEER

NAAR

CHRISTELIJKE EN REGTSGELEERDE BEGINSELEN.

DOOR

Mr. J. I. L. VAN DER BRUGGHEN.

TE LEIDEN,
BIJ S. EN J. LUCHTMANS.
1844.

W. A. NOEST
Predikant

VOORREDE.

Voor omstreeks twee jaren kwam mij een werk in handen van den Christen-Wijsgeer en Regtsgeleerde Göschel, *waarvan de titel is:* »Der Eid nach seinen Princip, Begriffe und Gebrauch. Theologisch-Juristische Studieën von Karl Friedrich Göschel, Doctor beider Rechte. Berlin, 1837. Verlag von Duncker und Humblot, 8vo, *met het opschrift:* Ἄνθρωποι μὲν γὰρ κατὰ τοῦ μείζονος ὀμνύουσι καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος. Hebr. VI: 16. *Ik, die over den Eed vroeger wel nagedacht, en ook iets geschreven had, doch, ik mag het niet ontveinzen, uit een bloot regtskundig*

oogpunt, leerde denzelven uit dit werk, met verwondering, uit een geheel ander, (schoon het hetzelfde moest wezen) uit het Godsdienstig, dat is te zeggen, Christelijk oogpunt kennen. — Diep getroffen door het licht, hetwelk bij mij over dit gewigtig onderwerp opging, gedrongen door de behoefte om den Eed, als den grondslag van den Staat, als het voorname vereenigingspunt, alwaar Christendom en Wetgeving met elkander noodwendig in aanraking treden, ook aan vele anderen te doen kennen, die denzelven, even als ik, langen tijd, mogten hebben miskend; — gevoelde ik mij geroepen, om het voetspoor van Göschel, *naar de mate der gave die mij geschonken mogt worden, te volgen.*

Daartoe vertaalde ik éérst zijn werk grootendeels, maar meende al gaande weg in te zien, dat eene eenvoudige uitgave van dien arbeid aan mijn oogmerk niet geheel zoude beantwoorden. — Want vooréérst draagt hetzelve de kenmerken eener ingewijdheid in de geheimen der Duitsche nieuwere, misschien bijzonder der Hegeliaansche Wijsbegeerte, waarvan men den sleutel, dien men

hebben moet, om in hare terminologie in te dringen, in ons Vaderland weinig bezit, en trouwens ook wel missen kan: — ten andere, zag ik bij hem, hoewel ik mij verheugen mogt omtrent de groote hoofdwaarheden des Christendoms met hem op denzelfden grondslag te staan, in de bijzonderheden eenige gevoelens doorstralen, welke niet die van onze Kerk zijn, en welke echter op zijne Eedsleer onmiskenbaar hier en daar invloed hebben gehad: — eindelijk kwam het mij voor, dat de regtskundige toepassing dier leer misschien wel wat op den achtergrond was gesteld. — Ik besloot daarom de stoffe, die ik van hem ontvangen had, liever tot ons gebruik, naar een geheel ander plan, om te werken. — Misschien heb ik daaraan verkeerd gedaan: — ik vrees dat ik in warmte en levendigheid van gevoel, in diepte van inzigten, in bondigheid en kernachtigheid van stijl, verre beneden mijnen voorganger ben gebleven: — doch om waarheid *was het mij bovenal te doen; — en, hoezeer ik ook in de bijzonderheden gedwaald moge hebben, dit getuigenis mag ik mij, geloof ik, opregtelijk geven, dat ik mijne wijsheid niet*

bij mij zelven, maar in Gods onfeilbaar Woord; in Zijne kracht tot waarheid gezocht hebbende, in de hoofdzaak waarheid heb gesproken: waarheid, die geen bevallig kleed noodig heeft, om te zijn en te blijven hetgeen zij is, al wordt zij daarvoor ook niet aangenomen. Evenwel heb ik hier en daar GÖSCHEL *zelven laten spreken, doch niet zonder mij uitdrukkelijk op hem te beroepen. Misschien zal bij den een of anderen daardoor de lust worden opgewekt om zijn voortreffelijk boek zelf in handen te nemen, hetgeen reeds een goede vrucht van mijnen arbeid zal kunnen zijn. — Overigens is van dien arbeid alleen vrucht te wachten door den zegen van Hem, die zich gaarne van zwakke, gebrekkige werktuigen bedient, opdat Hem de eere worde gebragt, »opdat wij mogen zien, en bekennen, en overleggen, en te »gelijk verstaan, dat de hand des Heeren zulks »gedaan, en dat de Heilige Israëls zulks geschapen heeft"* (1).

Slechts één enkel woord heb ik hier nog bij te

---

(1) Jez. XLI: 20.

voegen: — de tijd begint gelukkig reeds ook in ons Vaderland voorbij te gaan, waarin men het voor iets vreemds, ja voor ongepast zoude hebben gehouden, dat een leek, een regtsgeleerde, een boek schrijft, waarin het Boek der Boeken de voornaamste bron is, uit welke hij erkent geput te hebben. — Mogt desniettemin het veelvuldig beroep op Gods Woord, het in aanraking komen met de gewigtigste waarheden des Christendoms in hetzelve iemand tot ergernis wezen; — dan wenschen wij eensdeels hartelijk, dat hij door deszelfs lezing tot de overtuiging moge komen, dat bijzonder in dit onderwerp, gelijk in alles, alleen bij het Licht van dat Woord waarheid is te vinden: — en verdedigen ons voorts met een merkwaardig gezegde van een beroemd Roomsch Catholijk schrijver uit den tijd der Reformatie, AGRIPPA, *hetwelk in onze dagen sommigen tot troost en bemoediging, anderen tot beschaming moge zijn* (1): *»Weet dan nu, dat er niets zoo hoog, »zoo diep, zoo zwaar, zoo verborgen, zoo hei-*

(1) Aangehaald in de Nederlandsche Stemmen, D. I. No. 17.

» *lig is in de Heilige Schrift, dat niet allen den*
» *geloovigen des Heeren Christus toebehoore; ja*
» *dat de gansche Godgeleerdheid allen geloovigen*
» *gemeen moet zijn, schoon ieder naar de mate*
» *zijner vatbaarheid en der gave des Heiligen*
» *Geestes.*"

NYMEGEN,
23 Februarij 1844.

INHOUD.

INLEIDING. . . . . bl. 1— 50.

EERSTE HOOFDSTUK.

De Eed, het middel tot herstel der geloofwaardigheid en van het vertrouwen tusschen menschen. . . . . » 51—102.

AANHANGSEL. . . . . » 102—154.

TWEEDE HOOFDSTUK.

De uitwerking van den regt geloovigen Eed. . » 155—273.

AANHANGSEL. . . . . » 273—289.

DERDE HOOFDSTUK.

De ongenoegzaamheid van het natuurlijke Eedsbegrip. . . . . » 290—344.

AANHANGSEL. I. . . . . » 344—355.

AANHANGSEL. II. . . . . » 355—372.

VIERDE HOOFDSTUK.

De geoorloofdheid van den Eed naar zijn waar begrip. . . . . bl. 373—429.

Aanhangsel. I. . . . . » 429—439.

Aanhangsel. II. . . . . » 440—457.

Besluit. . . . . » 458—480.

INLEIDING.

God is waarachtig (1). Hij is de waarheid (2). In zijn heilig wezen, is onwaarheid eene tegenstrijdigheid met zijne natuur; want onwaarheid is hetgene niet is. En God is Degene die is, het éénige wezen, dat in, door, en op zich zelven bestaat, alleen in zich zelven bepaald is, en van zich zelven kan zeggen: Ik ben omdat ik ben. Daarom kan God niet liegen (3), omdat Hij de waarheid zelve is, gelijk Hij de Heiligheid, de Goedheid, de Volmaaktheid zelve is.

Maar de waarheid zelve zijnde, is God daarom geen afgetrokken denkbeeld. Één in wezen, drie in personen, Vader, Zoon en Heilige Geest, is Hij de Levendige, verpersoonlijkte waarheid, regt en geregtigheid, alleen zelfwezig, zelfstandig, zelfgenoegzaam, onafhankelijk, onvoorwaardelijk, volstrekt.

Zijne waarheid is, als zijn eigen wezen, oneindig, zonder begin en zonder einde, eeuwig voortdurend, onveranderlijk; zoo is zijne waarheid tevens zijne

(1) Rom. III: 4. (2) Deut. XXXII: 4. Jer. X: 10.

(3) Hebr. VI: 18. Num. XXIII: 19. Hij is de Almagtige die alles kan, behalve niet te zijn, hetgeen Hij is.

trouwe: — getrouwheid is voortdurende waarheid (1). Alle zijne raadslagen zijn waarheid en vastigheid (2).

God is de Allerhoogste: — ook de Allerhoogste waarheid. Al wat God denkt, wil, spreekt, is waarheid en regt, dáárom alleen dat Hij het alzoo wil. Hij heeft het leven, de waarheid in Hemzelven. En gelijk de Vader het leven heeft in Hemzelven, alzoo heeft Hij ook den Zone gegeven het leven te hebben in Hemzelven (3).

Daarom kan God alléén van zich zelven getuigen, derwijze, dat wat Hij zegt, waarheid is, en geloofd moet worden, alleen omdat Hij het zegt. De mensch, een eindig betrekkelijk wezen, dat het leven niet in hemzelven heeft, kan van hemzelven aan een' ander niet getuigen, zóó, dat die ander het noodzakelijk gelooven moet, omdat hij het zegt (4).

De geest des menschen die in hem is, zijn zelfbewustzijn, weet wel hetgene des menschen is (5): maar als ondeelbaar en voor zijnen naasten ondoordringelijk wezen, is hetgene hij weet in hemzelven te

---

(1) Waarheid en getrouwheid wordt in den Bijbel door hetzelfde woord in de oorspronkelijke taal uitgedrukt, dat ook geloof beteekent. Ps. LXXXIX: 3. Ps. XXXIII: 4. Spr. XXVIII: 20.

(2) Jez. XXV: 1. (3) Joh. V: 26.

(4) » Gij getuigt van U zelven," voeren de Farizeën den Heere te gemoet, welken zij alleen erkennen willen als den zoon des timmermans. » Uwe getuigenis is niet waarachtig." Joh. VIII: 13.

(5) 1 Kor. II: 11. » Arglistig is het hart meer dan eenig ding, » ja doodelijk is het. *Wie zal het kennen?*" Jer. XVII: 9.

zijn, tot hemzelven beperkt. Zelfs Christus, naar zijne menschelijke natuur, zijnen broederen in alles gelijk, uitgenomen de zonde, betuigt dat Hij van hemzelven niets doen kan, en dat, indien Hij van hemzelven getuigt, zijne getuigenis niet waarachtig is (1).

Maar Christus is ook tevens de waarachtige God, één met den Vader, de eeuwige Zoon, aan wien de Vader gegeven heeft het leven te hebben in Hemzelven, en als zoodanig zegt Hij: « Ik ben 't die van « mij zelven getuige, en de Vader, die Mij gezonden « heeft, getuigt van Mij (2)."

Hij kon van Hemzelven getuigen, omdat Hij, als God, zelf de waarheid is (3), en zeggen kon: Ik en de Vader zijn één (4). En daarom antwoordde Hij op het verwijt der Farizeën. « Hoewel ik van Mij « zelven getuige, zoo is nogthans mijn getuigenisse « waarachtig: want Ik weet van waar ik gekomen « ben, en waar ik henen ga:" namelijk uit God en tot God.

Omdat God de waarheid en het leven is, het levende *τὸ ὄν*, de Allerhoogste waarheid, die boven zich niets heeft waarop zij steunen zoude, maar op zich zelve steunt; dáárom zweert God bij Hemzelven, dat is: Hij bevestigt eene betrekkelijke, voorwaardelijke waarheid, door haar terug te voeren tot de volstrekte waarheid; — eene waarheid, waaraan getwijfeld wordt, door haar te doen steunen *op*, en alzoo in

(1) Joh. V: 30, 31.
(2) Joh. VIII: 18.
(3) » Ik ben de weg, en de waarheid en het leven." Joh. XIV: 6.
(4) Joh. X: 30.

aanraking, in gemeenschap te brengen *met* de hoogste waarheid, waaraan niet meer getwijfeld kan worden, omdat zij de waarheid zelve, de levende waarheid is, hooger dan welke niet opgeklommen kan worden. De menschen zweeren wel bij den meerderen dan zij zijn (1), omdat zij het getuigenis, de waarheid niet in henzelven hebben, en daarom eene hoogere, meerdere waarheid buiten zich noodig hebben, waar niet aan getwijfeld kan worden, en waaraan zij zich vasthouden, om door haar, in haar, met haar, geloof te vinden. — Maar God is zelf die meerdere: daarom zweert Hij bij Hemzelven, dewijl Hij bij niemand die meerder was had te zweeren (Hebr. VI: 13) (2).

---

(1) Hebr. VI: 16.

(2) God zweert bij Hemzelven, bij zijn Wezen, als: Gen. XXII: 16, 17. Jer. XXII: 4; of hetgeen hetzelfde uitdrukt, bij zijne ziele, Jer. LI: 14. Bij zijne Grooten name, Jer. XLIV: 26. Bij zijne heiligheid, Amos IV: 2. Bij zijne regterhand en bij den arm zijner sterkte, Jez. LXII: 8. Bij Jacobs Heerlijkheid, Amos VIII: 7, d. i. »Bij »zich zelven, die Israëls eere en roem was, en behoorde »te zijn.'' God zweert ook bij zich zelven, stelt zich zelven, zijn leven als den onwankelbaren grond, waarop de waarheid eener bijzondere uitspraak rust, wanneer Hij zegt: *Zekerlijk, Ik leve*, waarop dan die uitspraak of toezegging volgt, als: Num. XIV: 21. »*Zekerlijk, Ik* »*leve.* Zoo zal de gansche aarde met de heerlijkheid des »Heeren vervuld worden.'' Verg. Ezech. XVII: 15. XXXIII: 11. In onze vertaling wordt bij deze wijze van eedzwering altijd in parenthesi gevoegd: (»zoo waarachtig als) »*Ik leve.*'' Dit bijvoegsel verduidelijkt, mits men daardoor

« *Ik leve*, spreekt de Heere Heere'' de God Abrahams, Izaäks en Jacobs, « zoo Ik lust hebbe in den « den dood des goddeloozen (1).'' En ook « *Ik leve*,'' spreekt God, geopenbaard in het vleesch, « *en gij zult leven* (2).'' In beide, den onwankelbaren grondslag der eensluidende Belofte van het Oude en Nieuwe Testament bevattende uitspraken, is het *Ik leve*, de volstrekte, ontwijfelbare waarheid, waarop de volgende belofte als op den rotssteen der eeuwen gegrondvest staat.

Maar God is niet alleen zelf de hoogste waarheid: Hij is, (en dit is de tweede hoofdgrondslag van den Eed) Hij is het beginsel, de oorsprong, de fontein van alle waarheid. « Bij Hem is de fonteine des le« vens. In Zijn licht zien wij het licht.'' (Ps. XXXVI:

---

niet misleid worde, om in den eed slechts eene vergelijking te zien van eene onzekere waarheid met eene zekere. De eed is meer: — het is aanhechting van eene ondergeschikte waarheid aan de hoogste waarheid, om *in* en *door* dezelve volstrekte, onloochenbare waarheid te worden.

Dikwijls wordt bij den eed Gods, de eerste grond, het *Ik leve*, weggelaten, en stilzwijgend verondersteld; als: b. v. Deut. I, 34, 35. » Zoo werd de Heere zeer toornig » en zwoer, zeggende: zoo iemand van deze mannen » van dit kwaad geslachte zal zien het goede land, dat ik » gezworen heb uwen vaderen te zullen geven.'' Men behoeft daarbij niet te verstaan: *zoo zal ik geen God zijn*, of, *Ik zal niet leven:* (zie de kantteekening).

(1) Ezech. XXXIII: 2. (2) Joh. XIV: 19.

10). Als een beeld dier alles verlichtende en levendig makende waarheid, heeft Hij in de wereld eene tente gesteld voor de zon, voor welker hitte niets verborgen is. (Ps. XIX.) Hij zelf, in zijn eengeboren Zoon, één van wezen met Hem, is het Licht der wereld. In het eeuwige Woord, dat bij God was, en zelf God was, is het leven, en het *leven* is het *licht* der menschen (Joh. I: 4). Indien de mensch na den val als redelijk wezen nog vatbaar is voor de kennis van éénige waarheid, dan is het alleen, omdat iets van dit licht nog in hem schijnt. Gelijk hij door zich zelven het leven niet heeft, zoo heeft hij ook door zich zelven het licht niet. Het is niet alzoo, dat de gevallene mensch in zich zelven, subjectief, een oog der ziele heeft, waarin hij de waarheid, die uit God, als het Licht, objectief afstraalt, kan opvangen; maar dat oog zelf zijner ziele, waarmede hij, ofschoon het niet meer eenvoudig is, echter nog éénige, hoewel niet Goddelijke waarheid, kan zien, is een overblijfsel van het Licht, het leven, den adem, die God in zijne neusgaten heeft ingeblazen: zonder iets van dat licht in zijn binnenste, zoude hij evenmin waarheid kunnen zien, als hij, zonder het leven, dat God hem heeft medegedeeld, als redelijk schepsel, zoude kunnen leven.

Het is eene, ook in dit onderwerp van den eed allergewigtigste waarheid (1), waarop de geheele

(1) Waartegen over staat, de verderfelijke dwaling, het πρῶτον ψεῦ ς, waaruit » gelijk uit eene onzalige fontein" alle eigenmagtigheid der rede, alle eigengeregtigheid, alle Pelagia-

ware Eedsleer rust, en die op het gezag van Gods Woord niet genoeg kan aangedrongen en op het hart gedrukt worden, dat de mensch, ook na zijnen val, een redelijk, denkend, redeneerend, onderscheid tusschen goed en kwaad, dat is tusschen waarheid en onwaarheid, kennend wezen is, alléén, omdat God nog iets van Zijn Licht, als eene natuurlijke gave, in Zijn binnenste doet schijnen, van dat zelfde Licht, door welks bovennatuurlijke gave hij alleen weder tot de regte kennis Gods, en Zijns Zoons dien Hij gezonden heeft komen kan, welke het eeuwige leven is (1).

God is dus niet alleen zelf *het leven*, en *het licht*, of *de waarheid*, maar Hij is, gelijk de daadzaak der schepping en onderhouding van redelijke wezens alleen genoeg getuigt, de *mededeelbare* en *zich mededeelende* waarheid; — En Hij deelt zich mede, aan alle schepselen, welke het Hem behaagd heeft, tot genot van dat geluk te roepen, door Zijnen Geest, den Geest der Waarheid, van den Vader en den Zoon uitgaande, en te zamen met den Vader en den Zoon, eeuwig, waarachtig God. Daarom zegt ons Gods Woord, dat toen de aarde woest en ledig en duisternisse op den afgrond was, de Geest Gods op de wateren zweefde. God deelde zich mede door

---

nismus of Rationalismus, en ook bij gevolg alle Rationalistische eedsbegrippen hunnen oorsprong ontleenen, dat namelijk, de mensch in meerdere of mindere mate het licht *in zich zelven* heeft, en door het bezit daarvan, tot de kennisse Gods kan worden opgeleid.

(1) Zie Calvinus, Instit. Christ. Relig. L. II. c. 2. § 12. » Ac

den Heiligen Geest. Hij zeide: « Daar zij licht; — « en daar werd Licht.” En toen God gezegd had; « Laat ons menschen maken naar onzen beelde, en « naar onze gelijkenisse,” opdat de heerlijkheid zijner schepping gekend en geprezen zoude worden, door wezens geschikt om dezelve te bevatten, en van het schepsel tot den Schepper op te gaan: — toen was Hij zelf in zijn Woord, door zijnen Geest gesproken en medegedeeld, het waarachtige Licht, 't welk ver-

---

illa quidem vulgaris sententia, quam sumpserunt ex Augustino, mihi placet, naturalia dona fuisse corrupta in homine per peccatum, supernaturalibus autem exinanitum fuisse. Nam hoc posteriore membro intelligunt tam fidei lucem, quam justitiam quae ad coelestem vitam aeternamque felicitatem adipiscendam sufficerent . . . . . Haec omnia quum nobis restituat Christus, adventitia censentur, et praeter naturam, ideoque fuisse abolita colligimus. Rursum sanitas mentis et cordis rectitudo simul fuerunt ablata: atque haec est naturalium donorum corruptio. . . . . . . Quum ergo ratio, qua discernit homo inter bonum et malum, qua intelligit et judicat, naturale donum sit, non potuit in totum deleri; sed partim debilitata, partim vitiata fuit, ut deformes ruinae appareant. Hoc sensu dicit Joannes (I: 5.) lucem adhuc in tenebris lucere, sed a tenebris non comprehendi; quibus verbis utrumque clare exprimitur, in perversa et degenere hominis natura micare adhuc scintillas, quae ostendant rationale esse animal et a brutis differre, quia intelligentia praeditum sit: et tamen hanc lucem multa ignorantiae densitate suffocari, ut efficaciter emergere nequeat . . . . . Perpetuae coecitatis ita eum damnare, ut nihil intelligentiae ullo in genere rerum reliquum facias, non modo verbo Dei, sed sensus etiam communis experimento repugnat.”.

licht een iegelijk mensche komende in de wereld (1).

Ja, dat licht verlicht ook nu nog in zijnen tegenwoordigen toestand, in zekere mate, schoon niet tot ware kennis Gods, een iegelijk mensche komende in de wereld. — Zonder hetzelve, zoude hij geen redelijk, denkend wezen, geen mensch zijn. Hierin is niet zijne zonde, dat hij volstrekt geen licht hebbende, God, zijnen Schepper, en in Hem, de waarheid niet zoude hebben *kunnen* kennen, en erkennen; maar hierin, dat de wereld niet gekend heeft Hem die in de wereld was, en door wien de wereld is gemaakt, namelijk, het Licht hetwelk verlicht een iegelijk mensch komende in de wereld, en hetwelk de wereld, een iegelijk mensch komende in dezelve, dáárom *kon* en *moest* kennen (2).

Maar gelijk het God, de waarheid, het Licht en het leven is, van wien de mensch bij zijne schepping door zijn Woord, door mededeeling van Zijnen Geest, het leven, het licht, en de kennisse van Hem, en in Hem van de waarheid heeft ontvangen, en ook nu nog bij Zijne natuurlijke geboorte éénig licht ontvangt (3);

---

(1) Joh. I: 9. Ook wanneer men *ἐρχόμενον* moest voegen bij *ὃ φωτίζει*, en niet bij het naast voorgaande *ἄνθρωπον*, hetgeen toch de natuurlijke woordschikking schijnt te vorderen, blijft toch de stellige uitspraak, dat dit Licht verlicht *πάντα ἄνθρωπον*.

(2) Joh. I: 10. » Dit is het oordeel, dat het Licht in de we- » reld gekomen is, en de menschen hebben de duisternis lie- » ver gehad dan het Licht: Want hunne werken waren » boos.” Joh. III: 19. IX: 41.

(3) Maar verduisterd, onnut gemaakt en miskend door de god-

zoo is het ook God, die zich, nadat het de mensch niet goed gedacht heeft Hem in erkentenis te houden, aan zoo velen als Hij in zijne vrije genade van eeuwigheid af geroepen heeft, door Zijn Woord en Geest, bij hunne tweede geboorte tot het ware leven, op nieuw mededeelt; — opdat zij, die door Hem het Licht hadden, maar met voorbijgang van Hem, zich zelven de eere hebben gegeven, nu door zijne herscheppende kracht, oogen krijgen om dat Licht te zien, en dat ziende, Hem als de eenige oorzaak en gever te kennen, lief te hebben, te eeren en te ver-

---

loosheid en ongeregtigheid der menschen, die de waarheid in ongeregtigheid te onder houden: (Rom. I: 18) en dus door de schuld des menschen, die zich zelven door 't ingeven des duivels en door moedwillige ongehoorzaamheid van Gods gave heeft beroofd, en deze schuld op alle zijne nakomelingschap door overërving heeft overgeplant, (Rom. V: 12.) omdat hetgene dat uit vleesch geboren is, vleesch is, (Joh. III: 6.) maar niet door Gods schuld, die het geheele menschdom, naar geest, ziel en ligchaam, in Adam, goed en naar zijn evenbeeld geschapen heeft. Het is derhalve, wij herhalen het, des menschen eigen schuld, gelegen zoo in zijne erf-, als werkelijke zonde, dat hij niet anders overig heeft behouden dan kleine overblijfselen der uitnemende gaven, die hij van God ontvangen had, dewelke genoegzaam zijn om den mensch alle onschuld te benemen, overmits al het licht, dat in ons is, in duisternisse is veranderd, gelijk de Schrift ons leert, zeggende: » Het licht schijnt in de duisternisse, en de duisternis heeft » het niet begrepen:" alwaar de heilige Johannes de menschen duisternisse noemt. (Belijd. des Geloofs. Art. XIV. Verg. Calvinus Inst. Christ. L. I, c. 3.)

heerlijken. Laat ons deze daadzaken, God, de scheppende oorzaak des Lichts en der waarheid in den mensch, den mensch de schuld en straf dragende van zijn moedwillig verlies dier waarheid, en God, de herstellende kracht derzelve in den mensch, van naderbij beschouwen, ten einde tot het waar begrip en de bestemming van den Eed, die met deze daadzaken ten naauwste is verbonden, indien het God behaagt ons daartoe Zijn Licht te schenken, nader te worden ingeleid.

Wij hebben gezien, wat de volstrekte waarheid, en welke hare kracht is in God: laat ons daarmede in vergelijking brengen, wat de betrekkelijke waarheid, en welke hare kracht tot bevestiging en geloofbaarmaking zij in den gevallen mensch.

God heeft den mensch regt en naar zijn evenbeeld geschapen, dat is in ware geregtigheid en heiligheid (1):

---

(1) Of liever, in geregtigheid en heiligheid der waarheid: — Ἐν ὁσιότητι τῆς ἀληθείας (Eph. IV: 24) is geen Hebraïsmus, voor *in ware heiligheid*, gelijk reeds dááruit blijkt, dat *waar* in dien zin hier eene zeer overtollige bepaling zoude wezen, aangezien niemand kan denken, dat Paulus hier van eene *valsche* heiligheid zoude spreken. *Heiligheid der waarheid* is eene heilige liefde en lust tot de waarheid, zoo als dezelve in God is, waardoor de eerste mensch in al zijn doen en laten, denken en spreken gedreven werd. Zoo wordt ook de in den tweeden Adam met God hereenigde mensch *geheiligd in zijne waarheid.* (Joh. XVII: 17).

niet dat God den mensch gegeven heeft deze eigenschappen *in zich zelven* te hebben; want zoo zoude hij hem tot eenen God hebben gemaakt; — alléén zijnen Eeniggeboren Zoon heeft Hij gegeven het *leven*, de geregtigheid en heiligheid der waarheid in zich zelven te hebben: — maar Hij heeft den mensch de kennis gegeven van God en Goddelijke dingen; — en door die kennis, het zien en aanschouwen dier Heerlijkheid, was de mensch der *Goddelijke natuur deelachtig* (1): gelijk de gevallen mensch, door Zijnen Geest tot Hem bekeerd zijnde, alsnu (2) met ongedekten aangezigte de Heerlijkheid des Heeren als in eenen spiegel aanschouwende, *als naar hetzelve beeld* in gedaante veranderd wordt, als van des Heeren Geest, van Heerlijkheid tot Heerlijkheid;" tot dat hij weder tot de oorspronkelijke voorgestelde volkomenheid zal geraken, wanneer hij, als Hij geopenpaard zal wezen, Hem gelijk zal wezen, omdat hij Hem zien zal gelijk Hij is (3).

Deze levendige kennis des éénigen waarachtigen Gods, welke zelve het eeuwige leven is (4), was de band der volkomenheid, door welken de mensch, zoo als hij uit Gods hand gekomen is, met zijnen God gemeenschap oefende, voor God wandelde, *in* en *met* Hem leefde. — Zoo was Gods wil, *zijn* wil; —

---

(1) 2 Petr. I: 4. Niet echter in die volle, heerlijke beduidenis, waarin deze plaats eigenlijk alleen van het geestelijk geslacht van den tweeden Adam mag worden opgevat.
(2) 2 Cor. III: 10. (3) 1 Joh. III: 2.
(4) Joh. XVII: 3.

hij wilde met God niets anders, dan hetgeen heilig, waar en goed is: — hoe zoude hij toch het kwaad, de onwaarheid hebben kunnen *willen*, die hij niet *kende?* Er was bij hem geen strijd tusschen Gods wil, en zijn wil: — en daarom bestond ook in zijn wezen, de tegenstrijdigheid niet, welke eerst sedert den val, het raadsel is, door welks steeds beproefde, maar voor hetzelve onmogelijke oplossing, het alleenstaand menschelijk verstand, (dat het bewustzijn van eigen wil niet wil opofferen aan het toch luid sprekende gevoel zijner afhankelijkheid van God) altijd, wanneer het zich zelven tot het uitsterste gelijk blijft, noodwendig tot de bekentenis dier Godsverloochening komt, welke het, zoolang het Gods licht derft, ook des onbewust, in zich zelven draagt: — namelijk, de tegenstrijdigheid tusschen eigen zelfstandigheid, en volstrekte afhankelijkheid van God. Die tegenstrijdigheid bestond bij den eersten mensch niet. Want Hij was *zelfstandig in God*: — in God was hij *persoon*: — hij had eenen vrijen en toch slaafschen wil: — volstrekt onderworpen aan zijne natuur, welke was, God te kennen, lief te hebben en te prijzen: — want, dat is geene vrijheid, te willen wat strijdig is met zijne natuur; — dat is dwang, slavernij der zonde: maar de vrijheid van het redelijk schepsel bestaat dáárin, dat hij kiest en wil, hetgeen overeenkomstig is met zijne natuur en wezen als redelijk schepsel (1): — zoo was er éénheid in den mensch:

(1) » Vrijwilligheid en noodzakelijkheid, of *natuurlijk*, strijden » niet: want vrijwilligheid is niet *evèneensheid*, maar *van*

éénheid in God, door de gemeenschap met Hem.

De mensch alzoo éénswillig zijnde met God, kende en wilde ook geen onwaarheid: hij bezat *waarheid in zijn hart*, door overeenstemming van zijnen wil met de Goddelijke waarheid: — *waarheid des verstands*, om de werken Gods te kennen, — alle naar derzelver verschillenden aard (1); waardoor hij, als in alle dingen die onder het bereik zijner waarneming als eindig wezen vielen, en wier kennis hem noodig was, de volstrekte waarheid kennende, geene dikwijls bedriegelijke sluitredenen noodig had, om van eene bekende tot eene onbekende waarheid te geraken: — eindelijk, *waarheid des monds*, dat is, overeenkomst van de woorden met het hart, getrouwe wederkaat-

---

» *zelfsheid* uit eigene volmaakte nature en bewegingen." Zoo spraken onze oude Theologen, die tevens geloovige, en daarom goede Metaphysici waren. Zie Brakel, Redelijke Godsdienst, Deel I. cap. 12. — De wedergeborene mensch doet vrijwillig den wil Gods: de natuurlijke mensch moet dien ook doen: — maar gedwongen tegen zijnen wil. Aan welke zijde is de vrijheid? — Verg. *Göschel*, *Caecilius und Octavius oder Gespräche über die vornehmsten Einwendungen gegen die Christliche Wahrheit;* Berlin 1828. p. 36. Een uitmuntend boekje. — Eenvoudig en diepzinnig is het gezegde van Claudius: » Niet hij is vrij, » die wil kunnen doen wat hij wil, maar hij is vrij, die » willen kan, wat hij doen moet."

(1) Dit ligt opgesloten in het eenvoudig berigt des Bijbels, dat Adam genoemd had de namen van al het vee en van het gevogelte des hemels en al 't gedierte des velds, Gen. II: 20. *Noemen* is het ware denkbeeld eener zaak met woorden uitspreken.

sing, afspiegeling der waarheid in het hart, in de uitgesprokene woorden des monds (1).

In dien staat van regtheid, was elk woord, dat de mensch sprak, een Eed; in dien zin, dat elk zijner woorden eene waarheid was, bij God, door God, in Zijne tegenwoordigheid, en onder opzien tot Hem gesproken: — alle zijne gedachten waren rein, heilig en goed: — alle zijne woorden, de getrouwe tolken Zijner gedachten: — Hij zelf had het bewustzijn van derzelver waarheid, niet omdat *hij* zoo sprak, omdat het *zijne* waarheid was; maar omdat hij God kende als de bron van alle waarheid, en door die kennis, ook deel had aan Zijne waarheid; — en zijne gezellinne, *en* omtrent zich zelve *en* omtrent hem, hetzelfde getuigenis in zich hebbende, geloofde hem, en hij haar, gelijk zij beide God geloofden.

Hadden Adam en Eva kinderen verwekt, naar dit

---

(1) Deze twee denkbeelden zijn onafscheidelijk aan elkander verbonden; in den normalen staat is het woord, ook des menschen, de zich openbarende, waarnemelijk makende *gedachte* (λόγος). Zoo verklaart zich de uitspraak des Apostels: » Met het hart gelooft men ter regtvaardigheid, en » met den mond belijdt men ter zaligheid." (Rom. X : 10). De *waarheid*, het *leven*, het geloof in het hart, vindt noodwendig zijn' weerklank in het woord des monds. En ook weder hierin is het waarheid, » dat het onmogelijk is, » dat, zoo wie Christus door een opregt geloof is ingeplant, » niet zoude voortbrengen vruchten der dankbaarheid." Daartoe behooren ook de varren onzer lippen, die wij den Heere zullen betalen, wanneer Hij wegneemt alle ongeregtigheid, en het goede geeft. Hoz. XIV: 3. Hebr. XIII: 15.

hun oorspronkelijk beeld: had zich eene maatschappij gevormd van menschen, allen als erfgoed, niet de zonde, maar de oorspronkelijke regtheid van hunne ouderen ontleenende: dan zoude de *uitdrukkelijke*, *mondelijke* Eedszweering, onder de menschen tot bevestiging, nimmer noodig zijn geweest; want elk woord zoude een Eed bij God zijn geweest, volstrekte waarheid bevattende, en volstrekt geloof verdienende.

Maar de mensch viel: hij werd God ongehoorzaam: hij at van de vrucht der kennisse des goeds en des kwaads: — en door ééne ongeregtigheid kwam de schuld over allen tot verdoemenis. Dit was het noodzakelijk gevolg zijner ongehoorzaamheid; want door dezelve had hij, die te voren alleen het goede in God kende, de kennis des kwaads (1) verkregen, welke met het goede in éénen volstrekt onvereenigbaar is; met het kwaad in aanraking, in gemeenschap gekomen, daarmede verontreinigd zijnde, was het, behoudens Gods heiligheid, niet mogelijk dat hij met Hem in gemeenschap bleef: — want wat gemeenschap heeft het Licht met de duisternisse? en wat 't zamenstemming heeft Christus met Belial (2)? Er is tusschen het goed en het kwaad, waarheid en leugen, heiligheid en bederf, tusschen den Heiligen God, en

(1) Dat is: den *wil* ten kwade.

(2) 2 Kor. VI: 15.

den gevallen mensch eene groote klove gevestigd (1), welke geen schepsel in der eeuwigheid kan aanvullen; waarover God alleen eenen *Weg* konde leggen, door zich in den raad Zijner genade te toonen, gelijk Hij is, te gelijk regtvaardig en ontfermende. — De gemeenschap van den mensch met God afgebroken, de band, die hem met den Allerhoogste vereenigde, afgesneden zijnde, was daarvan het dadelijke gevolg, dat de tegenspraak zich openbaarde, die zelve de zonde is, waardoor de mensch, uit Gods hand gekomen, van Hem alleen alles hebbende wat hij heeft, in Hem zijnde, levende en zich bewegende, toch in Hem niet wil zijn, Hem niet erkent, dankt en lief heeft, als de bron van zijn leven en van alles goeds, maar *zelf* goed, *zelf* regtvaardig, *zelf* waarheidslievend wil zijn, met één woord, *op zich zelven wil staan.* — Deze zonde is de heillooze bron, waaruit alle de tegenspraken en tegenstrijdigheden opwellen, die zich sedert den val in 's menschen bestaan bij elken voetstap ontwikkelen, en de wanhoop

(1) Luk. XVI: 26. » Der Mensch mag den Sünder neben » sich dulden, weil er selbst ein Sünder ist, er empfindet » *Mitleiden*, weil er wirklich selbst *mit leidet*, mit sün- » digt, den Zustand dieses Leidens theilt, er kann freilich » den ersten Stein nicht aufheben, weil er unter die Mit- » schuldigen gehört, weil er den Stein gegen sich richten » müsste. Bei dem heiligen Gott fällt dieser Grund hin- » weg. Er kann das Unheilige nicht neben sich dulden. » Der Herr, unser Gott, ist gerecht; wir aber und unsere » Väter tragen billig unsere Schande." — Caecilius und » Octavius, p. 48.

van alle wijzen en diepzinnige geesten altijd hebben uitgemaakt, en zullen blijven uitmaken, tot dat zij *zich zelven*, hun eigen wil, die strijdig is geworden met Gods wil, hunne vermeende zelfstandigheid, die buiten God werkelijk opstand is tegen God, leeren verzaken, kinderen worden, en als kinderen, den verlorenen sleutel der kennis weder van God, ootmoedig en dankbaar, willen terug ontvangen. — Maar den wederspannigen en hoogmoedigen geest tot *deze* gehoorzaamheid te dwingen, is een werk der genade, van hetwelk men met kracht gezegd heeft, (indien men zoo spreken mag:) dat het der Almagt gemakkelijker is eene lijdelijke wereld te scheppen, dan het geloof in een wederstrevig menschenhart.

De eerste mensch, en in hem, en door overerving alle zijne nakomelingschap, door de zonde, uit de gemeenschap met God noodzakelijk verbannen zijnde, en zijnen mededeelenden Geest der waarheid moetende derven, heeft de kennis van God verloren, welke hij alleen door die mededeeling konde hebben, en met derzelve, de *kennis der Waarheid*: — de waarheid voortaan in zich zelven zoekende, waarin zij niet is, vindt hij de leugen. « Hij is uit den vader den duivel, en wil de begeerte zijns vaders doen." — en gelijk zijn vader; « Wanneer hij de leugen spreekt, dan spreekt hij uit zijn eigen." (1) Zich zelven, en niet God liefhebbende, heeft hij ook de waarheid niet lief. Gelijk hij God haat (2), zoo haat hij noodwen-

(1) Joh. VIII: 44.

(2) » Het bedenken des vleesches is *vijandschap* tegen God."

dig met Hem ook de waarheid. Hij haat haar in zich zelven, want zij zoude hem overtuigen van zonde: en daarom houdt hij haar in ongeregtigheid te onder: hij haat haar in anderen; want hoe zoude zijne eigenliefde in, en van anderen kunnen dulden, hetgeen hij in zich zelven niet vindt? (1)

Hij *denkt* de waarheid niet, en hij *spreekt* de waarheid niet: gelijk « het gedichtsel der gedachten « zijnes harten 't allen dage *alléénlijk* boos is (2);" zoo moet zijn woord daarvan ook getuigen, en uit de overvloed des harten, leugen spreken.

Rom. VIII: 7. » Want indien wij, *vijanden* zijnde, met » God verzoend zijn enz." Rom. V: 10. *Haters* Gods. Rom. I: 30.

(1) Omdat de Heere Jezus aan de Joden de waarheid zeide, dáárom geloofden zij hem niet. Joh. VIII: 45. » Want » een iegelijk, die kwaad doet, haat het licht en komt tot » het licht niet, opdat zijne werken niet bestraft worden." Joh. III: 20.

Luther zegt in zijne krachtige taal: » Nicht allein die » Kinder, sondern auch die grossen Fürsten und Herren » kann man nicht bass betrügen, zur Wahrheit, und zu » ihrem Nütz, denn dass man ihnen lasse die Narren die » Wahrheit sagen; dieselbige können sie leiden und hören, » sonst wollen, oder können sie von keinen Weisen die » Wahrheit leiden: — ja alle Welt hasset die Wahrheit, » wenn sie einen trifft: — die Wahrheit ist das unleid- » lichste Ding auf Erden." — Verg. het sterke getuigenis van Thucydides in de Lijkrede van Pericles, II. 35. — *Μέχρι γὰρ τοῦδε ἀνεκτοὶ οἱ ἔπαινοι εἰσι περὶ ἑτέρων λεγόμενοι, ἐς ὅσον ἂν καὶ αὐτὸς ἕκαστος οἴηται ἱκανὸς εἶναι δρᾶσαι τι ὧν ἤκουσι· τῷ δὲ ὑπερβάλλοντι αὐτῶν φθονοῦντες, ἤδη καὶ ἀπιστοῦσιν.* (2) Gen. VI: 5.

Daarmede is, noodwendig een gelijken tred houdende, ook zijn onverstandig hart verduisterd (1) geworden. — « Vervreemd zijnde van het leven Gods, « door de onwetendheid die in hem is, door de verharding Zijnes harten, is hij daardoor ook *verduis-« terd in het verstand* (2)." Hij *zoekt* (3) geene waarheid; en begeeft hij zich om haar te vinden in het doolhof der menschelijke wijsheid, dan moet de treurige slotsom zijner navorschingen wezen, dat hij vermoeid, afgesloofd, wanhoopig in een zich zelven vernietigend Scepticismus rust gaat zoeken, en met Pilatus, den grimlach der bespotting op den mond, uitroept: Wat is waarheid?

Verlies van kennis der waarheid, van den wil, van liefde tot waarheid, brengt ook kwade trouw mede, verlies der *voortdurende* waarheid: — hetzij men het gegeven woord door onachtzaamheid verwaarlooze en breke; — want ook het vergeten en nalaten van al hetgeen, waartoe de mensch jegens zijnen naasten gehouden is, maakt hem schuldig: — het is zonde niet te denken aan God, in wiens gehoorzaamheid de eerste grond ligt van alle verpligting; — hetzij men door eigenbaat en zelfzucht gedreven worde, om de beloofde trouw willens en wetens te schenden. — Altijd is het verlies van gedurigen, altijd doorwer-

---

(1) Rom. I: 21. (2) Eph. IV: 18.

(3) » Gaat om door de wijken van Jeruzalem en ziet nu toe, » en verneemt, en zoekt op hare straten of gij iemand » vindt, of er één is die regt doet, *die waarheid zoekt*, » zoo zal Ik haar genadig zijn." (Jer. V: 1.)

kenden, en zich zelven gelijk blijvenden wil tot waarheid, die gisteren en heden en altijd dezelfde blijft, de wortel van alle nalatigheid, van alle trouweloosheid. (1).

En daar er toch in den mensch overblijfselen genoeg van zijne vroegere kennis der waarheid over zijn gebleven, om hem alle onschuld te benemen, « als die betoont het werk der wet geschreven in zijn « hart te hebben, zijne conscientie mede getuigende, en « de gedachten onder malkanderen zich beschuldigende of ook ontschuldigende" (2); daar hij van de beminnelijkheid der waarheid eenig gevoel heeft overgehouden, en zich bij zijnen naasten de vruchten der waarheid, vertrouwen en geloof, gaarne wil verschaffen; — zoo neemt hij den schijn aan van hetgeen hij niet is, — en, om zich zelven en anderen met dien schijn van waarheid beter te misleiden, spreekt hij met ophef van zijne begeerte, om niet goed te *schijnen*, maar te *zijn* (3). Maar *allen*, zonder uitzondering, zoo lang hen niet de Geest Gods tot kennis der waarheid en de gemeenschap met God heeft wedergeboren, treft de uitspraak van Hem die wist wat in den mensch was: « Wee u, gij Schriftgeleerden en Farizeën, gij *ge-* « *veinsden*; — want gij zijt de gepleisterde graven « gelijk, die van buiten wel schoon schijnen, maar « van binnen zijn ze vol doodsbeenderen en aller on-

(1) » Vervuld zijnde met alle ongeregtigheid: — vol van twist, » onverstandigen, — verbondbrekers." Rom. I: 30, 31.

(2) Rom. II: 15.

(3) *Οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει.*

« reinigheid. Alzoo ook schijnt gij wel den menschen « van buiten regtvaardig, maar van binnen zijt gij vol « van *geveinsdheid* en ongeregtigheid (1). Want daar « is geen onderscheid, want zij hebben alle gezondigd, « en derven de heerlijkheid Gods, *als die de waarheid « Gods veranderd hebben in de leugen*, en het schep- « sel geëerd en gediend hebben boven den Schepper, « die te prijzen is in der eeuwigheid (2)."

Hij die deze beschrijving, waarvan alle de trekken uit het onbedriegelijk woord ontleend zijn, van Hem, die alleen niet liegen kan, omdat Hij niet liegen wil, van overdrijving wilde beschuldigen, zoude alleen daardoor reeds het bewijs leveren, dat hij het *Γνῶθι σεαυτὸν* nog slechts van verre bewonderd had, als een' gulden spreuk; maar die hoog boven menschen bereik aan de tinne des Apollo-tempels stond ingeschreven, als om den zoekenden geest te wijzen naar de éénige plaats, waar hij tot zelfkennis kan geraken, — den altaar van den onbekenden God (3).

De mensch alzoo door zijne schuld van zijn hoogste goed, de kennis van God, en in God, van de waarheid verstoken zijnde, moet hier op aarde reeds de straf zijner zonde dragen: — doch op aarde nog eene

---

(1) Matth. XXIII: 24, 28. (2) Rom. III: 23. I: 25.

(3) Hebr. VI: 18. » Sapere nostrum nihil aliud esse debet, » quam mansueta docilitate amplecti, et quidem sine ex- » ceptione, quidquid in sacris Scripturis traditum est." Calvin. Instit. Christ.Rel. L. I, c. 18. § 4. in fin.

straf die enkel liefde is, omdat zij, door hem gedurig zijne zonde te herinneren, bestemd is, om hem tot erkentenis zijner krankheid, en het zoeken van genezing te brengen.

Die straf, die vermanende en predikende wreekster, welke hem van zijne wieg tot zijn graf niet verlaat, bestaat dáárin, dat hij de waarheid zelf niet hebbende, en van anderen niet verwachtende, zelf niet geloofd wordt, en anderen niet vertrouwt. —

Hij heeft met de kennis van God en der waarheid het geloof aan Gods woord verloren; — wij zagen het aan het voorbeeld der Joden, wijzen, Schriftgeleerden en Farizeën. Zij geloofden Jezus, wien niemand van zonden overtuigen konde, het onloochenbaar bewijs zijner Godheid, toch niet, *omdat* Hij hun de *waarheid* zeide.

Het verlies van dit geloof is oorzaak, dat de mensch, wanneer hij aan zich zelven overgeleverd, zich zelven slechts tot aan de laatste gevolgtrekkingen uit de sluitredenen, die hij maken moet, gelijk blijft, aan niets meer kan *gelooven*; en zoo hij nog aan iets blijft gelooven, dan is het alléén, omdat hij, door de behoefte aan éénige zekerheid, *iets* dat zeker zij, gedrongen, met zich zelven en met zijnen medezondaar stilzwijgend overeenkomt, dat men iets, dat op deze of geene wijze *waarschijnlijk* is, voor *waar* zal houden.

Alle waarheid, of hetgeen men met dien naam versiert, buiten de Goddelijke waarheid, is slechts eene waarheid van overeenstemming (*de convenance*), die slechts zoo lang stand houdt, als men zich, uit nood-

zakelijkheid, aan die overeenstemming onderwerpt, maar die geen volstrekte bevrediging, geene duurzame rust kan geven aan het gemoed. Deze stelling staat met het onderwerp onzer verhandeling in het naauwste verband: wij moeten daarom bij haar een oogenblik stil staan, om te trachten onze meening duidelijk te maken.

Waarheid, de volstrekte waarheid, is hetgene *is*, door en op zich zelven, onafhankelijk van de meeningen, van de toestemming of erkentenis der menschen: (*τὸ ὄν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ*), zoo dat het voor iedereen, zonder onderscheid, is, hetgene het is, waarheid, hetzij men het daarvoor erkenne of niet: — niet, omdat het door iedereen als waar wordt erkend of toegestemd, (want dat wordt door iedereen, door elk lid van het menschelijke geslacht, omtrent geene enkele waarheid, gedaan; — het zekerst bewijs, dat het menschelijk geslacht de volstrekte waarheid niet meer kent en bezit) maar omdat het *is*.

Alle redeneering, strekkende om zich zelven of een ander te overtuigen, is niets anders dan eene werking des verstands, aantoonende, dat eene tegengesprokene, door zich zelve niet aannemelijke stelling, niet alleen gelijk is *aan*, maar ook een deel uitmaakt *van*, in een onafscheidelijk verband staat *met* eene waarheid, die niet kan tegengesproken worden: — het is de herleiding van eene betwijfelde tot eene ontwijfelbare waarheid, om gene *in*, en *door* deze te bevestigen. Heeft men dit, langs welken weg ook van aaneengeschakelde, en uit elkander noodzakelijk voortvloeijende stellingen, gedaan: —

heeft men dit onafscheidelijk verband tusschen de betwijfelde stelling en de ontwijfelbare, volstrekte waarheid, aangetoond; — dan heeft men omtrent de betwijfelde stelling, dezelfde zekerheid verkregen, als omtrent de ontwijfelbare waarheid: — de betwijfelde, ondergeschikte, betrekkelijke waarheid, is door hare in verband brenging met, of aanhechting aan de volstrekte waarheid, ook zelve volstrekte waarheid geworden. — En dan heeft men ook noodzakelijk *geloof* daaraan verkregen: — want geloof is eigenlijk alleen, het bezit der volstrekte, onvoorwaardelijke waarheid, welke aan geenen twijfel meer onderhevig is (1): — alle andere toestemming des verstands, tot eene stelling, die niet geworteld is in de volstrekte waarheid, is geen geloof; schoon zij dikwijls ten onregte met dien naam wordt genoemd: — zij is slechts de meening (δόξα), geene verzekering, die boven allen mogelijken twijfel verheven is.

---

(1) » Het geloof is een *vaste grond* der dingen die men hoopt." Die grond is alleen, de volstrekte waarheid, alleen *God in zijn Woord.* — Het geloof wordt hier de vaste grond zelf genaamd, omdat het werkelijk is het bezit *van*, de vereeniging *met* denzelven. Ook is het *Christelijke* geloof inderdaad niets anders, en die met de definitie welke de H. Geest zelf door Paulus daarvan gegeven heeft, niet te vrede zijnde, een *wezenlijk* onderscheid maakt tusschen historisch en toeëigenend geloof, wijkt af van de eenvoudigheid die in Christus is. — Het Historisch *geloof*, wanneer het de *daadzaak* des Evangelies, inderdaad, op Gods gezag onvoorwaardelijk aanneemt, is däärdoor ook noodzakelijk *toeëigenend.* En anders is het geen *geloof.*

Maar nu is buiten God, de levendige, volstrekte waarheid, en ten zij deze zich van buiten aan den mensch mededeele, voor het alleenstaand menschelijk verstand, in geen onderwerp van menschelijk onderzoek, een zoodanig *vast* punt te vinden, (het punt hetwelk Archimedes slechts eischte om daaraan den aardbol te kunnen ophijschen) eene zoodanige volstrekte waarheid, welke noodzakelijk voor iedereen waar zij, en ook werkelijk door iedereen, door alle tijden heen, zonder eenigen twijfel, voor waarheid wordt erkend.

Voor iedereen, die het woord Gods gelooft, behoeft deze stelling geen betoog: — want dat leert ons, ontegenzeggelijk, dat God alleen *de waarheid* is: — en dat de van Hem gescheidene, gevallene menschheid, het geheele nakroost van Adam, hetwelk in zijne schuld deelt, daardoor God, en met Hem de volstrekte waarheid, niet kent.

Maar ook de onloochenbare, door de geschiedenis van alle menschelijke wijsheid gestaafde daadzaak, dat er geen enkele waarheid is, alleen op menschelijke redeneering en niet op Goddelijk gezag gegrond, welke door alle tijden heen, door iedereen voor waarheid is erkend, bewijst zulks volkomen; want één van beide: — of, er *is* geen volstrekte waarheid: — of, indien de mensch door zich zelven haar vinden kan; — dan moet zij gevonden zijn: — en nu is zij op die wijze niet.

Deze stelling behoef ik, bij het onderwerp dat ons thans bezig houdt, niet verder te ontwikkelen, en toe te passen, ten opzigte van afgetrokkene waarhe-

den, die alleen voor redekunstig betoog vatbaar zijn; — omdat de Eed daaromtrent niet te pas kan komen. — Waarom? omdat de juistheid van het verband tusschen de vroegere stelling en de daaruit volgende, na de alleréérste, geene bevestiging behoeft, wijl hetzelve noodzakelijk is: — maar die alleréérste, waaraan de geheele keten van gevolgtrekkingen moet worden vastgehecht, heeft haren grond in de *volstrekte waarheid zelve.* Zij heeft dus geene bevestiging bij de volstrekte waarheid (hetgeen de Eed is,) noodig.

Zoo getuigt echter, opdat wij dit in het voorbijgaan opmerken, de menschheid zelve, door geene eedelijke bevestiging te vorderen omtrent afgetrokkene waarheden, dat men bij dezelve altijd ten slotte moet opklimmen tot een punt, een beginsel hetwelk ontwijfelbaar waar is, in en door de hoogste, de volstrekte waarheid; — maar zij getuigt ook, dat zij die volstrekte waarheid niet kent, door de daadzaak, dat zij het over beginselen niet ééns is (1).

---

(1) »Beginsels zijn, gelijk het woord reeds te kennen geeft, »waarheden met welke eenig onderzoek begint. Erkende »waarheden, die ten grondslage voor elke volgende rede»neering worden gelegd. Doch deze waarheden kunnen »zelve gevolgtrekkingen, en uit hooger waarheden afgeleid »zijn. Zoo klimt men van hooger tot hooger beginselen »op, tot dat men eindelijk de hoogste waarheden bereikt, »ontwijfelbaar, doch onvatbaar voor ontleding en betoog: »voorwerpen van geloof, maar van eèn geloof, dat het be»gin der wetenschap is. Deze heeten bij uitnemendheid be»ginsels: zij zijn in Gods wil en wezen gegrond." Groen van Prinsterer, Beschouwingen van Staats- en Volkerenregt, bl. 5.

Altijd is het blijkbaar, dat ook het afgetrokkenste wetenschappelijk betoog, tot één punt moet komen, éénen grondslag van alle gevolgtrekkingen, één *beginsel*, alwaar het niet verder bewijzen kan, maar toestemming moet vorderen, ook zonder bewijs. — Zoodanig beginsel, dat volstrekt geen wederspraak vinde, omdat het daarvoor volstrekt niet vatbaar is, omdat het boven alle tegenspraak is, kan het menschelijk verstand niet daarstellen, wijl daartoe een *gezag* wordt vereischt, dat *boven* alle menschelijk verstand zij geplaatst.

Ik moet hier, ten einde alle misvatting te voorkomen, nog opmerken, dat deze laatste bepaling memedebrengt, dat niet het enkel verstandelijk *erkennen* van het bestaan van zoodanig beginsel van waarheid, waartoe alle ondergeschikte waarheid terug gevoerd wordt, genoegzaam is, om dien vasten grond te geven, welken wij, op grond van Gods woord en der ondervinding, aan de gevallene menschheid ontzeggen. Want er wordt een *gezag* gevorderd, dat is, een gezaghebbend en uitoefenend, een *kracht* hebbend en *gevend* beginsel, een levendig en zich mededeelend God, door wiens werking op het menschelijk hart en verstand, alle deszelfs tegenstand tegen de geheele volstrekte waarheid, (welke tegenstand, nu eenmaal, op grond van Gods woord, in het menschelijk hart *is*) kunne ten onder gebragt worden, en alle gedachte gevangen genomen onder de *gehoorzaamheid* der waarheid. En die levendige en levendigmakende God, is alleen de éénige, ware, Drieëenige God, Vader, Zoon en Heilige Geest, die

zich zelven, zijne kennis, zijne waarheid alleen in Christus, door Zijnen Geest, en geopenbaard Woord, mededeelt.

Doch de afgetrokkene waarheden daar latende, bepalen wij ons thans tot hetgeen het onderwerp van den eed uitmaakt, *daadzakelijke* waarheid, hetzij *actuele*, verleden, of tegenwoordige, hetzij *voortdurende*, *toekomstige*; en dan is het blijkbaar; vooréérst, dat de éénige zekerheid, welke daarvan menschelijker wijze verkregen kan worden, (voor zoo verre wij niet zelve, met *volkomene* juistheid iets waargenomen hebben) bestaat, in de beloften of verklaringen van *menschen*: — dáárin lost zich ten slotte, alle menschelijk verkrijgbare zekerheid van toekomstige gebeurtenissen, alle bewijs van voorledene of tegenwoordige op; — en ten andere, dat, om in zoodanige verklaringen of beloften, voor elk bijzonder geval, *volkomene*, geene mogelijkheid van twijfel meer overlatende zekerheid te kunnen vinden, deze bijzondere, betwijfelde waarheden, teruggevoerd zouden moeten kunnen worden *tot*, aangehecht *aan* eene algemeene, volstrekte, onloochenbare waarheid, welke hierin zoude moeten bestaan, dat één of twee, of tien, of honderd, of duizend, of honderdduizend menschen, onder deze of gene omstandigheden, hetzelfde verklarende, zich niet *kunnen* vergissen, en niet *willen* bedriegen; of iets belovende, die belofte niet *kunnen*, noch *willen* schenden of vergeten.

En nu bestaat er zoodanige volstrekte waarheid niet, die alleen volle, ware zekerheid zouden kunnen verschaffen.

Want er is geen mensch op aarde, wiens zelfbewustzijn hem niet, ook onwillekeurig, dringt tot de overtuiging, dat, gelijk hij zelf (al wil hij het ook van zich zelven niet bekennen), zoo ook *alle* menschen, elk afzonderlijk, en dus ook het geheele menschdom te zamen, zich *kan* vergissen en *kan* willen bedriegen.

Het beste bewijs hiervan is, dat men in alle tijden, onder alle volken, van zijnen naasten, tot bevestiging, den eed vordert. — Waartoe dat, indien men hem, ook zonder den eed, kan gelooven?

Daar de mensch alzoo, in alle de middelen welke zijne wijsheid hem aanbiedt, geen *vasten grond* heeft, waarop hij bijzondere daadzakelijke waarheid kunnen doen steunen, om haar tot volkomene waarheid te kunnen maken, dat is, om in den eigenlijken zin, daaraan te kunnen *gelooven*, zich zelven, zijn eigen bestaan en behoud daaraan te kunnen overgeven en vertrouwen; — zoo moet hij zich, zoolang hem die vaste grond niet van buiten wordt aangewezen, vergenoegen met *waarschijnlijkheid*. — De hoogste graad van zekerheid, waartoe hij door middel van bewijs geraken kan, is en blijft altijd nog slechts een sterk vermoeden. Het éérst vermoeden, dat bij hem opkomt, en *moet* opkomen, wanneer hij tot de beoordeeling van de waarheid eener overgeleverde daadzaak geroepen wordt, is, dat zij *niet*, of niet juist *zóó* is voorgevallen, als zij hem wordt voorgedragen; — natuurlijk: — want tot dat scepticismus wordt hij, die Gods woord gelooft (1), gedrongen,

(1) Ps. LXII: 10.

door de daadzaak, dat « alle menschen uit zich zel-« ven leugenaars zijn, en ijdeler dan de ijdelheid « zelve;" en ook hij die dat woord niet kent, of in den wind slaat, door zijne conscientie mede betuigende, en de gedachten onder malkanderen zich beschuldigende (1); de éénige oorzaak, waarom hij het getuigenis, van éénen, of meer anderen niet geloofd, en zelfs in zijne wetten bepaald wil hebben, dat getuigenissen, al waren zij ook nog zoo talrijk, zonder eed geen geloof zullen mogen verdienen, is, omdat hij wel weet en gevoelt, dat hij zelf geen geloof verdient (2).

Dit éérst vermoeden, deze eerste onwillekeurige impulsie van ongeloovigheid, moet echter, zoo dikwijls men bij de waarheid belang heeft, bestreden worden door tegengestelde vermoedens, welke leiden mogen tot het besluit, dat in elk bijzonder geval, de waarschijnlijkheid, dat iets gebeurd is, en derwijze gebeurd is als het voorgedragen wordt, grooter is, dan de tegengestelde waarschijnlijkheid; — en wanneer men dan, na naauwkeurige proeving van alle de hiertoe strekkende vermoedens, tot dit besluit kan komen, dan vordert de noodzakelijkheid, dat men zijne toestemming schenke aan de waarschijnlijkheid, voor welke de meeste vermoedens pleiten: — niet, omdat

(1) Rom. II: 15.

(2) Sallustius spreekt uit eigen ondervinding, wanneer hij van Drusus zegt: (Orat. II. ad Caesar.) » Videlicet, et sibi » quisque conscius malo atque infido animo esse, de M. » Livio Druso juxta ac se existimaverunt." Verg. Livius III, 54.

nu die waarschijnlijkheid *waarheid* is geworden, maar omdat de zamenleving tusschen menschen, het koste wat het wil, waarheid noodig heeft, en dat men, zoo lang men de waarheid niet bezit, door haar te zoeken, waar zij alléén te vinden is, zich wel met waarschijnlijkheid moet behelpen.

Wij moeten het met den meesten aandrang herhalen, en beroepen ons daarbij gerust op de getuigenis des gewetens van allen, die zich niet met de schors van vrijzinnigen onzin laten te vrede stellen, maar dieper doordringen: alle zekerheid, die men omtrent gebeurde zaken door menschelijke verklaringen verkrijgen kan, is eene meerdere of mindere mate van *waarschijnlijkheid*: alle zekerheid, alle waarborgen, die men zich door menschelijke beloften, omtrent *toekomstige* zaken, en menschelijke trouw kan verschaffen, is insgelijks eene meerdere of mindere mate van waarschijnlijkheid. — Alle theorie van bewijs is eene leer van beoordeeling der praesumtien: — alle theorie van Burgerlijke of Staatsregtelijke overeenkomsten, is eene leer van beoordeeling der menschelijke middelen, *buiten* den mensch zelven gelegen, om hem tot de vervulling zijner op zich genomene verpligtingen te dwingen: — een klaar bewijs, dat *in hem* zelven, in zijn gegeven woord, geen voldoende grond gevonden wordt, om zich op hem te verlaten.

Daarom worden de vormen der Burgelijke en Lijfstraffelijke regtspleging, in wêerwil van alle pogingen tot vereenvoudiging, en van allen ophef van goede trouw, gedurig omslagtiger, ingewikkelder, van wantrouwen en argwaan overvloeijender, naarmate de

ondervinding leert, dat men den mensch minder in hemzelven vertrouwen kan, en men meer afwijkt van het éénige middel om hem te kunnen vertrouwen. Aan den mensch wordt zoo veel mogelijk de magt om zelf te handelen ontnomen, omdat men in elke magtsoefening eene trouweloosheid, een misbruik van magt te vreezen heeft: de Wet moet in de plaats van den mensch gesteld worden en alles beheerschen. Dan hoort men de Regterlijke magt aan de ééne zijde verhemelen; want de wet is en blijft toch ten slotte maar een stuk papier, en moet dus een orgaan, een instrument hebben, waardoor zij spreekt en handelt: aan de andere zijde, wordt haar zoo veel mogelijk, alle *arbitrium* afgesneden, en men hoort, als de hoogste wijsheid, de magtspreuk weergalmen: « Optima lex quae *minimum* judicis arbitrio tribuit."

Ook de Staatkundige vormen en inrigtingen gaan hiermede eenen gelijken tred: — hoe geringer de praesumtie, de waarschijnlijkheid van goede trouw wordt, (niet zoo zeer beoordeeld naar degenen, die vertrouwd worden, als naar den inwendigen thermometer der genen die hun vertrouwen zullen schenken); hoe meer de waarborgen worden vermenigvuldigd.

Maar dat ongeloof brengt, gelijk wij vroeger reeds met een woord deden opmerken, zijne eigene straf mede. Want vooréérst, de menschen geen geloof meer hebbende voor de waarheid, juist *omdat* zij de waarheid is, en zij haar niet kennen, werpen hun geloof weg aan de onwaarheid. « Daarvoor dat zij de « liefde der waarheid niet aangenomen hebben, om za-

« lig te worden (1), zendt God hun eene kracht der « dwaling, dat zij de leugen zouden gelooven (2)." Zij zoeken hunne gerustheid in menschelijke instellingen, menschelijke wetten, menschelijke waarborgen, menschelijke middelen. Zij vertrouwen op de leugen en steunen op den arm des vleessches, op rietstaven die hun de handen doorsteken (3).

Zij zijn daarbij in de grootste, ongerijmdste tegenspraak met zich zelven; — gelijk de onwaarheid, de zonde, altijd de opwellende fontein is van alle mogelijke tegenstrijdigheden: — want zij *vermenigvuldigen* de menschelijke waarborgen, of middelen tot bevestiging, alleen omdat zij gevoelen dat zij aan dezelve niet genoeg hebben; en toch bouwen zij er op, als of de hoeveelheid ooit in de plaats kan treden van de hoedanigheid.

Maar ten andere, zij bouwen en vertrouwen toch altijd vruchteloos. « Zij hebben wind gezaaid, en « zullen eenen wervelwind maaijen (4)."

---

(1) *Εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς.* Dat sluit in de beloften zoowel des tegenwoordigen als des toekomenden levens.

(2) 2 Thess. II: 10, 11.

(3) Hoe krachtig wordt deze dwaasheid niet geschilderd bij Jez. LIX: 3 volg. » Uwe lippen spreken valschheid, uwe » tonge dicht onregt. Daar is niemand die voor de ge- » regtigheid roept, en niemand die voor de waarheid in » 't gerigte zich begeeft: *zij vertrouwen op ijdelheid, en » spreken leugen*, met moeite zijn zij zwanger; en zij ba- » ren ongeregtigheid. . . . Zij weven spinnewebben, — » hunne webben deugen niet tot kleederen, en zij zullen » zich zelven niet kunnen dekken met hunne werken."

(4) Hoz. VIII: 7.

Hoe meer zij zich uitputten, om de middelen tot bevestiging te scherpen, die de menschelijke wijsheid hun aanbiedt; hoe sterker zij gedrongen worden door het onwillekeurig bewust zijn van derzelver onvolledigheid en ontoereikendheid (1).

Blijven zij in hun spoor van eigenmagtig zoeken van zekerheid in den mensch zelven doorgaan, dan moeten zij door een noodzakelijken voortgang er toe komen, om alle bewijs van daadzaken in de regtsbedeeling onmogelijk te maken, en de geschiedenis door eene alles omverwerpende kritiek te ontzenuwen (2): om alle geloof uit te roeijen. Maar gelukkig komt het door Gods goedheid gewoonlijk zoo ver niet, omdat deze dwaasheid, gelijk alle zonde, door Zijne liefde, tot waarschuwing en terugkeering, hare straf in zich zelve draagt. Eerst door de onlijdelijkheid van het kwaad wordt gewoonlijk naar het geneesmiddel omgezien: éérst door de bewustheid van hare ongeloovigheid worden de maatschappijen, zoo wel als de individuën, geleid, om in de waarheid en het geloof hare toevlugt te gaan zoeken.

En waarlijk, wilden zij slechts zien; — werden ook haar de oogen door zelfbehagen en hoogmoed niet gesloten gehouden, zij zouden niet veel oplettendheid noodig hebben, om zich, zoowel van de daadzaak van het haar bestaan ondermijnend gebrek aan

---

(1) » Ein Lügen ist wie ein Schneeball; je länger man ihn wälzet, je grösser er wird." Luther.

(2) Niebühr in de ongewijde, Strauss in de gewijde geschiedenis zijn met den geheelen geest van dit tijdvak harmonieerende verschijnselen.

geloof en vertrouwen, als van de gegrondheid van dat ongeloof aan menschelijke middelen tot bevestiging te overtuigen (1).

Immers van die daadzaak leveren alle de zich verdringende pogingen, waarin de menschelijke wijsheid zich uitput, om door wetten, instellingen, stelselen van evenwigt der magten, overbrenging van verantwoordelijkheid van den éénen op den anderen, fnuiking en ontzenuwing van alle ondergeschikt gezag, om het geheel in ééne hand te brengen, derwijze dat deze hand het toch slechts in schijn bezitte, de overtuigendste, de onwedersprekelijkste bewijzen.

En de mensch heeft, bij zijne onwilligheid om in zijn eigen boezem te tasten, ook slechts het oog rond zich te laten gaan, om zich te overtuigen, dat al wat uit zijnen naasten zelven voorkomt, hem geene genoegzame zekerheid van waarheid en trouw kan aanbieden.

Want vooréérst, is ook slechts eene geringe mate

---

(1) Wanneer wij van de Maatschappij, als ongeloovig, als het geloof behoevende spreken, dan zijn wij verre van daarmede de fictie van personae morales zoo verre te misbruiken, dat wij aan de Maatschappij, als zoodanig, zedelijke hoedanigheden, een' achteruitgang of vooruitgang in het goede, eene volmaakbaarheid *par masses* zouden willen toeschrijven. De Maatschappijen verslimmeren of verbeteren zich alleen, naarmate zulks kan gezegd worden van het overwegend gedeelte der individus, waaruit zij zijn zamengesteld. Alle zedelijke verbetering is noodzakelijk iets volstrekt individueels.

van ondervinding toereikend, om hem te doen inzien, dat zijn evenmensch te weinig vermogen heeft om zelf, hetzij afgetrokkene, hetzij daadzakelijke waarheid, getrouwelijk te kunnen waarnemen, dan dat hij zich daarop gerustelijk zoude kunnen verlaten. — Slechts weinigen vereenigen in zich de vlugheid en scherpheid van blik, en tevens het geduld en de vasthoudendheid van geest, welke met groote geoefendheid, met afwezigheid van alle wetenschappelijke vooroordeelen en partijdigheid, gevorderd worden om altijd met vasten tred den weg van redekunstig betoog te kunnen bewandelen. — En misschien is het aan nog minder lieden gegeven, om in de waarneming van daadzaken, wanneer hunne zintuigen overigens daartoe genoegzaam geschikt zijn, daarvan het regte gebruik te maken, en met overleg, met bedaardheid, met naauwkeurigheid, alles wat er voor hen te zien en te hooren viel, ook te zien en te hooren. — en, aan alle deze voorwaarden behoorlijk voldaan zijnde, het waargenomene ook getrouwelijk met aan de ontvangene indrukken volkomen gelijkstaande uitdrukkingen, zonder iets te vergeten, aan anderen te kunnen mededeelen. — Met één woord, daadzakelijke waarneming geschiedt niet zonder medewerking des verstands; en nu is het onbetwistbaar, dat het verstand niet minder dan de zintuigen het merk van onbedriegelijkheid mist. De ondervinding leert het. Iedereen die in regtzalen heeft verkeerd, weet hoe moeijelijk, hoe onmogelijk het doorgaans is, de verklaringen van vijf of zes getuigen, omtrent dezelfde gebeurtenis, wanneer zij ook slechts een weinig

ingewikkeld is, met elkander over een te brengen.

Maar vooral moet het ongeloof, het wantrouwen van den mensch jegens den mensch voedsel vinden, door het volslagen gebrek aan zekerheid, dat hij, de daadzakelijke waarheid *kunnende* weten, en ook inderdaad *wetende*, dezelve geheel, zuiver, zonder eenige achterhoudendheid of omwegen *wil* zeggen (1): dat hij zijne beloften *kunnende* houden, en niet vergeten, dezelve ook *wil* houden.

Wij behoeven hier slechts te wijzen op de bepalingen van Art. 435 van het Wetboek van Strafvordering en Art. 1945 van het Burgerlijk Wetboek. Wat al behoedmiddelen heeft een voorzigtig Wetgever niet gemeend aan den Regter te moeten voorschrijven, om zich tegen *beëedigde* getuigen verklaring en te wapenen, getuigen die eerst door de smelt-kroes van wrakingen hebben moeten doorgaan. En wij spreken tot dus verre nog slechts van *menschelijke* middelen om tot waarheid te geraken, waartoe de Eed niet behoort.

Menschelijke middelen bestaan er niet, om omtrent den *wil* om waarheid te spreken, den voortdurenden wil om waarheid te houden, volkomen, geheel bevredigende, geene plaats aan den twijfel meer overlatende zekerheid te erlangen.

Ja, er bestaan in sommige gevallen nog sterke prae-

---

(1) »Uit het hart komen voort booze bedenkingen, — *val-* »*sche getuigenissen*, lasteringen." Matth. XV: 19. Hij alleen, die dat hart kan *veranderen*, kan een waarborg zijn voor dengenen die zich aan hetzelve moet toevertrouwen.

sumtien, inductiën, die tot eene zekere mate van evidentie kunnen leiden; — waartoe in de eerste plaats behooren de zoodanige, welke op de kennis van de bedorvenheid van het menschelijk hart gegrond zijn. — Overal waar de mensch *tegen* zijn eigen belang, in het voordeel van anderen spreekt, bestaat er grond om hem te gelooven. Dit is de éénige grond, waarop de bewijskracht van de bekentenis in regten steunt. Daarom verliest de bekentenis hare bewijskracht, zoodra er vermoeden van eigenbelang en collusie kan bestaan (1).

Maar ook tot in deze gevallen moet het scepticismus, wil het zich zelven gelijk blijven, nog door-

---

(1) » Bekentenis ontleent alle hare kracht als volledig bewijs, » uit het belang, dat hij die dezelve heeft afgelegd er bij » heeft om de bekende daadzaak *tegen te spreken.* Moet » hij zelf erkennen, dat de daadzaak, op welker beweerde » *onwaarheid* zijne tegenspraak gegrond is, *waarheid* be- » vat, wat zal men dan verder voor bewijs vorderen van » de ongegrondheid zijner tegenspraak? Hieruit volgt ech- » ter, dat bekentenis niet als *volledig bewijs* kan gelden, » wanneer hij, die dezelve aflegt, er geen belang bij heeft, » om de daadzaak, waarover dezelve loopt, te *ontkennen;* » en nog minder, wanneer hij er stellig belang bij heeft, dat » die daadzaak in judicio door den Regter voor waar worde » aangenomen.'' — Verhandeling over den Geregtelijken Eed in de Nederlandsche Jaarboeken voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving, III Deel, 2e stuk, bl. 273. Op dit beginsel is de regel gegrond, dàt de beslissende eed niet kan worden opgedragen omtrent geschillen, waarin de bekentenis der partijen niet zoude kunnen worden in aanmerking genomen. Art. 1967. BW. Die regel steunt op eene praesum-

dringen. Men kan zich zelven valschelijk aanklagen, om de voordeelen eener philanthropische inrigting der gevangenhuizen te genieten, en de nadeelen eener meestal dóór en vóór de rijken gemaakte wetgeving te ontwijken; of, om den roem in te oogsten aan sommige staatkundige misdrijven verbonden. — Zóó weinig kan men op het woord des menschen staat maken, dat de voorzigtigheid verbiedt hem zelfs te gelooven, omtrent hetgeen aan zijnen hoogmoed het meeste kost: — eene schuldbekentenis (1)!

En mogt men ook in zoodanige gevallen, met behulp van dergelijke inductien, tot genoegzame zekerheid kunnen komen: — hoe schaarsch zijn niet dezelve! Hoe menigvuldig, hoe talloos niet daarentegen dezulke, waarin men zich, uit gebrek aan iets beters, met eene dikwijls zeer geringe mate van waarschijnlijkheid te vrede moet stellen, en toch zijn eigen leven en welzijn, of dat van zijnen naasten, aan die waarschijnlijkheid wagen en toevertrouwen: waarin men, wat men ook moge hopen, verwachten, vermoeden, zich zelven door praesumtiën geruststellen, toch met dat al den *éénigen* grond blijft derven, welke volkomen, onvoorwaardelijke, volstrekte gerustheid zoude kunnen geven; namelijk: dat men oogen mogt hebben, om in zijns naasten hart te le-

---

tie van kwade trouw, waar eigen belang in het spel komt; — en te regt ten opzigte van *bekentenis*. Maar de Eed moet juist het *geneesmiddel* zijn tegen die kwade trouw, het wapen om die praesumtie te bestrijden.

(1) Art. 440. Wetboek van Strafvordering.

zen, dat hart te doorgronden en die nieren te proeven, en eene magt sterk genoeg, om dat hart zóó te dwingen, dat het nooit anders dan waarheid en getrouwheid zal *willen*.

Maar ziet, er is maar één Oog dat de harten doorgrondt en de nieren proeft (1): er is maar één sterke, uitgestrekte Arm, die de harten der menschen leidt als waterbeken!

Wat den mensch betreft: « Gelijk in 't water het « aangezigt is tegen het aangezigt, alzoo is des men« schen hart tegen den mensch (2). Voorwaar, daar « is geen mensch regtvaardig op aarde, die goed doet « en niet zondigt (3). Wacht U een iegelijk van zijnen « vriend, en vertrouwt niet op eenigen broeder: want « elk broeder doet niet dan bedriegen, en elk vriend « wandelt in achterklap. En zij handelen bedriegelij« ker, een ieder met zijnen vriend, en spreken de waar« heid niet: zij leeren hunne tonge leugen spreken. — « Haar tonge is een moordpijl; zij spreekt bedrog, « een ieder spreekt met zijnen naasten van vrede met « zijnen mond, maar in zijn binnenste legt hij zijne « logen (4). Daar is niemand die verstandig is, nie« mand die God zoekt (5). Alle zijn zij afgeweken, « te zamen zijn zij onnut geworden: daar is niemand « die goed doet, daar er is ook niet tot één toe. Hunne « keel is een geopend graf, met hunne tongen plegen

(1) Jer. XVII: 10. (2) Spr. XXVII: 19.

(3) Pred. VII: 20. (4) Jer. IX: 4, 8.

(5) En hoe zoude hij dan de *waarheid* zoeken, indien God *de waarheid*, de bron van alle waarheid is?

« zij bedrog: — Slangen venijn is onder hunne lip-
« pen: welker mond vol is van vervloeking en bitter-
« heid."

« Wij weten nu, dat al wat de Wet zegt, zij dat
« spreekt tot degenen die onder de Wet zijn, opdat
« *alle* mond gestopt worde, en de *geheele wereld* voor
« God verdoemelijk zij (1)." Alle mond worde gestopt, en de geheele wereld zij verdoemelijk voor God! Want *allen* zijn onder de Wet. « Want zij heb-
« ben *alle* gezondigd, en derven de heerlijkheid
« Gods (2)."

Met deze uitspraken van Hem, die alléén het hart doorgrondt en wiens Woord *de waarheid* is(3), ga nu de mensch henen, en bouwe zijn huis op den bedriegelijken zandgrond van eens menschen woord en trouw. De slagregen zal nedervallen, en de waterstroomen zullen komen, en de winden zullen waaijen en tegen hetzelve huis aanslaan, en het zal vallen, en zijn val zal groot zijn (4).

En toch *moet* de mensch, gelijk voor zich zelven, zoo ook in alle zijne gezellige en maatschappelijke betrekkingen, eenen *vasten grond* hebben om op te kunnen bouwen. — Hij kan dien volstrekt niet ontberen. Door Gods bestel tot gezelligheid geboren, is zijne tijdelijke rust en welvaart niet in hemzelven geconcentreerd, maar door menigvuldige banden van den wil van anderen afhankelijk. Van dien wil om hem te helpen, in hetgeen hij zelf voor zich onmoge-

(1) Rom. III: 11, 12, 13, 14, 19. (2) Rom. III: 23.
(3) Joh. XVII: 17. (4) Matth. VII: 27.

lijk alleen doen kan, hetzij om niet, hetzij tegen wederkeerig dienstbetoon, moet hij zich verzekeren eer hij de hand aan het werk slaat, zal hij niet gedurig op nieuw moeten beginnen. — Daartoe moet hij aan alle zijden verbindtenissen aanknoopen, ten einde door dezelve zekerheid te erlangen van dienstbewijzen, waartoe zich buiten dezelve niemand jegens hem verpligt zoude achten. — Daarenboven, hij kan alles zelf niet zien, onderzoeken, beproeven; hij moet, in de meeste gevallen, door de oogen van anderen zien, en zich op hunne waarnemingen, als ware het zijne eigene, kunnen verlaten. In allen opzigte, aan alle zijde, is waarheid, trouw en geloof de onmisbare voorwaarde van alle gezellig verkeer.

Hij bezit, ja, éénige middelen, om zich zelven tegen onwaarheid en ontrouw te beveiligen: — vooral kan hij dit met eenige zekerheid in de kleinere kringen doen, waarin zijn leven zich beweegt, in den echt, in het huisgezin, in de onmiddelijke aanraking met degenen wier hulp hij noodig heeft: dáár kan hij in sommige gevallen van de zooveel mogelijke kennis van het karakter dergenen, met welken hij omgaat, gebruik maken, om zich zelven voor schade te wachten, door niet onvoorzigtig zijn vertrouwen te schenken: — dáár kan eene meer bepaalde, en dagelijks gevoelde, wederkeerige afhankelijkheid eenigermate tot waarborg strekken van wederkeerige trouw; — dáár kan bij den Echtgenoot, bij den Vader des huisgezins, bij den Heer over zijne dienstboden, het *gezag* in zich zelven, éénigen grond van gerustheid geven aan hem die het uitoefent, omdat het zich meer on-

middelijk laat gevoelen en eerbiedigen (1); dáár kunnen eindelijk de Burgerlijke Wetten tot zekere mate de trouw der overeenkomsten beschermen.

Maar alle deze gronden van zekerheid, hoe onzeker ook op zich zelve, gelijk de ondervinding dagelijks leert, vallen weg in den grooteren kring, welke zich voor den mensch, als burger van den Staat opent. En het verdient alle onze aandacht, dat zij te méér wegvallen, naarmate deze zijne betrekking zich méér ontwikkelt, en bepaalder, sterker afgeteekender vormen aanneemt; — zoodat deze maatschappelijke ontwikkeling, of staatkundige vooruitgang, zich ten slotte hierdoor het meest verdienstelijk maakt, dat zij te gelijker tijd den mensch van zijnen medemensch, op duizenderlei wijze, *afhankelijker* maakt, en hem toch de middelen meer en meer *ontneemt*, om zich tegen de ontrouw en onwaarheid van zijnen naasten te kunnen beveiligen.

Dit zal niet te veel gezegd schijnen, wanneer men

---

(1) Daarom is de verlichting er nog niet toe gekomen, om Wetboeken te maken voor de inwendige rust en tucht der huisgezinnen: hetgeen anders consequent zoude wezen; — maar hetgeen opmerking verdient, is, dat zij, zulks niet oorbaar achtende, echter den grooten, waren waarborg voor de rust der huisgezinnen wegneemt, door den Echt, de kiem des huisgezins, niet beschouwd te willen hebben, als eene verbindtenis vóór en jegens God, als een' waren Eed, gelijk hij is, maar als een louter burgerlijk contract! Zoo gaat de verlichting overal te werk; zij neemt eerst den *grond* van het geloof, en daarmede het geloof zelven weg, en laat u dan hulpeloos staan.

bedenkt, of liever met zijne oogen ziet, dat die vooruitgang de onmiskenbare strekking heeft, om de vrijheid van het individu hoe langer zoo meer verbeurd te verklaren, ten voordeele van het algemeen welzijn; hetgeen medebrengt, dat er weinige zijner handelingen overblijven, van de wieg af tot het graf toe, welke niet van lieverlede aan de regelende actie der wetten onderworpen moeten worden: — Wetten nu, zonder menschen om ze ten uitvoer te leggen, zijn slechts schaduwen: en zóó ziet dus de mensch, bij toenemende toenadering tot de Staatkundige volkomenheid, de regten zijner individualiteit meer en meer tot anderen overgaan, om door anderen voor hem in zijnen naam te worden uitgeoefend.

Maar in gelijke mate vermindert nu, met de middelen, om zich zelven door menschelijke voorzorgen voor schade te vrijwaren, ook zijn vertrouwen en zekerheid. — Vele anderen voor hem en in zijne plaats moetende toezien, zorgen, administreren, moet hij zich op velen verlaten, omtrent welker geloofwaardigheid en trouw hij zich zelven onmogelijk kan, noch mag verzekeren. Zijn regt, om zich zelven regt te verschaffen, gaat, onder de noodzakelijk gedurig strenger toepassing van den regel, dat niemand in een welgeordenden Staat zijn eigen regter mag wezen, buiten den engsten kring des huisgezins, geheel te loor. — De strekking is, om alle bijzonder *gezag* van den mensch over den mensch in te korten: zoo ontsnapt hem, in menigvuldige betrekking, ook dat middel, om zich van zijne onderhoorigen de getrouwe vervulling hunner verbindtenissen te verzeke-

ren; — en door dezelfde magtsbesnoeijing dergenen, die zulks voor hem, in zijne plaats zullen doen, wordt hem ook het *bewijzen* van zijn goed regt, het regtverkrijgen in naam der Wet, gedurig moeijelijker en lastiger gemaakt.

Daarbij komt, dat onder alle regeringsvormen, degenen die gehoorzamen, noodzakelijk, één van beide, of gezag moeten hebben, en ook kunnen *uitoefenen*, over degenen aan welken zij zullen gehoorzamen, hetgeen eene *contradictio in terminis* is, of zich aan hen moeten *toevertrouwen*: — een middelweg bestaat in de wezenlijkheid niet. De hedendaagsche regeerings-theoriën meenen dien te vinden; — doch alleen in schijn, door het onmisbaar vertrouwen te verplaatsen, door het overal te ontnemen, ten einde het ten slotte op eenige weinigen over te brengen. Het noodzakelijk gevolg is, dat het vertrouwen, dat aan die weinigen, misschien ten slotte aan dien éénigen alléén, zonder mogelijke verdere ruggespraak, geschonken zal moeten worden, des te sterker, uitgebreider, gewigtiger, beslissender wordt: en dat mitsdien een daarvoor naar evenredigheid vaster grond wordt gevorderd.

Beschouwen wij aan de andere zijde het belang van degenen, die in het huisgezin van den Staat voor aller welzijn moeten zorgen; — dan is het blijkbaar, dat zij nog in dubbele mate vertrouwen en geloof jegens allen, die onder hen werkzaam zijn, noodig hebben, en zulks te meer, naarmate hun kring van werkzaamheid zich wijder uitstrekt, en zij dus minder door eigene oogen kunnen zien, met eigene han-

den ten uitvoer brengen, en naarmate méér van hen gevorderd wordt.

Doch waarom zouden wij hierover langer uitweiden? — Vertrouwen, geloof aan opregtheid, waarheid en eerlijkheid, is ten slotte de grondslag van alle gezellig, van alle maatschappelijk verkeer: — die grondslag moet alleen, gelijk wij zeiden, nog steviger zijn, naarmate iedereen minder is staat is, om voor denzelven een surrogaat te vinden in eigene schranderheid, magt, of andere middelen, om zich zelven tegen ontrouw te wapenen.

Maar hoe nu tot dat vertrouwen, dit geloof gekomen? Daar moet een grond, een vaste grond voor zijn, waarop men zich geheel, en zonder verder omzien verlaten kunne: want dat ligt dan toch in het denkbeeld van *vertrouwen* opgesloten. Wat is een vertrouwen, dat nog wantrouwt?

En nu die grond ontbreekt: — want *in zich zelven*, en dáárom ook *buiten zich*, vindt de mensch, gelijk wij zagen, alleen grond tot wantrouwen, ongeloof.

Vertrouwen *op*, geloof *aan* een ander, vordert niets minder dan overtuiging van *volstrekte* waarheid, en dus onmogelijkheid van onwaarheid in zijn hart. En de afvallige, niet met God in gemeenschap herstelde mensch, heeft, wij zagen het, en wij moeten het herhalen, geene waarheid in het hart, dat verdraaid is, arglistig, een steenen hart: hij is geveinsd, en die alleen zich zelven beöogt in al wat hij doet: « die van vrede spreekt met zijnen naasten,

« maar kwaad is in zijn harte (1).” « Met zijnen mond « zegent hij; maar met zijn binnenste vloekt hij (2).”

De mensch *moet* geloof schenken, en hij *kan* het niet schenken! Tot wien dan heen?

Tot Hem! in wien alle tegenspraak zich oplost, die den mensch in alle zijne pligten, in alle zijne nooden alleen kracht geeft, om te doen wat hij doen moet, en niet doen kan: van wien de mensch zich wel heeft afgescheiden, maar die den mensch niet verlaten heeft: — die hem met Zich zelven in Christus verzoent, en hem nu, met Zich vereenigd zijnde, in Zich de waarheid leert kennen en liefhebben, hem kracht geeft om waarheid te spreken, en in het vertrouwen op Hem, ook Zijnen naasten leert vertrouwen: — tot den Allerhoogsten God, die daar is boven allen, en door allen, en in allen (3)!

Het gaan tot dien God, om in zijne kracht bevestiging te vinden tegen eigene zwakheid, en die van zijnen mede zondaar, om in het geloof aan Zijn Woord,

(1) Ps. XXVIII: 3.

(2) Ps. LXII. 5. LV: 22. Het is zóó waar, dat de mensch zonder God, zonder met Hem in aanraking te staan, geene waarheid in zich heeft, dat de éérste werking der genade op zijn hart doorgaans dáárin bestaat, dat hij begint te twijfelen aan zijn opregtheid; dan eerst weet hij zelf niet regt, of hij wel opregt is: en hoe meer hij voortgaat op dien weg, hoe meer hij inziet, dat hij in zijne eigene getuigenis daaromtrent geene zekerheid kan vinden. Alleen Gods Geest kan hem die getuigenis geven, door hem opregt te *maken*.

(3) Efez. IV: 5.

geloof aan het menschenwoord te putten, — dat is de Eed.

Zoo is dan, naar Gods ontfermende liefde, die alles buiten den mensch tot roepstemmen maakt, om het van het Vaderlijke huis afgedoolde kind terug te brengen, ook de gezellige natuur van den mensch, en de daaraan onafscheidelijk verbondene behoefte, een middel om hem, te midden van al het zienlijke, aan het onzienlijke te doen gedenken, om het te zoeken, om hem tot God, de bron van alle waarheid, wijsheid, licht, leven en kracht, terug te voeren.

De Eed is in den Staat de gedurige roepstem Gods, om Vorsten en Volken te waarschuwen, dat het de Heer is die regeert.

De mensch kan als eindig wezen, dat het leven en de waarheid in zich zelven niet heeft, dat daarbij voor zijnen evenmensch ondoorgrondelijk is, geen waarborg van hem zelven zijn: — daarom moet die waarborg elders worden gezocht: — en wel in iets hoogers, en zoo veel hoogers, dat het den mensch niet alleen doorgrondt, maar ook magt heeft over zijne ziele: — dat hoogere kan voor den mensch, als redelijk wezen, alleen het Allerhoogste, Oneindige Wezen, de oorzaak, de voorwaarde zijnes bestaans, God, als Getuige en Regter, zijn. Dat is het éérste denkbeeld van den Eed.

Het tweede is, dat, wie tot God komt, gelooven moet dat Hij is: — en niemand komt tot den Vader, dan door den Zoon; die alzoo tot Hem komt, heeft de waarheid in hem blijvende: God getuigt met hem

hij spreekt waarheid in God, en verdient dáárom geloof.

In God leert de mensch zijnen naasten liefhebben, vertrouwen, en vertrouwen verdienen: — alzoo, dat hij niet zijnen medezondaar vertrouwt, maar God, *in*, of in elk geval *over* hem: niet zijnes naastens woord, maar het woord zijnes naasten, *met* en *uit God gesproken.*

Maar met God, uit God, spreekt niemand, dan die in Jezus Christus, door het geloof, met Hem vereenigd is.

Dat zijn de groote grondslagen van den Eed, zoo als dezelve door den Christen begrepen, en in eene maatschappij van Christenen gebruikt moet worden. Laat ons tot derzelver nadere beschouwing overgaan.

EERSTE HOOFDSTUK.

De Eed, het middel van herstel der geloofwaardigheid en van het vertrouwen tusschen menschen.

De Eed is een middel tot bevestiging, waardoor het redelijk schepsel met de oorzaak zijnes bestaans, het eindige met het oneindige in aanraking treedt. Als zoodanig is hij noodzakelijk eene groote verborgenheid, in welker diepte de mensch, met vreeze en bevinge, niet verder mag willen indringen, dan God noodig geoordeeld heeft, hem tot zijne zaligheid en zijns naasten nut daarvan in Zijn woord te openbaren. — Doch ook hetgeen wij omtrent deszelfs aard, beteekenis en kracht tot bevestiging, uit dat woord mogen leeren kennen, is zoo rijk aan onderrigt en toepassing, dat, hetgeen wij bij den aanvang in dit Hoofdstuk bovenal gevoelen noodig te hebben, is een bedaarde geest, om de zich elkander verdringende denkbeelden eenigzins geleidelijk, en met order, te mogen ontwikkelen.

Wij hebben gezien dat de mensch, als gezellig wezen, om met zijnen naasten in vrede te kunnen leven, volstrekt behoefte heeft aan *zekerheid*, welke niet in waarschijnlijkheid, maar alleen in waarheid kan ge-

vonden worden: — maar dat, sedert hij zich door de zonde van God heeft afgescheiden, alle zekerheid omtrent verledene, tegenwoordige of toekomstige daadzaken (voor zoo verre deze laatste van den mensch afhankelijk zijn), waartoe hij geraken kan, hetzij op eigen waarneming, hetzij op getuigenis of toezegging van anderen, ook in hare hoogste mate, niet meer is dan eene praesumtie, eene betrekkelijke, eene ondergeschikte waarheid: zij rust altijd op eene reeks van inductiën, waarvan de hoogste schakel, tot welke men kan opklimmen, toch nog altijd eene voorwaardelijke, niet volstrekte waarheid is, die geene volkomene bevrediging kan geven.

Maar alleen in God is volstrekte waarheid, van geene andere, nog hooger en verder gelegene waarheid afhankelijk, maar die in en door zich zelve bestaat, en aan zich zelve, aan haar eigen getuigenis genoeg heeft.

En nu is de Eed de aanhechting van alle reeksen van inductiën, omtrent daadzakelijke waarheid, aan die eerste, alleen op zich zelve staande, van geen ander meer afhankelijke schakel, de volstrekte, reine, onvoorwaardelijke waarheid.

God is die waarheid: — en gelijk God zich op die waarheid, op zich zelven beroept, om, tot bestrijding der ongeloovigheid in den mensch, volkomene en voor geene twijfeling meer vatbare waarheid bij te zetten, mede te deelen, aan bijzondere waarheden, welke Hij in Zijn woord aan den mensch openbaart; zoo doet ook de mensch hetzelfde in den Eed: hij hecht, tot uitroeijing van het ongeloof aan zijn woord in

zijns naasten hart, zijne onvolkomene, voorwaardelijke, hare eigene bevestiging niet in zich medebrengende waarheid vast aan de reine, volstrekte waarheid in God: dáárin zoekt hij, tot bevestiging zijnes naasten, de eerste schakel, den grondslag, waarop zijne waarheid voortaan onwankelbaar en voor allen verderen twijfel beveiligd, kunne steunen.

Maar in den Eed beroept zich de mensch op die volstrekte waarheid, niet als op een louter afgetrokken denkbeeld, dat op hem, op zijn hart en woord geenen werkenden invloed heeft, maar op eene waarheid, die tevens eene kracht tot waarheid, die de levende God, de Schepper en Oorsprong van alle dingen is: — op eene levende waarheid, *die zich mededeelt*, en in welker gemeenschap, door deze mededeeling, wanneer hij dezelve deelachtig mag worden, zijn woord volstrekte, volkomen bevredigende waarheid wordt.

Het oogmerk van den Eed is, naar dit begrip, herstel der verlorene geloofwaardigheid van den mensch jegens den mensch. Wanneer de mensch ook voor zich zelven, door de herstelde gemeenschap met God, in zich zelven weet en het getuigenis heeft, dat hij door Zijne kracht de waarheid kent, denkt en spreekt, dan is dat nog slechts eene in hem blijvende (*immanente*) waarheid, welke naar buiten werkend (*transcendent*) en zich mededeelend moet worden, om geloof te verdienen. De eed is die uitwendige daad, waardoor de *immanente* waarheid *transcendent* wordt: — het is de waarheid des harten, die zich door het woord des monds, in het gemeenschappelijk geloof aan de hoog-

ste, zich aan allen, die haar op de regte wijze zoeken, mededeelende waarheid, aan het hart eens anders mededeelt.

De Eed vordert dus wezenlijk de zamenwerking van twee of meerdere personen, tot volledige bereiking van zijn doel; hij bestaat niet in de actieve bevestiging aan de ééne, en de slechts lijdelijke aanhooring aan de andere zijde; — maar dáárin dat beiden, *en* hij die zweert, *en* hij aan wien gezworen wordt, zich werkzaam vereenigen in het geloof aan eenen de waarheid bezittenden en mededeelenden God; de één, om in het geloovig beroep op die hoogste waarheid zelf kracht te vinden tot waarheid en geloof bij zijnen naasten, aan wien hij zweert; — en deze, om, in hetzelfde geloof aan de kracht gevende waarheid in God, zich op zijns naasten's woord te kunnen verlaten. — Beide beroepen zich op God; — de ééne uitdrukkelijk en luide met den mond om geloofd te kunnen worden: — de ander met het hart, om te kunnen gelooven. — Zoo lang zij alleen, met hun beiden tegen over elkander staan, is er strijd: — de één zegt, de ander twijfelt, ontkent: om den strijd te doen ophouden, vereenigen zij zich in een derde, dat boven hen beide gesteld is, over beide gezag heeft; zij steken beide de regterhand uit, opdat God, als Middelaar tusschen beide tredende, van beide de hand vatte, en zij zich alzoo aan één en denzelfden onwankelbaren steun vasthoudende, dáárin wederkeerig bevestiging, en vrede mogen vinden (1).

---

(1) Ps. LXXIII: 23. » Gij hebt mijne regterhand gevat. Gij

Hieruit ontwikkelt zich het eerste denkbeeld, dat tot nadere bepaling dient, van het beroep op God in den Eed; namelijk, dat Hij wordt aangeroepen als *Getuige* tusschen den mensch en zijn naasten.

Diezelfde onwankelbare steun, aan welken beide zich vasthouden toch, is de Alwetende, Alomtegenwoordige God, die, als alleen in de harten lezende, in den Eed wordt aangeroepen, opdat Hij der waarheid getuigenis geve (1).

Maar in welken zin?

Niet, dat Hij een zigtbaar, tastbaar teeken uit den Hemel geve, tot een blijk, waaraan men zien moge, dat hetgeen ik zeg, inderdaad de waarheid is; — alleen het ongeloof, het van het oog des geestes, waarmede het onzienlijke gezien wordt, verstokene, aan het voelbare en ligchamelijke hangende materialismus, verlangt teekenen uit den Hemel (2), die echter aan hetzelve niet gegeven worden.

Maar vooréérst, dat God, in mijn hart, die zweere, getuigenis geve der waarheid: — mijn hart, dat uit

---

» zult mij leiden door uwen raad." Deze geloovige betuiging ligt in elken Eed, als beroep op God, van beider zijde opgesloten.

(1) » Een regten Eed zweeren is God aanroepen, dat Hij, als » die alleen het harte kent, der waarheid getuigenis wil » geven, en mij straffen, indien ik valschelijk zweere, welke » eere geene creature toebehoort." In dit antwoord van den Heidelbergschen Catechismus (37e Zondag, Vr. 102.) is de geheele Eeds-leer vervat; — de daarin opgeslotene denkbeelden hebben alleen eene naauwkeurige ontleding noodig.

(2) Mark. XI: 12.

zich zelven onopregt is, door zijnen Geest opregt make en reinige van alle geveinsdheid en onwaarheid, en mijn verstand verlichte, opdat ik de waarheid, die van mij geëischt wordt, in hare zuiverheid kennen en regt uitspreken moge: — en in uw hart, aan wien gezworen wordt, getuigenis geve, dat mijn woord, in ootmoedig opzien tot Hem gesproken, opregtelijk gemeend en de zuivere waarheid is.

Ten andere, dat God ook, te zijner tijd, aan de waarheid moge getuigenis geven, de waarheid openbaren, mag het ook hier op aarde niet zijn, zoo dat ik van de verdenking, die op mij lag, voor de menschen geregtvaardigd worde; — dan toch in dien dag, « wanneer de Heere zal gekomen zijn, welke « ook in 't licht zal brengen, hetgene in de duisternis « verborgen is, en openbaren de raadslagen der har- « ten; want, als dan zal een iegelijk lof hebben van « Gode (1);" dan, wanneer de mensch geroepen zal worden tot verantwoording ook van elk onnut woord dat hij gesproken zal hebben, dan moge het blijken, dat ik in deze geen ijdel woord, geen schijn, want dat is *leugen*, maar hetgeen *is*, waarheid, gesproken heb.

Doch in deze aanroeping Gods, in dit gebed tot God, als getuige over en met onze ziele, ligt tevens wel bepaaldelijk eene uitdrukkelijke *verklaring*, dat hetgeen wij zeggen, de zuivere, alle geloof verdienende waarheid is, niet omdat *wij* het zeggen, maar omdat wij, op ons geloovig gebed, nu ook weten

(1) I Kor. IV: 5.

en vertrouwen, dat God ons verhoort, ons werkelijk licht en kracht geeft tot waarheid: — eene betuiging, dat wij niet op ons zelven staan, niet om *onze* eerlijkheid, trouw, waarheidsliefde geloofd willen worden, maar geloofd kunnen en moeten worden, omdat wij spreken staande voor Gods aangezigt, voor hetwelk niets dat zondig en bezoedeld is, staan kan, en dus, met Hem verzoend, en nu in Zijn Licht het licht ziende, in Zijne waarheid de waarheid sprekende; met één woord, eene plegtige verklaring, dat Gods Geest met onzen Geest getuigt, dat de Geest de waarheid is (1); de Heilige Geest, welken wij in Christus deelachtig zijn geworden door het geloof, die het hart als met vuur van alle geveinsdheid reinigt, die ons leidt in alle waarheid.

Dat deze drie denkbeelden eigen zijn aan de aanroeping Gods als getuige in den Eed, wordt ons duidelijker, wanneer wij de beduidenis dezer menschelijke spreekwijze, omtrent hetgeen onder menschen gebeurt, in verband brengen met het begrip dat wij hebben kunnen van een Alwetend, Almagtig, en zich door zijn Woord en zijnen Geest mededeelend God.

De mensch, die, omdat hij alleen op zich zelven staande, geen geloof vindt, zich op de getuigenis van zijnen naasten beroept, zoekt zijne bevestiging dáárin, dat zijn naaste ook weet, dat hetgeen hij zegt waarheid is, en *met hem* getuigt, en dat hij dus in tegenwoordigheid zijns naasten, die dat weet, en hem, zoo hij onwaarheid spreekt, kan en moet logenstraf-

(1) 1 Joh. V: 6.

fen, toch durft volhouden, dat het alzoo is, zonder vrees van gelogenstraft te zullen worden.

Drie onderscheidene handelingen liggen in dat bewijs opgesloten. Hij verzoekt zijnen naasten, en dringt bij hem aan, dat hij, als aan wien de betwijfelde waarheid insgelijks bekend is, voor de zaak der waarheid moge optreden; hij smeekt hem, dat hij de verdenking van onwaarheid op hem niet late kleven, en daartoe ook mede van zijne kennis der waarheid getuige, en dezelve aan zijnen naasten, die aan zijn woord twijfelt, bevestige: — daarmede verwijst hij tevens dien naasten tot dit medegetuigenis, en zegt nu, met gerustheid, en als staande op zijn meerder *regt* om geloofd te worden: ja hetgeen ik zeg, is, omdat ik het niet meer alléén zeg, eene geloof verdienende waarheid.

Maar met dit beroep op zijns mede zondaars getuigenis kan hij, gelijk wij gezien hebben, allen twijfel onmogelijk wegnemen. Daarom beroept hij zich op Gods getuigenis, en gaat daarbij eveneens te werk; met dit onderscheid, dat hij nu begint met zich voor God, den kenner der harten, in het gebed te verootmoedigen, erkennende, dat hij wegens zijne zonde in zich zelve geene waarheid heeft, en door zich zelven bij zijnen naasten geen geloof verdient; maar niettegenstaande zijne onwaardigheid, heeft hij toch den toegang, met vertrouwen tot Hem, in zijnen Zoon: — en zóó mag hij Hem ook met vertrouwen bidden, dat Hij zijn hart van onwaarheid zuivere, en zijn verstand verlichte, om de waarheid te kunnen en te willen spreken. — Doch in dat gebed kan hij thans verder gaan, en den God zijner geregtigheid aanroepen, dat

Hij, met hem medegetuigende, zijne waarheid nu ook, of te zijner tijd, aan het hart zijner tegenpartij, die hem niet gelooft, waar moge maken, opdat hij niet meer twijfele, maar geloove: — en, alzoo in God gesterkt, durft hij, met volle verzekerdheid des gewetens, het oog opheffen, de vingeren opsteken ten hemel, alwaar zijn getuige is, zittende ter regterhand Gods, en zeggen: Ja! hetgeen ik zeg, is, omdat God zelf met mij getuigt, de vaste, onomstootelijke, alle geloof verdienende waarheid.

Maar aan dit beroep op God, als den Alwetenden, Alomtegenwoordigen en Almagtigen Getuige, sluit zich verder, noodzakelijk en van zelfs aan, het beroep op God als regtvaardig Regter (1). Hij die eenen regten Christelijken Eed zweert, weet niet alleen in zijn hart, maar verklaart ook uitdrukkelijk met zijnen mond,

(1) Zie Grotius, de Jure B. ac P. L. II. c. 13. n. 10. » Hunc » sensum habere debet Jusjurandum, ut Deus invocetur: » puta, hoc modo. *Deus testis sit*, aut, *Deus sit vindex:* » quae duo in idem recidunt. Nam cum superior, puniendi » jus habens, testis advocatur, simul ab eo perfidiae ultio » poscitur; et qui scit omnia ultor est, ideo quia testis. Plutarch. Quaest. Rom. 44. *πᾶς ὅρκος εἰς κατάραν τελευτᾷ τῆς ἐπιορκίας.* — Dit denkbeeld echter van den Eed, als zijnde alleen dat, waartoe de op zich zelve staande rede komen kan, is noch juist, noch adaequaat. Alle Eed impliceert wel eene bekentenis, dat alle zonde, alle onwaarheid *van God* vervloekt is; — maar dat is geene voorwaardelijke vervloeking *van zich zelven*, voor het geval van

dat hij weet, dat hij door zich zelven niets verdient dan Gods toorn en regtvaardige straf: — dat, indien hij met dien Heiligen God niet door het bloed des kruises verzoend is, Zijn vloek nog op hem ligt: dat hij de daaraan verbondene straf niet zal ontgaan, en dat, indien God met vlammenden vure wrake zal doen over degenen die Hem niet kennen, en over degenen die het Evangelium onzes Heeren Jezus Christus niet gehoorzaam zijn (1), dengenen nog veel zwaarder oordeel te wachten staat, die niet alleen zonder regt en geveinsdelijk dien God als hulp zoude durven aanroepen, voor wien hij alléén kan beven en schrikken, maar Hem ook, die de Heerlijkheid zelve is, door de ergste Godslastering, tot eenen getuige en deelgenoot der onwaarheid, der zonde zoude maken.

Zoo staat ook in den regten Eed, even als in alle handelingen, waar de nietige, met zonden bevlekte aardworm zich voor den magtigen Heer van hemel en aarde nederbuigt, de vreeze op den voorgrond. — Maar bij den Christen wordt, in den strijd des geloofs, de vreeze door het geloof overwonnen. Ook in den Eed gaat de vreeze voor den regtvaardigen Regter vooraf: — de verootmoediging volgt, in het beangstigend gevoel van eigen schuld en onvermogen: — maar het geloof grijpt de Belofte aan van Hem, die

---

meineed. — God alléén, of die van God gezonden is, in Zijnen naam, heeft regt om te *binden*, te vervloeken. Hij alléén opent, en niemand sluit; hij sluit, en niemand opent (Openb. III: 7). Wij komen op deze gewigtige opmerking naderhand terug. (1) 2 Thess. I: 8.

gezegd heeft: « *Roep mij aan in den dag der be-*
« *naauwdheid, en ik zal er u uithelpen* (1). *Ik woon*
« *in de hoogte en bij het heilige: en bij dien, die*
« *eenes verbrijzelden en nederigen geestes is, opdat*
« *ik levendig make den geest der nederigen, en*
« *opdat ik levendig make het hart der verbrijzel-*
« *den* (2). Bemoedigd door dit woord van Hem die getrouw is, en hem roept tot de gemeenschap Zijnes Zoons (3), kan hij de angstige vreeze voor den vertoornden Regter doen wijken voor de kinderlijke vreeze voor den barmhartigen en ontfermenden Vader: — en alzoo zweerende, dient Hij ook in den Eed den Heere met vreeze en verheugt zich met bevinge (4).

Wij zullen naderhand, wanneer wij de bedenkingen des ongeloofs tegen deze Eeds-leer opzettelijk zullen onderzoeken, gelegenheid hebben om aan te toonen, dat het aanroepen van God, als Getuige en Regter, voor den Christen geene andere beduidenis *kan* hebben. Thans komt het er op aan, de beginselen eerst op te sporen, waarop de Eed eigenlijk rust, en de denkbeelden, welke in zijn regt begrip opgesloten liggen, zoo duidelijk als het ons mogelijk is, te ontvouwen.

En dan is het al dadelijk blijkbaar, dat de Eed volstrekt medebrengt eenen toegang van den mensch

(1) Ps. L: 15. (2) Jez. LVII: 15.
(3) 1 Kor. I: 9. (4) Ps. II: 10.

tot God, en eene mededeeling van God aan den mensch: — eenen toegang, waardoor de mensch opklimt tot de hoogste oorzaak zijnes bestaans, tot de levendige bron van alle waarheid, om in dezelve zijne bevestiging, zijnen wil en kracht tot waarheid te zoeken: eene mededeeling, waardoor God zijn afgevallen schepsel, dat tot Hem roept, niet alleen hoort, maar ook de verlangde kennis der waarheid, en wil en kracht tot waarheid, tot overtuiging van zijnen medezondaar, werkelijk schenkt.

Maar dien toegang, hoe zal het zondige, bevlekte schepsel zich dien tot den Heiligen God durven aanmatigen? Hoe zal hij, die dáárdoor dat hij, geen geloof vindende bij zijnen naasten, zijne toevlugt neemt tot God, uitdrukkelijk bekent, dat hij geene waarheid in zich zelven heeft, durven naderen tot Hem, die enkel waarheid is en in een ontoegankelijk licht woont?

Hoe kan hij hoopen niet alleen, maar vastelijk vertrouwen, dat God zich zal verwaardigen, op hem, die stof en assche is, die de leugen en niet de waarheid lief heeft, neder te zien, en Zijne waarheid, en dus Zich zelven aan Hem mede te deelen?

Hoe kan, met één woord, de gemeenschap van den mensch met God worden daargesteld, welke de éénige grond is van den Eed?

De éénige grond van den Eed; want de Eed is het beroep van den eindigen mensch op de oorzaak zijnes bestaans, op den oneindigen God, op de allerhoogste waarheid, welke de levendige God zelf is: maar nu is het beroep op een Wezen, waarmede men

in geene betrekking, geene aanraking staat, een woord zonder beteekenis.

(1) « De mensch is niet zoo hoog geplaatst, dat hij « aan zich zelven genoeg hebbe: maar echter zóó hoog, « dat hij alléén in het allerhoogste en volstrekt ware « zijn steunpunt kan vinden. Immers *zich zelven* heeft « hij zoo hoog niet geplaatst; hij hangt dus af van het « hoogste Wezen, dat hem op die hoogte geplaatst « heeft: en hij vindt geene bevrediging, geene zeker- « heid, dan wanneer hij zijne gedachte aan dat We- « zen vasthecht en dáárin derzelver bevestiging vindt: « hij denkt: — maar alléén door zijne verbinding met « God; — als een beperkt denkend wezen, wordt hij « tot een onbeperkt denkend wezen, door zijn denk- « vermogen zelf teruggevoerd (2)."

In deze behoefte zelve van den mensch, om zich

(1) *Göschel.*

(2) » Nulle créature raisonnable ne peut trouver un véritable » bonheur dans la jouissance d'un objet, aussi longtemps » qu'il existe quelque chose de meilleur, dont elle pourrait » jouir." (*Pensées Chrétiennes* de *Thomas Adam*, p. m. 81). Evenzoo is het waar, dat geen redelijk schepsel volle zekerheid kan vinden in schepselen, omdat er, hoe hoog die verzekering ook geplaatst zij, nog altijd iets hoogers overblijft, boven die verzekering. Alleen in dat Allerhoogste, in God, komt het tot het einde, alwaar aan geene hoogere verzekering, en dus aan geenen twijfel meer te denken valt. — Twijfelen, is zoeken naar eene hoogere zekerheid dan die men bezit. Daarom moet alle twijfel ophouden, wanneer men aan het punt gekomen is, boven hetwelk geene hoogere zekerheid meer bestaat. Dat punt is God.

als een beperkt wezen, door den Eed, aan het hoogste wezen vast te hechten, ligt de getuigenis opgesloten, dat er werkelijk tusschen die twee wezens eene betrekking bestaat. De Eed is het beroep op die betrekking, het beroep van het schepsel op het eerste grondbeginsel zijnes bestaans, waarvan het afhankelijk blijft; dat beroep gevoelt het noodig te hebben, omdat het zich zelven van die afhankelijkheid bewust is: — en het neemt zijne toevlugt tot hetzelve, omdat het weet, dat het met dat Beginsel van alles wat bestaat in betrekking is.

Die betrekking is de gemeenschap van den mensch met God: eene gemeenschap, waarop, gelijk alle Godsdienstige bedrijven, zoo ook de Eed steunt. Zij is de band tusschen God en den mensch (*Religio*). De Eed voert den mensch niet slechts tot iets, dat *buiten* en *boven* hem is; maar ook tot iets, dat, als boven hem geplaatst, dáárdoor ook *in* en *met hem* is, waarvan hij den werkelijken invloed ondervinden moet, opdat de Eed zijn oogmerk bereike.

Dat kan ook het natuurlijk verstand aan den mensch openbaren, wanneer hij het regt gebruiken wil. Het is ook voor het eenvoudig gezond verstand eene ongerijmdheid, eenen God in den Eed aan te roepen, die niet hoort, of, zoo Hij hoort, toch dengenen, die tot Hem roept om hulp, niet werkelijk helpt. — Daarom handelt het natuurlijk verstand consequent, wanneer het, gelijk wij naderhand zullen zien, niet geloovende aan eene bovennatuurlijke, onmiddelijke werking van God op den mensch, den Eed zelven, als een overblijfsel van ouderwetsch bijgeloof, verwerpt.

Maar, hetgeen het natuurlijke verstand niet kan ontdekken, is, dat die werkelijke betrekking, die gemeenschap tusschen God en den mensch, door de zonde geheel is *afgesneden;* zoo dat de mensch, gevoelende dat hij tot God als de oorzaak Zijnes bestaans terug moet gaan, echter tot Hem, bezoedeld als hij is, en Hem in zijn hart vijandig zijnde, niet *mag* teruggaan.

Dat kan alléén Gods Woord, door Zijnen Geest geloovig aangenomen, den mensch doen inzien.

Maar datzelfde Woord, dat den mensch van alle regt berooft om door zich zelven tot God te komen, openbaart hem ook den weg, langs welken hij den toegang tot Hem *herkrijgen* kan, zoo dat de afgebrokene keten vastgehecht, de teruggetrokkene hand weder aangevat, de ontzegde gemeenschap hersteld, en de Eed, rustende op die gemeenschap, gezworen kunne worden.

Die weg is alleen Hij, die van zich zelven gezegd heeft, dat Hij de Weg is, de Waarheid en het Leven: die Gods Zoon zijnde, zelf eeuwig God, mensch is geworden, om voor de menschelijke natuur, die gezondigd heeft, hare schuld te betalen; wien God, daar hij geene zonden gekend had, tot zonde heeft gemaakt, opdat wij zouden worden regtvaardigheid Gods in Hem; in wien wij, de muur der afscheiding door zijne offerande weggenomen zijnde, de vrijmoedigheid hebben en den toegang met vertrouwen: — onze Heer en Zaligmaker Jezus Christus, God geprezen in eeuwigheid.

Niemand komt, ook in den Eed, tot den Vader,

dan door Hem: — *zonder Hem kunnen wij niets doen* (1): — allerminst ons op den Heiligen God beroepen, die een verteerend vuur is, voor wiens aangezigt geen mensch kan bestaan. Daar is maar één Middelaar Gods en der menschen, namelijk de mensch Christus Jezus.

Deze uitspraken Gods staan vast, wat de hoogmoed des wederstrevigen verstands daar ook tegen moge inbrengen. Al wie onder de bedeeling des Genade-verbonds, en zich Christen noemende, in den Eed tot God komen wil buiten Christus, verhoord hoopt te worden buiten Hem, in wien alléén Gods beloften Ja en Amen zijn, miskent niet alleen het ware begrip van den Eed, en blijft van al zijnen zegen, tot bevestiging van hem zelven en zijnen naasten, verstoken; — maar hij zweert bij dien die geen God is: want daar is maar één ware God, die zich in zijn Woord heeft geopenbaard (2); en zóó maakt hij zich schuldig aan de zonde van meineed en Afgoderij, die God aan Israël verweet, wanneer Hij hun door den Profeet Jeremia liet toeroepen: « En of zij al zeggen

---

(1) Joh. XV: 5.

(2) Al wie God niet kent in Christus, als een God die te gelijk regtvaardig is en barmhartig, goed en regt, is, naar de stellige uitspraak van Gods woord, zonder Christus, vervreemd van 't burgerschap Israëls en vreemdeling van de verbonden der belofte, geene hoop hebbende, en zonder God in de wereld (Efez. II: 12); zonder God in de wereld zijnde, is de God, dien hij aanroept, ook niet zijn God, niet de *éénige ware God:* en alle aanroeping van eenen anderen God, dan den éénigen waren, is afgoderij.

« (zoo waarachtig als) de Heere leeft; zoo zweeren
« zij toch valschelijk. — Hoe zoude ik overzulks u
« vergeven? Uwe kinderen verlaten mij, en zweeren
« bij dien die geen God zijn (1)."

Na den val des menschen, door welken hij uitgesloten is van de werkelijke gemeenschap met God, eene gemeenschap, waarvan de *mogelijkheid* niet alleen, maar de *zekerheid*, in den Eed noodzakelijk verondersteld wordt, kan alleen de belofte der verlossing, waardoor die gemeenschap hersteld zoude worden, en de vervulling dier Belofte, toen de volheid des tijds gekomen was, de grondslag zijn van den Eed. — Door zich zelven, met zonden bevlekt, van God geheel afgekeerd, kan de mensch onmogelijk bestaan voor het aangezigt van den Allerheiligsten, in wiens handen het schrikkelijk is te vallen voor alles wat onrein is (2). Maar Christus heeft, door zijn lijden en sterven, Zijn volk zalig gemaakt van hunne zonden. Hij heeft in hunne plaats de straffe geleden, die de regtvaardigheid Gods van hun eischte. Hij heeft al de gehoorzaamheid volbragt, die zij moesten volbrengen. En nu, door zijne kracht, met Hem uit den dood der zonde, tot het leven in Hem overgegaan, tot een nieuw leven wedergeboren zijnde, hebben zij, met Hem hunnen Borg en Middelaar door het geloof vereenigd, den toegang weder met vrijmoedigheid tot God, en deel aan Zijne geregtigheid en alle

(1) Jer. V: 2: 7.

(2) » Want gij zijt geen God die lust heeft aan goddeloosheid,
» de booze zal bij U niet verkeeren." Ps. V: 5.

zijne gaven. Zijn geest is hun geest. Zijne waarheid is ook hunne waarheid. Zoo kunnen zij zeggen: « De waarheid van Christus is in mij (1). Ik zegge « de waarheid in Christus, ik liege niet (2)."

Maar *wie* mogen dat zeggen? — Alleen degenen, die door het geloof met Christus vereenigd zijn; en dat zijn ook zij, die, omdat zij het bewustzijn niet hebben van hunne verzadiging, hongeren en dorsten naar geregtigheid: — die zich voor God verootmoedigende, en erkennende dat in hen geen goed woont, hunne toevlugt alléén nemen tot *den Heere hunne geregtigheid*; — die zich zelven, hunne eigene wijsheid, regtvaardigheid, waarheid en bekwaamheid verloochenende, wenschen gevonden te worden, niet hebbende hunne eigene geregtigheid, maar de regtvaardigheid Gods in Zijnen Zoon, als die ook hun van God geschonken is tot wijsheid, tot regtvaardigheid, tot heiligmaking en volkomene verlossing.

Het *Geloof* is dus de noodzakelijke voorwaarde van den door het Evangelie tot volkomenheid gebragten, of liever herstelden, van den Christelijken Eed: — niet een algemeen, onbestemd, meer of minder zeker weten, dat er een God is; zelfs dat die God een heilig God is, die niet voor onschuldig zal houden, dengenen die zijnen naam ijdelijk gebruikt: — want de kennis van God, als Regter, kan den mensch wel voor Hem doen beven, om in eigen kracht de zonde,

---

(1) 2 Kor. XI: 10. (2) 1 Tim. II: 7.

de leugen te schuwen; en zoo verre kan het natuurlijk Eedsbegrip gaan: maar zij kan den mensch het vertrouwen niet geven, om in Zijne kracht het goede te doen, de waarheid te spreken, als wanneer het alleen in waarheid, goed en waarheid is: — doch het bepaalde, alleen dien naam verdienende Geloof, hetwelk is een vaste grond der dingen die men hoopt, een bewijs der dingen die men niet ziet: — namelijk, dat Christus, de Godmensch, onze Middelaar en Voorspraak, in den Hemel is zittende ter regterhand Gods: — dat wij, die God in den Eed aanroepen, Zijnen Vader en onzen Vader, Zijnen God en onzen God aanroepen, die ons helpen *kan* om waarheid te kennen en te spreken, als een Almagtig God, en helpen *wil*, als een getrouwe Vader.

Alleen *dit* geloof, kan aan den Eed zijne subjectieve en objectieve kracht tot bevestiging (*εἰς βεβαίωσιν*) geven, hetwelk zelf de levendige band is der vereeniging tusschen God en den mensch, in den Godmensch; — omdat, alleen in die vereeniging, de gemeenschap met God, de mededeeling van Gods waarheid aan het menschenhart mogelijk is, die, gelijk wij gezien hebben, den volstrekten grondslag van den Eed uitmaakt, wijl zij op geene andere wijze door Hem in zijn Woord is beloofd.

« *Die tot God komt*, *moet gelooven dat Hij is*, « *en dat Hij een belooner is dergenen*, *die Hem* « *zoeken* (1)." Maar nu gelooft niemand in der waarheid dat God *is*, niemand roept hem aan in der waar-

(1) Hebr. XI: 5.

heid, dan die Hem kent, gelijk Hij is, gelijk Hij zich in zijn woord heeft geopenbaard, te gelijk Regtvaardig en Barmhartig.

« *Indien gijlieden niet gelooft, zekerlijk gij zult* « *niet bevestigd worden* (1).''

In het verband dezer twee teksten ligt de onmisbaarheid van dit geloof, als voorwaarde van den Eed, allerduidelijkst opgesloten. Volgens het natuurlijk Eedsbegrip, dat is, het begrip, dat de van God en zijne liefde door de zonde vervreemde mensch zich van den Eed vormen kan, levert de mensch aan zijnen broeder, die hem wantrouwt, tot waarborg zijner opregtheid, op zijn meest, zijnen schrik voor Gods straffe: — maar hierin ligt voor zijnen broeder geene volkomene bevrediging: want wie verzekert hem, dat hij, die met zijnen mond van dien schrik spreekt, denzelven zoo sterk in zijn hart gevoelt, dat hij daardoor niet liegen *kan*? Maar, naar het, door het Evangelie tot zijne volkomene ontwikkeling gebragte Eedsbegrip, is het niet de zweerder, welke bevestigt, maar het is God, welke *in* den zweerder bevestigt; welke door Zijne kracht tot waarheid werkende, zoo wel in hem die zweert, als in hem aan wien gezworen wordt, genen bevestigt om waarheid te spreken, en dezen om aan die waarheid, alzoo gesproken, geloof te schenken. — Maar hoe kan nu die bevestiging haar doel bij beiden bereiken, wanneer zij verworpen, verstooten, niet door het geloof wordt aangenomen, als met de hand welke

(1) Jez. VII: 9.

de gave aanneemt, als met het werktuig, waarmede de belofte wordt aangegrepen?

« Zonder geloof is het onmogelijk God te beha-« gen (1);" namelijk dat geloof, door hetwelk de mensch, Christus ingelijfd, met hem ééne plante (2) geworden zijnde, deel heeft aan zijne volmaakte geregtigheid, en met dezelve bekleed, den toegang tot Hem heeft met vertrouwen, en voor Zijn aangezigt kan bestaan; en zonder dat geloof kan de mensch dus ook in den Eed God niet behagen, niet verhoord worden, niet zich op Hem, als zijnen steun, zijne toevlugt, zijn waarborg bij wantrouwende medezondaren beroepen. — Ja! wie zonder dat geloof, ook in den Eed, tot God durft komen, pleegt heiligschennis (3), als die roekeloos zijne onreinheid aan den Allerheiligsten als 't ware opdringen, met de Heiligheid zelve in aanraking brengen, God tot een deelgenoot der zonde maken wil: — dat is de voortdurende zonde van den natuurlijken mensch, die, door zich zelven met zonde bezoedeld, met den Heere, voor wien ook zijne zoogenaamde deugden een gruwel zijn, in aanraking wil treden: — dat is bij uitstek ook zijne zonde, wanneer hij zich in den Eed, plegtig, voor het oog der menschen, op God be-

(1) Hebr. X: 6.

(2) Σύμφυτος, zamen gegroeid, in één gewassen. Rom. VI: 5.

(3) Even als de Priester heiligschennis gepleegd zoude hebben, die zonder bloed, hetwelk hij offerde voor hemzelven en voor des volks misdaden, in het Heilige der Heiligen, voor Gods aangezigt zoude hebben durven verschijnen, Hebr. IX: 7.

roept als Zijnen God, als konde Hij de God van den zondaar, de Beschermer van de zonde zijn.

Zonder dit alleen ware geloof, mist dus ook de Eed ten eenenmale zijn doel, waartoe hij onder menschen gebruikt wordt: — er blijft niets van over, dan tegen over God, een roekeloos misbruiken van zijnen naam, hetwelk Hij niet ongestraft zal laten; en tegen over de menschen, een ijdel verhaal van woorden, eene niets beduidende plegtigheid, van welke men niet zoude kunnen begrijpen, dat het ongeloof haar niet reeds lang als zoodanig heeft afgeschaft, indien het bestaan van den Eed niet vast verbonden was aan het bestaan van dat Woord, van hetwelk de Heere heeft gezegd, dat hemel en aarde wel zullen voorbijgaan, maar dat hetzelve niet zal voorbijgaan; het woord der Verlossing, der Eedzweering die na de wet gevolgd is: (Hebr. VII : 28). Want de Eed, zijnen éénigen wezenlijken grond vindende in eene mogelijke gemeenschap van den mensch met God, de bron van alle waarheid, de mogelijkheid van welke door de zonde is afgesneden, is een uitvloeisel der Verlossing, een blijvend getuigenis van de daadzaak der onmiddelijk na den val beloofde, en in de volheid der tijden vervulde Verlossing van de zonde.

Dat het ongeloof, hetwelk, wil het zich zelven gelijk blijven, den Eed als een ongerijmd, belagchelijk bijgeloof moet verwerpen, zich zelven niet gelijk gebleven is, den Eed niet heeft kunnen uitroeijen, is een sprekend, een, voor wie het mag inzien, zielevertroostend bewijs, dat God het afvallige menschdom

niet geheel heeft verlaten, maar zich in alle tijden een overblijfsel heeft voorbehouden, sprekende de taal des Geloofs, en zweerende den Heere der heirscharen (1), een zout der aarde, om welks wille zijne lankmoedigheid nog geen einde heeft, om hetwelk te vergaderen, het tijdstip wordt opgeschort, wanneer God met vlammenden vure wrake zal doen over degenen die Hem niet kennen, en over degenen, die het Evangelium onzes Heeren Jezus Christus niet gehoorzaam zijn (2).

Het geloof, hetwelk tot den regten, Christelijken Eed gevorderd wordt, is echter niet alleen, in het algemeen, het vertrouwen, dat ik, die God tot getuige aanroep, Hem, die in mijn harte leest, voor wien alle dingen naakt en geopend zijn, en vóór wien ik dus ook de doodsbeenderen van hoogmoed, onwaarheid en zelfzucht, waarmede dat gepleisterde graf mijns harten opgevuld is, niet verborgen kan houden, toch als mijnen Vader mag aanroepen, die mij sterkt, en mij helpt, en mij ook ondersteunt met de

---

(1) Jez. XIX: 18. Zie de Kantteek. Volgens dezelve behooren dus deze twee dingen bij elkander, *God kennen door Zijn woord*, en *zweeren bij Zijnen naam.*

(2) 2 Thess. I: 8. Aan Paulus heeft God geschonken, de 275 zielen, die met hem voeren. Om zijnen 't wille was er geen verlies van iemands leven onder hen. Hand. XXVII: 24. God nam Lot's aangezigt op, om de Stad Zoar, waarheen hij gevlugt was, niet om te keeren. Gen. XIX: 21. Verg. Marc. XIII: 20. ô! Ongeloovige wereld, die dit zout, om welks wille zij nog gespaard wordt, wil uitgeworpen hebben!

regterhand Zijner geregtigheid, niet om mijnent wille, maar om Christus wille, wiens gehoorzaamheid alle mijne zonde en onreinheid voor zijn aangezigt bedekt; — maar ook meer bepaaldelijk, het vaste vertrouwen, dat Hij mij, in dit bijzonder geval, zijne hulp niet zal onthouden, om de waarheid lief te hebben, te kunnen onderscheiden, en met die opregtheid, welke ik gevoel dat ik in mij zelven niet heb, te spreken: — dat Hij mij de kracht zal schenken, en de wijsheid welke ik noodig heb, om de belofte gestand te doen, welke ik onder ootmoedig opzien tot Hem heb afgelegd: — ja, dat Hij mij ook niet beschaamd zal laten, maar ter zijner eere, aan mijn woord, in Zijne vreeze gesproken, regt zal doen wedervaren, door het geloof te doen vinden; en, zoo ook naar Zijnen wijzen raad, de waarheid ditmaal niet dadelijk mogt zegevieren, dat ook dan dit onregt, dat ik van mijne broeders moet lijden, gelijk alle ding ter zijner eere, mij ten goede zal medewerken.

Dit geloof van hem die zweert, wordt ook, waar regt gezworen wordt, en de Eed zijne volle subjectieve en objectieve kracht uitoefent, gedeeld door hem, aan wien gezworen wordt. Hij vordert den Eed van zijne medezondaar, omdat hij weet, dat hij hem, alléén staande, op zijn woord niet kan vertrouwen, evenmin als hij voor zijn eigen zondaarswoord, op volkomen geloof, aanspraak mag maken; — maar nu belijdt zijn broeder in den Eed, ootmoedig voor God, dat hij geene waarheid in zich zelven

heeft: hij buigt voor Hem de knieën zijnes harten, en bidt, dat Hij hem, armen zondaar, genadig moge zijn; hij beroept zich niet op eigene waarheidsliefde, op eigen geregtigheid, maar op de Voorspraak, die elk verbrijzeld hart bij den Vader heeft Jezus Christus den Regtvaardigen. — In God gesterkt, staat hij op en durft nu bemoedigd zeggen, dat Gods waarheid zijne waarheid, zijne zaak Gods zaak is, van welken hij het willen en volbrengen heeft, en aan wien Hij de uitkomst gerust opdraagt. Zijn geloovige broeder, die den Eed van hem gevorderd heeft, en dit hoort en ziet, weet ook dat in Christus alle beloften Ja en Amen, zijn; — dat die in Christus, door het geloof met Hem vereenigd, met den mond spreekt, met het hart niet liegt, omdat Christus in Hem leeft; — mogt hij twijfelen, of zijne belijdenis van eigen onvermogen, en kracht in Christus die hem sterkt, wel opregt zij; — ook hij zendt, bij den Eed zijns broeders, *zijn* ootmoedig gebed tot God op, dat het Hem behagen moge, door Zijnen Geest der waarheid, des gebeds en des geloofs, Zijne waarheid aan het hart zijns broeders te heiligen: — en ook voor de verhooring van dit zijn gebed, vertrouwt hij op het vaste woord van Hem die gezegd heeft: « Zoo wat gij begeeren zult in mijnen naam, dat zal « Ik doen, opdat de Vader in den Zoon verheerlijkt « worde (1).”

In deze gemeenschap des geloofs bereikt de Eed zijne volle beduidenis. Zoo maakt hij waarlijk, niet

(1) Joh. XIV: 13.

in naam maar in de daad, een *eind aan alle tegenspreking* (1); hij vernietigt den twijfel uit de zonde voortspruitende, door beiden, zoo wel hem die geloofd moet worden, als hem die gelooven zal, door het hoogste geloof te vereenigen in Hem, met wien beide der zonde gestorven zijnde, der zonde, door Zijnen heiligmakenden Geest, niet meer leven: in wien beide geloovende, het getuigenis *in hen zelven*, en daardoor ook *van elkander* hebben, dat zij in de waarheid zijn. — De groote, maar heerlijke, aan de Christelijke waarheid hare voleinding gevende verborgenheid der éénheid van alle geloovigen, als leden éénes ligchaams, ééner ziele, waarvan Christus het hoofd is, geeft ook aan den Eed zijne hoogste beteekenis. Hij die zweert, en hij aan wien gezworen wordt, te voren, als voor elkander ondoordringbare, elkanders hart niet kennende, en dáárom elkander wantrouwende wezens op zich zelve staande, worden bij den Eed, geloovig gezworen en geloovig aangenomen, beide in éénen Heer, éénen Geest, één geloof alzoo vereenigd, dat in dezen Middelaar zoowel tusschen God en den mensch, als, juist dáárdoor, in den Eed, tusschen den mensch en Zijnen broeder, beide tot één worden, en als leden ééns ligchaams elkander verstaan, elkander liefhebben, elkander vertrouwen, elkander gelooven (2). — Het is de ge-

---

(1) *Πάσης ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν.* Hebr. VI: 16.

(2) » Jedem Menschen ist der Trieb zur Geselligkeit das Be» dürfniss einer Gemeinschaft mit Andern eingeboren. Wie » sich der Mensch selbst entwickelt und verwandelt, so

meenschap des Heiligen Geestes, op het Pinksterfeest over de Apostelen uitgestort, die tusschen hen de verwarring der sprake, de tegenspraak en strijd der woorden, de antilogie, heeft doen ophouden, en nog

---

» verändert sich auch, ohne jemals aufzuhören, das Ge-
» fühl des Menschen, dass er sich selbst nicht genug ist,
» und das Verlangen, wo möglich sich in Andern zu er-
» gänzen und zu erweitern. Auch unter den entschieden-
» sten und wesenlichsten Ausbildungen und Umwandlungen
» bleibt dieser wunderbare Zug, welcher den Menschen aus
» sich selbst heraus reisst, immer derselbe, denn es liegt
» ihm eine tiefe Nothwendigkeit zum Grunde, *die wesent-*
» *liche Einheit der Menschen in der Menschheit*, der un-
» auflösliche Zusammenhang der Einzelnen untereinan-
» der zum Ganzen. Zuletzt verklärt sich aber der rohe
» Naturtrieb zur allgemeinen Menschenliebe, welche nach
» ihrer Wirkung zur Entäusserung seiner selbst in Andern
» dringet und treibet, und nach ihrem Ursprunge eben
» in jener Einheit des Unterschiedenen wurzelt, welche
» wiederum selbst nicht in sich, sondern in dem Wesen Gottes
» ihren Grund hat. Hiermit ist schon gesagt, dass die aus-
» einander gerissenen Glieder der Menschheit in eine wirk-
» liche und wesentliche Gemeinschaft nicht *unmittelbar*
» kommen können, sondern *zuvor* in die Gemeinschaft
» mit Gott wieder aufgenommen seyn müssen, um dem-
» nächst mittelst des Geistes Gottes unter einander selbst
» vereinigt zu werden." — (*Göschel*, *Caecilius u. Octavius.* S. 67). Deze gemeenschap der menschen onder elkanderen, liefde en wederkeerig vertrouwen medebrengende, in derzelver herstelde gemeenschap met God, is de grondslag van den Eed. — Edel is de taak der Christelijke Wijsbegeerte, welke op deze wijze de hooge redelijkheid der geopenbaarde waarheid, en hare overeenstemming met onze menschelijke natuur en behoeften, weet aan te toonen.

tusschen alle geloovigen doet ophouden, die de Heer uitgezonden heeft over de huisgezinnen der kinderen van Noach, welke éénerlei volk waren, en éénerlei sprake hadden: — « *opdat een iegelijk de sprake* « *zijnes naasten niet zoude hooren* (1).” De Eed is het middel, waardoor de mensch er toe komt, om in gemeenschap des geloofs de spraak zijnes naasten weder te verstaan; dat is de taal zijnes monds te vertrouwen, als de opregte taal zijnes harten; want hierin ligt de ware oorzaak der verwarring, die de menschen over de gansche aarde verstrooit, dat zij wel ooren hebben, om de klanken van elkanders woorden te hooren, maar geene oogen, om in elkanders hart door te dringen: — daarom wantrouwen zij elkander; — de geloovige Eed geeft hun iets beters, dan dat oog zoude kunnen weten; hij vereenigt hen in de kennis van, in het vast vertrouwen op Hem, die niet alleen Alwetend is, om de nieren te proeven, maar ook Almagtig, om het wederspannige, leugenachtige hart tot de gehoorzaamheid der waarheid te neigen.

Waar de Eed alzoo geloovig opgedragen en gezworen wordt, daar is hij *ab utràque parte*, even als het geloof zelf, waarvan hij de luide betuiging is, *de vaste grond der dingen die men hoopt;* — ook van zijnen, door zich zelven zwakken en ontrouwen broeder, hoopt: — *het zeker bewijs der dingen die men niet ziet:* — die men niet heeft *zien* gebeuren

(1) Gen. XI: 7.

en toch gelooft, zoo zeker, als of men ze met eigen oogen gezien had; ja, nog veel zekerder: — omdat die vaste grond, dat zeker bewijs, niet gelegen is in de eigene waarheid en opregtheid van hem die zweert, maar in de onveranderlijke trouwe van Hem, op wien beide, *en* die zweert, *en* aan wien gezworen wordt, zich verlaten, gene om kracht en licht te vinden tot waarheid, deze om te vertrouwen, dat God zijne kracht tot waarheid zal volbrengen, in de zwakheid zijns broeders, die door de daadzaak zelve, dat hij geloovig eenen Eed zweert, opregtelijk belijdt, dat hij, in zich zelven geene waarheid hebbende, dezelve *buiten zich* zoekt, dáár, waar niemand zoekt, zonder te vinden.

Want de Eed behelst niet alleen naar zijn waar begrip, maar ook buiten den Christelijken grondslag, alleréérst eene uitdrukkelijke, openlijke bekentenis van zonde, van onwaarheid in zich zelven, en van onvermogen om *door zich zelven*, door eigene kracht, die onwaarheid in zich te overwinnen, en met zijn hart (1) de waarheid te spreken. Immers, indien men van het, in de nieuwe Wetgevingen met ophef voorgewende, maar zeldzaam toegepaste beginsel uitgaat, dat er eene wettelijke praesumtie bestaat voor een iegelijks eerlijkheid, goede trouw, en waarheidsliefde, tot dat het tegendeel van hem regterlijk en overtuigend is bewezen; dan is het vorderen van den Eed van iederéén, ook van hem, omtrent wien die praesumtie nog gelden moet, aan de zijde van de maatschappij, eene harde en onregtvaardige tegenstrij-

(1) Ps. XV: 2.

digheid met haar eigen stelsel: — en aan de zijde van hem, die zich zelven voor eerlijk man houdende, en aanspraak kunnende maken om daarvoor ook gehouden te worden, het zich toch laat welgevallen, dat men hem op zijn woord van eerlijk man niet gelooft, en den Eed van hem vordert, een onverklaarbaar dulden der grievendste en vernederendste beleediging: want dat ik met uw woord van eer geen genoegen neem, maar nog meer, den Eed van U vorder, wat is dat anders gezegd, dan: « Gij verdient « geen geloof, uw woord van eer is mij niets waard! « Gij zijt een leugenaar!" — Naar dit beginsel, moest eigenlijk alleen van veroordeelden wegens bedrog of laster, de Eed worden gevorderd: want omtrent *hen* alléén zoude de praesumtie van geloofwaardigheid met regt geacht kunnen worden vervallen te zijn.

En toch vordert men eenen Eed tot bevestiging, van waarheid en trouwe, van menschen omtrent welken men voorgeeft naar regt, ja naar het oordeel der liefde, van de veronderstelling te moeten uitgaan, dat zij eerlijk genoeg zijn, om de waarheid te spreken, en hun gegeven woord te houden! — En toch zweeren die menschen, die gereed zijn om eenen uitgedrukten twijfel aan hun eerewoord bloedig te wreken, zonder tegenspraak, den tot bevestiging van hun woord, (dat dus zonder die bevestiging, geen geloof verdient) smadelijk gevorderden Eed!

Waarom? omdat het getuigenis van hun geweten, hunne gedachte hen beschuldigende, *waar* blijft, in weêrwil van hun spreken met vleijende lippen. — En al wil hun hoogmoed die stem des gewetens, om-

trent de geveinsdheid van hun eigen hart ook niet hooren; — al zouden zij zelve gaarne op hun woord, zonder Eed, geloofd worden; — zoo durven zij toch een ander, waar het hun belang geldt, op zijn enkel woord niet vertrouwen: en hoe kunnen zij dan met regt vergen, dat men voor hen alleen eene uitzondering make, en hen op hun enkel woord gelooven zal?

Zoo leggen zij dus wel degelijk, door de daadzaak zelve dat zij den Eed vorderen en afleggen, het getuigenis van zich zelven af, dat zij geene volstrekt geloof gebiedende en verdienende waarheid in zich hebben; en dat is, wanneer die belijdenis regt gevoeld wordt, de volledigste schuldbekentenis; want, de waarheid in zich niet te hebben, is afgescheiden en vervreemd te zijn van God, die de waarheid is; — is beroofd te zijn van de heerlijkheid Gods, van zijne gelijkenis, en mitsdien, indien Hij door zijne herscheppende kracht die beeldtenis in ons niet herstelt, voor eeuwig verwerpelijk te zijn voor zijn aangezigt, dat is: te leggen onder zijnen vloek. — Het éénige onderscheid tusschen de beide in den Christelijken en heidenschen Eed evenzeer opgeslotene schuldbelijdenis, bestaat hierin, dat bij dezen, de impulsie om den Eed te vorderen en te zweeren meer ligt in de bewustheid van *zijnes naasten*, dan van *eigene* bedorvenheid: — waarvan het gevolg is, dat, hoewel door eene ongerijmde inconsequentie, niet naar het middel wordt omgezien om deze krankheid der ziel te genezen: — terwijl in den Christelijken Eed, de schuldbelijdenis, een opregt en hartelijk leedwezen zijnde over de zonde, eene droefenis naar God, die

eene onberouwelijke bekeering werkt tot zaligheid, bij hare schuld echter niet blijft staan, niet wanhoopt, maar geloovig tot de daaropvolgende belijdenis overgaat; — dat, niettegenstaande hare onwaardigheid, bij den Heere goedertierenheid is en véél verlossing, eerst van de straf der onwaarheid, in het bloed van Christus, en daarna van de onwaarheid zelve, door zijnen heiligmakenden Geest.

Het door het Evangelie tot zijne volkomenheid gebragte Eedsbegrip brengt dus essentieel en noodwendig eene volledige Christelijke geloofsbelijdenis mede: volledig, omdat zij het geheele wezen des Christendoms in zich sluit: éérst verootmoediging voor God, wegens volslagen gebrek aan eigen middelen om voor Hem te bestaan, wegens wanhoop aan eigen geregtigheid; en daarna, en daarbij, vertrouwen op God, die in Christus regtvaardig en barmhartig is, ootmoedig vasthouden aan de hoop op eene toegerekende geregtigheid buiten ons, op *den Heere onze Geregtigheid.*

De *oorzaak* van den Eed is des menschen bedorvenheid en daaruit voortvloeijend wederkeerig wantrouwen (1): ware de mensch in Adam niet gevallen,

(1) In dien zin is de Eed ἐκ τοῦ πονηροῦ, Matth. V: 37; namelijk, dat de met den mond uitgedrukte Eed gevorderd kan en moet worden, is een gevolg van de zonde. In dien zien heeft Augustinus dit woord aldus opgevat, waar hij zegt: »Sed quod amplius est, a malo est: etsi non a malo ju-

elk zijner woorden zoude een woord gesproken in geregtigheid der waarheid en heiligheid, gesproken in de tegenwoordigheid Gods, zoude een Eed zijn geweest. De *beweegreden* tot den Eed is de verlossing uit genade door Christus te weeg gebragt voor een iegelijk die in Hem gelooft: — ware die verlossing onder de bedeeling des Ouden Testaments niet in Profetieën en schaduwen beloofd, en door het bloed des Nieuwen Testaments niet vervuld en verzegeld geworden: — de Eed zoude, ja misschien gebleven zijn, maar als hetgeen hij bij den natuurlijken mensch is, en alleen kan zijn, een uitvloeisel van het wederkeerig wantrouwen, maar zonder vrucht en zonder zegen, als een ijdel roepen tot éenen God, welken men niet kent en van welken men niet gekend is. De Christelijke Eed bestaat hierin, dat hij beide en zijne *oorzaak* en zijne *beweegreden* doorschouwt en omvat, en toch zich door die levendig gevoelde oorzaak niet laat terug houden, om getroost en bemoedigd zijne *beweegreden* aan te grijpen en te zweeren. — En hierop volgt dan, in de derde plaats, de zegen die

» rantis, a malo est non credentis (*Augustin.*, *de Verbis* » *Apost. Serm. 28 in Can. Juratio X de Jurejur.*); — en naar zijn voorbeeld ook Paus Innocentius III in *Can. Etsi Christus. eod.* waarop wij later terugkomen: — daar wordt gezegd: » Quod amplius est, a malo est: a malo qui- » dem non tam culpae, quam poenae, nec exhibentium, » sed exigentium jusjurandum: nam incredulitas hujusmodi » magis est poena quam culpa." — Het laatste is niet juist: want dat de mensch zijnen naasten niet vertrouwt, is de *schuld* zijner eigene, en zijner medezondaren bedorvenheid.

aan het geloof is toegezegd, het voortbrengen van vruchten der bekeering waardig: het liefhebben, het opregtelijk en onbeschroomd spreken der geheele waarheid, en niets anders dan de waarheid, zonder haat en zonder vrees. Want gelijk de geloovige, die zich de regtvaardigheid en gehoorzaamheid van Christus toeëigent, als ware het *zijne* regtvaardigheid en gehoorzaamheid, dáárdoor zelfs ook werkelijk deel heeft aan Christus, alzoo dat Christus in hem leeft, en niet meer hij zelf, niet meer de oude mensch der zonde; — gelijk de heiligmaking een noodzalijk gevolg is der verlossing: — zoo is ook zijn geloovig eedzweeren geen louter lijdelijk *zoeken* zijner waarheid in Christus, maar ook een werkelijk *spreken* en *beoefenen* der waarheid, door de kracht van Zijnen in het hart wonenden Geest. « Hij *zegt* de waarheid in « Christus, en *liegt niet*, zijne conscientie hem mede « getuigenis gevende door den Heiligen Geest." (Rom. IX: 1). En zoo ligt in het ware Eedsbegrip eene volledige reproductie van het wezen en den voortgang der Christelijke waarheid opgesloten: — drie stukken zijn ook in den Eed noodig te weten, opdat men Godzaliglijk en getroost zweeren moge: ten éérste, hoe groot onze eigene onopregtheid, geveinsdheid en gebrek aan waarheid is; ten andere, hoe wij van die onwaarheid, dien geest der leugen in ons worden verlost; en ten derde, hoe wij Gode, door in Hem en tot zijne eere de waarheid lief te hebben met het hart, te spreken met den mond, en te houden met der daad, voor zulke verlossing zullen dankbaar zijn.

Maar dat alles kan de mensch niet door zich zel-

ven. — Het geloof, zonder hetwelk ook de Eed, hoe schijnbaar eerbiedig en opregt ook gezworen, een gruwel is voor God, is eene gave Gods: — alléén het hart, dat van Gods geest onderwezen, zich zelven heeft leeren haten, om zijne geregtigheid en waarheid alléén in Christus te zoeken, kan in Hem, ook in den Eed, de vrijmoedigheid en den toegang met vertrouwen tot God hebben. — Alléén de Christelijke Eed is een ware Eed. — Alleen de geloovige, bekeerde, wedergeborene, van den dood tot het leven overgegane, met den Heiligen, Regtvaardigen God door Christus bloed verzoende mensch, mag bij Zijnen naam zweeren (1). Hij alleen mag met vrijmoedigheid toegaan tot den troon der genade, opdat hij barmhartigheid moge verkrijgen en genade vinden om geholpen te worden ter bekwamer tijd; — ook dan, wanneer hij in diepe verootmoediging voor God,

---

(1) Onze oude geloovige Godgeleerden, hoewel zij in het wezen van den Eed en deszelfs innig verband met de geheele Christelijke waarheid misschien niet diep genoeg zijn doorgedrongen, hebben dit echter erkend. Men zie b. v. *Brakel's Redelijke Godsdienst*, Deel II. bl. 207: » Die den » Eed regt kunnen doen," zegt hij, » moeten verlichte, » wedergeborenen, Godzaligen zijn." De Heidelbergsche Catechismus leert dit ook in de 101ste vraag: » Mag men ook » *Godzaliglijk* bij den naam Gods eenen Eed zweeren?" waarop het antwoord luidt: » Ja — en dat *tot Gods eere*, — » want *zulk* Eedzweren (namelijk ook, en in de éérste » plaats, *Godzaliglijk*) is in Gods Woord gegrond, en » daarom ook van de Heiligen in 't Oude en Nieuwe Testa» ment regt gebruikt geweest."

wiens straf hij door de in hem inwonende leugen heeft verdiend, en voor de menschen, in wier verachtelijke weigering om hem op zijn woord te gelooven, hij de tuchtigende roede zijn Vaders ziet, om hem te doen gevoelen, wat hem is kwijt gescholden: — desniettemin de oogen en het hart om hoog heft, terwijl hij de vingeren opsteekt naar den Hemel, dewijl hij dáár eenen Grooten Hoogepriester heeft, die door de Hemelen is doorgegaan, namelijk Jezus, den Zoon Gods (1); en zich op Hem verlatende, in wien alle beloften Ja en Amen zijn, die zelf de Amen, de trouwe en waarachtige (2) Getuige, de Almagtige God is, in blijmoedig vertrouwen uitroept: *Zoo waarlijk helpe mij God Almagtig!* Hij alléén heeft in de kennis van God, den éénigen waarachtigen, en Jezus Christus dien Hij gezonden heeft, het eeuwige leven, hetwelk is *de gemeenschap met God*, die den grondslag uitmaakt van den Eed. Hij alléén eigent zich, in Christus, met volle regt, de belofte toe, waarop alle Christelijk geloof ook in den Eed steunt: « Dit is het « verbond, dat ik na die dagen met den huize Israëls « maken zal, spreekt de Heere: Ik zal mijne wet (3) « in haar binnenste geven, en zal die in haar harte « schrijven: en Ik zal hun tot een God, en zij zullen « mij tot een volk zijn."

---

(1) Hebr. IV: 15. (2) Openb. III: 14.

(3) Jer. XXXI: 33. Gods wet is zijne waarheid. Elke Eed is een beroep op eene vernieuwing van het Verbond Gods met zijn volk.

Naar dit Eedsbegrip, is derhalve de Eed het *voorregt* van den wedergeborenen, bekeerden Christen: — een voorregt, waarvan hij met vreeze en bevinge gebruik maakt; doch niet den Eed zelven vreezende, maar het ongeloof, hetwelk den Eed misbruikt: een voorregt, hetwelk door hem in ootmoedig opzien tot God, door zijne genadige hulp regt gebruikt wordende, hem vreugde geeft in het hart, door het levendig gevoel der goedgunstigheid van zijnen God, die hem zijne trouw en hulp doet ondervinden. De aanvang is bij hem, gelijk altijd wanneer hij tot den levendigen God nadert, vreeze, strijd tegen zijne zwakgeloovigheid, tegen zijne zonde en eigen geregtigheid: maar ook in dien strijd blijft hij meer dan overwinnaar, door Hem, die hem heeft lief gehad, en vasthoudende aan Hem, als ziende den onzienlijken, is het einde, hoopen, ook tegen hoop, in goed vertrouwen op zijnen God en Vader, die Zijne kracht in zijner kinderen zwakheid volbrengt.

Maar hieruit volgt, dat al wie in dat voorregt om te mogen zweeren niet deelt, de onbekeerde, natuurlijke mensch, en toch, God niet kennende als zijnen Vader in Christus, al mogt hij ook voor Hem beven als zijnen Regter, (hetgeen ook de duivelen doen) bij Zijnen naam durft zweeren, door zijn ongeloof, Zijnen Heiligen naam misbruikt. — Want bezoedeld en bevlekt, durft hij zich beroepen op het medegetuigenis van Hem, wiens oogen te rein zijn om het kwaad te zien. Hij nadert tot God met de

lippen, maar zijn hart is verre van Hem verwijderd (1): dit is huichelarij: en *een huichelaar zal voor zijn aangezigt niet komen. God zal zijn geroep niet hooren als benaauwdheid over hem komt* (2). Door zulk zweeren, kan hij den zwaren toorn Gods niet eerst op hem *halen:* want de toorn Gods *blijft* op hem, en hij is reeds veroordeeld, omdat hij niet geloofd heeft in den naam des eeniggeboren Zoons Gods (3): en hoe kan hij dan God, wiens toorn op hem blijft, in den Eed, als een genadig God om hulp aanroepen? Maar hij kan door zulk zweeren zijn oordeel verzwaren; hij kan door Gods regtvaardige straf verstokt worden in zijn ongeloof.

Deze Eeds-leer moet door het natuurlijk verstand worden verworpen, als een onbegrijpelijk en bovenal hoogmoedig mysticismus, dat in de toepassing onoverkomelijke bezwaren zoude opleveren.

Maar van hare gestrengheid valt niets af te dingen, voor iederéén die, zijne eigene wijsheid verloochenende, Gods woord heeft leeren kennen als de onfeilbare kenbron van alle waarheid. — Het is nu éénmaal zoo, dat de geheele Christelijke waarheid wortelt in verborgenheden, waarin de Engelen Gods begeerig zijn in te zien, en die dus voor het arm verstand der wijzen en geleerden dezer wereld onbereikbaar zijn. Zij steunt geheel op eene bovennatuurlijke, voor ons

---

(1) Jez. XLVIII: 1. (2) Job XIII: 16. XXVII. 9.
(3) Joh. III: 36, 18.

verstand onbegrijpelijke werking van God op onze ziel: als zoodanig is zij noodwendig mystiek (1), en alles wat met haar in ware aanraking komt moet noodwendig aan *dat* mysticismus deel verkrijgen. Hoogmoedig mag *hij* voor de menschen schijnen, die, niet door eenige verdiensten, eenige goedheid, eenige wijsheid in hem zelven, of zelfs door eenige medewerking aan zijne zijde, waarop hij zoude kunnen roemen, maar alléén door Gods vrije genade, de taal van dat mysticismus heeft leeren verstaan, en nu kan zeggen: *Ik weet in wien ik geloofd heb: ik heb geloofd, daarom spreek ik, en daarom zweer ik:* — de dag komt, waarin het blijken zal, van welke zijde de hoogmoed was, bij hen die God alléén van alles de eere geven, of bij degenen, die, door op hunne waarheid, hunne opregtheid, hunne eerlijkheid, hunne trouw, hunne wijsheid, hunne eigenmagt tot al wat goed is te steunen, aan God zijne eer ontnemen, als de éénige bron van alles goeds.

Het verwijt van mysticismus, aan deze Eeds-leer gerigt, moet zij met de geheele Christelijke waarheid deelen: om haar tegen hetzelve te verdedigen, zoude ik eene Apologie van het Christendom moeten schrijven. Die het Christendom aanneemt, niet door verdraaijing of inmengsel van menschelijke wijsheid van alle kracht beroofd, maar zuiver, ongeschonden, voor hetgene het waarlijk is, Gods geopenbaarde waarheid, moet noodwendig ook tot erkentenis

---

(1) *Μυστικὸς*, den ingewijden heilig, geheim, verborgen. *Μέγα ἐςὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυςήριον.* — 1 Timoth. III: 16.

der waarheid van dit Eedsbegrip komen. — Het geheele Christendom resumeert zich in dit alternatief. In Christus regtvaardig voor God, en als zoodanig kind Gods, erfgenaam van alle Zijne beloften: of, buiten Christus, verworpen van God, en als zoodanig kind des duivels, uitgesloten van den toegang tot God, en de gemeenschap met Hem. — Er bestaat geen midden tusschen die beide uitersten: regtvaardig of onregtvaardig: — aangenomen of verworpen: — aan de regter- of linkerzijde des Almagtigen Regters: — de Eed als een beroep op God, die geene twee waarheden heeft, tot wien men niet komen kan, ten zij men kome langs den weg, welken Hij heeft aangewezen, moet noodzakelijk deze Categorien volgen. Hij wordt gezworen, of Godzaliglijk in Christus, met de vaste belofte van verhooring, en hulp, tot zaligheid: — of ongeloovig, buiten Christus, zonder verhooring, zonder zegen, zonder vrucht, althans voor hem die zweert, den mensch latende hetgeen hij is, een verloren zondaar voor God; — maar een zondaar, voor wien, onder de bedeeling des Genadeverbonds, zoo lang hij leeft, de toevlugt nog open staat tot het bloed van Christus, dat reinigt van alle zonden, ook van de zonde des ongeloovig gezworenen Eeds.

Hetgeen daarenboven in deze Eeds-leer te gestreng, of te scherp afgesneden (1) mogt schijnen, moet des-

---

(1) Dezelfde ἀποτομία, afsnijding, uitsluiting, welke Paulus aan God toeschrijft *over de genen die gevallen zijn* (Rom. XI: 22), moet door een noodzakelijk gevolg eigen wezen aan de waarheid Gods. Het Christendom is noodzakelijk

niettemin door ons worden toegestemd, wanneer wij wel in het oog houden, hetgeen onze ingekankerde eigenmagtigheid ons gedurig doet vergeten, dat hetzelfde volkomen waar is omtrent al wat de mensch doet, en in het bijzonder omtrent alle zijne Godsdienstbedrijven. De Heere zelf heeft gezegd: « *Zonder mij* « *kunt gij niets doen* (1);" en daarmede stemt de verklaring des Apostels overeen: *al wat uit den geloove niet is, dat is*, — wat? niet alleen vruchtelooze, verlorene moeite, ijdelheid der ijdelheden; maar *zonde* (2). Voor deze stellige uitspraken, moeten alle tegenwerpingen van het hoogmoedige verstand, van het ongeloovige hart stil zwijgen, tenzij het de openhartigheid hebbe van rond uit te komen voor hetgeen het aan zich zelven of anderen poogt te verbergen; — dat het eigenlijk dat Boek, waaraan het den naam van Gods Woord geeft, toch niet voor Gods Woord houdt, dat altijd met deze inleiding spreekt tot ieder die het leest: « Hoort, gij hemelen, en neemt ter « oore, gij aarde; want de Heere spreekt (3)."

Ook het Gebed is het voorregt alléén van den geloovige. — « Alle dingen, die gij biddende begeert, « gelooft dat gij ze ontvangen zult, en zij zullen U ge-

---

en wezenlijk *uitsluitend:* — anders zoude het zich zelven verloochenen. Dit exclusieve karakter des Christendoms is de steen des aanstoots, waaraan de wereld zich ergert· maar door denzelven weg te nemen, ontneemt zij aan het Christendom alle zijne kracht: het is de honigbij van haren angel beroofd; — zij moet sterven.

(1) Joh. XV· 5. (2) Rom. XIV: 23. (3) Jez. I: 2.

« worden, — maar die mensch (die twijfelt) meene « niet dat hij iets ontvangen zal van den Heer (1).” Met een vast vertrouwen van verhoord te zullen worden, kan hij alleen bidden, die weet en gelooft, dat Gods beloften alleen aan het ligchaam toebehooren, waarvan Christus het hoofd is, en dat hij daarvan een levendig lidmaat is: — dat kan alleen de ware Christen doen. — Zwakgeloovigheid, die *in circulum* redeneert, en vraagt, hoe hij, die alleen zuchten kan om geloof, geloovig kan bidden, is geen ongeloof, hoezeer daar ook voor gehouden, bij dengenen die er onder gebukt gaat (2), en daarom ongetwijfeld, ook zonder het zalig bewustzijn daarvan te mogen genieten, van God in Christus is gekend en in Hem uit-

(1) Marc. XI: 24. Jac. I: 7.

(2) » Zudem setzet der Teufel dem frommen Christlichen Her- » tzen zuweilen so harte zu mit seinen feurigen Pfeilen, » dass sie nicht allein vergessen der überschwenglichen » Herrlichkeit, dass sie Gottes Kinder sind, sondern gar » widersinnische Gedancken haben, als habe Gott ihrer » gar vergessen, sie verlassen, von seinen Augen verstos- » sen. Darum ist unser Glaube noch sehr schwach, und » kalt. Wäre er also gewiss und starck als er wohl seyn » sollte, so könnten wir vor grosser Freude nicht leben: » Aber Gott Lob! wir wissen dass auch die Schwachgläu- » bigen Gottes Kinder sind. Denn Christus saget nicht » vergebens Luc. XII: 32. » Fürchte dich nicht, du kleine » » Heerde,” u. s. w. Doch sollen wir immer seufzen, und » bitten mit den Apostelen: » Herr, stärcke uns den Glau- » » ben.” Luc. XVII: 5. und wie jener Marci: » Ich glaube, » » lieber Herr, hilf meinen Unglauben.” Luther, Erklärung des Evang. Joh. ad I: 12.

verkoren voor de grondlegging der wereld. En wat is nu de Eed anders dan een Gebed? Een gebed om hulp, om licht, om kracht tot waarheid, een opdragen van de regtvaardige zaak aan God, zoo het Hem behagen mogt, aan dezelve regt te doen wedervaren, met de ootmoedige bede: « Heere uw wil ge-
« schiede in mij, om te willen hetgeen Gij wilt, het-
« geen alleen wijs, waar en goed is; in mijnen naas-
« ten, die mijn woord niet gelooft, mijn regt betwist,
« opdat de waarheid, het regt, waarvan Gij alleen de
« oorsprong zijt, door hem worde erkend!" De Eed verschilt alléén daarin van het Gebed, dat hij nog een stap verder gaat, en, na tot God ootmoedig zijne toevlugt genomen te hebben, nu Zijne waarheid, Zijne trouwe, als zijne rondasse en beukelaar, ook werkelijk aangrijpt, en de uitdrukkelijke belijdenis van den mond op het inwendige getuigenis des harten laat volgen, de daad aan de gedachte vasthecht.

Ook het gebruik der Sacramenten is alléén het voorregt van den geloovige, dat is te zeggen, van den *bekeerden* Christen. De Heilige Doop wordt, naar het schoone doopsformulier van onze kerk, toebediend aan de kleine kinderen *der geloovigen.* Voor hen alleen is de doop een zegel des verbonds, ook met hunne kinderen: want God spreekt tot Abraham, den vader aller geloovigen, *en overzulks mede tot hen en hunne kinderen* (Gen. XVII: 7), zeggende:
« En Ik zal mijn verbond oprigten tusschen mij en
« tusschen u, en tusschen uwen zade na u in hare ge-
« slachten, tot een eeuwig verbond, om u te zijn tot
« eenen God, en uwen zade na u." — Het oordeel

der liefde moet zijn, omtrent degenen die hunne kinderen laten doopen, dat zij waarlijk ongeveinsdelijk antwoorden op de vragen die hun worden voorgesteld, en dus met hun hart gelooven tot regtvaardigheid: dezelfde praesumtie der liefde moet, gelijk wij later zullen zien, ook bij den Eed gelden, omtrent degenen, die de Christelijke waarheid met den mond belijden: — maar die praesumtie zelve toont aan, dat de *wezenlijkheid*, namelijk het geloof des harten, een volstrekt vereischte is. Het Avondmaal des Heeren is alleen bestemd voor degenen, die zichzelven van wege hunne zonden mishagende, nogthans gelooven, dat hun dezelve van God om Christus wille vergeven zijn: — daarom moet de mensch zichzelven beproeven of hij in het geloove is; kent hij zichzelven niet, dat Jezus Christus in hem is, dan loopt hij gevaar dat hij eenigzins verwerpelijk zij (1), en zichzelven een oordeel eete en drinke, niet onderscheidende het ligchaam des Heeren (2).

En evenzoo is het inderdaad met elk Godsdienstbedrijf gelegen, en dus niet allerminst met den Eed, waarbij de zondige mensch nog meer bepaaldelijk en uitdrukkelijk met den Heiligen God in aanraking treedt: elk Godsdienstbedrijf is wezenlijk eene aangrijping van den band, die het schepsel met zijnen Schepper, het zienlijke met het onzienlijke verbindt (*religat*, *religio*): eene gemeenschapsoefening met God: — en nu is het den sterveling, die stof en assche is, wiens geregtigheden zelfs voor God een verwerpelijk kleed

(1) 2 Kor. XIII: 5. (2) 1 Kor. XI: 29.

zijn, op straffe van heiligschennis niet vergund, anders dan door zijnen eeuwigen, Grooten, Getrouwen Hoogepriester, tot het Allerheiligste te naderen.

De bezwaren, die het ongeloovig hart in de toepassing dezer Eeds-leer meent te zien, spruiten alleen voort uit dien bitteren wortel des ongeloofs, die gedurig de kiem van het mostaardzaadje des geloofs, ook in het hart van den waren discipel van Christus, dreigt te verstikken: — zij lossen zich, even als de veel grootere moeijelijkheden en tegenstrijdigheden, die uit het bloot verstandelijk Eedsbegrip voortvloeijen, in deszelfs terugvoering tot de Christelijke waarheid, gelijk wij naderhand zien zullen, gemakkelijk op.

Het bezwaar, dat de gemoedelijke Christen tegen de gestrengheid dezer leer meent te moeten inbrengen, bestaat evenzeer tegen de geheele Christelijke waarheid, maar moet door hem worden bestreden, als de vrucht, deels van ongeloovigheid, deels van duistere, onjuiste denkbeelden, die hij zich van die waarheid in sommige opzigten vormt. Tot den Eed kan hij evenmin komen, als tot het gebed, tot elke gemeenschapsoefening met God, zonder strijd. Het geheele Christelijke leven is van het begin tot het einde, elk oogenblik, een strijd om in te gaan. — Vraagt hij: mag dan diegene alléén zweeren, die vast staat in het geloof, die met volle gerustheid en zekerheid zeggen mag: Ik weet in wien ik geloofd heb? het antwoord is: Neen, gewis neen! Immers in den Eed, komt men, even als in het gebed, even als bij het genot der Sacramenten, niet om te betuigen, dat wij in ons zelven volkomen regtvaardig, opregt zijn: maar

integendeel, aangezien dat wij ons leven, onze waarheid en opregtheid buiten ons zelven in Christus Jezus zoeken, zoo bekennen wij daarmede, dat wij midden *in den dood* liggen, — in de *leugen*, als die door ons zelven, van nature, uit den vader den duivel zijn, die een *menschenmoorder* was van den beginne (Joh. VIII: 44).

Niet de hoegrootheid, maar de hoedanigheid, geeft aan het geloof zijne waarde. — Klein of groot, sterk of zwak, het is altijd alléén Gods gave; de groote vraag om tot God te mogen komen, is niet, of men *véél* van Hem ontvangen heeft, maar, of men *ontvangen* heeft; — daarom, ook hij, die in den Eed tot God komt, beproeve hemzelven, of hij in het geloof is; — maar hij beproeve zich niet naar de mate zijner vreugde, zijner verzadiging, maar naar de mate van zijn dorsten naar geregtigheid en waarheid, naar den levendigen God (1). Want eene der eerste Zaligsprekingen is over degenen die *hongeren en dorsten naar de geregtigheid* (2). Hij die met een bevend hart, in het diep gevoel zijner onwaardigheid en onbekwaamheid om iets goeds, iets waars door zich zelven te denken of te spreken, met het tollenaars gebed in het hart, tot den Almagtigen God in den Eed om genade en om hulp roept, zweert regt, zweert geloovig, zweert Godzaliglijk. — « Want, alzoo zegt de « Hooge en de Verhevene, die in de eeuwigheid woont, « en wiens name heilig is: Ik woon in de hoogte, en « in het heilige: *en bij dien die eenes verbrijzelden*

(1) Ps. XLII: 2. (2) Matth. V: 6.

« *en nederigen geestes* is, opdat Ik levendig make
« den geest der nederigen en opdat Ik levendig make
« het hart der verbrijzelden (1)."

Ten slotte blijft het bij alle beproeving des geloofs waar, dat alleen deze beloften Gods, gezocht en gelezen in het Boek des Heeren, met de vaste overtuiging, dat niet één van deze zal feilen, dat men noch 't eene, noch 't andere zal missen, omdat Zijn mond zelf het geboden heeft (2), maar geene treurige blikken geworpen in het eigen hart, geen willen lezen dáárin van kenmerken des waren geloofs, den *vasten*, *blijvenden* grond des geloofs kunnen uitmaken. Ook om moed te vatten tot den Eed, moet de mensch verwezen worden, niet naar hemzelven, maar in het algemeen naar die Beloften Gods, en in het bijzonder tot den zegen in Zijn Woord aan den Eed toegezegd. Zoodanige stellige beloften, aan het eedzweren verbonden, zijn in de Heilige Schrift op meer dan éene plaats te vinden: wij zullen gelegenheid hebben, om dezelve gaande weg te doen opmerken.

---

(1) Jez. LVII: 15.

(2) Jer. XXXIV: 16. Hier zien wij het *bevel* Gods omtrent de gehoorzaamheid des geloofs: — hoe men aan het bevel gehoorzaamt, hoe men gelooft, zien wij in het voorbeeld van Paulus, wanneer hij zijne medeschipbreukelingen aldus een hart in het lijf spreekt: » Zijt goeds moeds, man» nen! *want ik geloove God*, *dat het alzoo zijn zal*, *ge-* » *lijkerwijs hij mij gezegd heeft* (Hand. XXVII: 25); niets is eenvoudiger dan dit geloof: — en toch is alleen de Almagt, die werelden schept, in staat om hetzelve in het hart te werken.

Wij hebben tot dus verre getracht, het ware Eedsbegrip uit deszelfs noodzakelijk verband met de Godsdienst, en dus met de éénige ware Godsdienst in de Christelijke waarheid geopenbaard, toe te lichten: — later zullen wij dat Eedsbegrip tegen over het gewone, het wijsgeerige, het bloot natuurlijk Godsdienstige Eedsbegrip plaatsen, om, zoo verre ons daartoe licht en kracht gegeven mogt worden, naar onze overtuiging aan te toonen, dat alleen in hetzelve het middel ligt opgesloten, om de tegenstrijdigheden op te lossen, die uit het laatstgenoemde voortvloeijen. — Thans willen wij ons nog, eer wij in een volgend hoofdstuk de kracht en uitwerking van den Christelijken Eed onderzoeken, op eenige Schriftuurplaatsen beroepen, welke de waarheid van onze Eeds-leer positief mogen kunnen aantoonen (1).

Vooraf moeten wij de gewigtige opmerking maken, dat, gelijk de geheele Christelijke waarheid, zoo ook de Eeds-leer in het Oude Testament, *in haar wezen*, dezelfde is als die van het Nieuwe Testament. Het is eene verderfelijke dwaling, die van volslagen gebrek aan inzigt in de Christelijke waarheid getuigt,

---

(1) Göschel heeft achter zijn voortreffelijk boek, in een aanhangsel, een Bijbelschen Eedes-spiegel geplaatst, waarin hij achtervolgens de gewigtigste Schriftuurplaatsen omtrent den Eed heeft opgenomen, meestal met eene korte aanteekening voorzien. Het is ons doelmatiger voorgekomen, van die plaatsen gebruik te maken, naarmate de verdeeling des onderwerps zulks vorderde. Waar wij ons van de opmerkingen van den diepzinnigen Göschel met dankbaarheid bedienen, zullen wij dezelve met de letter G kenmerken.

te meenen, dat het Oude Testament, na de komst van den Heere in het vleesch, geene andere, dan eene bloot historische waarde zoude hebben. De geheele Christelijke waarheid is in het Oude Testament, beschouwd bij het licht des Nieuwen, volledig opgesloten, en dat is, voor wie het zien mag, een der sterkste en overtuigendste bewijzen van de Goddelijke ingeving der Schrift. Alle werken Gods komen volmaakt uit zijne handen: in hunne eerste kiem en beginsel is reeds de geheele volkomenheid verborgen, welke zij langs verschillende trappen van ontwikkeling bereiken moeten. Daardoor onderscheiden zich de werken Gods van de voortbrengselen van menschelijk vernuft of kunst: — in deze geschiedt de toenadering tot meerdere volkomenheid door toevoeging, of afneming; — in gene is elke volgende trap van ontwikkeling reeds in de voorgaande begrepen; — de bloemknop wordt geene bloem door voortgaande toevoeging van bladeren, en stuk voor stuk, van al hetgeen tot eene volkomene bloem behoort: maar de geheele, volkomene bloem, is reeds met alle hare bladeren, kleuren en zaden in den knop aanwezig, al kunnen wij ze niet zien. — En zoo is het ook met Gods Openbaring in zijn geschreven Woord. Reeds in de éérste Belofte ligt de kern, het hoofddenkbeeld dier Openbaring, de verlossing van den gevallen mensch, door en in God mensch geworden, geheel opgesloten: — dat denkbeeld, dat zich overal, in de geschiedenissen en lotgevallen, zoowel van bijzondere Bijbelsche personen, als van het uitverkoren volk Gods, in alle deszelfs Godsdienstige en Burgerlijke in-

stellingen telkens en onophoudelijk reproduceert, ontwikkelt zich wel van lieverlede, wordt in den voortgang der eeuwen gedurig bepaalder, kennelijker, helderder; — maar geheel volledig is het evenzeer in de éérste Godspraak aan Adam, als in de laatste prophetie van Maleachi aanwezig. Alles, zonder uitzondering, is in het Oude Testament aan dit grond-denkbeeld ondergeschikt, alle stralen convergeren naar dat middelpunt. — Christus is, van welke zijde ook beschouwd, het einde, de vervulling, de hoofdsom der wet (1). Dat hoofddenkbeeld, de Christelijke waarheid, is in de boeken des Nieuwen Verbonds de, voor dengenen die ooren heeft om te hooren, met duidelijke woorden *gesprokene*, — in die van het Oude Verbond, de onder schaduwen en voorbeelden *verborgene* geestelijke zin der schrift, de verborgenheid des Heeren, die Hij te verstaan geeft aan degenen die Hem vreezen (2).

Die hoofdwaarheid, het Evangelie geheel in het Oude Testament aanwezig, is tevens het vaste punt,

---

(1) De beteekenis van ons woord *einde*, als het punt waar iets ophoudt, is voor het Grieksche τέλος veel te beperkt: dat drukt meer, even als het Latijnsche *finis*, het hoofdoogmerk eener zaak uit, hetwelk bereikt zijnde, die zaak tot haar volle beslag komt. Te regt zegt daarom Calvinus van deze uitdrukking: » Merito (Paulus) Christum vocat *com-» plementum* Legis, vel finem, quia nihil prodesset quid » exigat Deus a nobis scire, nisi sub jugo et onere intolera-» bili laborantibus et oppressis Christus succurreret." — (Inst. Christ. II, 7. § 2).

(2) Ps. XXV.

waaraan de geheele keten van alle ondergeschikte geopenbaarde waarheden zich vasthecht. Alle vloeijen noodzakelijk uit die bron voort; aller duisterheden worden met dien helderen fakkel toegelicht; — alles wat in den Bijbel nog gesloten is, wordt en zal, tot aan de voleinding der eeuwen, door dien éénigen sleutel der kennis meer en meer worden geopend. En zoo is het waar, dat, schoon met trapsgewijze ontwikkeling, onder meer of min doorzigtige bekleedselen, in het Oude Testament ook dezelfde Eeds-leer wordt voorgesteld als in het Nieuwe; — dit bevestigt en verbreidt datgene, hetwelk het Oude Testament beloofde, en verklaart de vervulling van hetzelve. Paulus verkondigde den geheelen Raad Gods (Hand. XX: 27), en nogthans *niets zeggende buiten Mozes en de Profeten* (Hand. XXVI: 22).

Wij zouden bij deze waarheid, op welke wij ons bij de behandeling van ons onderwerp meermalen zullen moeten beroepen, als bij een beginsel, dat voor geene tegenspraak vatbaar is, niet afzonderlijk hebben behoeven stil te staan; indien zij niet in de laatste tijden meer bijzonder het doel der aanvallen eener aan zich zelve genoeg hebbende menschelijke wijsheid ware geweest. Het is hier de plaats niet, om dat ongeloof opzettelijk te bestrijden: — wij stellen ons geenszins voor, dat het door ons in het midden gebragte, op zich zelven, den hoogmoedigen twijfel ıan het wankelen zoude kunnen brengen; maar die wijfel heeft het ons tot pligt gemaakt, het standpunt ʳaaruit wij met volle overtuiging de zaak beschouwen, el duidelijk te bepalen. — Al wie zich met ons

ootmoedig op hetzelve zoekt te plaatsen, zal, gelooven wij, de Eeds-leer, waarvan wij in dit Hoofdstuk aanvankelijk den grondslag hebben gepoogd te leggen, in de hieronder volgende plaatsen uit het Oude en Nieuwe Testament bevestigd vinden.

AANHANGSEL.

Hebr. VI: 13, 14.

» Want als God Abraham de belofte deed, dewijl Hij bij
» niemand die meerder was had te zweeren, zoo zwoer
» Hij bij Hemzelven, zeggende: Wearlijk, zegenende zal
» Ik u zegenen, en vermenigvuldigende, zal Ik u verme-
» nigvuldigen."

De plaats, waar op gezien wordt, is Gen. XXII: 16, 17. De bevestigingsformuul Ἦ μὴν, waarmede in de Septuag. het 17de vers aanvangt, wordt in den Hebreeuwschen tekst niet uitgedrukt, maar zij ligt opgesloten in de woorden van het 16de vers: » Ik zweer bij Mijzelven, spreekt » de Heere."

Vs. 16, 17, 18.

» Want de menschen zweeren wel bij den meerderen
» (dan zij zijn), en de Eed tot bevestiginge is denzelven
» een einde van alle tegenspreking. Waar in God, wil-
» lende den erfgenamen der beloftenisse overvloediger be-
» wijzen de onveranderlijkheid zijnes raads, is met eenen
» Eed daar tusschen gekomen: opdat wij door twee on-
» veranderlijke dingen, in welke 't onmogelijk is dat
» God liege, eene sterke vertroosting zouden hebben,
» (wij namelijk) die de toevlugt genomen hebben om de
» voorgestelde hope vast te houden."

De zin is: Want de menschen hebben wel eenen meerderen bij wien zij zweeren; zij zweeren niet bij zich zelven, maar bij *den meerderen*, welke is God: en zoo is hun de Eed een eindpaal (πέρας, *meta*, *finis*, τέλος) van alle tegenspraak, ter bevestiging, opdat er vastheid zij, opdat er onder de menschen *iets* zij, een vast punt zij, waaraan men zich kunne vastklemmen: (Luther. » Und » der Eid macht ein Ende alles Haders, da bey est fest » bleibt unter ihnen:" — zoo wordt εἰς βεβαίωσιν beter bij πέρας gevoegd, dan bij ὁ ὅρκος, gelijk in onze vertaling). Maar God, ofschoon Hij geen meerderen heeft, op wien Hij zich zoude kunnen beroepen, heeft aan de erfgenamen der belofte, ten overvloede, eene sterke verzekering willen geven van de onveranderlijkheid zijns raads, waardoor hij ze in Christus tot erfgenamen heeft gesteld; en dáárom is hij met eenen Eed tusschen beide getreden, namelijk tusschen zijne belofte en hunne ongeloovigheid, (ἐμεσίτευσεν ὅρκῳ) om die twee te bemiddelen, tot één te brengen: — opdat wij, die onze toevlugt hebben genomen tot de voorgestelde hoop, om ons dezelve toe te eigenen, eene krachtige vertroosting zouden hebben, dáárin dat God ons voor ons geloof twee onwankelbare gronden geeft, beide daarop steunende, dat het onmogelijk is, dat God liegen zoude: namelijk, vooréérst zijn Woord; en ten andere, ten overvloede, nog zijnen Eed (1).

---

(1) De geheele redeneering van Paulus is een *argumentum a fortiori*. » Indien bij de menschen, wier woord alleen geene » genoegzame verzekering geeft, de Eed bij den meerderen » wel een einde maakt aan alle tegenspreking: hoe veel te » meer moet niet de Eed Gods bij Hemzelven, die zelf » die meerdere is, gezworen nog boven zijn Woord, dat » door zich zelven reeds onveranderlijk is, eene sterke » vertroosting en bevestiging verschaffen?"

Vergenoegen wij ons, bij de beschouwing van dezen, te regt door Göschel onuitputtelijk genoemden tekst, met de volgende opmerkingen, steeds voor oogen trachtende te houden, dat ook de Eed, gelijk alle handelingen, waarbij de mensch met het Oneindige in aanraking treedt, eene verborgenheid is, waarvan hij slechts een *kennen ten deele*, een *zien door eenen spiegel in een duistere reden*, hoopen mag.

Zweeren is, naar het onderwijs van Gods woord, in dezen tekst, zich op *eenen meerderen* beroepen, om geloof te vinden; en wel zulk eenen meerderen, door wiens gezaghebbend getuigenis, alle twijfel, alle tegenspraak worde weggenomen.

God, de Souvereine Heer van Hemel en van aarde, heeft geenen meerderen boven Zich; Hij heeft het leven in Hemzelven (Joh. V: 26). Wanneer Hij zich verwaardigt, om het ongeloof zijner gevallene schepselen, voor welke Zijn woord genoeg moest zijn, te gemoet te komen, beroept Hij zich op Zich zelven, op Zijn eeuwig, onveranderlijk bestaan, als de levende bron van alle waarheid. Hij zegt: *Ik leef, Ik ben de waarheid en het leven. Ik heb mijn getuigenis in Mij zelven, daarom is mijn getuigenis waarachtig.* Door zijnen Eed, wijst God ons dus terug op Hemzelven, als op den vasten grond, waarom Hij geloofd moet worden (1).

Dat doet ook de mensch in den Eed; hij kan, waar zijn naaste hem niet gelooft, beginnen met zich te beroepen op het getuigenis van zijnen medezondaar: — maar die is even zondig als hij; die leest in zijn hart niet: die kan dus geen genoegzamen waarborg van waarheid leveren: dáárom moet hij, bij voortdurende weigering om hem te gelooven, zijne toevlugt nemen tot het getuigenis van zijnen meerderen: die meerdere, die magt heeft over zijne

---

(1) Verg. de Aanteek. 4 op bl. 3.

ziel, is alleen God. Op diens bestaan, als zijn meerdere, van wien hij geheel afhankelijk is, als de Alwetende, Alomtegenwoordige, Almagtige, beroept hij zich, omdat hij als mensch, als redelijk wezen, geschapen tot erkentenis Gods, geen anderen meester over zijne ziel heeft. Hij zegt: »God leeft; door hem, in hem leef ik: — In »Christus kent Hij mij, en ik Hem: — door die gemeen»schap is zijne waarheid mijne waarheid: — ik spreek »niet alleen, maar Hij getuigt met mij: Hij is mijn ge»tuige en mijn Borg in den Hemel: — dáárom spreek ik »de waarheid, daarom verdien ik geloof: Hij is de on»wankelbare grond, waarop ik steune, en waartoe ik »mijnen naasten verwijze, die mij zijn geloof weigert. »De Heer zij Regter tusschen hem en tusschen mij!"

Het is onmogelijk al den rijkdom van gedachten uit te drukken, die zich aan het denkbeeld van het beroep des menschen op God, als zijnen Getuige, aansluiten: — ik gevoel dat ik dat denkbeeld verzwak, door mijne pogingen, om het te omschrijven. Het eenvoudigst laat het zich misschen voorstellen door gelijkenis. — Een gezant, om bij eene vreemde mogendheid geaccrediteerd te worden, moet zijnen lastbrief vertoonen, door de handteekening en het zegel van zijnen Vorst bekrachtigd: — anders kan hij op zijn enkel woord niet worden geloofd. De koning, waarop zich de mensch in den Eed beroept, is de Heer der heirscharen, die magt heeft om met Zijn ijzeren schepter te verpletteren, al wie zich valschelijk van Zijnen naam bedient: — de lastbrief, welken de mensch van hem vertoont om daarop geloofd te worden, is zijne Belofte, van hulp in allen nood, aan allen die Hem aanroepen in der waarheid. — Al wie dat handschrift en dat zegel kent, is met de vertooning van hetzelve volkomen bevredigd, en weigert geen geloof meer. Zoo bereikt het beroep van den mensch op zijnen Meester, die alle geloof verdient, deszelfs doel: het bevestigt het alleen-

staande getuigenis van den mensch, en maakt een eind aan alle tegenspreking van zijnen naasten.

Dit hoofddenkbeeld, hetwelk in het voor het natuurlijk verstand zoo onbepaalde en duistere beroep op Gods getuigenis in den Eed ligt opgesloten, vinden wij met meer of min duidelijke trekken aangeduid, in de Schriftuurplaatsen, welke wij op deze allerbelangrijkste uit den Brief aan de Hebreën ontleend laten volgen.

Gen. XXXI: 48 en volg.

»Toen zeide Laban: Deze hoop zij heden een getuige »tusschen mij en tusschen u; daarom noemde men zijnen »naam Gilead, en Mizpa; omdat hij zeide: Dat de Heere »opzigt neme tusschen mij en tusschen u, wanneer wij »d'een van den anderen zullen verborgen zijn. Zoo gij »mijne dochteren beleedigt, en zoo gij wijven neemt bo»ven mijne dochteren, niemand is bij ons: Zie toe, God »zal getuige zijn tusschen mij en tusschen u. De God »Abrahams, en de God Nahors, de God hares Vaders (1), »rigte tusschen ons; — en Jacob zwoer bij de vreeze »zijns Vaders Izaäks."

De ware beduidenis van den Eed treedt in dezen tekst duidelijk te voorschijn: waar de eene mensch van den anderen verwijderd, voor hem verborgen is, zoodat hij hem tot het nakomen zijner belofte niet dwingen kan; daar is toch de Heere nabij, *die opzigt neemt*, voert over beide; waar *niemand bij ons is*, niemand ons ziet, waar menschelijk doorzigt faalt, om te weten of wij waarheid spreken, en in de beloofde waarheid blijven, daar ziet ons toch de Alwetende God, en treedt als getuige

---

(1) Luther: »Und der Gott ihrer Väter." — De Septuaginta hebben deze woorden niet. Verg. over dezelve de Statenkantteekening.

tusschen beide. Het is de God dien wij kennen, als den God Abrahams, Izaäks en Jacobs, die zich aan hen heeft geopenbaard, dien wij, op grond der Belofte aan hen gedaan, ook als onzen God kennen, op wien wij ons daartoe beroepen, niet alleen als getuige die ons ziet, maar ook als getuige die magt heeft over ons, en den schuldigen geenszins voor onschuldig houdt: — *De Heere rigte tusschen ons*, en de *Heere zij getuige tusschen mij en tusschen u*, zijn twee elkander insluitende, en in elken Eed begrepene denkbeelden.

Laban zweert, en vordert van Jakob den Eed, ook bij den God Nahors: » Hij vermengt den God Abrahams, die » de éénige ware God is, met de afgoden, die Terah, » Nahor en Abraham zelf voor zijne bekeering in Chal» deën gediend had: (Joz. XXIV: 2) niet alleen om zich » naar Jacob te voegen, maar ook als een afgodisch hui» chelaar, aan beiden zijden te hinken (1)." Maar deze ongeloovige Eed, gezworen bij hen die geene Goden zijn, is *voor hem* ook geen ware Eed tot bevestiging: want buiten den Eed Jacobs, zoekt hij zijne verzekering ook nog in den tot een teeken des verbonds door Jacob opgerigten steenhoop; zeggende: *deze hoop zij heden een getuige tusschen mij en tusschen u.* — Het ongeloof, den Eed vorderende, zoekt nog waarborgen buiten en behalve dien Eed, in het schepsel. — Dat is God zijne eere ontnemen, en zich met zich zelven in tegenspraak stellen.

Jacob voor zich zelven zweerende bij den eenigen waren God, *de vreeze zijns vaders Izaäks*, neemt toch genoegen met den Eed van Laban bij zijne afgoden, niet omdat hij in Laban's opregtheid of waardigheid zijn vertrouwen stelt, maar in den eenigen waren God, welken hij zelf aanroept, en die magtig is ook over het hart dat hem niet kent, om het tot waarheid en trouw te neigen.

(1) Staten-kantteekening.

Deut. XXXII: 39, 40.

» Ziet nu, dat Ik, Ik Die ben, en geen God met mij: » Ik doode en make levendig, Ik versla en Ik heele, en » daar is niemand die uit mijne hand redde. Want Ik » zal mijne hand naar den Hemel opheffen, en Ik zal » zeggen: Ik leve in eeuwigheid."

Het opheffen van de hand naar den Hemel is het uitwendig teeken van den Eed. Zoo heft ook de Engel in de Openbaring (X: 5, 6) » zijne hand op naar den he» mel, en hij zwoer bij Dien die leeft in alle eeuwigheid, » die den hemel geschapen heeft, en 't geen daarin is, » en de aarde, en 't gene daarin is, en de zee, en 't gene » daar in is, dat daar geen tijd meer zal zijn." (Vergel. Exod. VI: 7. Num. XIV: 30. Deut. XXXII: 40. Ezech. XX: 5, 6). De Eed is de bekrachtiging eener onzekere, betwijfelde, door eene zekere, ontwijfelbare waarheid. God spreekt: Ik leef in eeuwigheid; Ik ben degeen, die is, de waarheid zelve, de levendige waarheid: dat is de reden, waarom hetgeen Hij zegt geloofd moet worden. Wanneer, gelijk wij reeds boven hebben aangemerkt bladz. 5, God bij voorbeeld verklaart: « Ik leve, zoo Ik » lust heb in den dood des Goddeloozen," (Ezech. XXXIII: 11) dan wordt aan de door het ongeloovige menschenhart betwijfelde waarheid, dat God geen lust heeft in zijnen dood, dit pand, deze waarborg gegeven, dat God leeft in eeuwigheid. » Indien gij gelooft, spreekt » God, dat Ik, Ik *Die* ben, en geen God met mij, die » leef in eeuwigheid, gelooft dan ook, hetgeen Ik, die » levendige God, u verzeker." — Zoo is het ook een Eed, wanneer de Zaligmaker op dezelfde wijze betuigt: » Ik » leef (1), en gij zult leven." (Joh. XIV: 19.) De Hee-

---

(1) » Ik leve, zegt de Heere: voor Mij zal alle knie buigen, » en alle tonge zal God belijden." Uit de vergelijking van

re geeft de waarheid van Zijn eeuwig leven aan zijne discipelen tot grondslag, tot waarborg der zekerheid van hun eeuwig leven met Hem. Omdat Ik in eeuwigheid leef, dáárom zult ook gij, die gelooft dat Ik in eeuwigheid leef, met Mij leven.

Hieruit is het blijkbaar, vooréérst, dat de waarheid, op welke in den Eed teruggewezen wordt, om door dezelve eene betwijfelde waarheid te bekrachtigen, allerééerst zelve geloofd moet worden door hem, voor wien zij tot bekrachtiging zal verstrekken: wanneer ook *zij* voor hem eene betwijfelde waarheid is, hoe kan zij hem dan, voor eene evenzeer betwijfelde waarheid, een vast steunpunt opleveren? en ten andere, dat er een noodzakelijk verband moet bestaan tusschen de waarheid, waarop teruggewezen, en die waaraan getwijfeld wordt, zoodat gene volstrekt waar zijnde, dáárdoor ook deze *met haar* volstrekte waarheid wordt. In den Eed Gods bestaat dit verband dáárin, dat de waarheid, als vast geloofd wordende, dat God leeft in eeuwigheid, het onmogelijk is, dat hetgeen die God zelf zegt waar te zijn, niet waar zoude wezen. De mensch, wanneer hij zweert, stelt als ontwijfelbare, ook door zijne tegenpartij, die hem niet gelooft, aangenomene en geloofde waarheid vast, dat God leeft in eeuwigheid, dat Hij het leven zelf zijnde, ook de waarheid zelve en de levendige bron van alle waarheid is; dat het dus onmogelijk is, dat God zelf liege, en even onmogelijk, dat hij liege, die met God, met wien, in wien God spreekt en getuigt: — en nu is het verband tusschen deze als ontwijfelbaar geloofde waarheid en de betwijfelde waarheid, door welk verband ook deze geloof moet verdienen, hierin gelegen,

---

deze plaats Rom. XIV : 10 met Jez. XLV : 23 blijkt, dat deze woorden eenen uitdrukkelijken Eed behelzen, door den Heere Jezus gezworen.

dat hij, die zweert, plegtig zegt: » Met dien God, met » wien ik sprekende niet liegen kan, spreke ik, hetgeen » gij niet gelooft: Ik spreke, doch niet meer ik, maar » God spreekt in mij; en hetgeen ik thans spreke, spreke » ik door het geloof des Zoons Gods, die mij lief gehad » heeft en zich zelven voor mij overgegeven heeft (1). » Ik spreke de waarheid in Christus, en daarom liege ik » niet."

Zonder dit verband tusschen de vast staande, geloofde waarheid, en het gezegde dat bewaarheid moet worden, kan men zich van de beteekenis van de Eedsformuul, *zoo waarachtig als God leeft*, geen duidelijk denkbeeld vormen; — dat verband bestaat eigenlijk niet tusschen die twee zaken, het betwijfelde woord des menschen en de volstrekte waarheid, waartoe het teruggevoerd wordt, maar tusschen den mensch zelven, die het woord spreekt, en God, de levendige waarheid, die in hem spreekt. Wanneer de mensch, zich op dat verband tusschen hem en de oorzaak zijnes levens beroepende, zijn woord in den Eed bekrachtigt door te zeggen: » Zoo » waarachtig als God leeft, hetgeen ik zeg is de waar» heid, of, hetgeen ik beloof zal ik houden:" — dan is daarvan niet de beteekenis: » hetgeen ik zeg is even zoo » waar, als het waar is, dat God leeft;" (2) — immers,

(1) Galat. II: 20. Wij mogen dezen tekst aldus tot ons gebruik aanwenden: want het leven is de waarheid. Hij, in wien Christus leeft, wiens leven door Christus verborgen is in God, die spreekt ook de waarheid in Christus, en God spreekt door Christus de waarheid in hem.

(2) Deze opvatting van den Eed is wel de meest algemeen verspreidde. Misschien mag men de algemeenheid van dat dwaalbegrip ook gedeeltelijk dááraan toeschrijven, dat in onze Bijbelvertaling bij het oorspronkelijk Eedsformulier: » *Ik leve*," wanneer God zweert, » of *de Heere leeft*," altijd

indien de Eed alleen bestond in deze *gelijkstelling* eener onzekere waarheid met eene zekere: — dan zoude het ook een Eed zijn, wanneer ik zeg: hetgeen ik zeg is zoo waar, als het waar is, dat *ik leef:* — of dat tweemaal twee vier is: — ten slotte zoude dat gezegde dan toch geloofd moeten worden, omdat *ik* zeg dat het zoo waar is, als dat ik leef; — en indien gij weigert mij te gelooven, wanneer ik zeg: hetgeen ik zeg is de waarheid; waarom zoudt gij mij dan méér gelooven, wanneer ik er bijvoeg: hetgeen ik zeg is zóó zeker de waarheid, als het zeker is, dat ik leef, of als het zeker is, dat God leeft? Het is wel zeker dat God leeft, maar het blijft altijd *ik*, een door zich zelven niet geloofwaardig mensch, die verzekert dat hetgeen ik zeg, even zeker is, en die daarom ook in die verzekering geen geloof kan verdienen (1).

Maar hierin ligt de bevestigende kracht van den Eed, dat de onwankelbaar vast staande waarheid, waarop de mensch zich beroept om geloof te vinden voor zijn woord, tevens de levende, werkende, Oppermagt over hem hebbende en ook wezenlijk uitoefenende waarheid is. — Hij zegt: » de Heere leeft en regeert, ook over mijne ziele:

---

gevoegd zijn de woorden » *zoo waarachtig als Ik leve*" of » *als de Heere leeft.*" Dit bijvoegsel kan in een waren zin worden uitgelegd, maar het geeft aanleiding tot verwarring van denkbeelden. In Luthers vertaling is doorgaans de oorspronkelijke vorm behouden.

(1) Het gezegde neemt echter niet weg, dat ook reeds in deze *vergelijking* van eene betwijfelde waarheid met eene onbetwijfelde, eenige kracht tot bevestiging ligt. Wij vinden daarvan ook voorbeelden in de Schrift; b. v. 1 Sam. XVII: 65. Zoo waarlijk als uwe ziel leeft. Verg. 1 Sam. 1: 26. 2 Sam. XI: 11, en 1 Sam. XX: 3. Toen zwoer David: » Zekerlijk, zoo waarachtig als de Heere leeft en uwe ziele » leeft." Zie ook 1 Sam. XXV: 28. 2 Kon. IV: 25, 30.

» Hem, uit wien alleen mijne bekwaamheid is om iets » goeds, iets waars te denken of te spreken, bid ik, » dat Hij mij die bekwaamheid thans genadig moge schen» ken; dat biddende, vertrouw ik ook op Zijne beloften, » dat Hij mij verhoort; en mij inderdaad de begeerde hulp » schenkt. En alzoo gesterkt, zegge ik nu: Ja hetgene » ik zeg, is opregtelijk hetgeen ik in mijn hart weet de » waarheid te zijn."

Met één woord, zoo lang de mensch op hemzelven, op zijne eigene woorden en verzekering wijst, om geloofd te worden, staat hij alleen: maar beroept hij zich in Christus geloovig op God, om licht, om kracht tot waarheid, dan is God getrouw, die het ook doen zal: — dan staat hij niet meer alleen (1): — God *is* werkelijk met hem; en dáárom verdient hij, betuigende dat hij dit gelooft, ook voor zijn woord, geloof bij zijnen naasten, die even als hij, zijnen steun zoekt in God.

Gen. XXVI: 29 volg.

» En zij (Abimelech en Pichol) zeiden: wij hebben » werkelijk gezien dat de Heere met u is, daarom heb» ben wij gezegd: laat toch een Eed tusschen ons zijn, » tusschen ons en tusschen u, en laat ons een verbond » met u maken. Zoo gij bij ons kwaad doet, gelijk als » wij u niet aangeroerd hebben en gelijk als wij alleen» lijk bij u goed gedaan hebben, en hebben u in vrede » laten trekken: gij zijt nu de gezegende des Heeren; » En zij stonden des morgens vroeg op, en zwoeren d'een » den anderen."

Gelijk de Eed zelf zijnen grond vindt, in het verbond van God met den mensch, zoo strekt de oorspronkelijke

---

(1) » En nogthans ben ik niet alléén; want de Vader is met » mij." Joh. XVI: 33. Dat zegt ook de Christen die door het geloof met Christus is vereenigd.

Eed meestal tot bevestiging van een verbond, dat de mensch met zijnen naasten sluit. Alle verbindtenis heeft hare hoogste oorzaak van verbindbaarheid, en haren hoogsten waarborg in God (1); menschelijke middelen, om zich tegen de opregtheid en ontrouw van zijnen naasten te beveiligen, kunnen tot zekere mate helpen, maar schieten spoedig te kort. Waar dit het geval is of kan zijn, bestaat noodzakelijkheid om zijne toevlugt te nemen tot den Eed. Dit geeft hem tegen de ontrouw van zijnen naasten, zekerheid, in het geloof dat zijn regt niet is overgelaten aan deszelfs eigen goeden wil, maar dat hij in aanraking en verbindtenis staat met den Almagtigen, die hem bevestigt en kracht geeft tot waarheid en trouw. Zijn regt, zijne zekerheid hangt nu niet meer af van de willekeur eens medezondaars, maar is gegrondvest op Gods trouwe; — daarom zegt Abimelech, dat hij met

---

(1) » Es mag der menschliche Eigendunkel, der verschleyerte » Atheismus sagen was er will: so ist zuletzt kein anderer » Grund der Verbindlichkeit als der Göttliche Wille, d. h. » der Wille desjenigen der das Gesetz gegeben und in » unser Herz gepflanzt hat. Denn jedes Gesetz setzt einen » Gesetzgeber, jedes Gebot einen Gebietenden voraus. Alle » Weisen des Alterthums erkannten diese Wahrheit: es » schämten sich die berühmtesten Philosophen und Juristen » aller Jahrhunderte nicht zu sagen: die Verbindlichkeit » des Natürlichen Gesetz sei von Gott allein.'' — Von Haller, Restaurat. der Staats-Wissenschaft, I. 403.

Te regt voegt Groen van Prinsterer, die zich op deze schoone plaats beroept in de Beschouwingen over Staats- en Volkerenregt bl. 149, in zijnen kernachtigen stijl daarbij: » Het regt is in Gods wezen gegrond. Godverzaking brengt » regtverzaking te weeg.'' In die spreuk ligt de oplossing van menig onregt, waartegen ons tijdvak vruchteloos middelen zoekt.

Izaäk een verbond wil maken, met Eede, *omdat de Heere met hem is;* omdat hij de gezegende des Heeren is: daarin vindt hij gerustheid, om het op den Eed van Izaäk te laten aankomen.

De Eed geeft geene volle verzekerdheid, dan wanneer hij, aan wien de Eed gezworen wordt, dezen grond heeft, *dat de Heere is met hem of over hem die zweert:* — En dit betuigt juist degene die eenen Eed zweert: hij verklaart plegtig, dat hij niet uit zich zelven spreekt of belooft, maar *met den Heere.*

Des Heeren te zijn, is de hoogste verzekering voor den mensch zelven en voor zijnen naasten, die dat ook gelooft (1).

Job XVI: 19.

» Ook nu, ziet in den hemel is mijn getuige en mijn » getuige is in de hoogten. Mijne vrienden zijn mijne be- » spotters, doch mijn ooge druipt tot God."

Het ware Eedsbegrip. Verg. Joh. VIII: 17, 18. » Daar » is ook in uwe wet geschreven, dat het getuigenis van » twee menschen waarachtig is. Ik ben het die van mij » zelven getuige, *en de Vader, die mij gezonden heeft,* » *getuigt van mij.*" — In Christus, zijn Hoofd, heeft elk

---

(1) Verg. Gen. L: 19. alwaar Jozef tot zijne broeders, die na den dood van Jakob op nieuw voor zijne wraak beducht zijn, naar onze vertaling aldus spreekt: » Vreest niet, » want ben ik in de plaats van God?" doch naar Luthers vertaling: » *want ik ben onder God.*" Jozef ontneemt zijnen broederen alle vrees, door hen te wijzen op God, *onder wien* hij staat, met wien hij in betrekking is, wien hij toebehoort. In deze laatste beduidenis schijnt deze tekst opgevat te zijn door de LXX. welke aldaar vertalen *Μὴ φοβεῖσθε· τοῦ γὰρ θεοῦ εἰμὶ ἐγώ.* — Zulk eene betuiging is een ware Eed.

lidmaat van Christus, maar niemand anders, regt om ook zoo te spreken.

De LXX vertalen krachtig aldus: *Καὶ νῦν ἰδοὺ, ἐν οὐρανοῖς ὁ μάρτυς μου, ὁ δὲ συνίστωρ μου ἐν ὑψίστοις.* De omzetting van *medeweter*, voor *getuige*, is veelbeteekenend.

Het denkbeeld van God in den Eed tot getuige te roepen, wordt door deze plaats zeer verduidelijkt. Job wordt van zijne broederen niet geloofd: — in zijne radeloosheid om hen te overtuigen van zijne onschuld, zoekt hij eindelijk, door den nood gedrongen, zijnen waarborg bij zijnen God. — Zoo doet ook de mensch in den Eed: bij zijnen medezondaar, door eene welverdiende straf, geen geloof vindende, neemt hij zijne toevlugt tot God, den Genadigen en Regtvaardigen Handhaver van regt en geregtigheid. » Hij wacht, zoo als de kantteekening zegt, » vuriglijk, met tranen op God, dat Hij zijne regtvaar- » dige zaak éénmaal aan den dag brenge." Dat is de bevestiging van hem die zweert: zij bevestigt ook hem aan wien gezworen wordt, wanneer hij geloovig aan dat gebed deel neemt.

Jozua XXII: 22, 23.

» De God der Goden, de Heere, de God der Goden, » de Heere, die weet het, Israël zelf zal 't ook weten, » is 't door wederspannigheid, of is 't door overtreding » tegen den Heere, zoo behoudt ons heden niet, dat wij » ons eenen altaar zouden gebouwd hebben, om ons van » achter den Heere af te keeren."

Een zuiverings-Eed. De uitwerking des Eeds, waardoor hij zijn oogmerk bereikt, is dat hij dengenen die zich beroept op de medewetenschap van Hem, die beide, de kennis der waarheid en het geloof aan de waarheid in het hart werkt, daardoor geloofwaardig maakt voor hem aan wien gezworen wordt. *De Heere weet het* —

en *Israël zelf zal 't ook weten*, hetzij nu dadelijk, hetzij in den dag, wanneer alle gedachten geopenbaard zullen worden. — Het getuigenis, de medewetenschap des Heeren, waarop de zweerende zich beroept, wordt, bij den regt gezworenen en aangenomen Eed, ook een getuigenis voor dengeen aan wien gezworen wordt: een, niet gehoord, niet gezien, maar door het oog, dat het onzienlijke ziet, geloovig aangenomen getuigenis van den waarachtigen God.

Richt. XI: 10.

» De Heere zij toehoorder tusschen ons, indien wij » niet alzoo naar uwen woorde doen."

Kantteek. » *Toehoorder*, om getuige te zijn, of als » Richter tusschen beiden ons te straffen, zoo wij anders » bij u doen." Verg. Deut. I: 16. 1 Kon. III: 11. Klaagl. III: 61, 62. Mal. II: 14.

Het denkbeeld van God als *toehoorder* te hebben en aan te roepen, brengt volstrekt voor hem, die den éénigen waren God kent, het geloof mede, dat die Alwetende, Almagtige en Heilige God, geen lijdelijke toeschouwer is, maar de gevraagde hulp tot bevestiging zekerlijk zal verleenen, de waarheid zekerlijk zal doen zegevieren, en de onwaarheid, het onregt zekerlijk zal straffen.

Dit geloof is voor dengenen, die het van God ontvangen heeft, een veel vaster grond, dan indien hij met zijne ligchamelijke ooren den Heere uit den hemel hoorde verklaren, dat zijn naaste de waarheid heeft gesproken; of dat, indien hij ook zijn hart verstokt heeft, om Hem valschelijk tot getuige aan te roepen, Hij de gekrenkte waarheid, het geledene onregt ter zijner tijd zal handhaven; terwijl Hem de wrake is, en Hij het zal vergelden.

Het is echter natuurlijk, dat het ongeloof, hetwelk

alleen het zienlijke ziet, deze hooge beteekenis van het aanroepen Gods als getuige in den Eed, als een bijgeloof verwerpt: — dat heeft het altijd gedaan, en doet het nog. En ongelukkig is het onderwerp van den Eed meestal in de latere tijden overgelaten geweest aan wijsgeeren, die zich » lieten vervoeren door de Philosophie, » en ijdele verleiding, naar de overlevering der menschen, » naar de eerste beginselen der wereld, en niet naar Chris- » tus (1);" of door Regtsgeleerden, die door hunne wetenschap maar te ligt worden verleid, om den regel van waarheid en geregtigheid, door het licht van rede en ondervinding alléén, te willen ontdekken (2).

De Eed, den mensch in aanraking brengende met een niet lijdelijk, maar door Zijnen Geest werkend Hooger Wezen, treedt daardoor noodzakelijk in het gebied van het bovennatuurlijke: en al het bovennatuurlijke is voor het natuurlijk verstand eene dwaasheid.

Zoo ziet Puffendorf uit de hoogte der menschelijke wijsheid neder op de leer, die in den Eed het beroep op een waarachtig getuigenis Gods ziet. Hij zegt (3): » Ex eo tamen quod Deus in jurejurando testis invocari » dicitur, haudquaquam inferendum, quasi juramentum » pro testimonio Dei sit habendum, aut quasi Deus ipse

---

(1) Coloss. II: 8.

(2) Daarom zegt Luther krachtig: » Juristen sind oft Christi » Feinde, wie man sagt: Ein rechter Jurist, ein böser » Christ; denn er rühmet und preiset die Gerechtigkeit » der Wercke, als würde man dadurch vor Gott gerecht » und selig. Ist er aber erleuchtet und neugeboren, und » ein Christ, so ist er wie ein Monstrum, Wunderthier » unter den Juristen, er muss ein Bettler seyn, und wird » von andern Juristen für aufrührisch gehalten." Tischredenen, von Juristen p. m. 175.

(3) De Jure Nat. et Gent. L. IV. c. 2.

» de jurantis veritate attestetur, ut sentire videtur Rob. » Sanderson de Obligat. Juram. Praelect. I. §. 6. Sed » dum Omniscius et Omnipotens testis seu arbiter simul » et vindex invocatur, praesumtio veritatis ideo excita- » tur, quod nemo tanta impietate judicetur, ut ita petulan- » ter summi Numinis vindictam in se excitare sit ausurus."

Wij zullen naderhand gelegenheid hebben, om op het laatste gedeelte dezer verklaring terug te komen, wanneer wij opzettelijk de ongenoegzaamheid van het louter verstandelijke Eedsbegrip zullen trachten aan te toonen. — Maar wij achten het zoo noodzakelijk den éénigen waren, dat is, den Christelijken grondslag van den Eed, wel duidelijk te bepalen, al is het ook ten koste van eenige herhalingen (1), dat wij bij de stoute ontkenning van Puffendorf, en men moet het zeggen van de meeste schrijvers na hem, nog een oogenblik moeten stilstaan.

Ja, de *ware* Eed, brengt wel degelijk een getuigenis van God zelven mede, niet met het vleesschelijk oor gehoord, niet door een uitwendig teeken uit den Hemel waargenomen, maar met het hart, door het geloof gehoord en gezien: in dien zin, dat niet alleen hij, die met een opregt geloof belijdenis kan afleggen in den Eed, dat hij *in den Waarachtigen is, namelijk in Zijnen Zoon Jezus Christus, welke hem het verstand heeft gegeven, dat hij den Waarachtigen kent* (1 Joh. V: 20); door het getuigenis van Zijn Woord en Geest voor zich zelven subjectief weet, dat hij waarheid spreekt in en met God: — maar dat ook objectief die overtuiging en die zekerheid door denzelfden Geest wordt medegedeeld aan hem, aan wien hij zweert, wanneer deze in

(1) In dit onderwerp, hetwelk zich geheel beweegt *in uno cardine*, mogen wij de woorden gebruiken van Paulus aan de Filippenzen (III: 1). » Dezelfde dingen aan u te schrijven, is » mij niet verdrietig, en het is u zeker."

gemeenschap des geloofs met hem vertrouwt op God, die het willen en het volbrengen werkt naar zijn welbehagen.

Gelijk het getuigenis van Gods Geest, aan den geest des geloovigen, dat hij een kind Gods is, geen stem is die hij hoort, geen licht dat hij ziet, maar *het geloof zelf*, dat hij in Christus eenen goeden Vader in den hemel heeft, omdat dit geloof niet is eene verstandelijke overtuiging, die de mensch zich zelven geeft, maar eene gave Gods, God zelf, zich door Zijnen Geest aan het hart mededeelende, en in dat hart woning makende (1): zoo is ook het getuigenis Gods in den Eed geene plotselijke ingeving, geene bevinding, maar *het ge-*

---

(1) Het mysticismus in een kwaden zin, dat het geloof zoekt in bevindingen, is eene der duizend vormen, waaronder het altijd in het hart steekende ongeloof zich verschuilt. Het materialiseert het getuigenis van Gods Geest in het hart, door deszelfs *wezen* te zoeken in zijne *vruchten*: — het vergeet, dat dit getuigenis wezenlijk niet anders is dan het *geloof zelf*. Alle ongeloof is een meer of minder verfijnd materialismus: het is grover, wanneer het, aan het stof klevende, alle bovennatuurlijke werkingen op des menschen geest ontkent; het is meer verfijnd, maar toch ook ongeloof, wanneer het, aan de tegenovergestelde zijde, buiten het geloof, hetwelk Gods werk in het hart is, naar gevoelens en ingevingen streeft.

In zoo verre is het dus waar, hetgeen Groen van Prinsterer zegt van het mysticismus, dat, voor zoo verre dat veroordeeling verdient, deszelfs oorzaak ligt in het *verbroken evenwigt der vermogens van onzen geest*, *dat enkel door hoogeren invloed kan worden hersteld;* als ons oorspronkelijk bederf, ons *ongeloof* juist in de verbreking van dit evenwigt gelegen is. Zie Beschouw. van Staats- en Volkerenregt, bl. 70.

loof zelf, dat hij die zweert heeft, dat God Almagtig hem in Christus naar Zijne belofte helpt, om thans de waarheid te zeggen, en helpen zal, om het gegeven woord te houden; dat hij, aan wien gezworen wordt, heeft, dat God Almagtig Zijnen broeder helpen kan en wil, en op zijn geloovig gebed helpen *zal*, om waarheid te spreken en te houden. — Het geloof is het getuigenis Gods in den mensch (1), omdat God alleen door zijnen geest dat geloof geven kan; zoo eerst begrijpen wij, wat het zeggen wil: *Die in den Zoon Gods gelooft, heeft het getuigenis in hem zelven* (1 Joh. V: 10). Hij heeft het *geloof*: en dat is het getuigenis Gods in hemzelven, dat God hem het eeuwige leven gegeven heeft. — *En de geest is het, die getuigt dat de Geest de waarheid* is (1 Joh. V: 6), namelijk in den waren Eed *door het geloof*, hetwelk zelf is het getuigenis des Geestes, zoowel aan dengenen die zweert, als aan hem, die den Eed vordert.

Hierin ligt dus de oplossing van het vraagstuk, hoe God bij den Eed getuigenis kan geven? eene vraag, welker ontkenning, men merke dit wel op, den Eed zelven omverwerpt: want, indien God in den Eed geen getuigenis geeft, waarom roept men Hem dan als getuige aan? Maar God, in den Eed geloovig aangeroepen, geeft *waarlijk* getuigenis door Zijnen Geest, welke in het hart van hem die zweert, het geloof werkt en bevestigt, dat God hem, ook in dit bijzonder geval, zijne hulp schenkt tot opregtheid en trouw; en in het hart desgenen aan wien gezworen wordt, het goed vertrouwen op God, dat hij het zijnen broeder, die met een ootmoedig hart, in den Eed tot hem komt, aan hulp tot opregtheid en trouw niet zal laten ontbreken: dat hij, indien het Hem behaagt, ook het ongeloovige, wederspannige hart tot waarheid-

(1) »Deze allen hebben *door het geloof, getuigenis* gehad.” (Hebr. XI: 39).

spreken kan neigen (1), en zelfs van een voorgenomen meineed terughouden; — en dat, in elk geval, de zaak der waarheid en des regts aan Hem gerust is aanbevolen, om die, te zijner tijd, en door middelen in zijne hand, te doen zegevieren. — Het geloof overwint de wereld, en de Eed is de geloofsdaad, welke den twijfel, die een noodzakelijk gevolg is der zonde en der onwaarheid in de wereld, bestrijdt en overwint.

Jeremia XLII: 5.

» Toen zeiden zij tot Jeremia: de Heere zij tusschen » ons tot een waarachtig en gewis getuige. Indien wij » niet naar alle woorden, met welken de Heere uwe God » tot ons zal zenden, alzoo zullen doen."

In het inwendige getuigenis Gods door middel van den Eed, het geloof werkende en versterkende, ligt van zelf het vertrouwen opgesloten, dat Hij, als een gewis getuige der waarheid, ook zeker éénmaal, hetzij reeds hier op aarde, hetzij in den dag des oordeels, *uitwendig* getuigenis zal geven. Het ongeoorloofde der Ordalia ligt niet in *dit* geloof, maar integendeel in het ongeloof, hetwelk buiten Gods stellige belofte, dat hij der waarheid ook door uitwendige teekenen dadelijk regt zal doen wedervaren, dadelijk *zien* en *tasten* wil; in het grove materialismus, dat alles met de uitwendige zintuigen wil vatten, en geene oogen heeft om het onzienlijke te zien. — » Zalig zijn zij, die niet zullen gezien hebben, en nog- » thans zullen geloofd hebben!" De Ordalia behooren tot eenen tijd, toen het geheele Christendom meer en meer gematerialiseerd werd; het Roomsch Catholicismus

(1) Ook de ongeloovige Bileam konde tegen zijnen wil niets anders spreken dan het woord hetwelk God in zijnen mond legde, Num. XXIII: 12 en volg.

is niets anders dan deze verzinnelijking van de Christelijke waarheid, meer of min naar de verschillende tijden gewijzigd. De meeste dwalingen der Roomsche Kerk bestaan alleen in eene verzinnelijking van hetgeen *geestelijk* waar is. Zoo is het met de leer van het Gezag der Kerk, van de Transsubstantiatie enz.

Joh. V.

31. Indien ik van mij zelven getuige, mijn getuigenisse is niet waarachtig.

32. Daar is een ander die van mij getuigt, en ik weet dat het getuigenis dat hij van mij getuigt waarachtig is.

36. Maar ik heb een getuigenis meerder dan dat van Johannes: want de werken die mij de Vader gegeven heeft om te volbrengen, dezelve werken die ik doe getuigen van mij, dat mij de Vader gezonden heeft.

37. En de Vader die mij gezonden heeft, die heeft zelf van mij getuigd. Gij hebt noch zijne stemme ooit gehoord, noch zijne gedaante gezien.

38. En mijn woord hebt gij niet in u blijvende: want gij dien

Joh. VIII.

13. De Pharizeën dan zeiden tot hem: Gij getuigt van U zelven; uwe getuigenis is niet waarachtig.

14. Jezus antwoordde en zeide tot hen: Hoewel (*Ook wanneer*) ik van mij zelven getuige, zoo is nogthans mijn getuigenisse waarachtig. Want ik weet van waar ik gekomen ben, en waar ik henen ga: maar gijlieden weet niet, van waar ik kome en waar ik henen ga.

18. Ik ben 't die van mij zelven getuige, en de Vader, die mij gezonden heeft, getuigt van mij.

1 Joh. V.

9. Indien wij het getuigenis der menschen aannemen, het getuigenisse Gods is meerder.

Joh. XIV: 10, 11.

Gelooft gij niet dat ik in den

niet gelooft dien hij gezonden heeft.

Vader ben en de Vader in mij is? De woorden die ik tot ulieden spreke, en spreke ik van mij zelven niet, maar de Vader die in mij blijft, dezelve doet de werken. — Gelooft mij dat ik in den Vader ben, en de Vader in mij is, en indien niet, zoo gelooft mij om de werken zelve.

Joh. XV: 4.

» Blijft in mij, en ik in U. Gelijkerwijs de ranke geen » vrucht kan dragen van haar zelve, zoo zij niet in den » wijnstok blijft; alzoo ook gij niet, zoo gij in mij niet » blijft. Ik ben de wijnstok, en gij de ranken; die in » mij blijft, en ik in hem, die draagt veel vrucht: *want* » *zonder mij kunt gij niets doen.*"

1 Joh. V: 10.

» Die in den Zoon Gods gelooft, heeft het getuigenisse » in hem zelven: — die God niet gelooft, heeft hem tot » een leugenaar gemaakt, dewijl hij niet geloofd heeft » het getuigenis dat God getuigd heeft van zijnen Zoon."

Joh. XVII: 20, 22, 23.

» En ik bidde niet alleen voor dezen, maar ook voor » de genen die door hun woord in Mij gelooven zullen. » Opdat zij allen één zijn, gelijkerwijs gij, Vader, in mij, » en ik in U: opdat de wereld geloove dat gij mij ge- » zonden hebt. — En ik heb hun de heerlijkheid gege- » ven, die gij mij gegeven hebt; opdat zij één zijn, ge- » lijk als wij één zijn. Ik in haar en gij in mij; opdat » zij volmaakt zijn in één."

Wij wagen ons niet, om in deze diepten beide der wijsheid en kennisse Gods, deze verborgenheden des Heeren, welke zijn voor de genen die Hem vreezen, met ootmoedige bede, om zijnen Geest der waarheid, eenen eerbiedigen blik te werpen, dan omdat zij met ons onderwerp in het naauwste verband staan (1). Zij bevatten de hoogste, de dierbaarste, maar voor het natuurlijk verstand, ontoegankelijkste waarheden des Christendoms; en de Christelijke Eeds-leer moet tot dezelve teruggebragt worden, om in hare volle beduidenis begrepen te kunnen worden.

De éénheid van den Zoon met den Vader: — en de gemeenschap van den geloovige met den Zoon, en *in Hem*, met den Vader, om niet meer door hemzelven iets te willen, te spreken, of te werken, maar in Christus, in wien hij blijft, en die in hem blijft; ziet daar de hoofdsom van de Christelijke waarheid: de sleutel tot opening van de tegenstrijdigheden, die het op zich zelven alleen staande verstand, in de met opzet door ons tegen over elkander geplaatste woorden, moeten afschrikken; en tevens de grondslag van de ware Eeds-leer.

Christus spreekt alhier, als de Zoon des menschen, de vertegenwoordiger van de met God verzoende, tot de gemeenschap met Hem uitverkorene menschheid: — als de Godmensch, doch in zijnen staat van vernedering: zijnen broederen in alles gelijk geworden, uitgenomen de zonde, voor het oog des vleessches niet meer dan een mensch.

Als zoodanig, erkent Christus, dat Hij van Hemzelven niets kan doen (Joh. V: 19, 30); en dat, voor het onge-

---

(1) » Equidem hìc, si quando alias in reconditis Scripturae » mysteriis sobrie multaque cum moderatione philosophandum: adhibita etiam multa cautione, ne aut cogitatio aut » lingua ultra procedat quam verbi Dei fines se protendunt.” *Calvin. Instit. Rel. Christ.* L. I, c. 13, § 21.

loovig vleesschelijk oor van den natuurlijken mensch, den Pharizeër; (want die is in het Nieuwe Testament doorgaans de type van het onwedergeboren, zijne eigene geregtigheid oprigtende kind Adams); zijn getuigenis, wanneer hij van hemzelven getuigt, niet waarachtig is, geen volkomen, volstrekt geloof verdient. — Geen *mensch*, op zich zelven alléén staande, kan van hemzelven getuigen, derwijze dat zijn getuigenis waarachtig zij, als *de waarheid zelve* geloof verdiene, dáárom alléén *dat hij getuigt*: daartoe moet hij de waarheid, het getuigenis, in hem zelven hebben. Aan den ongeloovigen, natuurlijken mensch, die in den Zoon des menschen niets dan *den mensch* ziet, wordt dat ook omtrent den Godmensch door Hemzelven toegestemd.

Maar nu is, al ziet het ook de Pharizeër niet, *die naar het vleesch oordeelt*, de Zoon des menschen *niet alléén*. (Joh. VIII: 15). Hij spreekt niet *van hemzelven*, — maar de Vader die in hem blijft, dezelve doet de werken. — Al weet ook de alléén het zienlijke ziende Pharizeër niet van waar Hij komt, en waar Hij henen gaat: Hij weet het: *subjectief* weet Hij, dat Hij in den Vader is, en de Vader in Hem is; en *objectief*, heeft Hij een' ander, den Vader die van Hem getuigt; en Hij weet dat zijn getuigenis waarachtig is. En dáárom kan Hij zeggen: » *Ik* » *ben 't die van mij zelven getuige:* en: *Hoewel ik van* » *mij zelven getuige, zoo is nogtans mijn getuigenisse* » *waarachtig* (1).

In de éénheid van den Zoon met den Vader ligt dus de oplossing der schijnbare tegenspraak tusschen de woorden des Heeren bij Joh. V: 31 en VIII: 14. Maar zij ligt dáárin alléén voor den geloovige, die niet met het

(1) » Ipse (Deus) enim demum unus, ut inquit Hilarius (L. I. » de Trinit.) idoneus sibi testis est, *qui nisi per se cognitus* » *non est.*" Calvin. l. s. cit.

oog des vleessches, maar met het oog des geestes ziende, *het getuigenis Gods gelooft, hetwelk hij van Zijnen Zoon getuigd heeft*: — Voor hem alleen is het getuigenis van Christus, van hemzelven getuigende, *waarachtig*, omdat ook hij weet, dat de Vader met Hem getuigt; — dat Hij één is met den Vader, met de hoogste, levende waarheid zelve.

Hetgeen verder door den Heere in deze twee van elkander onafscheidelijke plaatsen uit het Evangelie van Johannes gesproken wordt, heeft betrekking op de gronden, of beweegredenen, welke de Pharizeër heeft, om, indien door Gods genade hem de oogen worden geopend, van ongeloovig, geloovig te worden, en het getuigenis van den Zoon des menschen, hoewel van hemzelven getuigende, toch als waarachtig aan te nemen. Christus wijst hem eerst op het getuigenis van den mensch: *Gijlieden hebt tot Johannes gezonden, en hij heeft der waarheid getuigenis gegeven.* Hij heeft dat getuigenis eenes menschen niet noodig: maar hij wijst er den blinden Pharizeër op, opdat hij zoude behouden worden. (Joh. V: 34). In zijne eigene Wet is geschreven, dat het getuigenis van twee *menschen* waarachtig is. (Joh. VIII: 17). Wáárom gelooft hij dan den Zoon des *menschen* niet, en Johannes die van hem getuigd heeft, in wiens licht hij, Pharizeër, zich heeft verheugd (1)?

Maar indien wij het getuigenis der menschen aannemen, het getuigenisse Gods is meerder. (1 Joh. V: 9.) De ongeloovige Pharizeër, die anders, naar zijne wet, het getuigenis van twee menschen voor waarachtig houdt, weigert den Zoon des menschen op dien grond te gelooven.

---

(1) Zoo wederlegt de Heere de ongeloovige Joden dikwijls met wapenen uit hunne eigene Wet ontleend: — een getuigenis dat zij niet kunnen wraken. De voorbeelden zijn menigvuldig.

Dáárom wijst Christus hem op een getuigenis méérder dan dat van Johannes, en wel op de werken die Hem de Vader gegeven heeft, om die te volbrengen; — want die werken getuigen van Hem, dat Hem de Vader gezonden heeft (Joh. V: 35.); immers, het is de Vader, die in Hem blijft, welke de werken doet (Joh. XIV: 10): maar bovenal op het regtstreeksche getuigenis van den Vader in Zijn woord; want al hebben wij noch zijne stemme ooit gehoord, noch zijne gedaante gezien: — (Joh. V: 36) in Zijn Woord spreekt Hij tot ons, en getuigt van dien, dien Hij gezonden heeft. » Indien zij » Mozes geloofden, zoo zouden zij den Zoon gelooven. » Want hij heeft van Hem geschreven. Maar zoo zij zijne » Schriften niet gelooven, hoe zullen zij den Zoon ge» looven?" (Joh. V: 47).

En wat nu de toepassing dezer verhevene Godsprake op het regte Eedsbegrip betreft; zij is rijk aan onschatbare leering.

Ook de mensch, de van God en Zijne kennis *door de zonde* vervreemde mensch, *kan van hemzelven niets doen:* allerminst waarheid kennen, opregt zijn van hart en met den mond waarheid spreken: — want » *God zij waarachtig*, » maar alle menschen leugenachtig." (Rom. III: 4). Hetgeen bij den Zoon des menschen eene onmogelijke veronderstelling is: » Indien ik *van mij zelven* spreke, mijn ge» tuigenis is niet waarachtig;" is bij den zondigen mensch *waarheid:* hij *spreekt* van hemzelven, hij *wil* van hemzelven waarheid kennen en spreken, en dat is juist zijne zonde: maar de straf volgt op zijne zonde: want zijn medezondaar gelooft hem niet, en voert hem te gemoet: *Gij getuigt van U zelven: uwe getuigenis is niet waarachtig.*

Daarbij zoude het moeten blijven, en er zoude geen einde aan de tegenspraak zijn, indien God de wereld niet zoo lief had gehad, dat Hij zijn' eeniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk die in Hem gelooft,

niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe: — indien een iegelijk, die nu ook gelooft in den naam des Zoons Gods, en daardoor weet, dat hij in Hem het eeuwige leven heeft, dat hij is in den *Waarachtigen*, namelijk in Zijnen Zoon Jezus Christus, die de Waarachtige God is en het eeuwige leven (1 Joh. V: 20), dáárdoor het getuigenis in hemzelven niet had, om in den Eed te kunnen zeggen: — Door mij zelven verdien ik geen geloof; maar ik spreek niet van mij zelven: ik ben niet alléén, want *God is mijn getuige, welken ik diene in mijnen geest, in het Evangelium zijns Zoons* (Rom. I: 9). *Ik zeg de waarheid in Christo, ik liege niet: mijne conscientie mij mede getuigenis gevende door den Heiligen Geest.* (Rom. IX: 1). En dáárom, dáárom alléén verdien ik geloof; *volkomen* geloof, dat geene verdere tegenspraak toelaat: maar bij wien? Bij u alleen, die ook met mij weet en gelooft, op Gods woord, dat al wat wij begeeren in Christus naam, Hij dat doen zal (Joh. XIV: 13), ook licht en verstand geven, om waarheid te kennen; ook opregtheid om waarheid te spreken; ook trouw, om waarheid te houden; — maar niet bij hem die Zijn woord niet blijvende in zich heeft, omdat hij dien niet gelooft, dien Hij gezonden heeft (Joh. V: 38).

Trouwens voor dien bestaat er geene zekerheid. Zonder God in de wereld zijnde, heeft hij nergens een vasten grond om op te steunen. Zijne straffe is, dat hij, zich zelven gelijk blijvende, (en dat doet hij, hoe hij zich zelven ook met woorden zoeke te misleiden) aan alles moet twijfelen, aan zijnen naasten, gelijk aan zich zelven: en hoe zoude mijn Eed hem van dien twijfel kunnen verlossen, welke voor hem niets anders is, dan eene eenigzins plegtiger herhaling *uit mij zelven* van een woord, waaraan hij geloof weigerde, omdat ik, *van mij zelven* getuigende, geen geloof verdien.

Geloof aan God, in Christus, is de éénige ware grond, waarop de mensch ook zijnen naasten kan vertrouwen.

De Eed is zonder dit geloof, zoowel objectief naar buiten als subjectief, van alle kracht beroofd. Het blijft ook in den Eed, bij het woord, dat wij ons zelven niet genoeg herhalen kunnen: *Indien gijlieden niet gelooft, zekerlijk zult gij niet bevestigd worden.* (Jez. VII: 9). » *Gelooft in den Heere uwen God, zoo zult gij bevestigd worden.*" (2 Kron. XX: 20). Ook de Eed zal anders voor ulieden geene kracht tot bevestiging hebben, om een einde van alle tegenspreking te zijn (Hebr. VI: 16); even weinig als het woord van Christus, een einde maakte aan de tegenspreking der blinde Pharizeën, schoon elk dier woorden, een woord in éénheid met zijnen Vader gesproken, een ware Eed was. Alleen de ware Christen mag zweeren; alleen voor den waren Christen bereikt de gezworen Eed zijn doel. De éénheid van Christus met den Vader is de reden, waarom Hij, van hemzelven getuigende, geloofd moet worden: de gemeenschap van den geloovige met Christus is de reden, waarom hij zweeren mag, en in zijnen Eed geloof verdient. *Hij is Christi, en Christus is Gods* (1). Die ooren heeft om te hooren, die hoore!

Rom. I: 9.

» Want God is mijn getuige, welken ik diene in mij-
» nen Geest in het Evangelium Zijnes Zoons."

Dat is: welken ik in mijn hart, door de blijde boodschap dat Hij zijnen Zoon gegeven heeft tot eene verzoening voor mijne zonden, als *mijnen* God en *mijnen* Vader ken, liefheb, eere en vreeze; en op wien ik mij daarom als mijn getuige, mijn hulp en schild mag beroepen: als wiens Geest getuigt met mijnen geest, en in de gemeenschap des Evangeliums ook aan uwen Geest moge getuigen, dat ik Hem eigen ben, door Christus in Hem, *in de waarheid* ben, en daarom opregtelijk de waarheid

(1) 1 Kor. III: 23.

spreek. Dat is het volkomen Eedsbegrip; en in hetzelve ligt ook de belijdenis van God, als den *Hoogsten Regter*, die de onwaarheid, de geveinsde aanroeping van Hem als Vader in Christus, straffen zal, van zelve opgesloten.

Rom. IX: 1.

» Ik zegge de waarheid in Christus; ik liege niet; » mijne conscientie mij mede getuigenisse gevende door » den Heiligen Geest."

In Christus, dat is, in de gemeenschap des Zoons Gods, die in mij leeft, met wien ik éénc plante geworden ben; en alzoo in het geloof aan Hem, die mij lief gehad heeft, en zich zelven voor mij gegeven heeft, in dat geloof *lieg ik niet*, als zijnde door hetzelve met God, met de hoogste waarheid veréénigd; — daarvan getuigt de Geest Gods aan mijnen geest. Men ziet dat met andere woorden het wezen der zaak hetzelfde is als Rom. I: 9. Alleen wordt hier de noodzakelijke werking van den Heiligen Geest ook in den Eed, duidelijk uitgedrukt.

2 Kor. I: 18 volg.

» Doch God is getrouw, dat ons woord, 't welk tot u » is geschied, niet is geweest *Ja* en *Neen*. Want de Zoon » Gods Jezus Christus, die onder U door ons is gepredikt, » namelijk door mij, en Silvanus en Timotheus, was niet » *Ja* en *Neen*, maar is geweest *Ja* in Hem. Want zoo vele » beloften Gods als er zijn, die zijn in Hem *Ja* en zijn in » hem *Amen*, Gode tot heerlijkheid door ons. Maar die » ons met u bevestigt in Christus, en die ons gezalfd heeft, » is God: die ons ook heeft verzegeld, en het onderpand » des Geestes in onze harten gegeven. Doch ik aanroepe » God tot een getuige over mijne ziele, dat ik om u te » sparen nog tot Corinthen niet ben gekomen."

Ook deze Bijbelplaats is voor de kennis van den Eed

allerbelangrijkst, en komt allezins tot bevestiging van hetgeen wij uit het 5e en 8e kapittel van Johannes geleerd hebben. — Paulus wenscht zich bij zijne Korinthiërs te zuiveren van de verdenking, onder welke men hem had pogen te brengen, dat op zijn woord geen staat te maken was: dit was des te noodiger, omdat het verwijt aan hem gedaan, ook omtrent zijne leer achterdocht kon wekken. Daartoe wijst hij eerst aan, welke de grond van zekerheid is, waarom zijn woord, even als zijne leer, alle geloof verdient, en bevestigt dan zijne verklaring door eenen uitdrukkelijken Eed. Is het nu waar, vraagt hij, dat ik, gelijk men mij te laste legt, met ligtvaardigheid hierin te werk ben gegaan: — of hetgeen ik voorneem, neem ik dat *naar den vleessche*, dat is, uit mij zelven, in eigene kracht voor, opdat bij mij het ja, ja, en het neen, neen zij? Wil ik *uit mij zelven* mijn ja, ja, en mijn neen, neen maken (1)? Immers die dat doet, die uit zich zelven spreekt, raadslagen voorneemt, diens woord blijkt ligt ja en neen te zijn. — Maar neen! antwoordt hij; God is getrouw (2), en dat is de oorzaak, dat mijn woord, dat ik tot u gesproken heb, niet ja en neen is geweest. — Want de Zoon Gods, Jezus Christus, die onder ulieden door ons verkondigt is geworden, door mij, Silvanus en Timotheus, die is, ook onder ulieden, niet geweest ja en neen, maar het is in hem *ja* geweest: al wat in zijnen

---

(1) Of: Is het door naar den vleesche, uit mij zelven te spreken, dat ik verlang, dat mijn ja, ja, en mijn neen, neen zij? Door deze uitlegging wordt de conjectuur van Griesbach, *τὸ ναὶ οὒ, καὶ τὸ οὒ ναὶ*, welke de zin anders schijnt te vorderen, geheel ter zijde gesteld.

(2) Men kan dit woord *God is getrouw*, *dat ons woord* enz. reeds als een aanvang van den Eed van Paulus aanmerken, die eerst in het 23 vers tot zijne voltooijing komt.

naam beloofd was, is bevonden waarheid te zijn. — Want zoo vele beloften Gods als er zijn, in Hem is daarvan het *Ja*, en in hem het *Amen*; God ter eere, door ons (1). Nu, die getrouwe God, die zoowel ulieden als ons *in* Christus bevestigt, ons kracht geeft *tot* Christus (2), om ons Christus door het geloof toe te eigenen, in wien alle zijne beloften Ja en Amen zijn: die ons gezalfd, die ons ook verzegeld, en het onderpand Zijns Geestes in onze harten gegeven heeft, die is het, door wien mijn woord bij u niet is geweest, ja en neen. Dien God roep ik tot getuige aan over mijne ziele; Hij getuigt met mijne ziele door dien Geest, dien Hij ons gegeven heeft, dat ik, om u te sparen, nog tot Corinthen niet ben gekomen.

Men ziet, hoe alle de bestanddeelen van het ware Eedsbegrip in deze woorden liggen opgesloten. — Paulus somt dezelve op, om alle de kracht van zijnen Eed, waarmede hij besluit, te beter te doen gevoelen. Naar den vleessche, uit ons eigen bedorven hart sprekende, is op onzer aller *ja* en *neen* geen staat te maken: — in ons zelven vinden wij niets dan onwaarheid en ontrouw. Maar God is getrouw. Hij heeft beloofd, dat Hij helpen zal, degenen die tot Hem roepen in alle hunne nooden en behoeften: ook die roepen om waarheid in hun binnenste, waartoe Hij lust heeft (3). In Christus zijn alle Zijne Beloften Ja en Amen. Met Christus zijn wij door Zijnen Geest vereenigd, zoowel ik die zweere, als gij die mijnen Eed vordert. Ons beiden is dat onderpand des Geestes in onze harten gegeven. En zoo zij dan God getuige over

---

(1) Verg. Joh. XIV: 13. » En zoo wat gij begeeren zult in » mijnen naam, dat zal ik doen, opdat de Vader in den » Zoon verheerlijkt worde.'' Dat is de beste commentarius op deze woorden van Paulus.

(2) Ὁ δὲ βεβαιῶν ἡμᾶς σὺν ὑμῖν εἰς Χριστόν.

(3) Ps. LI.

mijne ziele, dat ik uit Hem de waarheid spreek. Zoo ontdekken wij het naauw verband tusschen deze twee schriftuurplaatsen. *Ἄνθρωποι μὲν γὰρ κατὰ τοῦ μείζονος ὀμνύουσι, καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος* (Hebr. VI: 16) — *Ὁ δὲ βεβαιῶν ἡμᾶς σὺν ὑμῖν εἰς Χριστὸν, καὶ χρίσας ὑμᾶς, θεός.*

2 Kor. XI : 31.

» De God en Vader onzes Heeren Jesu Christi, die ge-
» prezen is in der eeuwigheid, weet dat ik niet en liege."

Dit is Gods *inwendig* getuigenis, waarop men zich in den Eed beroept. — God de Vader onzes Heeren Jesu Christi, die in Hem ook *onze* God en *onze* Vader is, weet dat wij de waarheid spreken. Waarheid kunnen wij niet spreken van ons zelven, maar uit Hem. Kunnen, mogen wij dus met volle gerustheid des gewetens zeggen, dat wij waarheid spreken; is ons ja, ja, ons neen, neen, dan is het omdat Hij ons, zijnen kinderen, kracht geeft tot waarheid, ons heiligt in Zijne waarheid. Die betuiging is subjectief onze hoogste verzekering, en objectief ook de hoogste verzekering, die allen twijfel wegneemt voor dengenen aan wien wij haar afleggen: namelijk, voor zoo verre die ook met ons gelooft, dat wij alleen in en door God, in de gemeenschap met Hem, door Zijnen Geest waarheid kunnen spreken.

Zóó en in dezen zin, behoort de gemeenschap des geloofs tot het zweeren van den Eed. Indien hij, die zweert wel gelooft, maar niet hij aan wien gezworen wordt, dan zweert de eerste wel eenen regten Eed, en hij spreekt de waarheid, maar zijn Eed is voor den anderen geene verzekering.

2 Kor. XII : 9.

» Wij spreken in de tegenwoordigheid Gods in Christo." — Wederom een volkomen, uitdrukkelijke Eed.

Waarom zijn deze uitdrukkelijke Eeden zoo menigvuldig bij Paulus? Omdat bij den waren Christen, altijd in Christus in de tegenwoordigheid Gods begeerende te staan, in Hem met bewustzijn levende, zich bewegende en zijnde, en in Hem, *in de waarheid* zijnde, van de volheid des harten de mond overvloeit. Hij verheugt zich echter in dit voorregt met beving (1), en gunt het zich alléén wanneer het de noodzakelijkheid vordert, welke is *Gods eere en zijns naasten zaligheid* (2); opdat hij het niet anders doe, dan met waar en opregt afzien van zich zelven en opzien tot God; *opdat hij in geen oordeel valle* (3). Want zoo lang hij op aarde is, blijft hij den ouden mensch met zich dragen, waarin geen goed woont; hij kent slechts ten deele en draagt zijn geloof in een aarden vat: eerst wanneer hij door den dood der zonde geheel afgestorven is, zal zijne liefde geheel zonder vreeze, en elk zijner woorden een Eed zijn.

In de tegenwoordigheid Gods spreken wordt in de Oud-Testamentische beeldspraak uitgedrukt door *Voor het aangezigt des Heeren staan*, welk denkbeeld ook in het Oude Testament aan den Eed bijzonder eigen is. Zoo zweert Elia de Tisbiter tot Achab: »(Zoo waarlijk als) »de Heere de God Israëls leeft, *voor wiens aangezigt* »*ik sta*, indien deze jaren daauw of regen zijn zal, »tenzij dan naar mijn woord (4)." *Voor het aangezigt Gods staan*, wordt in een naauweren zin eigenlijk van de Priesters en Leviten gezegd, die de Arke des Verbonds des Heeren dragen, *om voor het aangezigt des Heeren te staan en om in Zijnen naam te zegenen* (5);

---

(1) Ps. II: 11. (2) Heidelb. Catech. Vr. 101.
(3) Jac. V. 12.
(4) 1 Kon. XVII: 1. Verg. eenen diergelijken Eed van Elia, 1 Kon. XVIII: 15; en van Elisa, 2 Kon. V: 16.
(5) Deut. X. 8. Verg. Num. V: 11—21. Ezech. XLIV: 15.

of nog bepaalder, van het raadvragen bij den Heere, staande voor de Arke des Verbonds (1). In de Evangelische vervulling is, naar deze voorbeduidenis, het staan voor het aangezigt des Heeren in den Eed, niet enkel de bekentenis der tegenwoordigheid van den Alwetenden God, voor wien alle dingen naakt en geopend zijn: maar het *bestaan* voor God, in de gemeenschap Zijnes Zoons, als een Koninklijk Priesterdom, dat geestelijke offeranden offert, en door de éénige offerande van Zijnen eeuwigen Hoogepriester met God is vereenigd, Hem als Zijnen God en Vader kent. Zoo zweert ook Paulus in de tegenwoordigheid Gods in Christus, en met hem alleen de ware Christen. Want het verdient onze opmerking nog, dat dit Eedsformulier in het Oude Testament bijzonder eigen is aan Elia en Eliza, die als Profeten voor zijn aangezigt staan. Zoo staan ook eigenlijk alléén zij, die der zalving van Christus (2) als hunnen hoogsten Profeet en Leeraar deelachtig zijn, voor Gods aangezigt.

Galat. I: 20.

» Hetgene nu ik u schrijve, ziet *ik getuige voor God*, » dat ik niet en liege."

Philip. I: 8.

» Want *God is mijn getuige*, dat ik zeer begeerig ben » naar u allen, met innerlijke bewegingen Jesu Christi."

Paulus zegt nu eens: *Ik getuige voor God* (3), en dan weder: *God is mijn getuige* (4): en het is altijd één en dezelfde Eed. Schijnbaar is er tegenspraak: want in de

(1) Richt. XX: 27, 28.
(2) *῾Ο δε βεβαιῶν ἡμᾶς σὺν ὑμῖν εἰς χριστὸν, καὶ χρίσας ἡμᾶς, θεός*, — 2 Kor. I: 21.
(3) Verg. 2 Cor. XII: 19. 1 Thess. II: 5. Rom. IX: 1.
(4) Verg. Rom. I: 9. 2 Kor. I: 23. XI: 31. 1 Tim. V: 21.

eerste wijze van Eedzweeren, beroept de mensch zich, zoo het schijnt, op zijn eigen getuigenis, als een zelfstandig wezen, dat de waarheid kent, door zich zelven geloof verdient, en slechts daarbij de bekentenis voegt, dat hij voor de waarheid van dat getuigenis verantwoordelijk is voor God; hij zegt: *Ik* getuige *voor God*; in de tweede beroept hij zich daarentegen op Gods getuigenis: *God is mijn getuige*; hij doet dus afstand van eigen getuigenis, eigene zelfstandigheid, eigen opregtheid en kennis der waarheid, om de oorzaak zijner geloofwaardigheid bij God te zoeken.

Deze tegenspraak bestaat wezenlijk, en blijft onoplosbaar bestaan in het bloot verstandelijk Eedsbegrip. Want, indien ik *uit mij zelven* geloof verdien, en daarom kan zeggen *ik getuige*, waarom voeg ik er dan, om geloofd te worden, nog bij, *voor God?* Waarom moet ik dan zweeren? Immers, in die adjectie, *voor God*, welke mijne betuiging tot eenen Eed maakt, ligt op zijn allerminst de bekentenis opgesloten, dat ik, om geloofd te worden, nog iets méér noodig heb dan mijne verklaring: *Ik getuige.*

Maar die tegenspraak vindt hare oplossing in de Christelijke eenheid, die alle tegenstrijdigheden oplost. De schijn van eigenmagtige zelfstandigheid, die in de eerste wijze van zweeren ligt opgesloten, wordt weggenomen door de toevoeging der tweede formuul, welke daarbij behoort, omdat zij in de adjectie *voor God* wezenlijk begrepen is. — In God, door Christus, komt de mensch (wiens op zich zelven staan, zonder God, zijne zonde is) tot ware zelfstandigheid, tot ware vrijheid (1). Paulus kan *zelf* voor God getuigen, *omdat* God zijn getuige is: — omdat hij *in God*, door Christus, zijne zelfstandig-

(1) » Indien u de Zoon zal vrijgemaakt hebben, zoo zult gij » waarlijk vrij zijn." Joh. VIII.

heid en zijne waarheid heeft: — omdat hij in Christus, met God, de hoogste waarheid, vereenigd zijnde, kan zeggen: *Ik* getuige, want *God* getuigt met mij. — Buiten God, spreekt de mensch uit zich zelven, hetgeen hij uit zich zelven alleen spreken kan, *onwaarheid;* — en verdient geen geloof. Met God, in Christus, spreekt hij *uit zich zelven* waarheid, en verdient geloof. Alzoo vereenigt het Christelijke Eedsbegrip in zich deze twee bestanddeelen, die in het natuurlijk Eedsbegrip strijd voeren: *Ik getuige voor God*, en: *God is mijn getuige.*

Zoo ook Rom. I: 9. » Want *God* is mijn getuige;" en daarentegen Rom. IX: 1. » *Ik* zegge de waarheid. — Maar hoe? » *in Christo:* mijne conscientie mij mede ge» tuigenis gevende door den Heiligen Geest."

Tot dus verre hebben wij getracht, uit de door ons aangevoerde Bijbelplaatsen, onze Eeds-leer, bepaaldelijk omtrent het regt verstand van het beroep op Gods getuigenis in den Eed, te regtvaardigen. Zijn wij daarbij, ook nu alreeds, in herhalingen gevallen; het hoog gewigt der zaak vordert desniettemin, dat wij het daarbij nog niet laten, maar ons nog verder op eenige Schrifturplaatsen beroepen, welke ons het Christelijk geloof meer bijzonder als de noodzakelijke voorwaarde van den Eed, en den Eed als het voorregt van den Geloovige kunnen doen kennen. — Het belang der zaak vordert, dat wij bij dit geheele onderzoek geene nieuwe schrede doen, zonder eerst de voorgaande, op het onfeilbaar gezag van Gods Woord, hetwelk bij hetzelve alleen onze baken kan zijn, onwankelbaar gegrondvest te hebben.

Gen. XIV: 22, 23.

» Doch Abram zeide tot den Koning van Sodom: Ik

» heb mijne hand opgeheven tot den Heere, den Aller- » hoogsten God, die Hemel en aarde bezit. Zoo ik van » eenen draad aan tot eene schoenriem toe, ja zoo ik van » alles dat uwe is, iets neme! opdat gij niet zegt: Ik » heb Abram rijk gemaakt."

(1) » De oudste Eed, waarvan de geschiedenis melding » maakt, is gezworen door den Vader der geloovigen: en » deze Eed houdt de verklaring in, dat hij niets achter- » houdt, de belofte der trouwe en eerlijkheid, den uit- » drukkelijken waarborg tegen ontrouw en oneerlijkheid; » hij gaat dus van de bewustheid uit, dat hetgeen het » menschelijk hart van nature denkt en wil, *ontrouw* » is. Daarom wordt tot bekeering van dat arglistig men- » schelijk hart eene kracht gevorderd, die hooger is dan » zijne natuur, en van boven komt. Abraham zweert » dezen Eed over have en goed, nadat hem vooraf de » geheimzinnige ontmoeting met Melchizedek, den Priester » des Allerhoogsten Gods, en zijn zegen te beurt geval- » len was."

Te regt heeft Göschel opgemerkt, dat in deze verschijning van Melchisedek, als het voorbeeld van Christus, en in zijnen zegen, welke den Eed van Abraham voorafgaat, een diepere zin (ὑπόνοια) ligt opgesloten, duidende op de kennis van Christus, als den Zoon Gods, Priester in eeuwigheid (2), welke tot den Eed behoort, en dien moet voorafgaan, opdat het een ware Eed zij.

Het *opheffen der hand tot den Heere* is eene, den Eed vergezellende, symbolische handeling, naar welke de Eed in de Heilige Schrift dikwijls genoemd wordt (3).

---

(1) Göschel. (2) Hebr. VII: 3.

(3) » En de Engel, dien ik zag staan op de zee en op aarde, » hief zijne hand op naar den Hemel, en hij zwoer bij » Dien die leeft in alle eeuwigheid." Openb. X: 5, 6. Verg. Deut. XXXII: 40.

Met die opgeheven hand, wordt niet alleen gewezen op den waarachtigen Getuige, die in den hemel is (1): maar de zwakke, door zich zelven niets vermogende mensch, steekt ook zijne hand uit tot Hem, die zijne regterhand aangrijpt, die hem leiden zal door zijnen Raad (2), en hem ondersteunt met de regterhand Zijner Geregtigheid (3). Ons opsteken der vingeren schijnt op de eenvoudigste wijze hiervan afgeleid te kunnen worden (4).

Gen. XXIV: 1, 3.

» Zoo sprak Abraham tot zijnen knecht, den oudsten » zijnes huizes, regeerende over alles dat hij had, zeg- » gende: Leg doch uwe hand onder mijne heupe, opdat » ik u doe zweeren bij den God des hemels, en den » God der aarde, dat gij mijnen Zoon geene vrouw ne- » men zult van de dochteren der Kanaäniten, in het » midden derwelke ik woon."

(5) » Tot verklaring van dit gebruik, dient de herin- » nering aan de heup van Jakob (Gen. XXXII: 25). Elke » Eed is eene worsteling van Israël met God, in welke » de mensch overwinnaar blijft, maar lam wordt aan » zijne heupe, namelijk aan eigene kracht. Jakob gedroeg » zich vorstelijk tegen den Engel, en overmogt hem: hij » weende en smeekte hem." Hoz. XII: 5.

---

(1) Job XVI: 19. (2) Ps. LXXIII: 24. Jer. IX: 5.

(3) Jez. XLI: 10.

(4) Göschel (p. 180 in de noot) wil in het opsteken der drie vingeren een teeken der Drieéénheid zien; in de twee vingegeren, eene aanduiding van ligchaam en ziel, in den mensch; van God en mensch in Christus. Misschien is hierin echter meer speling van een vroom vernuft, dan historische waarheid.

(5) Göschel.

Een schoon denkbeeld: — de Staten-kantteekening vat het evenwel anders op. » Eene maniere van doen gebruikt » in 't eedzweeren, dat de huisheer van zijn huisvolk vor- » derde tot een teeken van onderwerping en trouwe. » Ziet » ook onder XLVII: 29. Altijd was het eene symbolische handeling: — de heup was het zinnebeeld der kracht. — Elders zien wij dat Abraham, door eene dergelijke symbolische handeling, bij het eedzweeren, zeven lammeren der kudde bijzonder stelt, en aan Abimelech met wien hij een verbond maakt, tot een getuigenis geeft. (Gen. XXI: 28.) Waarbij het opmerking verdient, dat de Eed in het Hebreeuwsch zijnen naam moet ontleenen van het getal zeven (1), welk getal in de Heilige Schrift doorgaans eene geheimzinnige beduidenis van versterking, bevestiging, volmaking, voleindiging heeft. Zoo worden, om hier slechts enkele voorbeelden aan te halen, door Asa, bij gelegenheid eener plegtige vernieuwing van den verbonds-eed met God, zeven honderd runderen en zeven duizend schapen geofferd. (2 Kron. XV: 2.) De muren van Jericho vielen op het bazuingeblaas van zeven Priesteren op zeven bazuinen, toen op den zevenden dag de stad zevenmaal was rondgetrokken. (Joz. VI: 4.) Elia's gebed om regen, op den berg Carmel, wordt de zevende maal verhoord, na dat zijn jongen zevenmaal was opgegaan om naar de zee uit te zien. (1 Kon. XVIII: 43.) Naäman moest zich zevenmaal wasschen in de Jordaan. Jezus spijzigt het volk met zeven brooden, en zeven volle manden worden met het overschot der brokken opgenomen. (Matth. XV: 36) Niet zevenmaal, maar zeventigmaal zevenmaal, wil de Heere dat wij onzen broedern vergeven, die tegen ons zondigt. (Matth. XVIII: 22.) Zeven engelen gieten de zeven gouden phiolen vol des toorns Gods uit. (Openb. XV: 7.) » God heeft den zevenden

(1) Volgens Michaëlis Mos. Recht, § 302, aangeh. bij Göschel.

» dag gezegend, en dien geheiligd, omdat hij op denzelven » gerust heeft van al zijn werk, 't welk God geschapen » had, om te volmaken." (Gen. II: 2.) Ontwijfelbaar liggen in dit gebruik van dit getal zeven in de Schrift verborgenheden, die misschien behooren tot het getal dergene, omtrent welke in den voortgang de tijden, van de vorderingen eener geloovige Godgeleerdheid meer licht te verwachten is.

Deut. X: 20.

» Den Heere uwen God zult gij vreezen, hem zult gij » dienen en hem zult gij aanhangen, en bij zijnen name » zweeren."

(1) » Wij zijn zoo ligt geneigd en gewoon de trapsge» wijze opklimming in de geboden Gods alleen als ver» sterkende herhalingen van hetzelfde onopgemerkt te » laten voorbijgaan, dat het niet ondienstig is, op den dui» delijken voortgang, als 't ware, met vier trappen in » dezen korten tekst opmerkzaam te maken: eerst *vreeze* » en *beven*, *φόβος καὶ τρόμος*: — vervolgens, *onderwer-* » *ping* en *dienen*, of overgave in offer en gebed: daarop » *aanhangen*, liefde en gemeenschap, als onafscheidelijk » zamen verbondene gevolgen: en eindelijk opheffing des » harten en der handen, om bij den name Gods te zwee» ren. Zweeren en bidden behoort bij elkander, maar » zweeren is moeijelijker dan bidden. Want bidden is » zich nederbuigen en knielen: zweeren, is met opgerig» ten hoofde *staan* voor God, staande tot God omhoog » zien, echter niet zonder inwendige kniebuiging des » harten."

Eene schoone en diepe gedachte! Van Göschel kan men somtijds zeggen, dat de woorden uit zijnen mond diepe

---

(1) Göschel.

wateren zijn (1). — Om dus tot den hoogsten trap, tot den Eed te kunnen komen, om met opgerigten hoofde in denzelven voor God te kunnen staan, staande in den geloove, moet men door de drie trappen van vreeze, overgave in afhankelijkheid, en gemeenschapsoefening heên geworsteld zijn. Zoo is de ware Eed alleen het voorregt van den geloovigen Christen, welke dezen strijd dagelijks te worstelen heeft.

1 Kon. I : 29.

» Toen zwoer de koning David en zeide : (zoo waarach-
» tig als) de Heere leeft, die mijne ziele uit allen nood
» verlost heeft."

Het bijvoegsel, *die mijne ziele uit allen nood verlost heeft*, is het kenmerk van eenen opregten, geloovigen Eed, gezworen in eigen ondervinding van Gods waarheid en trouwe. Dergelijke adjectiën, welke strekken om het hart tot den Eed te verootmoedigen en te versterken, vinden wij dikwijls in de Heilige Schrift: zoo wordt in dezelve gezworen bij *Dien, die onze ziele gemaakt heeft.* (Jer. XXXVIII : 16). *Die doodt en levendig maakt; die verslaat en die heelt, en daar is niemand, die uit zijne hand redt.* (Deut. XXXII: 39, 40.) *Die ons bevestigd heeft.* (1 Kon. II : 23.) *Die hemel en aarde bezit.* (Gen. XIV : 20) *Die leeft in alle eeuwigheid : — Die den hemel geschapen heeft, en 't geen daarin is, en de aarde en 't gene daarin is, en de zee en 't gene daar in is.* (Openb. X : 6).

2 Kron. XV : 12, 14, 15.

» En zij traden in een verbond, dat zij den Heere den
» God hunner vaderen zoeken zouden met hun gansche hart
» en met hunne gansche ziele. En zij zwoeren den Heere

---

(1) Spr. XVIII : 4.

» met luider stemme en met gejuich. En gansch Juda » was verblijd over dezen Eed: want zij hadden met hun » gansche hart gezworen en met hunnen ganschen wil hem » gezocht, en hij werd van hen gevonden, en de Heer » gaf hun rust rondom henen."

Zoo verblijdt derhalve de van ganscher harte gezworen Eed, zoo wordt bij denzelven de Heere gevonden, en Hij geeft ons vrede. — *Van ganscher harte*, dat is, volgens de kantteekening op 1 Kon. II: 4, » opregtelijk en zonder » geveinsdheid God gehoorzamende, niet naar sommige, » maar naar alle zijne geboden; welke gehoorzaamheid » hij aanziet, niet in hare natuur, naar dewelke zij hier » nog gebrekkelijk is, maar naar zijne genade in Christo, » in denwelken zij volmaakt is." (Koloss. II: 10).

Van ganscher harte, opregtelijk en zonder geveinsdheid, kan alleen de in Christus bij God vrede hebbende zondaar, ook in den Eed, tot Hem naderen. In Christus is hij volmaakt. En zóó kan zijn van nature, door zich zelven, onopregt en geveinsd hart, wiens gedichtsel der gedachten t' allen dage alleenlijk boos is, ongeveinsdelijk tot God komen. » Alle dingen zijn wel rein den reinen, » maar den bevlekten *en ongeloovigen is geen ding rein*, » maar beide hun verstand en conscientie zijn bevlekt." (Tit. I: 15). Met een rein, *opregt* hart zweeren, is dus niets anders, dan met een *bekeerd*, *geloovig* hart zweeren. Maar in den ongeloovigen is ook zijn Eed *onrein*, en voor God een gruwel. » Alles wat uit den geloove » niet is, dat is zonde." (Rom. XIV: 23).

Ps. XV: 1, 2, 4.

» Heere! wie zal verkeeren in uwe tente? Die met » zijn hart de waarheid spreekt: — Heeft hij tot zijne » schade gezworen, evenwel verandert hij niet (1)."

---

(1) Luthers vertaling heeft: *Wer seinem Nächsten schwöret*

(1) » Tot de vroomheid en Godsvrucht van den mensch
» behoort volgens David ook: dat hij zweere, — maar
» *regt* zweere. Godsvrucht (Frömmigkeit), regtvaardig-
» heid (Rechtsbeschaffenheit), en regt zweeren (Euorkie),
» laten zich van elkander niet scheiden. Waar het hart
» vol van is, daar vloeit de mond van over. Wanneer het
» nu God zelf is, die het hart bezit en vervult, die in elke
« klopping des harten medeklopt, hoe zoude dan de mond
» daarvan niet getuigen, en in alle zijne woorden en ver-
» zekeringen den naam des Heeren gaarne bekennen, en
» zich op Hem beroepen, als op Dengenen, van wien
» immers alles uitgaat?"

Ook hieruit blijkt dus wederom, dat de Eed alleen het voorregt is, de genade van den geloovigen, in wiens hart Christus woont, met wiens geest de Geest Gods getuigt, dat hij een kind Gods is. — Droeg ook hij echter zijn geloof niet in een aarden vat, dan zoude voor hem elk woord een Eed, en de uitdrukkelijke Eed slechts eene mondelinge bekentenis wezen van hetgeen hij, bij elk woord dat hij spreekt, in zijn hart gevoelde. — Zoo zoude zijn *ja* altijd *ja* zijn *in God*.

Jez. LXV: 16.

» En wie zweeren zal op aarde, die zal zweeren bij
» den God der waarheid, omdat de vorige benaauwdhe-
» den zullen vergeten zijn, en omdat ze voor mijne oogen
» verborgen zijn."

Deze tekst is een van de belangrijkste en gewigtigste, maar ook een der duidelijkste omtrent den Eed. — Dáárin

---

und halt es. Zoo ook de LXX. Ὁ ὀμνύων τῷ πλησίον αὐτοῦ καὶ οὐκ ἀθετῶν. Hebr. eigenlijk *tot kwaad*, of *tot kwaad doen*· d. i. waardoor hij zich zelven zoude benadeelen.

(2) Göschel.

wordt geprofeteerd van den tijd, wanneer de Heer *zijne knechten, met eenen anderen naam zal noemen* (vs. 13). En hij leert ons dus, wat de Christelijke Eed in de Evangelische vervulling wezen moet. »Wie zweeren zal »op aarde, zal zweeren bij den God der waarheid," d. i. in den waren, gewissen God (1). Anders *in den God Amen*, of, *in den God van Amen;* waardoor verstaan wordt onze Heere Jezus Christus, die de waarachtige God en het eeuwige leven is (1 Joh. V: 20.); en hij wordt Amen genoemd, Openb. III: 14. »Dit zegt de Amen, »de trouwe en waarachtige getuige, het begin der schep»pinge Gods."

Waarom zal men bij zweeren, bij den God Amen? omdat de vorige benaauwdheden zullen vergeten zijn, omdat ze voor zijne oogen verborgen zijn. — De met eenen nieuwen naam genoemden, de vrijgekochten des Heeren, verlost van de slavernij der zonde, zullen vrede hebben bij God door hunnen Heere Jezus Christus, en met Hem door het geloof vereenigd, zullen zij den toegang hebben met vertrouwen, ja, *in* de hoogste waarheid zijn, en zóó bij den God der waarheid zweeren. Hier leeren wij dus den Christelijken Eed in alle zijne kracht en volheid kennen.

Bij de woorden: »en wie zweeren zal op aarde," wordt in de kantteekening nog zeer juist opgemerkt: »dat zweeren is een deel van Godsdienst. Ps. LXIII: 12." Immers, in dit vers wordt gesproken van de voorregten der belijders van de Godsdienst van het Nieuwe Verbond. Maar er ligt nog meer in de zamenvoeging van *zich zegenen in den God der waarheid* en *zweeren bij den God der waarheid. Zich zegenen* is, zich zelven gelukkig

(1) En die zelf *de waarheid* is: en ook op deze wijze wordt hier gezien op Hem, die van zich zelven gezegd heeft: »Ik ben de weg, *de waarheid*, en het leven." (Joh. XIV: 6).

achten, zich verheugen, zich roemen in zijn geluk (1). Dat gelukkig zijn in den God der waarheid, dat roemen in Christus, in den God der blijdschap zijner verheuging (2), gaat dus het zweeren bij dienzelfden eenigen waarachtigen God vooraf en daarmede gepaard. In dezen tekst ligt, opdat wij dit in het voorbijgaan doen opmerken, de volledigste] wederlegging der gezindheden, die zich van den Eed onthouden. Zij kunnen niet tegenspreken, dat hier eene Messiaansche Profetie is; en nu willen zij zich wel *zegenen* in den God Amen. Waarom willen zij dan bij Hem niet *zweeren?* Waarom willen zij scheiden hetgeen het woord Gods in zijne Belofte heeft zamengevoegd?

Jer. IV: 1, 2.

» Zoo gij u bekeeren zult, o Israël, spreekt de Hee-
» re, bekeert u tot mij, en zoo gij uwe verfoeiselen van
» mijn aangezigt zult wegdoen, zoo zwerft niet om. Maar
» zweert: (zoo waarachtig als) de Heer leeft in waarheid,
» in regt en in geregtigheid: zoo zullen zich de heide-
» nen in hem zegenen, en zich in hem roemen."

(3) » Aan den waren Eed wordt deze zegen toege-
» zegd, dat daardoor ook de ongeloovigen, die denzel-
» ven hooren, zich tot geloof en de gemeenschap des ge-
» loofs zullen bekeeren, en zich in den Heere roemen,
» die in den Eed, als tegenwoordig en Levende, wordt
» aangeroepen."

Ook deze tekst is rijk aan onderwijs omtrent den Eed. De *voorwaarde* om tot denzelven te mogen komen, het

---

(1) Vergel. Kantteekening op Deut. XXIX: 19. Zoo ook bij Jer. IV: 1, 2. » Zoo zullen zich de heidenen in Hem » zegenen en in Hem roemen."

(2) Ps. XLIII: 4.

(3) Göschel.

wezen van den Eed zelven, en zijne *vereischten*, en eindelijk zijne *gevolgen* worden daarin volledig aangeduid. De voorwaarde vindt men in het 1e vers. Dan eerst zult gij zweeren, wanneer gij u bekeerd zult hebben tot den Heere, uwe verfoeiselen (Afgoden, eigen geregtigheid) van voor Zijn aangezigt zult hebben weggedaan, het hart gereinigd zijnde door het geloof. — *Zoo zult gij niet omzwerven*, of *zoo zwerft niet om.* In den eersten zin is het eene belofte, waarop dan eene tweede belofte volgt: *Zoo zult gij mogen zweeren.* In den tweeden zin is het meer een gebod: zoo zij uw vertrouwen niet wankelende, onzeker, gelijk de schreden van den verdwaalden in de woestijn, daar geen weg is: maar zweert met goed vertrouwen in den Heere, die u gevoerd heeft op eenen regten weg om te gaan tot eene stad ter woninge. Beide beteekenissen liggen er wel te gelijk in opgesloten. Over het zweeren in waarheid, in regt en in geregtigheid spreken wij nader.

Jer. XII : 16.

» En het zal geschieden, indien zij de wegen mijnes » volks vlijtiglijk zullen leeren, zweerende bij mijnen » name (zoo waarachtig als) de Heere leeft, gelijk als zij » mijn volk geleerd hebben te zweeren bij Baäl, zoo » zullen zij in 't midden mijns volks gebouwd worden."

Wij zien in dezen tekst, even als in den vorigen, de *voorwaarde*, den *aard* en de *gevolgen* van den Eed. Die de wegen van het volk des Heeren (» de zaligmakende » Religie, die Hij zijner kerke heeft voorgeschreven:", kantteekening) vlijtig leeren, die zullen zweeren bij zijnen naam: — want dat is het voorregt van Zijn volk; dat zweeren zal dus een deel hunner dienst van den waren God uitmaken; die zóó zweeren, zullen in het midden des volks des Heeren (1), als levende steenen, tot een

(1) 1 Petr. II: 5.

geestelijk huis gebouwd, in zijne kennis en gunst bevestigd worden.

Jer. XVI: 14.

» Daarom, ziet de dagen komen, spreekt de Heere, dat
» er niet meer gezegd zal worden, (zoo waarachtig als)
» de Heere leeft, die de kinderen Israëls uit Egyptenland
» heeft opgevoerd: maar (zoo waarachtig als) de Heere
» leeft, die de kinderen Israëls heeft opgevoerd, uit den
» lande van 't noorden, en uit alle de landen daarhenen
» Hij ze gedreven had: want Ik zal ze wederbrengen
» in hun land, dat ik hunne vaderen gegeven heb."

Even als bij Jez. LXV: 14, wordt in deze heerlijke Profetie, de Christelijke Eed in zijne vervulling voorgesteld. Naar de letterlijke beteekenis, spreekt de Profeet van de tijden der verlossing uit de Babylonische gevangenis; maar in den dieperen, geestelijken zin, van de verlossing door Christus uit het geestelijke Babel der dienstbaarheid van den duivel en van de zonde (1). Nog duidelijker en helderder treedt deze verborgene zin te voorschijn uit het verband, waarin deze zelfde plaats nog eens voorkomt bij Jer. XXIII: 7, 8. Aldaar wordt in het voorafgaande 3 en 4 vers de eigenlijk gemeende Verlosser zoo duidelijk aangewezen, dat de blinden zelve de geestelijke beduidenis van onzen daarop volgenden tekst tasten kunnen. » Ziet de dagen komen, spreekt de Heere, dat ik aan David eene regtvaardige Spruite zal verwekken; die zal Koning zijnde regeeren en voorspoedig zijn, en regt en geregtigheid doen op aarde. In zijne dagen zal Juda verlost worden en Israël zal zeker wonen; en dit zal zijn naam zijn, daarmede men hem zal noemen: *de Heere onze geregtigheid.*"

---

(1) Zie de schoone kantteekening.

Hoe schoon ontwikkelt zich hieruit het wezen en het voorregt van den Christelijken Eed!

Wie zijn het, die denzelven zweeren? Alleen de kinderen Israëls, het geestelijke Juda en Israël, het zaad Abrahams, de bevrijden des Heeren, die Hij met zijnen uitgestrekten arm uit de slavernij van Egypte en Babel heeft opgevoerd, die Hij uit de duisternis en schaduwe des doods gevoerd, wier banden Hij gebroken heeft: de bekeerde, wedergeborene Christenen, die door een opregt geloof Christus en alle zijne weldaden deelachtig zijn geworden.

Hun Eed staat tot den Oud-Testamentischen Eed, gelijk de wezenlijkheid tot de schaduwe, gelijk de vervulling tot de belofte. De Israëliten naar het vleesch zwoeren en zweeren nog bij den Heere die hen uit Egypteland heeft opgevoerd. Het geestelijke Israël zweert bij den *Heere hunne geregtigheid*, die hen uit het Babel der zonde heeft verlost, om ze weder te brengen in het land der Belofte, het ware Kanaän. Het is niet meer alléén het zigtbare Israäl, hetwelk de Heere uit Egypteland heeft opgevoerd, dat bij zijnen naam zweert; maar het zijn de Israëliten, die het in 't verborgen zijn, wier besnijdenis is des harten, in den geest, het ware zaad Abrahams, dat de Heere verzamelt uit de landen van het Oosten, van het Westen, van het Noorden en van de Zee (1).

Als het eerste kenmerk dier dagen, waarin men de Spruite, den Koning der Koningen, zal noemen den Heere onze Geregtigheid, wordt vermeld, dat men bij zijnen naam zal zweeren.

Het verband, dat hierin bestaat, tusschen de daadzaak van den *Heere onze geregtigheid*, en het gevolg dier met een opregt geloof aangenomene en toegeëigende daad-

(1) Ps. CVII.

zaak, *dat men bij Zijnen naam zal zweeren*, is zoo in het oog loopend, dat ik mij niet kan onthouden van hier reeds met Göschel de opmerking te maken, waarop wij later opzettelijk zullen terug komen, dat het meestal die Secten in het Christendom zijn, welke, door overhelling tot het Pelagianismus, den Heere niet volstrekt, enkel en alléén, erkennen als hunne geregtigheid, die tevens den Eed verwerpen. Die den Heere *niet* kennen, zweeren ligt, maar tot hunne schade: die den Heere niet *regt* kennen, durven niet zweeren: die den Christus gevonden hebben, zweeren met vreeze en bevinge, met veel inwendigen strijd, maar toch, zij zweeren, en zij zweeren regt: want ook in deze zijn zij, over allen twijfel, over alle vreezen, meer dan overwinnaars door Hem, die hen heeft lief gehad; want zij zijn verzekerd, dat niets, geen eigene onmagt ten goede, geene eigene onwaarheid, geene eigene onopregtheid, hen zal kunnen scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus, den Heere hunne Geregtigheid.

Wij mogen dit Hoofdstuk niet eindigen, zonder met een woord te wijzen op den onwankelbaren grond, welken de geloovige, maar ook alléén de geloovige Christen heeft, om bij Gods naam, zonder vrees van misbruik van dien Heiligen naam, te mogen zweeren.

Die grond van den menschelijken Eed, is de Eed Gods, waarmede Hij het verbond der verlossing aan den Verlosser, en in Hem aan alle de zijnen, uitdrukkelijk bevestigd heeft.

Hij ligt geheel opgesloten in de navolgende allergewigtigste schriftuurplaatsen, waarop wij ons ten slotte, tot voltooijing van ons betoog, nog moeten beroepen.

Ps. CX: 4.

» De Heere heeft gezworen, en het zal hem niet be-

» rouwen: Gij zijt Priester in eeuwigheid, naar de orde-
» ninge Melchisedeks."

Ps. LXXXIX: 29, 35, 36.

» Ik zal hem mijne goedertierenheid in eeuwigheid
» houden, en mijn verbond zal hem vaste blijven. Ik zal
» mijn verbond niet ontheiligen. Ik hebbe eens gezworen
» bij mijne heiligheid: zoo ik aan David liege."

Jer. XXXI: 33.

» Dit is het verbond, dat ik na die dagen met den
» huize Israëls maken zal, spreekt de Heere. Ik zal mij-
» ne wet in haar binnenste geven, en zal die in haar
» harte schrijven, en ik zal hun tot een God zijn, en zij
» zullen mij tot een volk zijn.".

Twee waarheden, met elkander in het innigst verband staande, maken te zamen den grondslag uit, waarop de geloovige steunt, om zich alle beloften des Evangelie's, hoe onbegrijpelijk, ja helaas! te dikwijls hoe ongeloofelijk groot en heerlijk ook, te mogen toeëigenen. — De éérste is dat God met Christus, den Godmensch, den vertegenwoordiger van de tot zaligheid uitverkorene menschheid, een eeuwig verbond heeft gesloten, en aan Hem met Eede bevestigd: waarbij God aan Zijnen Zoon, die zijne ziele, voor de zijnen, tot een schuldoffer stelt, alle straf voor hen lijdt, die zij hadden moeten lijden, en alle gehoorzaamheid volbrengt, die zij hadden moeten volbrengen, om den arbeid zijner ziele (1), als zijn werkloon bij zijnen God (2), Zijne goedertierenheid in eeuwigheid belooft.

De andere is, dat de geloovige, als lidmaat van Chri-

---

(1) Jez. LIII: 11. (2) Jez. XLIX: 4.

stus, door den Heiligen Geest Hem ingelijfd, deel en gemeenschap heeft aan alle zijne gaven en schatten, als hadde hij zelf in eigen persoon alles volbragt, en Gode voor alle zijne zonden genoeg gedaan.

Het is hier de plaats niet, om in eene ontwikkeling dezer waarheden te treden, waarin voor den geloovigen, even als zijne troost in leven en sterven, ook zijne vrijmoedigheid gelegen is, om in den Eed tot God te durven naderen.

Beide behooren tot die diepe verborgenheden, waarin de Engelen begeerig zijn in te zien: maar zij staan, voor hem die oogen heeft ontvangen om te zien, in het Woord Gods duidelijk geschreven, en dat is genoeg (1).

De zondaar, die op zijn woord door zijnen naasten niet geloofd wordt, die gevoelt dat hij ook geen geloof verdient, omdat zijn geweten hem beklaagt, dat hij geene waarheid in zich heeft, maar onopregt van harte en geveinsd is; die zich eenzaam gevoelt en ellendig, durft zich in het bewustzijn zijner onwaardigheid, niet verlaten op Gods verbond en belofte: » Ik zal mijne wet in » haar binnenste geven en zal die in haar harte schrij» ven, en Ik zal hun tot een God, en zij zullen mij tot » een volk zijn." Dat verbond, zegt hij, is met den huize Israëls gemaakt: daartoe behoort hij niet; hoe mag hij

(1) Het Verbond der verlossing, eener allertroostrijkste waarheid, en die op vele andere duistere Bijbelplaatsen een allerhelderst licht werpt, wordt ons vooral in den aangehaalden 89sten Psalm voorgehouden. De onder de Theologische benaming van *Unio mystica:* door eene ongeloovige Theologie tegenwoordig verworpene gemeenschap van den geloovige met Christus, is echter de ware sleutel der kennis van de Evangeliewaarheid: zonder dezelve, blijft ook de geloovige kennis van de leer der regtvaardiging door het geloof, onvolledig.

denken en hoopen, dat God, de Almagtige en Heilige, met hem, zondaar, een verbond zoude sluiten?

Neen! God, die den schuldigen geenszins voor onschuldig houdt, treedt met den onreinen in geene aanraking. Maar met den reinen, den vlekkeloozen, heeft Hij een eeuwig verbond gesloten. — Dat verbond zal Hij niet ontheiligen. Dat heeft de Éénige waarachtige met Eede gezworen. En nu grijpt de verlegen zondaar de Belofte aan van dien reinen, dien vlekkeloozen, Jezus Christus den Regtvaardigen, één met den Vader, dat hij niemand zal uitwerpen die tot Hem komt, opdat hij *volmaakt zij in één* (1), in Hem, die het Hoofd is van alle overheid en magt (2); nu kan hij zich met volle gerustheid verlaten op het verbond Gods, dat hij zijne wet, zijne waarheid in zijn binnenste wil geven. Want daarop heeft hij regt, niet als zondaar, maar als in Christus door het geloof deelgenoot van het hoogste Verbond, door God aan Hem bezworen. En hoe zoude hij nu in den Eed niet getroost dien God tot hulp aanroepen, die in Christus *zijn* God en *zijn* Vader is, en die het welbehagen doet dergenen die Hem vreezen? Immers niet hem, maar Zijnen Naam zal God gewisselijk eere geven; want Hij die beloofd heeft is getrouw, die het ook doen zal: Immers, aan wien heeft Hij het beloofd? Aan zich zelven, aan Zijnen geliefden Zoon, in welken Hij zijn welbehagen heeft, die als de Voorsprake der zijnen aldus over hen bidt: » Laat ze *door mij* niet beschaamd worden, » ô Heere, Heere der heirscharen: laat ze *door mij* niet » te schande worden, die U zoeken, ô God Israëls." (Ps. LXIX: 7).

En zoo worden wij ten slotte weder geleid tot de plaats uit den Brief aan de Hebreën, met welke wij dit onderzoek hebben aangevangen, en waarvan ons, na al het ge-

---

(1) Joh. XVII: 23. (2) Koloss. II: 10.

zegde, de krachtige zin nog duidelijker in het oog zal springen.

» Want de menschen zweeren wel bij den meerderen » dan zij zijn, en de Eed tot bevestiging is denzelven een » einde van alle tegenspreking. Waarin God willende » den Erfgenamen der beloftenisse overvloediger bewijzen » de onveranderlijkheid zijnes raads, is met den Eed » daar tusschen gekomen, opdat wij door twee onveran- » derlijke dingen, in welke het onmogelijk is dat God » liege, eene sterke vertroosting zouden hebben, *wij na-* » *melijk, die den toevlugt genomen hebben om de voor-* » *gestelde hoop vast te houden:* welke wij hebben als » een anker der ziele, hetwelk zeker en vast is, en ingaat » in het binnenste des voorhangsels, daar de voorlooper » voor ons is ingegaan, namelijk Jezus, naar de ordeninge » Melchisedeks een Hoogepriester geworden zijnde in der » eeuwigheid."

TWEEDE HOOFDSTUK.

De uitwerking van den regt geloovigen Eed.

Na getracht te hebben den Eed in zijn waar begrip te doen kennen, wenschen wij in dit Hoofdstuk aan te toonen, dat hij, op deze wijze ingezien, volkomen aan zijn oogmerk beantwoordt: — voorts de bezwaren uit den weg te ruimen, welke hij als zoodanig, in de toepassing, schijnt te zullen ontmoeten. Wij zullen na al het gezegde, bij het eerste punt niet lang behoeven stil te staan. Immers, wanneer het thans *a priori* vaststaat, dat de Eed geene willekeurige instelling van menschen is, maar een noodzakelijk gevolg van de betrekking waarin de mensch staat tot God, eene door zijne verdorvenheid, door zijn gebrek aan opregtheid en waarheid, gebodene en door Gods genade in Christus geoorloofde toevlugt tot de hoogste, waarmakende waarheid, waaraan, wanneer zij met het geloof gemengd is, zijne onwankelbare Beloften verbonden zijn: dan kan er van den aldus gezworenen Eed niet te veel worden verwacht: dan is het even zeker, dat de geloovig gezworen Eed vruchten moet dragen van bevestiging, om een eind te maken aan allen twijfel, aan alle tegenspreking, als het zeker is, dat de geloovig

aangenomene Belofte des Evangeliums vruchten voortbrengt van bekeering. Die zekerheid rust op Gods trouwe: want Hij, die het willen in het hart werkt, om niet in zich zelven, maar bij Hem waarheid te zoeken, die zal ook het volbrengen schenken. Hij spreekt tot een iegelijk die het gelooft: « *Ik heb u* « *niet gezegd, zoekt mij te vergeefs.*" En die Hem in den Eed regt zoekt, zal hem ook zekerlijk vinden, en alzoo, subjectief, Godzaliglijk zweeren, en objectief tot Gods eere en zijns naasten bevestiging (1).

Laat ons deze vruchten van den waren Eed, subjectief tot bevestiging van hem zelven die zweert, en objectief tot bevestiging van zijnen naasten aan wien gezworen wordt, wat van naderbij beschouwen.

Vooraf ga nog deze opmerking, dat elke Eed niet alleen een persoon veronderstelt die zweert, maar ook

(1) In onze vertaling van den Heidelb. Catechismus, die waarschijnlijk naar de Latijnsche vertaling is gemaakt, zijn Vrage 101 de woorden » quo aliorum saluti consulatur," misschien minder juist overgebragt door *en zijns naasten zaligheid.* Want hoewel aan den regt gezworenen Eed een uitdrukkelijke zegen is toegezegd, tot bekeering der ongeloovigen (Jer. IV: 1, 2. » maar zweert (zoo waar» achtig als) de Heere leeft, in waarheid, in regt en in » geregtigheid. *Zoo zullen zich de heidenen in hem ze-* » *genen, en zich in hem roemen*"); zoo bestaat hierin niet het onmiddellijke oogmerk van den Eed: maar onze naaste heeft onze waarheid en trouw dikwijls noodig; daar hangt zijn tijdelijk welzijn dikwijls van af; het verkrijgen dier volkomene zekerheid is zijne *salus*, zijn *behoud*, met opzigt tot het onderwerp waaromtrent hij dezelve noodig had.

een of meer personen, aan welke hij gezworen wordt: — die denzelven uitdrukkelijk of stilzwijgend vorderen, omdat zij zonder Eed hunnen naasten op zijn woord niet kunnen en niet willen gelooven.

Niets is ongerijmder en strijdiger met het ware Eedsbegrip, dan het zweeren in de lucht, indien ik mij dus mag uitdrukken, zonder dat daarbij aan iemand gedacht wordt, welke dien Eed tot zijne bevestiging noodig heeft en aanneemt; het zweeren bij voorbeeld van getrouwheid aan eene wet, wanneer daaraan het denkbeeld niet verbonden is, dat men die beëedigde verzekering zijner trouwe nakoming der wet geeft aan iemand die bij de handhaving en inachtneming derzelve belang, en daarom een' hoogeren waarborg noodig heeft, dan die het woord eens menschen, of menschelijke middelen, om hem aan zijnen pligt te houden, hem kunnen verschaffen. Elke Eed brengt eene belofte mede: eerst aan God, van wien men alles ontvangende, dat alles als een offer der dankbaarheid weder opdraagt: de herstelling der oorspronkelijke betrekking van den mensch tot Zijnen Schepper wordt een verbond genoemd, omdat de mensch, hoewel alles uit genade ontvangende, daarbij echter niet lijdelijk blijft, maar zich van zijne zijde jegens God verbindt, om in de herkregene vrijheid te zijner eere te zullen wandelen: daarom komt bij elke Sacramentele handeling, welke den mensch tot een teeken en zegel verstrekt van het verbond met God opgerigt, de belofte, dat hij, *omdat* God het willen en het werken in hem werkt, zijne zaligheid, Hem ter eere, zal werken met vreeze en beven: en ook de

Eed is in zekeren zin eene Sacramentele handeling, schoon met geen uitwendig teeken vergezeld: hij is altijd een plegtig beroep op het verbond Gods, met zijn door Christus met hem verzoend schepsel, en eene plegtige vernieuwing van dat verbond, welke dus niet alleen belofte van hulp van God tot waarheid en trouw, maar ook, aan de zijde van den zweerende, *gelofte* medebrengt, van als een in den Zoon geliefd kind den wil te zullen volbrengen Zijns Vaders (1).

Maar ten anderen brengt elke Eed ook eene belofte mede van den mensch *aan zijnen naasten*; niet alleen in den eigenlijken promissoiren, maar ook in den assertoiren Eed; want deze houdt in eene toezegging, eene verzekering van actuele, gelijk de promissoire, van voortdurende, toekomstige waarheid in het hart. Gelijk de mensch in den Eed ten opzigte van God, niet blijft staan bij een passief om hulp roepen, maar steunende op de gewisse verleening dier hulp, nu ook belooft dat hij niet zal nalaten zich te benaarstigen, om waarheid te spreken en te houden; — zoo blijft hij ook ten opzigte van zijnen naasten niet staan bij de verwijzing op Zijnen Getuige in den Hemel, maar hij geeft hem dáárdoor zelfs de verzekering, waarmede zijn naaste genoegen neemt,

---

(1) Gelijk Christus spreekt tot Zijn Vader: »Gij hebt mij »het ligchaam toebereid: ziet ik kome om uwen wil te »doen, ô God;" zoo spreekt ook met Hem, de Christen; ook in dien wil is hij geheiligd door de offerande des ligchaams van Jezus Christus, éénmaal geschied." Hebr. X: 5—10.

dat hij, niet in eigene, maar in hoogere kracht, hem thans niet *bedriegt*, en in de toekomst niet bedriegen *zal*.

Doch wat zal deze toezegging baten, wien zal zij bevestigen, zoo er niemand is die haar aanneemt? niemand die haar geloovig aanneemt? Want, gelijk wij gezien hebben, de Eed, om zijne volle uitwerking, *en* subjectief *en* objectief, te hebben, vordert essentieel *geloof* van beide zijden. Hij kan dus niet gezworen worden aan een afgetrokken denkbeeld, aan eene fictie: — hij vordert volstrekt een persoon aan wien gezworen worde, en op wien de regt gezworen Eed zijnen zegen tot bevestiging werkelijk kunne uitoefenen. Zonder dat, wordt de Eed inderdaad het ijdelijk gebruiken van den naam des Heeren, dat in het derde gebod verboden is: het wordt onnoodig zweeren; want de noodzakelijkheid om tot eedelijke bevestiging de toevlugt te nemen, bestaat in de behoefte aan de eene zijde, om geloofd te worden, en aan de andere zijde, om geloof, vertrouwen te kunnen schenken. Het lasteren van Gods naam, door zweeren en vloeken, in het dagelijksche gesprek, verkrijgt zijn kenmerk als schrikkelijke zonde, mede juist door het ontbreken van deze noodzakelijkheid.

En zien wij nu welke de kracht en uitwerking van den Eed is, eerst subjectief, op hem die zweert, dan is het blijkbaar, dat hij, geloovig gezworen wordende, alle de hulp, al den zegen voor hem werkelijk medebrengt, welke hij daarin zoekt. Alle dingen zijn

mogelijk dengenen die gelooft; zooveel als hij gelooft, verkrijgt hij ook zeker. Maar de Eed doet nog meer: hij is een middel om hem te versterken, in zijne zwakgeloovigheid. Deze is oorzaak, dat hij meer op zijne eigene bedorvenheid ziende, dan op de genade, die overvloediger is dan de zonde, twijfelt, zoowel aan de objectieve waarheid van hetgeen hij verzekeren zal, als aan zijne opregtheid en wil om waarheid te spreken en te houden. Hij gevoelt, dat hij zoowel verduisterd is in zijn verstand, als geveinsd in zijn hart: hij weet dat hij elk oogenblik in vele struikelt en zijne pligten vergeet; hoe zal hij dan een somtijds zwaren last van nieuwe pligten op zich durven nemen, en beloven dezelve getrouwelijk te zullen vervullen?

Maar het geloovig beroep in den Eed op God, die zijne ziel van het verderf redt en alle zijne krankheden geneest, stilt den storm der twijfelingen. Is hij bevreesd voor de bedriegelijkheid zijner zintuigelijke waarneming van daadzaken, voor de zwakheid zijner herinnering, voor de feilbaarheid zijns oordeels omtrent wetenschappelijke punten, hetwelk van hem als deskundige gevraagd wordt: God, in wien hij zich sterkt, die hem deze ziele heeft gemaakt, die een iegelijk mildelijk wijsheid geeft, ook omtrent onderwerpen van menschelijke wetenschap (1), die dezelve

(1) Men is veel te gewoon Gods almagt te beperken tot het gebied der Goddelijke waarheden, of tot de groote gebeurtenissen in ons leven. Ook voor het regt gebruik van onze verstandelijke vermogens, zijn wij van Hem afhanke-

ontbreekt en ze van Hem begeert in geloove, niet twijfelende, zal hem niet beschaamd laten; niet door plotselijke ingevingen; maar langs den duizendvoudigen weg der middelen waarover Hij beschikt; — al ware het ook alléén, door hem in de vreeze van den Eed te leiden tot een naauwkeurig onderzoek en zelfbeproeving, omtrent hetgeen hij meent gezien en gehoord te hebben, waardoor hij tegen oppervlakkigheid in het oordeelen, en ligtvaardigheid in het getuigen omtrent daadzaken worde beveiligd. Indien onverschilligheid omtrent de waarheid, door geringschatting van de zonde der leugen, en daaruit voortvloeijende onbedachtzaamheid in het mededeelen van ontvangene indrukken, in het kiezen der juiste uit-

---

lijk, en blijft zijne uitspraak zonder uitzondering waar: »*Zonder mij kunt gij niets doen.*" God vervulde Bezaleël met den geest Gods, met wijsheid, en met verstand, en met wetenschap, namelijk in alle handwerk, om te bedenken vernuftigen arbeid. (Exod. XXXI: 3). Door Gods geest was de wijsheid Salomons grooter dan de wijsheid van allen die van 't Oosten, en van alle wijsheid der Egyptenaren: om te spreken van de boomen, van den cederboom aan, die op den Libanon is, tot op den ijsop die aan den wand uitwast (1 Kon. IV: 30—33). Zoude hij geen beter Regter zijn, die gelooft dat hij het gerigt houdt niet den mensche, maar den Heere, en dat Hij bij hem is in de zaak van het Gerigt? (2 Kon. XIX: 6). Zoude hij niet als geneesheer meer vertrouwen verdienen, die gedurig aan het voorbeeld van Asa denkt, voor wiens krankheid bij den medicijnmeester geene hulp was, omdat hij dezen, en niet den Heere zocht in zijne krankheid? (2 Kron. XVI: 12).

drukkingen, in het raadplegen zijner herinnering, veelal de oorzaken zijn van dwaling omtrent daadzaken; dan moeten eerbied voor de waarheid, en groote vreeze, om haar ook in het minst te kort te doen, verlevendigd door het plegtig beroep op Hem, die alle onwaarheid haat, en door Zijnen Geest in het hart gewerkt, eene tegenovergestelde uitwerking hebben, en tot naauwgezetheid in het onderzoeken, en behoedzaamheid in het spreken leiden.

Is het de arglistigheid van het hart, deszelfs zelfzucht en eigenliefde, die het zoo ligt vatbaar maken voor allerlei vooringenomenheid en partijdigheid, of is het deszelfs gedurige zwakheid en traagheid in het vervullen van alle zijne pligten, die bij het op zich nemen van nieuwe verpligtingen voor nieuwe ontrouw doet vreezen, welke het gemoed benaauwen; dan wordt immers in den Eed de hulp aangeroepen van Hem, die Genadig en Almagtig is, om niet alleen de zonde te vergeven, maar ook van de zonde te verlossen (1), om het hart door het geloof te reinigen van de zonde, en den voet te bewaren voor struikelen, en die beloofd heeft dat Hij het doen *zal.* Onze groote, bij uitstek zondige, inwendige zonde, die tevens de *onzalige fontein* is, waaruit onze uitwendige zondige daden gedurig voortvloeijen, is ons steunen op eigen kracht en eigen wil ten goede: in

(1) »Indien wij onze zonden belijden, hij is getrouw en regt-»vaardig, dat hij ons de zonden vergeve en ons reinige »van alle ongeregtigheid." 1 Joh. I: 9. — De Eed is aanvankelijk eene belijdenis der zonde van onwaarheid.

den Eed, die wezenlijk bestaat in eene belijdenis van zonde, in het toevlugt nemen tot God, als uit wien alleen onze bekwaamheid en hulp is, om iets goeds te denken of te doen, wordt deze in het hart schuilende oorzaak der leugen en der ontrouw bestreden, en waar geloovig gezworen wordt, gewisselijk overwonnen.

Het objective resultaat van den Eed is, en moet zijn, dat hij een einde maakt aan alle tegenspreking.

Hoe bereikt de Eed dit doel? — Alleen *in schijn*, wanneer hij zonder geloof wordt aangenomen: immers dan stopt hij wel den mond, dáár ten minste, waar de Wetgever, zijnen waren aard beseffende, en hem regt latende wedervaren, na deszelfs aflegging het stilzwijgen oplegt, en dat is reeds eene weldaad: maar hij bevredigt het hart niet, door er den twijfel en de tegenspraak uit weg te nemen. Maar *in waarheid* voldoet de Eed aan zijne bestemming, wanneer hij waarlijk de vreeze Gods in het forum brengt; wanneer de Overheid, de Regter, de litigerende partij, die den Eed oplegt of vordert, omdat hij zijnen medezondaar op zijn enkel woord niet gelooven kan, hem nu op zijn beëedigd woord gelooft, omdat hij gelooft aan de waarheid, de magt en de trouwe van Hem, met en door wien hij spreekt, of aan wiens regtvaardig oordeel in elk geval, ook wanneer hij, die plegtig *met den mond* betuigt, vóór en met God te spreken, het toch *met het hart* niet doen mogt, zijne zaak gerustelijk is aanbevolen.

Langs twee wegen werkt dus de ware Eed objectief tot bevestiging: hij wijst op de vreeze Gods in den mensch, die de eenige waarborg is zijner opregtheid: hij wijst op God, van wien deze vreeze komt, ook in het hart van hem, die dezelve niet kent, schoon hij er zich in den Eed op beroept: en wien wij, in elk geval, voor ons hebbende, getroost zeggen kunnen: « *wat zal mij een mensch doen* (1)?" ook wanneer hij mij bedriegen, mijn goed regt mij ontnemen wil.

Op den éérsten weg, zal hij waarlijk tot bevestiging leiden, moeten bij het geloof, als de eerste voorwaarde, deszelfs getrouwe gezellinnen, de hoop en de liefde medegaan; — de liefde, die geen kwaad denkt, die zich verblijdt in de waarheid, die alle dingen gelooft, en alle dingen hoopt (2); zoo lang de mensch

(1) Ps. CXVII: 6.

(2) Deze Christelijke liefde is allezins bestaanbaar met het ongunstig oordeel, ja met het wantrouwen, dat de aanvang is van den Eed, zonder welke hij niet gevorderd zoude worden: juist, omdat zij Christelijk is; als zoodanig doet zij den naasten geen onregt, wanneer zij, op het gezag van Gods Woord, door eigen ondervinding aan het hart bewaarheid, van hem weet, dat in hem geen goed woont: daarom vordert ook zij, waar het noodig is, den Eed: — maar is hij gezworen, dan gelooft zij, zoo lang zij kan, dat hij regt is gezworen. *De zonde* veroordeelt en wantrouwt ook zij in haren medezondaar; den *zondaar* veroordeelt zij niet, namelijk *niet uit haar zelve*. Daarin ligt het onderscheid tusschen het geoorloofde en verboden oordeelen.

alleen staat, kan zij hem geen onvoorwaardelijk geloof schenken; maar verklaart hij plegtig, dat hij niet meer alléén staat, omdat God zijn getuige is: dan is het oordeel der liefde, en dan moet het zijn, dat hij, hetgeen hij met den mond belijdt, ook met zijn hart gelooft.

De Christelijke liefde gaat bij den Eed, even als in elke handeling, waarbij gemeenschappelijk geloof aan één Heer de voorwaarde is van gemeenschappelijke deelneming, van de praesumtie uit van een opregt en hartelijk geloof, bij allen, die verklaren in dat geloof te deelen. Want het is alleen de Heere, die de harten doorzoekt en het gedichtsel der gedachten verstaat (1). Men loopt gevaar Hem deze eere te ontnemen, wanneer men buiten de zuivere belijdenis des monds, door den wandel niet gelogenstraft, de oefening der geloofsgemeenschap van andere, nimmer onfeilbare kenteekenen afhankelijk wil maken. En indien ook soms de geestelijke verwantschap tusschen ware geloovigen, hun tot eene vertroosting en verheuging mag zijn, zoo mag toch het

---

(1) 1 Kron. XXVIII: 9. » Voor het overige, heeft men van hen, die uitwendig het geloof belijden, en hun leven beteren, naar het voorbeeld der Apostelen, het beste te denken en te spreken: want de binnenste schuilhoeken des harten zijn ons onbekend. En voor anderen, die nog niet geroepen zijn, heeft men God te bidden, die de dingen roept die niet zijn, als of zij waren: maar geenszins mag men zich tegen dezen trotschelijk aanstellen, als of wij ons zelven onderscheiden hadden." — (De vijf Art. tegen de Remonstr. Hoofdst. 3 n. 15).

meer of min duidelijk bewust zijn dier geloofsgemeenschap, de voorwaarde niet wezen om toegelaten te worden tot het voorregt van den Eed, even min als het de voorwaarde mag wezen van het lidmaatschap der Kerk. Want het is juist, omdat wij in elkanders hart niet lezen kunnen, dat wij den Eed ook onder Christenen noodig hebben. — Konden wij dat, om met onfeilbare zekerheid te weten, dat iemands Christelijke belijdenis opregt is, ja, dan zouden wij ons misschien met zijn *ja*, en *neen* te vrede kunnen stellen (1); — schoon wij ook dan nog van het voorregt om te mogen zweeren, geen afstand zouden willen doen, maar God ook openlijk, ook luide gaarne de eere zouden willen geven van onze opregtheid en geloofwaardigheid. In den Eed, bestemd om tot bevestiging te dienen, onder menschen

---

(1) In zóó verre kunnen sommige gezindheden, welke den Eed verwerpen, gelijk hebben, dat, indien eene maatschappij van Broeders in den Heere te denken ware, hun *broeder-* (niet hun *mannen-*) woord den uitdrukkelijken Eed onnoodig zoude maken, omdat elk plegtig gevorderd en gegeven broederwoord werkelijk eene Eed zoude wezen. Maar hoewel de Eedsweigering inderdaad bij sommigen hierop kan gegrond zijn, zoo rust zij toch op eene valsche veronderstelling, namelijk, dat eene Maatschappij van ware geloovigen hier thans op aarde mogelijk zoude zijn. Deze dwaling, die reeds dadelijk na de Hervorming de wortel is geweest van de Anabaptistische verkeerdheden, schoon zij zich meermalen vroeger in de Kerk had vertoont, wordt door de stelligste getuigenissen van Gods woord veroordeeld, die verklaren, dat het geloof niet aller is, en dat vele zijn geroepen, maar weinige uitverkoren.

welke elkander in den Heere niet kennen, en daarom aan elkanders opregtheid twijfelen, is, even als in de Kerk, alleen die geloofsgemeenschap mogelijk, welke rust op de uitwendige belijdenis van hetzelfde geloof en op de praesumtie der liefde, die, zoolang zij niet voor de waarheid moet wijken, van den mond tot het hart besluit.

Maar des te meer springt hieruit de noodzakelijkheid in het oog, dat, zal de Eed de objectieve kracht uitoefenen, die hem langs dezen weg eigen is, ten minste die *uitwendige* geloofsgemeenschap ten volle, en in alle hare beduidenis aanwezig zij: opdat allen, die aan den Eed deelnemen, om daarin bevestiging te vinden, wel weten dat zij geen deel nemen aan een misbruiken, een lasteren van den naam des Heeren; want hierin bestaat eigenlijk het misbruiken van dien naam, dat God tot hulp en getuige wordt aangeroepen door hem, die, als een met allerlei onreinheid bezoedeld zondaar, op wien Gods vloek ligt, zonder in Christus van den vloek verlost, afgewasschen en geheiligd te zijn, niet alleen geen regt heeft op zijne hulp, en van zijne gemeenschap is uitgesloten, waaruit alleen deze hulp kan voortvloeijen, maar door zich stoutmoedig op die hulp te beroepen, God tot een medepligtigen der zonde, tot een getuige der leugen maakt. En het is gewis eene zware zonde, zulk een misbruik van Gods naam te *weten*, en het toch toe te laten; te voorzien, en er niet ernstig tegen te waarschuwen: daardoor maakt men zich gewis schuldig aan eene medepligtigheid, welke God niet ongestraft zal laten. Want « niet alleen zondigen wij tegen het derde gebod, wan-

« neer wij met vloeken, valsche eeden of onnoodig
« zweeren, den naam Gods lasteren; maar ook wan-
« neer wij ons, met ons stilzwijgen en toezien zulke
« schrikkelijke zonden deelachtig maken. Want het
« is zoo groote zonde Gods naam met zweeren en
« vloeken te lasteren, dat God zich ook over hen ver-
« toornt, die, zooveel als hun mogelijk is, dat vloeken
« en zweeren niet helpen weren en verbieden: — ja ge-
« wisselijk; want daar is geen grootere zonde, noch
« die God meer vertoornt, dan de lastering zijns naams;
« daarom Hij ook dezelve met den dood te straffen
« bevolen heeft (1)."

Wij konden, om de grootheid dier zonde te doen gevoelen, niet beter doen dan de eigen woorden aan te voeren van het heerlijk leerboek, waaruit onze vrome vaderen van kindsbeen onderwezen werden in al hetgeen den Christen noodig is te weten, opdat hij in den éénigen waren troost zaliglijk leven en sterven moge. In die dagen zoude het eene ware beleediging zijn geweest, zulke plaatsen uit te schrijven, als of iedereen dezelve niet in zijn hoofd, zoo niet in zijn hart had.

Maar onze vaderen geloofden dat niet op het gezag van hunne geloofsformulieren; als of die, *op zich zelve*, eenig gezag bezaten. Neen! op het uitdrukkelijk gezag van Gods Woord, rust deze, in onze dagen, tot schande onzer eeuw, vreemdluidende leer van medepligtigheid aan de zonde van het lasteren van Gods naam, door haar stilzwijgend toezien. « Als

(1) Heidelb. Katech. Vraag 99 en 100.

« een mensch *gezondigd* zal hebben," dus spreekt God in zijn woord, « dat hij *gehoord* heeft eene stemme « des vloeks, daarvan hij getuige is, hetzij dat hij « het gezien of geweten heeft, indien hij het niet te « kennen geeft, zoo zal hij zijne ongeregtigheid dra- « gen (1)."

Ongelukkig hij, die deze schrikkelijke bedreiging, als alleen tot het Israëlitische volk gesproken, roekeloos van zich afwijst! Zijne duizendwerf herhaalde zonde tegen Gods heilig gebod, ook in dit opzigt, niet kennende, heeft hij ook geen deel aan den éénigen troost van den geloovige, dat ook deze zijne ongeregtigheid gedragen is door Hem, die om onze ongeregtigheden is verbrijzeld, op wien de Heere alle onze ongeregtigheid heeft doen aanloopen.

Deze tekst leert ons duidelijk, dat er eene van God met zware straf bedreigde deelgenootschap bestaat aan de zonde van het misbruiken van Zijnen naam, welke gelegen is, niet in het *aanhooren*, maar in het *lijdelijk* aanhooren daarvan (2), zonder te doen, het-

---

(1) Levit. V: 1.

(2) Deze gemeenschap aan zijns broeders zonde tegen Gods gebod, wanneer men, geroepen om dezelve te weeren, te verbieden of te straffen, het niet doet, vloeit voort uit den aard der verpligting van den mensch jegens God, en wordt op onderscheidene plaatsen, zoo van het Oude als Nieuwe Testament, duidelijk geleerd. Zoo was het, om die gemeenschap van de zonde van den vloeker van zich af te werpen, dat allen, die het gehoord hadden, hunne handen op zijn hoofd moesten leggen, waarna hem de geheele vergadering moest steenigen. (Levit. XXIV: 14) Vergel. Levit.

geen men doen kan, om die zonde te voorkomen of te bestraffen. — En aan dit lijdelijk aanhooren van het ontheiligen des naams van zijnen God maakt zich zonder twijfel iedereen schuldig, die in de uitoefening van zijn ambt, de bevoegdheid bezittende om Eeden op te leggen en af te nemen, daartoe ligtvaardig overgaat, zonder den zweerende vooraf wel ernstig den waren Eed, het gewigt en de heiligheid van den Eed voor oogen te hebben gehouden, opdat hij, voor zoo veel van hem afhangt, wel moge weten wat hij doet, en dat het geene geringe zaak is, zich op den Almagtigen, als zijnen getuige en helper te durven beroepen.

En hier, genaderd tot een punt, alwaar de door ons gestelde beginselen, door de toepassing, door hetgeen in den tegenwoordigen toestand der maatschappij mogelijk is, regtstreeks wedersproken schijnen te worden, gevoelen wij alle onze zwakheid en onze behoefte, dat God ons in zijne waarheid leide, opdat wij ons aan dezelve vasthoudende, den éénigen draad

---

XIX: 17. Num. XVIII: 3. en de geschiedenis van Achan, Joz. VII.

Op hetzelfde beginsel rust het voorschrift van Johannes: » Indien iemand tot ulieden komt, en deze leere niet brengt, » ontvangt hem niet in huis, en zegt tot hem niet, Zijt » gegroet. Want die tot hem zegt, Zijt gegroet, die heeft » gemeenschap aan zijne booze werken." (2 Joh. X: 11). Vergel. 1 Kor. V: 2. 1 Timoth. V: 22.

mogen vinden, welke ons tot de oplossing der zich hier opdoende bezwaren kunne leiden.

De groote zwarigheid, die zich hier dreigend tegen onze Eeds-leer schijnt te verheffen, is deze.

Indien alleen de Christelijke Eed een ware Eed is; indien alleen die Eed zijn doel, namelijk bevestiging die geene tegenspraak meer duldt eener betwijfelde waarheid, bereiken kan; indien een anders gezworen Eed zijn doel mist, en niet alleen eene ijdele plegtigheid, maar eene zware zonde, een misbruiken en lasteren van den naam Gods is; — indien hij zich mede aan die zonde schuldig maakt, die zulk eenen Eed oplegt, laat zweeren en daaraan deel neemt; hoe zal het dan gaan met alle die genen, welke ook de uitwendige mondelijke belijdenis van het Christendom verwerpen? met Joden, met Mahomedanen, met Heidenen, waartoe ook alle dezulken behooren, die naar hunne stellige verklaring Deïsten of Atheisten zijn? Zal men dezelven al dan niet tot den Eed toelaten? Zoo ja, waar blijven dan onze beginselen? Zoo neen, hoe zal men, daar men nu toch éénmaal in één land leeft met Joden, Mahomedanen, Heidenen en Christenen, die inderdaad niet anders dan Heidenen zijn, zich van hunnen trouw en hunne opregtheid die verzekering kunnen verschaffen, welke men in de zamenleving, zoo wel om hen als anderen, noodig heeft?

De oplossing dezer vragen moet gezocht worden, deels in de daadzaak, dat de waarheid, ofschoon waarheid zijnde, echter daarvoor in de wereld niet wordt erkend; hetgeen God toelaat, en aan de ge-

volgen van welke miskenning der waarheid wij ons moeten onderwerpen; deels, door het maken van behoorlijke onderscheidingen: *qui bene distinguit, bene docet:* deels eindelijk in het bestaan van nog eenen anderen weg, eenen vrij wat zekerder weg, dan de tot dus verre aangewezene, langs welken de Eed zijne volle kracht tot bevestiging erlangt. — Laat ons zien, of wij met deze wapenen het schrikbeeld, dat de toepassing hier tegen ons opwerpt, kunnen doen verdwijnen.

De waarheid is en blijft, wat het ongeloof er ook tegen moge inbrengen, dat niemand tot den Vader komt dan door Christus, en dus ook in den Eed: — want God zegt het in zijn woord, en zijn Woord is de waarheid: zoodat, al waren de zwarigheden in de toepassing nog duizendmaal zwaarder, daaruit alleen zoude volgen, dat het de zonde is welke de regte toepassing verhindert, en niet het beginsel, waaruit die zwarigheden ontstaan (1).

Het is de schuld gewis niet van den Eed, dat hij gebruikt moet worden onder menschen, aan welke dagelijksch het Evangelie gepredikt wordt, die het woord Gods hooren en lezen kunnen, waarvan de groote meerderheid zich Christenen noemt, en die zich toch om het Evangelie, om de Christelijke waarheid zoo weinig bekreunen, dat zij onverschilligheid

(1) »Niemand komt tot den Vader dan door mij." Joh. XIV: 6. »Wij weten dat God de zondaars niet hoort, maar zoo »iemand godvruchtig is en zijnen wil doet, dien hoort hij." Joh. XI: 31.

omtrent Godsdienstige waarheid tot voorwaarde stellen van hunne maatschappelijke zamenleving: — dat zij wel aan ieder, individueel, vrijheid willen laten, om te gelooven, dat hij zonder Christus niets doen kan, maar voor alles wat zij gezamenlijk voor aller geluk en welzijn te doen hebben, tot regel gesteld willen hebben, dat zij buiten Hem alles kunnen doen.

Het is, met één woord, de schuld van den Eed niet, dat hij gebruikt wordt, en gebruikt moet worden in eene ongeloovige, onchristelijke maatschappij.

In eene Christelijke maatschappij, welke den moed bezat, om het slavenjuk der « Philosophie en ijdele « verleiding, naar de overlevering der menschen, naar « de eerste beginselen der wereld, en niet naar Chri« stus," te verbreken, en ook den Staat te grondvesten op het éénige fondament dat gelegd is, — zoude de Eed zijn volle regt kunnen hernemen, en deszelfs beginsel in de toepassing geene tegenspraak meer ontmoeten. De Staat, niet één met de Kerk zijnde, niet over de Kerk *heerschende* noch door haar *beheerscht* wordende, maar zijn levensbeginsel, zijne kracht, zijne wijsheid, even als zij, zoekende in Hem, die het hoofd is des ligchaams, zoude van haar den Eed ontvangen als den grondslag zijner instellingen, den waarborg van derzelver zekerheid. Den Eed houdende voor hetgeen hij waarlijk is, hetgeen wij, zoo wij gelooven op gezag van Gods woord alléén, in ons vorig Hoofdstuk overtuigend bewezen hebben dat hij waarlijk *is*, een voorregt van den geloovige, waaraan de ongeloovige, dat is, al wie in den Zoon Gods niet gelooft, hetzij hij zich wijs-

geer, Israëliet, Heiden, of hoe ook anders noeme, geen deel heeft; — zoude de Christen Wetgever, voor een Christenvolk wetten schrijvende, naar den regel van Gods woord, den Eed ook alleen als eene *verpligting* willen opgelegd hebben aan dezulken, die verklaren, dat zij aan dat voorregt deel hebben, dat zij *mogen* zweeren: en het oordeel der liefde zoude wezen, dat die belijdenis opregt is.

Dat zulks nu, in de meeste, nog op het revolutionair beginsel voortlevende Staten het geval niet kan zijn, bewijst niets tegen de op zich zelve, onafhankelijk van uitwendige omstandigheden, vast staande waarheid der Christelijke Eeds-leer: het bewijst alléén, hoe groot en gevaarlijk de krankheid is, waaraan de maatschappijen, ten gevolge van het verloochenen des Christelijken beginsels, van het afscheuren van den Staat van *de* Kerk, niet van *alle* kerk, maar van de éénige ware kerk, lijden: hoe noodzakelijk het is, dat tot dat éénige ware beginsel worde teruggekeerd, opdat de Staat, welke de Eeden aan alle zijden vermenigvuldigt, om zich tegen ontrouw en onwaarheid, als met welke hij niet leven kan, te beveiligen, niet langer de tastbare ongerijmdheid bega, van zelf het middel, waartoe hij zijne toevlugt neemt, geheel te ontzenuwen en krachteloos te maken, door het van de Christelijke waarheid af te scheuren, waarin het alleen zijne levenskracht heeft.

De theorie blijft dus hier vast staan, niettegenstaande de eene geheel tegenstrijdige, ja hare toepassing thans onmogelijk makende praktijk; omdat de theorie op Gods woord rust, en de met haarin tegenspraak staan-

de praktijk derhalve niet anders dan verloochening, miskenning der waarheid kan zijn.

Intusschen, de daadzaak geconstateerd zijnde, dat de toepassing van de ware Eeds-leer moeijelijk is in den Staat, zoo lang die gevestigd is op het beginsel van onverschilligheid van den Staat, als persona moralis, omtrent Godsdienstwaarheid; zoo blijft de vraag overig, niet meer, wat regtens behoorde te zijn, (want dat is uitgemaakt) maar wat den Christen, in een zoodanigen stand der zaken te doen staat? Of hij, als ambtenaar, den Eed mag opdragen of afnemen aan de zoodanigen, die naar hunne belijdenis geen deel mogen hebben aan het voorregt van den Eed? Of hetgeen in abstracto, op zich zelven beschouwd, gewis zonde zoude wezen, namelijk het deel nemen aan het eedzweeren *bij degenen die geen God zijn* (1), door de noodzaak der tijdsomstandigheden, *voor hem* kan ophouden zonde te zijn?

Verre zij van mij, wanneer ik deze vragen bevestigend meen te mogen beantwoorden, de verderfelijke leer, dat de waarheid zelve afhankelijk zoude zijn van omstandigheden, het regt van het feit. De waarheid blijft de waarheid, al wordt zij miskend en vertrapt: die vertrapping der waarheid blijft zonde, maar voor wien? voor dengenen die er de schuld, de oorzaak van is: niet voor hem, die door God geplaatst in eene zondige, de waarheid overal, in alles mis-

(1) » Hoe zoude ik overzulks u vergeven? Uwe kinderen verlaten mij, en zweeren bij dien die geen God zijn." (Jer. V: 7).

kennende, het Licht der wereld niet erkennende wereld, van den hem aangewezen post niet vlugten kan; — die naar Gods wil in het beroep blijvende, waarin het den Heere behaagd heeft hem te roepen, met het kwaad niet heult, maar voor het kwaad bukt, dat hij niet beletten kan (1), die in zijn treuren over de zonde zijnes volks dagelijks aanleiding

---

(1) »Denn wir sind nicht so geschaffen, dass wir sollen von »einander lauffen, sondern mit, und bey einander leben, »Gutes und Böses leiden. Denn weil wir Menschen sind, »müssen wir auch allerley menschlich Unglück, und den »Fluch, der über uns ist gangen, helfen tragen, und uns »also rüsten dass wir unter bösen Leuten können wohnen, »dass ein jeglicher da seine Heiligkeit beweise, und sich »nicht lasse ungeduldig machen, dasser davon fliehe. Denn »wir müssen doch auf Erden leben, wie unter Disteln und »Dornen, in solchen Wesen, dass voll Anfechtung, Wider»stand und Unfall ist . . . . Es heisst nicht den Fuss »wegrücken und davon fliehen, sondern darinne bleiben, »ritterlich stehen und kämpfen wider allerlei Anfechtung, »und mit Geduld hindurch reissen, und siegen." — *Luther*, *Auslegung der Bergpredigt Christi*, s. 87. — Hoe zeer verschilt niet deze Christelijke wijsheid, voor welke, van eigen zwakheid uitgaande, de liefde de vervulling der Wet is, van die van den Platonischen Wijsgeer, die in hoogmoedige zelfgenoegzaamheid, het bederf vond zich aanschouwende, *ἡσυχίαν ἔχων καὶ τὰ αὑτοῦ πράττων, οἷον ἐν χειμῶνι κονιορτοῦ καὶ ζάλης ὑπὸ πνεύματος φερομένου, ὑπὸ τειχίον ὑποςὰς, ὁρῶν τοὺς ἄλλους καταπιμπλαμένους αθυμίας, ἀγαπᾷ ἤν πη αὐτὸς καθαρὸς ἀδικίας τε καὶ ἀνοσίων ἔργων τόν τε ἐνθάδε βίον βιώσεται, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν αὑτοῦ μετὰ καλῆς ἐλπίδος ἵλεως τε καὶ εὐμενὴς ἀπαλλάξεται.* — De Rep. VI. p. 497. a.

vindende om over zijne eigene zonde te treuren, terwijl niets dan Gods onverdiende genade hem onderscheidt, zich daarom aan de zondige wereld niet onttrekt, uit welke hij niet gaan kan, maar integendeel zijn licht, het licht dat God hem geschonken heeft, laat schijnen voor de menschen, opdat zij, zijne goede werken ziende in het beroep waarin hij geplaatst is, zijnen ijver voor de uitbreiding van het Koningrijk Gods, niet *opdat* hij daaraan deel hebbe, maar *omdat* hij daaraan deel heeft, zijnen Vader verheerlijken die in den Hemel is.

Dat is van alle zijden, in alle betrekkingen, de pligt van den Christen: overal, in alle kringen waarin hij zich beweegt, stoot hij op leeringen, die met zijne beginselen in weerspraak zijn: en nu blijft hij zich toch in die kringen bewegen, waarin hij niet zich zelven, maar God hem geplaatst heeft, niet om in die leeringen, door stilzwijgend toezien, in te stemmen, maar integendeel om ze te bestrijden (1).

---

(1) Ik kan de begeerte niet wederstaan, om hier eene schoone plaats aan te halen van den uitmuntenden Vinet (Les enfants de Dieu: Instruction tirée de 1 Jean III, 1—3. Bâle 1837.) alwaar hij (p. 34) de geloovigen aldus aanspreekt: » O mes chers frères, jusqu' au dernier moment, » ne consentez jamais à l'isolement où l'on vous condam- » ne; qu'il ne soit jamais votre fait; soyez exilés, mais ne » vous exilez pas, ne vous renfermez pas dans une égoïste » paix; descendez de votre gloire sans y renoncer ni la dés- » avouer; pécheurs, mêlez-vous aux pécheurs sans vous » associer au péché; que votre sûreté ne vous rende ja-

Daar en boven is hij, als Christen, aan de Overheden, als die van God verordineerd zijn, onderwerping schuldig. Die Overheden kunnen hem, in allerlei betrekkingen, verpligtingen opleggen, of de uitoefening van regten ontzeggen, welke hem naar Christelijke beginselen niet behoorden te worden opgelegd, niet behoorden te worden ontzegd. En toch moet hij aan die bevelen, aan die wetten gehoorzamen, zoo lang hij het doen kan, zonder te handelen tegen het gebod dat hij God meer moet gehoorzamen, dan de menschen. En de noodzakelijkheid, om zich op deze Wet der wetten te beroepen, kan voor hem, die door God geplaatst is in eene wereld, alwaar hij noodzakelijk, bij elke schrede, met de onwaarheid en zonde in aanraking komt, dan eerst ontstaan, wanneer die aanraking geene keuze overlaat tusschen dat beroep, en het *verloochenen der waarheid.*

Zoo kan de Christen, levende onder Wetten, welker beginselen hij niet kan goedkeuren, toch onder dezelve blijven leven en aan haar gehoorzaam zijn, ja, tot derzelver instandhouding medewerken, hetzij als bijzonder burger, door de schatting te betalen, met welke de bestaande orde van zaken wordt onsteund, hetzij als ambtenaar, door dezelve toe te passen, zoo lang hij het met een rein geweten doen kan, zijn hart beproevende, of hij het in het geloof doet, waartoe hij de belofte Gods heeft, dat Hij hem

---

» mais durs; que le Christianisme ne vous sorte pas de
» l'humanité; soyez, au contraire, d'autant plus hommes,
» que vous êtes Chrétiens."

den weg zal bekend maken, dien hij te verkiezen heeft.

En zóó kan de Christen ook, als ambtenaar, naar de wetten van zijn land, den Eed opdragen en afnemen aan allen, aan dewelken die wetten de bevoegdheid tot eedzweeren toekennen. Het is naar het hart dat God ziet; en zoo de Christen slechts het hart gereinigd mag hebben door het geloof, dan gaat hij getroost den weg, dien hij zich zelven niet gemaakt heeft.

De Heilige Schrift zelve levert ons voorbeelden van eene dergelijke handelwijze, welke door God niet werd afgekeurd. Zoo treedt Abraham, nadat hij den waren God heeft leeren kennen, en de belofte ontvangen heeft, met den Philistijnschen koning Abimelech in een verbond, hetwelk bij wederkeerigen Eede wordt bezworen (Gen. XXI: 22 volg.). Zijn zoon Izaäk herhaalt dezelfde handeling met denzelfden, of eenen volgenden Abimelech (Gen. XXVI: 31). Jakob neemt den Eed aan van Laban, wel bij den God Abrahams, maar ook bij den God Nahors gezworen, welke niet was de éénige ware God, die zich aan Abraham had geopenbaard (1).

---

(1) Laban noemde zelf den God Jakobs: » *Ulieders vaders* » *God;*" in onderscheiding van zijne Goden, welke hij klaagde dat Jakob hem gestolen had (Gen. XXXI, 29, 30). Op dit voorbeeld der Schrift beroept zich ook Augustinus, in Canon. *Movet te*, causa 22. » (c. 16. causa 22. Q. 1). » Alia ergo quaestio est, utrum non peccet," qui per falsos » Deos sibi jurari facit: quia ille, qui ei jurat, jurat per » Deos falsos, quos colit. Cui quaestioni possunt illa te-

Het deelnemen aan eenen onregten Eed is en blijft *zonde:* de zonde van medepligtigheid aan het misbruiken van Gods naam; maar de Christen neemt geen

---

» stimonia suffragari, quae ipse commemorâsti de Laban et » Abimelech, si tamen Abimelech per Deos suos juravit, » sicut Laban per Deum Nachor." — Wanneer Puffendorf over deze kwestie zegt: (de J. N. et G. L. IV, c. 2. § 4) » Quod si autem quis juramentum accipit sub formula istius » religionis, quam jurans quidem pro verâ, ipse autem pro » falsâ habet, nequaquam ideo istius religionem adprobat, » aut pro verâ habet. Sic qui a Judaeo juramentum accipit, » haudquaquam approbat ipsius sententiam, qui negat unum » Deum Creatorem Coeli et terrae esse Patrem Domini » nostri Jesu-Christi:" dan is deze beslissing niet onvoorwaardelijk aan te nemen. Buiten twijfel keurt de naam-Christen, die het voor onverschillig houdt, bij *welken* God gezworen wordt, voor Gods regterstoel de dwaling *goed* van hem die niet zweert bij den éénigen waren God, in Christus gekend. Anders is het gelegen met den waren Christen, welke die dwaling betreurende, maar haar houdende voor hetgeen zij is, de *zonde* namelijk des ongeloofs, echter niet uit goedkeuring, maar uit noodzaak, den dáárin gezworenen Eed afneemt. Hij doet het biddende, dat ook aan dezen blinde de oogen mogen geopend worden. En zoo wordt hem zijne geloovige onderwerping aan den wil Gods, die hem in dat ambt geplaatst heeft, die wil, dat hij blijven zal in het beroep waarin hij beroepen is, gewis niet tot zonde toegerekend van den Regtvaardigen Regter, die de nieren proeft, en niet naar de uitwendige daad, maar naar hare beweegredenen oordeelt. Want men lette wel op, dat alleen van *dat* oordeel hier de rede is. Voor den menschelijken Regter, bestaat er geene strafbare medepligtigheid aan de zonde van het misbruiken van Gods naam door eenen onregten Eed.

deel aan den Eed, door hem in de vervulling van zijnen ambtspligt op te dragen, ook aan denzulken, welken hij voor zich tot den Eed niet zoude mogen toelaten; want de zonde der deelneming bestaat in de *toetreding*, in de goedkeuring des harten: en bij den Christen is juist dit kenmerk, hetwelk voor God die zonde daarstelt, niet aanwezig.

Deze oplossing der hier voorgestelde vraag, met behulp eener noodzakelijke onderscheiding tusschen hetgeen *buiten*, en hetgeen *in* het geloof geschiedt, wordt nog meer bevredigend, wanneer wij het oog vestigen op eene kracht tot bevestiging, welke de Eed, hoe ook gezworen, altijd en in elk geval blijft behouden voor den waren Christen, welke niet aan den Eed op zich zelven, maar aan God gelooft. Hij weet, dat die God, welke ook het hart geschapen heeft, dat Hem in zijne blindheid en hoogmoed wederstreeft, meester blijft over dat hart, en volstrekte magt over hetzelve uitoefent, om het te leiden naar zijnen wil. Hij weet, dat de Heere regeert, en alles doet wat Hem behaagt. Hij vernietigt den raad der heidenen, en verbreekt de gedachten der volkeren (1). Hij kan waarheid doen spreken, ook aan dengenen, die een leugen voor heeft. Hij kan eenen Bileam doen zegenen, waar hij wilde vervloeken, en aan Cajafas, tegen zijnen wil, een getuigenis doen afleggen voor de weldaad der verlossing van velen, door den dood van éénen.

Op deze Almagt van den Schepper over zijn schep-

---

(1) Ps. XXXIII.

sel vertrouwt de Christen ook bij elken afgelegden Eed. Zijn wil, en niets anders dan Zijn wil, zal geschieden, gelijk in den Hemel alzoo ook op aarde. Hij ontfermt zich diens Hij wil, en verhardt dien Hij wil (1). Door zijne genade kan ook de Eed een middel wezen, om het hart, dat voor de waarheid gesloten was, voor dezelve te openen, door het inzien, dat het eene bespotting is, God om hulp te roepen tot waarheid spreken, wanneer men dat ook wel zonder die hulp denkt te kunnen doen.

En mogt het ook Zijn welbehagen niet zijn, dat de Eed dezen zegen aanbragt aan het hart van hem die denzelven zweert; mogt hij zelfs valschelijk zweeren, en de waarheid daardoor een tijdlang verduisterd blijven: éénmaal komt toch de dag, waarop alle waarheid aan het licht zal worden gebragt. In dit geloof, dat alléén de Christen hebben kan, ligt de voltooijing van den Eed, waardoor hij zijne volle kracht tot bevestiging erlangt: door hetzelve wordt alle tegenspraak, alle twijfel afgesneden, die nog uit de onmogelijkheid voortvloeit om in het hart te lezen, ook van hem die naar de uitwendige belijdenis des monds eenen regten Eed schijnt te zweeren: die vooral daar blijft bestaan, waar die uitwendige belijdenis geheel ontbreekt. Al die twijfel wijkt, bij hem die gelooft, voor de kracht der daadzaak, dat God magtig blijft, om waarheid te doen spreken, ook wanneer zijne hulp onwaardiglijk wordt verworpen; en dat, indien het zijn wil ook niet mogt zijn, dit

(1) Rom. IX: 18.

nu dadelijk te doen, dan toch alle dingen ten goede moeten medewerken degenen die hem liefhebben. De kracht van den Eed is niets anders dan het geloof aan God: aan God *in* den mensch die zweert, wanneer hij regt zweert; en in elk geval, aan God *buiten* hem, wanneer hij ongelukkig genoeg mogt zijn, Hem niet als zijnen God te kennen.

Wij kunnen op dit gewigtig punt der Eeds-leer niet genoeg aandringen. In hetzelve ligt niet alléén de alles afdoende oplossing der vraag, hoe de Christen, hoewel wetende dat een iegelijk, die anders dan door Christus in den Eed tot den Vader komt, niet slechts ijdellijk, maar lasterlijk zweert, toch den Eed getroost aan den onchristen, van welken naam ook, kan opdragen, wanneer zijn ambt en pligt hem daartoe roept; — maar ook van eene groote zelfstrijdigheid, die anders aan den Eed kleeft, en door geen middel uit den weg te ruimen is. De Eed, namelijk, bij God Almagtig, wordt aan den zondigen mensch opgedragen, omdat men zijn woord, uit hemzelven gesproken, niet gelooft. Maar indien ik hem nu op zijn woord niet geloof, dat hij deze of gene daadzaak waargenomen heeft, deze of gene belofte houden zal: waarom geloof ik hem dan, op zijn woord, dat hij aan God gelooft, bij wien hij zweert? Indien ik dat van hem geloof, *omdat hij het zegt*, waarom geloof ik hem dan niet, op elke andere verzekering, ook zonder Eed, *omdat hij het zegt*?

Met andere woorden; indien de kracht tot bevestiging van den Eed alléén rust op het subjectieve geloof aan God, bij hem die zweert: dan ware het

beter den Eed, als eene noodelooze en niets beduidende plegtigheid geheel af te schaffen; want dan moet ik alleréérst de vaste verzekering hebben, dat hij, die zweert, inderdaad aan God, den éénigen waren God, gelooft: en waaruit zal ik die zekerheid putten, anders dan uit zijne verklaring: eene verklaring, die bij mij even weinig geloof verdient, als zijn woord, dat ik zonder Eed niet wil gelooven, omdat het slechts zijne alléénstaande, uit hem zelven voortkomende verklaring is.

Uit deze tegenspraak, dat men iemand, wien men, door van hem den Eed te vergen, toont op zijn enkel woord, omtrent een voornemen tot trouw en waarheid in hem, niet te gelooven, toch gelooft, op zijn enkel woord, dat hij aan God gelooft, kan het natuurlijke Eedsbegrip den Eed onmogelijk redden.

Want men kan zich niet behelpen met te zeggen, dat het eene, ook onafhankelijk van des menschen erkentenis, buiten hem vaststaande waarheid is, dat ieder mensch, als mensch, aan het bestaan van een Opperwezen gelooft; ook al mogt hij de onzinnigheid hebben van dit getuigenis van zijn geweten in zijn binnenste te willen verloochenen; zoodat men hem, wanneer hij door het afleggen van den Eed, verklaart aan God te gelooven, niet enkel gelooft op die *verklaring*, maar vooral op grond dier, ook buiten die verklaring, vaststaande waarheid (1).

---

(1) Op deze wijze heeft Göschel getracht de tegenstrijdigheid weg te nemen, die ons hier bezig houdt. Wij kunnen ons echter met dit gevoelen niet vereenigen, hetwelk moeijelijk

Want, het is wel waar, omdat Gods woord het ons zegt, dat *hetgene van God kennelijk is* in alle menschen *openbaar* is, want *God heeft het hun geopenbaard;* maar het is ook waar, *dat zij niet te verontschuldigen zijn, omdat zij God kennende, hem als God niet hebben verheerlijkt of gedankt* (1): en dat daarom *de geheele wereld voor God verdoemelijk is* (2), en zonder, Christus, *geene hoop hebbende en zonder God in de wereld* (3). En wat kan nu dat algemeene geloof aan het bestaan van een Opperwezen aan eene wereld baten, die zonder God is? Het getuigt alléén van hare schuld, dat zij de waarheid in ongeregtigheid te onder houdt: maar het

---

is over een te brengen met hetgeen hij zelf leert omtrent den aard des Geloofs, dat tot den regten Eed gevorderd wordt. — Wij zullen naderhand gelegenheid hebben, op dit gewigtig punt terug te komen.

(1) Rom. I: 19, 20, 21. (2) Rom. III: 19.

(3) Eph. II: 12. » Daar is na den val wel eenig licht der » natuur in den mensch overgebleven, waardoor hij eenige » kundigheden van God, van natuurlijke zaken, van het » onderscheid tusschen eerlijke en schandelijke dingen over» houdt, en eenige beoefening van deugd en uitwendige » geschiktheid vertoont: maar het is er zoo ver van daan, » dat hij door dit licht der natuur tot de zaligmakende ken» nis Gods zoude kunnen komen en zich tot Hem bekee» ren, dat hij zelfs in natuurlijke en burgerlijke zaken » daarvan geen regt gebruikt maakt. Ja, dat hij hetzelve, » dat meer is, hoedanig het ook zijn moge, op verschei» dene wijze geheel bezoedelt, en in ongeregtigheid te on» der houdt. Hetwelk hem, dit doende, onverschoonlijk » maakt voor God.'' (De 5 Artikels tegen de Remonstr. III Hoofdst. n°. IV).

kan geen den minsten grond verschaffen, waarop men den Eed kunne vestigen; het levert niet de praesumtie van *dat* geloof, door hetwelk alleen de Eed zijne kracht tot bevestiging bezit. Dat geloof, wij hebben het reeds dikwijls gezegd, en wij kunnen het niet genoeg herhalen, is alleen het geloof, dat wij in Christus eenen genadigen en barmhartigen God en Vader in den Hemel hebben, die alle onze krankheden geneest, die alle onze ongeregtigheden vergeeft, wiens kracht in onze zwakheid volbragt wordt.

Alleen door *dit* geloof, hetwelk alleen den naam van geloof verdient, omdat het *inderdaad* gelooft, dat al wat God in zijn woord zegt, de waarheid is: alleen door dit geloof bestaat de Eed. Want de Eed, *zoo waarlijk helpe mij God Almagtig*, is een beroep op Gods hulp om waarheid te spreken en te houden; en God heeft geene hulp beloofd aan dengenen die zich zelven wil helpen.

En nu, de tegenspraak, die er in gelegen is, dat men iemand, wiens woord men niet gelooft, en daarom den Eed oplegt, toch gelooft op zijn woord, dat hij het geloof heeft, waardoor de Eed bestaat: die tegenspraak lost zich op in het *geloof aan God*, bij hem, die den Eed vordert, oplegt, tot wiens bevestiging hij dienen moet. Hij gelooft op Gods woord, dat *die in den Zoon gelooft, het eeuwige leven heeft* (1); zijn naaste, wien hij als medezondaar en arglistig van harte, even als hij zelf, zijn volle vertrouwen niet kan schenken, verklaart dat hij in den

(1) Joh. III: 36.

Zoon gelooft, en alzoo waarlijk aan God gelooft; want een iegelijk, die den Zoon loochent, die heeft ook den Vader niet (1): dat verklaart zijn naaste, die een Christen zegt te zijn, *implicite*, wanneer hij, den waren aard van den Christelijken Eed kennende, zich bereid verklaart om denzelven af te leggen; hij is dus een kind Gods; alle de beloften zijn voor hem: de Heere, wien hij tot hulp aanroept, zal hem niet beschaamd laten. Want Hij heeft het gezegd; — en mogt ook zijne Christelijke belijdenis niet opregt zijn, mogt de ongelukkige ook gezegd hebben te zijn, hetgeen hij niet is: „ *Zal dan zijne ongeloovigheid Gods trouwe te niet doen? Dat zij verre*" (2)! Indien Hij toelaat, dat de leugen ook ditmaal den schijn der waarheid aanneme; — voor Zijne oogen zijn toch alle dingen naakt en geopend: — *tegen* Zijnen wil, zal dit bedrog, hoe lang het ook moge duren, geen stand houden. En Zijn wil geschiede, die alleen wijs en goed is!

Het is dus niet eene vooruitstelling, steunende op het geloof aan den mensch, namelijk, dat hij, die zweert, aan God gelooft, wijl hij het zegt, — welke aan den Eed zijnen grond verschaft. Want die grond werpt den Eed zelven om: met denzelven keert men tot den mensch terug, om in hem eene geloofwaardigheid te zoeken, welke men in hem niet vindende,

---

(1) 1 Joh. II: 22.

(2) Rom. III: 4. *Μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ θεοῦ καταργήσει;* — Dat is de *trouwe en waarheid* Gods, gelijk de kantteekening zegt.

en omdat men haar *in hem* niet vindt, zijne toevlugt nam tot den Eed, tot het beroep op iets magtigs en geloofwaardigs *buiten hem*, *boven hem* en *met hem*. Maar die vooruitstelling ligt verborgen in het opregt geloof *aan God*, van hem aan wien gezworen wordt, en die zeker weet, dat zijn naaste, hetzij hij regt of onregt zweere, alleen waarheid kan spreken *door God*, al wordt die daadzaak ook door hem hoogmoedig verloochend; en geene onwaarheid zal spreken *zonder* of *tegen* zijnen wil. De schuld zij op hem, die naar zijne bedorvene natuur leugenachtig is, gelijk alle menschen, zoo lang hun de regtvaardigheid Gods niet geopenbaard is geworden, door het geloove Jesu Christi tot allen, en over allen die gelooven. « *Doch God zij waarachtig*, *gelijk geschreven is: Opdat Gij geregtvaardigd wordt* « *in uwe woorden*, *en overwint wanneer gij oor-* « *deelt* (1)."

Maar deze oplossing, men lette hier wel op, bestaat alleen dóór het geloof, voor den geloovige. Ook hier wederom, gelijk overal en altijd, is het in de kennis van Gods waarheid, dat zich alle tegenspraak, alle dualiteit oplost.

Ons onderzoek in dit Hoofdstuk heeft zich tot dus verre bepaald tot eene beschouwing van de wijze, op welke de Eed in het algemeen zijn doel bereikt, tot bevestiging werkt. Wij hebben vroeger gezien,

---

(1) Rom. III. 4, 21, 22.

dat de zamenleving tusschen menschen niet mogelijk is, zonder wederkeerig vertrouwen, en dat in den mensch zelven vruchteloos naar een vasten grond, een steunpunt voor dat vertrouwen, wordt gezocht: dat steunpunt levert de Eed. Als zoodanig is hij inderdaad de grondslag van den Staat, en van alle deszelfs instellingen, voor welker handhaving men, na alle waarborgen te hebben uitgeput, eindelijk tot een punt moet komen, alwaar men, hoe ongaarne ook, zich aan de trouw of ontrouw van menschen prijs geven, zijn vertrouwen aan menschen schenken moet. Gelijk het geopenbaarde woord Gods de éénige haven is, waarin men tegen de stormen van op elkander aandruischende en elkander vernietigende meeningen omtrent beginselen eene veilige wijkplaats vindt: zoo is de Eed, als het beroep op de eeuwig vast staande en onwankelbare waarheid, regtvaardigheid en trouwe Gods, het éénige vaste punt waaraan de mensch zich kan vastklemmen, om niet noodwendig op de klippen van een alle gezellig verkeer, alle handelingen tusschen menschen doodend scepticismus omtrent menschelijke trouw en waarheid schipbreuk te lijden.

Maar wij hebben hiermede niet genoeg gedaan, om de ware kracht van den Eed ook in zijne verschillende wijzen van toepassing te leeren kennen. Die kracht vertoont zich op eenigzins onderscheidene wijze, naar mate van het onderwerp waarop de Eed wordt toegepast, en geeft daardoor aanleiding tot vragen en moeijelijkheden, welke eene afzonderlijke behandeling behoeven.

De eenvoudigste en gemakkelijkste, schoon meer

uit de toepassing, dan uit het wezen der zaak ontleende verdeeling van den Eed, is die, waardoor hij onderscheiden wordt in Assertoiren en Promissoiren Eed. De eerste strekt tot bestrijding van den twijfel, omtrent iemands opregtheid in de verzekering der waarheid van eene gebeurde of thans nog bestaande daadzaak: de tweede moet den zelfden twijfel wegnemen, omtrent iemands tegenwoordige opregtheid in het belooven, en voortdurende opregtheid in het houden eener aangegane verbindtenis.

Tot de éérste soort behooren de Geregtelijke, Decisoire en Suppletoire Eed, de zuiverings-Eed, de Eeden, waarmede de Processenverbaal door sommige ambtenaren opgemaakt bekrachtigd worden, de Eed op het regt van successie, en alle de bij inventarisatien en boedelscheidingen, en vooral in handelszaken menigvuldig voorkomende Declaratoire Eeden.

Tot de tweede soort behooren alle de mogelijke ambts-Eeden, van den Koninklijken Eed af, voor zoo verre de Koning in het Constitutioneel regeeringsstelsel alléén de hoogste ambtenaar van den Staat is, tot den Eed van den zestienjarigen klerk ter Griffie toe, van wien men, zal ik zeggen, het goede verstand, of de inconsequentie heeft, alléén geheimhouding, geene onderhouding of nakoming van de Grondwet te vorderen (1).

(1) Het zoude misschien der moeite wel waard zijn een vergelijkenden staat op te maken van alle onze ambts-Eeden, van den hoogsten af tot den laagsten toe, om te kunnen beoordeelen, tot welken trap, in de hierarchie der openbare

Voorts alle de tot bevestiging der trouwe, hetzij in of buiten het forum, in den Staat of in de Kerk gebruikelijke Eeden, hetzij dezelve volgens een bepaald Eedsformulier worden afgelegd, of eenvoudig

---

bedieningen, de verpligting van getrouwheid aan, of onderhouding van de Grondwet geacht wordt zich uit te strekken. — Ik moet hier in het voorbij gaan opmerkzaam maken op eene inconsequentie, in de Theorie van het Contrat Social. Indien dat een bilateraal contract is tusschen den Vorst en het Volk: — waarom zweert dan het geheele Volk niet even zeer *ab unâ* aan den Koning, als de Koning *ab alterâ parte* aan het Volk, getrouwheid aan de Grondwet? Aan beide zijden heeft men toch wel, op zijn minst, evenzeer bevestiging en waarborg noodig. — De Staten Generaal, zal men zeggen, zweeren aan den Koning bij zijne inhuldiging getrouwheid *in den naam van het volk der Nederlanden* (Grondwet, art. 53). Maar kan de Juris fictio van de Volksvertegenwoordiging zoo verre gaan, dat elk en een iegelijk lid van het volk der Nederlanden geacht moet worden, door zoodanigen Eed, *zelf bij volmagt* gezworen te hebben. Zoo ja, dan vergenoegt zich het Staatsregt, om aan elk der individus, waaruit het volk der Nederlanden is zamengesteld, zulk eene zware verantwoordelijkheid op te leggen, met eene eenvoudige praesumtie, waar het Burgerlijk regt ten minste eene authentieke volmagt vordert (Burgerlijk Wetboek art. 1982). Zoo neen: welke kracht van bevestiging bezit dan, of welken waarborg levert dan een Eed, door ettelijke personen afgelegd, voor de getrouwheid van millioenen individus, voor welke die personen onmogelijk kunnen instaan, en welke die personen nimmer, hetzij uitdrukkelijk, of stilzwijgend hebben gemagtigd om voor hen te zweeren? Maar wat oneindig zwaarder wegen moet: kan men den

in eene belofte bestaan, wanneer dezelve uitdrukkelijk in Gods tegenwoordigheid en onder aanroeping zijner hulp gedaan wordt, gelijk de huwelijks- en de doopsbelofte.

De Geregtelijke Eed verdient onder alle deze verschillende Eeden meer bijzonder onze aandacht, omdat wij in denzelven de zuiverste toepassing ontdekken der ware beginselen waarop de Eedes-leer rust: alléén bij denzelven zien wij, ook in het forum, aan den Eed de kracht toekennen, welke hem eigen is, en die hij ook hebben moet; waardoor hij, al is het ook slechts uitwendig, een einde maakt aan alle tegenspraak; en bijzonder in den Geregtelijken Eed, worden wij, door het noodzakelijk wegvallen van alle andere valsche gronden, waaruit men zijne kracht tot bevestiging zoude willen ontleenen, op den éénigen waren grond gewezen, namelijk het regte geloof aan God, het volkomen vertrouwen op Hem, waarvan het eigendommelijke kenmerk is, dat het van eigen wil geheel afziet, om zich aan Zijnen wil, die alleen wijs en goed is, te onderwerpen.

Van dezen bijzonderen aard des geregtelijken Eeds heeft de Romeinsche Regtsgeleerdheid een voorgevoel gehad, wanneer zij leerde: Maximum remedium expediendarum litium in usum venit juramenti *religio*. (L. I. D. de Jurejur.); want het is inderdaad

---

Almagtigen en Heiligen God, voor wien alle dingen naakt en geopend zijn, den éénigen Waarachtigen, tot getuige aanroepen van eene *fictio Juris*; dat is te zeggen, van eene *onwaarheid?*

alleen door deze *juramenti religio*, door den band welke het schepsel met zijnen Schepper, den Regter der aarde, verbindt, dat het vermogen verklaard kan worden, hetwelk aan denzelven *in foro civili* wordt toegekend *ad expediendas lites*, om een einde te maken aan anders oneindigen strijd en tegenspraak.

Reeds vroeger, toen ik, in eene Verhandeling geplaatst in de Jaarboeken voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving (1), den Geregtelijken Eed uit een louter Juridisch, en, waarom zoude ik het ontveinzen, uit een geheel rationalistisch oogpunt beschouwde, was mijne aandacht gevallen op de inconsequentie, die er in gelegen is, dat de Wet den Decisoiren Eed gelijk stellende met elk ander middel van bewijs, echter aan dat middel, hetwelk niets anders scheen te zijn dan iemands beëedigd getuigenis in zijne eigene zaak, eene zoo buitengewone, alles afdoende kracht toekende, dat hetzelve aan alle verdere proceduur een eind moest maken, en zelfs het hooger beroep volstrekt afsnijden; — terwijl een beëedigd getuigenis, in eene vreemde zaak, en dus met méér waarschijnlijkheid van opregtheid en onpartijdigheid afgelegd, zoo weinig waarde bezat, dat het, alleen op zich zelven staande, zelfs geen wettig bewijs mogt opleveren.

Ik meende toen die tegenstrijdigheid te kunnen uit den weg ruimen, door aan te toonen, dat de Decisoire Eed eigenlijk geen middel van bewijs was, als zijnde niet bestemd om bij den Regter overtuiging

(1) Deel II, 3de stuk bl. 369.

te bewerken der waarheid eener betwijfelde daadzaak, — maar dat hij al zijne kracht ontleende uit de Transactie, waaruit hij voortspruit, en die uit haren aard het regt van vordering niet minder afsnijdt dan de *exceptio rei judicatae.* Uit deze leer trachtte ik de gevolgen, die zoowel de oude als de nieuwe Regtsgeleerdheid aan dezen Eed heeft toegekend, te verklaren. Daaruit vloeide ook voort, dat er een wezenlijk onderscheid moest gemaakt worden tusschen den Decisoiren en den Suppletoiren Eed, welke, als missende het kenmerk eener transactie tusschen de partijen, en door den Regter tot zijne overtuiging naar zekere regelen opgelegd, wel degelijk een middel van bewijs was, alléén dáárin van de overige verschillende, dat het, als van de belanghebbende partij zelve uitgaande, eigenlijk niet méér, maar minder kracht tot bewijs behoorde te bezitten: — zoo dat het eene betreurenswaardige zaak scheen te zijn, dat de Wetgever aan dezen Suppletoiren Eed, die zich naar zijnen oorsprong slechts door een misbruik in het forum scheen te hebben ingedrongen, dezelfde gevolgen als aan den Decisoiren Eed had toegekend; en men, hierin moetende berusten, echter deze gevolgen niet verder moest uitstrekken, dan de uitdrukkelijke bepaling der Wet vorderde, en mitsdien tegen het vonnis, op Suppletoiren Eed gewezen, het middel van hooger beroep, ook zonder *nova instrumenta* behoorde toe te laten.

Doch bij deze geheele beschouwing, die in zoo verre waarheid bevatte, dat zij aan den Decisoiren

Eed de plaats ontnam, welke daaraan in ons forum, als een gewoon middel van bewijs, en toch met geheel andere gevolgen dan die van alle andere bewijsmiddelen, wordt toegewezen, miskende ik ten eenenmale zijnen waren grond, zijne *religio*, die hem alléén zijne ware plaats in de Burgerlijke Regtsvordering en zijne kracht van onherroepelijkheid kan geven.

Uit dit bloot verstandelijk oogpunt beschouwd, was de Decisoire Eed inderdaad niets meer dan een soort van accessorium der transactie, eene te vervullen voorwaarde, waarvoor elke andere voorwaarde ligt in de plaats zoude kunnen gesteld worden, zoo slechts de partijen overeenkwamen om de beslissing der zaak daarvan te doen afhangen.

De ware grond is echter het beroep op God, bepaaldelijk als Regter; de opdragt der voor menschelijke wijsheid en doorzigt onoplosbare twistvraag aan de Vierschaar van den Regtvaardigen, alleen wijzen God, die geregtigheid doet en gerigten allen dengenen die onderdrukt worden (1).

De instelling van Regters, om regt te spreken tusschen den man en zijnen naasten, is geene menschelijke uitvinding, maar zij is van Goddelijken oorsprong: zoowel, omdat God den mensch als een gezellig wezen geschapen heeft, en dat die instelling een noodzakelijk gevolg is van deze bestemming, als meer bepaaldelijk door een regtstreeksch gebod van God

(1) Ps. CIII: 6.

aan Noach, na den Zondvloed gegeven, en bevestigd in de Wet (1).

Deze instelling zelve brengt mede, dat niet alle twist tusschen den man en zijnen naasten dadelijk door middel van den Eed mag beslecht worden, maar dat zij eerst voor den Regter moet worden gebragt, opdat hij met gebruik van alle middelen, welke verstand, ervaring en menschenkennis hem aanbieden, de daadzakelijke waarheid trachte te ontdekken, en vervolgens de regelen der billijkheid en des geschreven regts op het betwistte geval toepasse.

Maar door deze aan den mensch over zijnen naasten, in den striktsten zin, gedelegeerde magt, heeft God geenszins van zijne Allerhoogste Regtsmagt over zijne schepselen afstand gedaan. Gelijk alle regt, alle verpligting in Hem zijn' oorsprong, zijne rede en grond vindt, (want *regt* is, hetgeen God wil, alleen omdat Hij het wil) zoo blijft het God, die in het hoogste ressort het *aardrijk oordeelt: want Hij bezit alle natiën.* Tegen den menschelijken Regter, die, deze zijne slechts gedelegeerde magt vergetende, uit eigen magt en wijsheid regt denkt te spreken, is de vreesselijke bedreiging in den 82sten Psalm gerigt, alwaar God hem toeroept, dat « *Hij oordeelt in 't* « *midden der Goden;*" en dat het hooge gezag, dat Hij hem heeft toevertrouwd, de waardigheid waarmede Hij hem heeft bekleed, hem niet uit het oog moet doen verliezen, wie hij is en van wien Hij die

(1) Gen. IX: 6. Deut. XVI: 18. XVII: 9. Verg. 2 Kron. XIX: 6.

magt heeft ontvangen: Want « Ik heb wel gezegd, « Gij zijt Goden (1), en gij zijt alle kinderen des « Allerhoogsten; nogtans zult gij sterven als een « mensch; en als één van de Vorsten zult gij vallen."

En tot dezen zijnen Allerhoogsten Lastgever moet de menschelijke Regter terug keeren, wanneer zijne volmagt ophoudt; wanneer menschelijk doorzigt en schranderheid, naar beste weten aangewend, te kort schieten, om te kunnen ontdekken, aan welke zijde, tusschen twee over eene daadzaak twistende partijen, de waarheid is; of wanneer de bewijzen, welke beide aanvoeren, de éene voor zijne bevestiging, de andere voor zijne ontkentenis, zoo zeer gelijk staan, dat hij zijn volstrekt onvermogen moet belijden, om met eenige zekerheid uitspraak te doen. Dan is de uiterste perk, aan de menschelijke geregtigheid gesteld, bereikt, en er blijft niets over dan het beroep op den Allerhoogsten Regter, in den Eed. Aan Hem wordt de beslissing opgedragen: met dit gevolg, dat voor hem, door welken de Eed geloovig gezworen en aangenomen wordt, de uitspraak, welke dengenen,

(1) » Dominus, quibus attribuit eminentiam, quatenus ad eam » tuendam necesse est, suum cum illis nomen communicat. » In unum ipsum ita conveniunt Patris, Dei, ac Domini » tituli, ut, quoties unum aliquem ex iis audimus, maje- » statis illius sensu animum nostrum feriri oporteat. Quos » ergo istorum facit participes, eos quadam fulgoris sui » scintilla illustrat, ut sint pro suo quisque loco spectabi- » les." Calvin. Instit. Christ. L. II. c. 8. § 35. — Door deze opmerking wordt de naam van Goden, aan de Overheden dikwijls in de Schrift gegeven, zeer toegelicht.

die den opgedragenen Eed gezworen heeft, in het gelijk stelt, niet *fictief*, maar *wezenlijk*, *werkelijk* de uitspraak van God zelven is, door den mond des Regters gedaan. — Wat ook nu verder waarheid of onwaarheid moge zijn; Gods bepaalde wil is het, dat diengenen ditmaal gelijk gegeven worde, die gezworen heeft. Zijn wil geschiede! Is er valschelijk gezworen, dan zal de straf gewis niet uitblijven, hetzij om den schuldigen, indien het God behagen mag, door het gevoel zijner schuld, tot bekeering te brengen: hetzij dat God, willende zijnen toorn bewijzen, en zijne magt bekend maken, met vele langmoedigheid verdragen hebbe, dit vat des toorns tot verderf toebereid (1). En dáárom, *omdat God gesproken heeft*, is het vonnis op den Geregtelijken Eed gewezen onherroepelijk.

Maar voert ons deze leer niet terug tot het middeleeuwsche bijgeloof, tot de Ordalia, de vuurproef, de waterproef, het tweegevecht? Immers ook daarbij wordt de beslissing der twistzaak aan het onmiddellijke oordeel Gods opgedragen?

Wij antwoorden hierop, dat deze leer ons gewis terug brengt tot het *beginsel* der Ordalia, voor zoo verre dat waarheid bevatte, maar met wegwerping van derzelver ongeloovig, Godslasterlijk misbruik.

Het beginsel der middeleeuwsche Godsgerigten kan regt, waar, en op Gods Woord gegrond zijn geweest. Het is en blijft waar, dat alle regt van God uitgaat, dat alle magt, ook de Regterlijke

(1) Rom. IX: 22.

Overheid, die het zwaard in den eigenlijken zin draagt, Gods dienaresse is, eene wreekster tot straffe dergenen die kwaad doen (1). Het is ook waar, dat « zij het gerigte houdt, niet den mensche, maar den « Heere, en *dat Hij bij haar is in de zaak van « het Gerigte* (2);" dat zij alleen *in de vreeze des Heeren*, dat is, bij Hem hare wijsheid zoekende, *met getrouwigheid en met een volkomen harte regt* kan spreken: dat zij, dit wetende, en dat het den Heere haren God, bij wien geen onregt is, niet onverschillig is, of het regt op aarde worde gehandhaafd, dan wel met voeten getreden (3), ook op zijne hulp vertrouwen mag, om, zoo ver menschelijk doorzigt kan gaan, waarheid van onwaarheid, regt van onregt te onderscheiden; en, waar dat doorzigt ten eenenmale te kort schiet, op Zijne Regtvaardigheid en Almagt, om de beslissing der in zoodanig geval aan Hem opgedragene zaak, naar Zijnen wil te leiden.

Voor zoo verre de Ordalia oorspronkelijk op deze beginselen gegrond waren, hadden zij regt, en de Geregtelijke Eed staat hierin met dezelve volkomen gelijk.

Maar hierin hadden zij onregt, en hierin bestaat

---

(1) Rom. XIII: 4. (2) 2 Kron. XIX: 6, 7, 9.

(3) » Dat men het regt eenes mans buigt voor het aangezigt » des Allerhoogsten: dat men eenen mensch verongelijkt » in zijne twistzake: zoude het de Heere niet zien? Wie » zegt wat, 't welk geschiedt, zoo het de Heere niet be- » veelt?" Klaaglied. Jer. III: 35, 36, 37.

het onderscheid tusschen dezelve en den waren Geregtelijken Eed, dat zij, gelijk ongeloof en bijgeloof altijd gedaan hebben en nog doen, het geestelijke verzinnelijkten, met het vleesschelijke oog zien, tasten en voelen wilden, hetgeen alléén door het geestelijk oog des geloofs wordt gezien; dat zij, buiten Gods Woord, teekenen en wonderen vroegen, en God verzochten door van Hem eene onmiddellijke, onder het bereik der zintuigen vallende, tusschenkomst te eischen (1). Dat geschiedt niet in den waren Gereg-

(1) Dit is de eigenlijke oorsprong der afgoderij, gelijk Calvyn zoo wel heeft aangetoond in de Instit. Christ. Relig. L. I. c. 11. § 8. » Hanc esse Idololatriae originem, quod » homines Deum sibi adesse non credunt, nisi carnaliter » exhibeat se praesentem, prodit Israëlitarum exemplum." » Nescimus, dicebant (Exod. XXXII: 1), quid isti Mosi » contigerit: fac nobis Deos qui nos praecedant. — Deum » quidem esse noverant, cujus experti virtutem erant in » tot miraculis, sed propinquum sibi esse non confidebant, » nisi oculis cernerent corporeum vultûs ejus symbolum, » quod sibi testimonium esset gubernantis Dei. A prae- » eunte ergo imagine volebant cognoscere Deum itineris sibi » esse ducem. — Omnibus fere a condito mundo saeculis » huic coecae cupiditati ut obsequerentur homines, erexe- » runt signa, in quibus Deum sibi prae oculis carnalibus » obversari credebant."

Fere was hier niet noodig. Ten allen tijde, hetzij men alleen op *bevindingen* gelooven wille, hetzij men het *kruis* aanbidde, hetzij men Gods *zigtbare* tusschenkomst in den Eed vordere, hetzij men, aan Zijne *onzienlijke* tusschenkomst niet geloovende, den mensch zelven, zijne deugd, zijne opregtheid tot zijnen afgod make, op welken

telijken Eed: — de zaak wordt wel aan Gods regtvaardig oordeel opgedragen, maar met het oog, dat den Onzienlijken ziet, met het hart dat, ook tegen hoop, op Zijne Belofte hoopt, en zijnen weg vertrouwend op den Heere wentelt, wetende dat Hij het maken zal, dat Zijne gedachten niet onze gedachten zijn, en dat dáárom de uitkomst der zaak, aan Hem aanbevolen, zeker naar Zijnen wil, dat is, wijs en goed zal zijn, al mogt zij ook met onze gedachten niet strooken, al mogt ons verstand dien wil ook niet doorschouwen. Het onderscheid, met één woord, tusschen de Ordalia en den Geregtelijken Eed, is niets anders dan het hemelsbreed verschil tusschen het ongeloof en het geloof.

Overigens is deze leer van den Geregtelijken Eed geheel in overeenstemming met Gods Woord. Wij vinden daaromtrent in de Mozaïsche Wetgeving belangrijke wenken.

Toen Mozes, nog voor de wetgeving op Sinaï, op raad van zijnen schoonvader Jethro, « kloeke mannen, God vreezende, waarachtige mannen, de gierigheid hatende, uit gansch Israël verkoos en tot Hoofden over het volk aanstelde, om het volk te rigten," strekte de regtsmagt, welke hij hun op-

---

hij zich in den Eed beroept: altijd is het één en dezelfde bittere wortel des ongeloofs. — » *Gij zult den Heere uwen God niet verzoeken.*" Deut. VI: 16. Luk. IV: 12. — Overal wordt tegen dit gebod gezondigd, waar, buiten Gods Woord, op eene zigtbare tusschenkomst des Heeren gewacht wordt.

droeg, zich slechts uit tot alle kleine zaken; — de harde zaken moesten zij tot hem brengen (1). Uit Deuter. XVII: 8, alwaar deze instelling plegtig door God bekrachtigd wordt, blijkt, dat men door *harde zaken* zulke moeijelijke en ingewikkelde twistzaken te verstaan heeft, welke voor de gewone Regters te zwaar waren. Vroeger had Mozes alléén gezeten om het volk in alle zaken te rigten; en wel derwijze, dat hij niet uit eigen gezag en wijsheid uitspraak deed, maar naar de bevelen, welke hij telkens van God, sprekende tot hem uit de wolke, boven het verzoendeksel tusschen de Cherubim, ontving (2). Dit blijkt uit Exod. XVIII: 15, alwaar Mozes op de vraag van Jethro, waarom hij zelf alleen zat, waarvan het gevolg was, dat al het volk voor hem staan moest van den morgen tot den avond, aldus antwoordt: « Omdat dit volk *tot mij* komt, *God raad te vra-* « *gen*;" en uit Num. XXVII, 5, alwaar wij zien dat hij de moeijelijke regtsvraag, omtrent het erfregt der dochteren Zelapheads, voor het aangezigt des Heeren bragt, welke tot Mozes sprak: « *de dochte-* « *ren van Zelaphead spreken regt:* — een formeel vonnis door den Heere zelven, als Hoogsten Regter en Wetgever zijns volks, uitgesproken. — Waarschijnlijk werd naderhand, na den dood van Mozes, met wien de Heere tusschen de Cherubim sprak, in moeijelijke regtszaken, de Godspraak van de Urim en Thummim door den Richter en de Levitische Prie-

(1) Exod. XVIII: 21—26.

(2) Num. VIII: 8, 9.

steren (1) geraadpleegd. Dit mag men opmaken uit de zoo even aangehaalde plaats, Deut. XVII: 8, 9, omdat hunne uitspraak gevraagd en gegeven moest worden, *in de plaats die de Heere verkiezen zoude*; dat is te zeggen, in den Tabernakel, staande voor het aangezigt des Heeren.

Aldus werd de voor den menschelijken Regter moeijelijke twistvraag door God zelven, bij onmiddellijke uitspraak beslist; dit hoogste beroep was echter, zoo het schijnt, alleen voorgeschreven, wanneer het geschil over eene duistere regtsvraag liep (2), en God zelf als Wetgever tusschen beide trad om zijn gebod te interpreteren, gelijk wij zien in het straks aangehaalde voorbeeld der dochteren Zelapheads, alwaar de Heere éérst omtrent het aan Hem opgedragen regtspunt uitspraak doet, en vervolgens bepaalt wat des aangaande in het vervolg regtens zal wezen (3). Maar wanneer het geschil eene *quaestio facti* betrof, die door getuigen niet kon worden uitgemaakt, dan moest tot den Geregtelijken Eed de toevlugt worden genomen. Dit leeren wij uit Exod. XXII: 8 en volg. « *Over alle zaken van onregt*,

---

(1) De Richter, geraadpleegd zijnde, moest staan voor het aangezigt des Hoogenpriesters, die voor hem raad vroeg naar de wijze van Urim voor het aangezigt des Heeren. Deze last werd op Gods bevel door Mozes aan Josua bij zijne aanstelling tot Richter over Israël gegeven. (Num. XXVII: 21).

(2) » En zij zullen u de zake *des regts* aanzeggen.'' Deut. XVII: 9.

(3) Num. XXVII: 8.

« over al 't verlorene, hetwelk iemand zegt dat « het zijne is," moest beider zake voor *de Goden*, de Overheid (1), komen. Deze moesten *de zaak wel onderzoeken*, (Deut. XVII: 4) en konden zij door gewone bewijsmiddelen de waarheid ontdekken, dan moest hij, welken zij verwezen, het zijnen naasten dubbel wedergeven. Had iemand aan zijnen naasten eenen ezel, of os, of klein vee, of eenig beest te bewaren gegeven, en kon het bewijs worden geleverd, dat het van hem gestolen was, dan moest hij het zijnen heere wedergeven: (vs. 10. 12). Kon de bewaarnemer door getuigen bewijzen, dat het gewisselijk verscheurd was, zoo behoefde hij het verscheurde niet weder te geven: maar was het in bewaring genomene stuk vee gestorven, of verteerd, of weggedreven, *dat het niemand gezien had*, dan moest de Eed des Heeren tusschen hen beide zijn, of hij niet zijne hand aan zijnes naasten have geslagen had; de eigenaar moest dien Eed aannemen; — en werd dezelve gezworen, dan was het gevolg, dat de bewaarnemer het weggeraakte niet behoefde terug te geven.

Zoo lang er dus nog middel was om door uitwen-

---

(1) Verg. Ps. LXXXII: 1. De Septuaginta wijken hier aanmerkelijk van den oorspronkelijken tekst af. Zij zeggen vers 8. » *Ἐὰν δὲ μὴ εὑρεθῇ ὁ κλέψας, προσελεύσεται » ὁ κύριος τῆς οἰκίας ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, καὶ ὀμεῖται » ἦ μὴν μὴ αὐτὸν πεπονηρεῦσθαι ἐφ' ὅλης τῆς παρακατα- » θήκης τοῦ πλήσιον.*" Maar de tegenstelling in vers 10 en 11 duidt reeds alleen het verkeerde dezer vertaling genoegzaam aan.

dig bewijs de waarheid te ontdekken, moest de Regter zijn oordeel naar beste weten gebruiken, om de kracht van dat bewijs te onderzoeken: maar, waar dat middel geheel ontbrak, waar *niemand het gezien had*, dáár ontstond de noodzakelijkheid, om door den Eed des Heeren tot eene beslissing te komen, om een einde te maken aan de anders eindelooze tegenspraak; een einde, hetwelk, men lette hier wel op, geene *alea* was, waarbij hij, die gezworen had, door eene fictio juris *gecenseerd* werd gelijk te hebben: maar eene uitspraak van den Heere zelven, welke had geboden, dat, die gezworen had, 't niet zoude wedergeven, in het gelijk zoude worden gesteld.

Het geloof aan de waarheid van dit gebod Gods, aan de waarheid van Zijn woord, was het, dat in zulke gevallen aan den Eed des Heeren zijne beslissende kracht gaf. De godvruchtige Israëliet, die hetzij als Regter, hetzij als tegenpartij, aan zulk eenen Eed had deel genomen, *zag* niet, *gevoelde* niet, dat hij die gezworen had, inderdaad gelijk, het regt aan zijne zijde had; hij had daarvan zelfs geene door redeneering van eene bekende tot eene onbekende daadzaak gevormde overtuiging des verstands; maar hij had méér dan verstandelijke overtuiging: hij *geloofde* op *Gods woord*, dat naar Zijnen wil, juist deze, en geene andere beslissing op de zaak in geschil moest vallen. Dat was genoeg voor hem, om niet alleen aan den uitwendigen strijd en de tegenspraak, maar ook aan den inwendigen twijfel, omtrent de waarheid van het gezworene, het stilzwij-

gen op te leggen, en in den uitslag van het regtsgeding, als zijnde Gods oordeel, getroost te berusten.

Wij vinden echter in de Schrift een merkwaardig voorbeeld opgeteekend van een geval, waarin het geloof zich niet met het onzienlijke behoefde te vergenoegen, maar aan hetzelve een zigtbaar, onmiddellijk volgend teeken van de werkelijke tusschenkomst Gods werd gegeven, waarschijnlijk om tot deszelfs bevestiging te verstrekken, ook in die gevallen, waarin die onmiddellijke zigtbare tusschenkomst niet was beloofd. Ik bedoel het geduchte oordeel Gods over de van overspel verdachte vrouw, hetwelk beschreven wordt Num. V: 11 en volg. Men merke wel op, dat dit Godsgerigt alleen geboden was voor het geval, wanneer de man zijne vrouw van overspel verdacht hield, *en geen getuige tegen haar was, en zij niet betrapt was* (vs. 13); waaruit volgt, dat, wanneer haar schuld door getuigen bewezen konde worden, de gewone wijze van regtspleging moest worden gevolgd. Voorts was het eigenlijk de Eed des Heeren, de adjuratie door den Priester gedaan, en het antwoord Amen! Amen! der beschuldigde (vs. 19, 21, 22), die het wezen uitmaakte van deze ontzettende plegtigheid. Het bitterwater, hetwelk de vervloeking medebragt (vs. 24), had natuurlijk die kracht niet in zich zelven, en was slechts een teeken. Het oordeel Gods volgde onmiddellijk en zigtbaarlijk op de voltooijing der Eedspligtigheid. Was de vrouw schuldig, dan werden dadelijk de schrikkelijke uitwerkselen van den als water ingedronkenen vloek Gods aan haar ligchaam gezien, welke zich in

geval van onschuld niet vertoonden (vs. 27, 28).

Hier was dus een werkelijk Godsgerigt, uitwendig in allen deele met de Ordalia der middeleeuwen overeenkomende: maar het onderscheid bestaat hierin, dat deze *zonder*, en gene *met* en *volgens* Gods woord geschiedden. Alles wat naar het woord Gods gedaan wordt, is dáárdoor goed en regt; wat buiten hetzelve geschiedt, is zonde, onder welken vorm die zich ook openbare, en onverschillig of zij zich als ongeloof, of als bijgeloof voordoe.

En nu is het *naar het woord Gods*, dat de Eed ook thans nog in onze Geregtzalen tusschen beide treedt, tot beslissing der anders onoplosbare twistzaak tusschen den man en zijnen naasten, en zijne kracht en uitwerking moet dus ook nu nog naar den regel van dat woord Gods beoordeeld worden. Want men zegge niet dat Gods gebod omtrent den geregtelijken Eed met de Mozaïsche wetgeving is afgeschaft. Immers de verbindbaarheid van de uitwendige vormen dier wetgeving moge voor het vleesschelijke Israël hebben opgehouden, van het oogenblik dat, naar de Profetie, de Schepter van Juda is geweken en de Wetgever van tusschen zijne voeten: het *wezen*, de *waarheid* is blijven bestaan; want « Hemel en aarde zullen voorbijgaan, heeft de Heere « gezegd, maar mijne woorden zullen geenszins voor« bijgaan." De eeuwige waarheid is blijven bestaan, dat de Regters, wier magt is van God, zij mogen het erkennen of lasterlijk tegenspreken, het gerigt houden, niet den mensche, maar den Heere, en dat

Hij *bij hen* is in de zake van het gerigte (1): de waarheid is blijven bestaan, dat het *naar Gods gebod* is, dat bij de menschen de Eed tot bevestiging een einde van alle tegenspraak is (2): want Gods gebod is uitdrukkelijk: « *Zweert*, (zoo waarachtig « als) *de Heere leeft in waarheid, in regt en in « geregtigheid; zoo zullen zich de heidenen in « hem zegenen, en zich in hem roemen* (3);" wij zijn die heidenen, aan welke deze prophetie vervuld wordt, indien wij slechts waarlijk een wilde olijfboom zijnde, in de plaats der afgebrokene takken zijn ingeënt, en des wortels en der vettigheid des olijfbooms mede deelachtig zijn geworden (4).

Naar deze beginselen is de Geregtelijke Eed derhalve eene geloovige opdragt van de beslissing der zaak aan God, als hoogsten Regter, waaraan én Regters, én partijen zich onderwerpen (5); als zoodanig is hij

---

(1) 2 Kron. XIX: 6. » Want de Heere is onze Richter, de » Heere is onze Wetgever: de Heere is onze Koning, hij » zal ons behouden." Jez. XXXIII: 22. — Schoon was daarom de geest van het voorschrift van Justinianus, Novella 90. c. 9, in fin. « Cognitiones fieri a Judicibus om- » nibus divinis propositis Evangeliis sancimus, et jusju- » randum subire et pulsantes, et pulsatos, et advocatos » praecipimus, et quibus judicatur, et qui testimonium prae- » bent animabus, *ἵνα διὰ πάντων τῇ τοῦ θεοῦ μνήμῃ » τε καὶ παρουσίᾳ καθαρὰ τὰ τῶν δικῶν καὶ ἀνυπόπτα » τοῖς δικαζομένοις γένοιτο.*" De Latijnsche vertaling der laatstgenoemde zinsnede is zeer bedorven.

(2) Hebr. VI: 16. (3) Jer. IV: 1, 2.

(4) Rom. XI: 17.

(5) In deze onderwerping aan Gods oordeel, geprovoceerd

geen eigenlijk gezegd bewijsmiddel, in den regtskundigen zin van het woord (1): want zijne voorname bestemming is niet, om bij den Regter en de tegenpartij, eene verstandelijke overtuiging te bewerken van de waarheid van het bezworene feit; schoon deze overtuiging zijn gevolg kan wezen, en ook behoort te zijn, althans bij den Regter, wanneer hij geloovig gezworen en aangenomen wordt; en in dien zin is hij zeker een bewijs,. en wel het allerhoogste bewijs, hetwelk zijnen grond heeft, niet in eene, de toestem-

---

door hem die den Eed opdraagt, en aangenomen door hem die zweert, ligt de oorzaak, waarom de Decisoire Eed wel aan de tegenpartij *opgedragen*, maar niet door hem, die bewijzen moet, *aangeboden* kan worden. Bewijzen kan hij niet, dáárom zegt hij aan zijne tegenpartij: » Gij » ontkent hetgeen ik zeg: ik kan het U, of den Regter » niet waar maken; wel nu, in dezen nood, draag ik de » zaak aan God op, en onderwerp mij aan zijn oordeel: zoo » gij in zijne tegenwoordigheid uwe ontkentenis kunt vol» houden, dan blijve het er bij: Hij zij dan Regter tus» schen mij en tusschen U!" Men ziet dat dit denkbeeld, de *oblatio juramenti* uitsluit: want dáárdoor zoude men juist een bewijs willen leveren, waar men, door de noodzakelijkheid gedrongen, erkent geen bewijs te hebben.

(1) » Perinde, quod juratum, haberi atque si probatum esset," zegt de L. 11. § ult. de Jurejur. — en Huber, Praelect. ad Tit. D. de Probat. No. 6. » Probatio est fides judici » facta, requirit argumenta *ad hominem*, ut loquimur: cu» jusmodi non est confessio et jusjurandum, quoniam » penitus a secreto animi confitentium et jurantium pen» dent. Rationes, quae conscientiam unius tenent certitu» dine secretâ, non sunt *ad hominem*, non valent aliis » persuadendis."

ming des verstands gebiedende mate van waarschijnlijkheid; maar in het geloof aan Gods waarheid en trouw: — maar hij is voornamelijk bestemd, om, waar de noodzakelijkheid het vordert en toelaat, voor de onzekere uitspraak eens feilbaren, kortzigtigen Regters, iets beters in de plaats te stellen, de door zijn middel voor het geloovig hart kennelijk gewordene, hoewel dan ook niet met het oor gehoorde, uitdrukking van den wil des Waarachtigen en Regtvaardigen Gods.

Alleen door den Geregtelijken Eed op deze wijze tot zijne oorspronkelijke, eenvoudige beduidenis terug te brengen, kan men, geloof ik, de oplossing vinden van sommige zwarigheden, die zich anders bij dit onderwerp gedurig opdoen.

Want vooréérst merke men wel op, dat door deze Eeds-leer, het wezenlijke, specifieke onderscheid tusschen den Decisoiren en Suppletoiren Eed, hetwelk anders in de toepassing zoo veel moeijelijkheid veroorzaakt, geheel kan wegvallen. Het éénige verschil tusschen deze beide soorten van Geregtelijken Eed bestaat dan in de onderscheidene wijze, waarop zich de noodzakelijkheid voordoet, om tot denzelven over te gaan.

Die noodzakelijkheid ontstaat, of voor den Regter, of voor eene der geschilvoerende partijen, welke zich op eene afdoende daadzaak beroept, die ontkend wordt, en waarvan zij geen ander bewijs kan leveren, dan de bekentenis harer tegenpartij, welke geweigerd wordt.

Het éérste geval kan alleen plaats grijpen, wanneer

eene partij voor hare beweerde, afdoende daadzaak wel bewijs geleverd heeft, maar dat door tegenbewijs zoo zeer wordt opgewogen, dat de Regter zijn volstrekt onvermogen inziet, om te kunnen onderscheiden aan welke zijde de waarheid is. — Wanneer voor die daadzaak geen enkel bewijs geleverd wordt, vordert de eenvoudigste regel van billijkheid, dat hij aan dengenen, die zijn regt daarop gronden wil, zijne vordering ontzegge; de Eed zoude geheel overbodig, onnoodig, en daarom ongeoorloofd zijn, wanneer de betwistte daadzaak volkomen was bewezen. Maar ook wanneer slechts een zoo zwak bewijs was geleverd, dat het naar de regelen, door de Jurisprudentie in het oude forum aangenomen, slechts eene *semiplena probatio*, en naar ons stelsel van bewijs, geen volledig wettig bewijs zoude kunnen daarstellen, zoude de Eed niet mogen worden opgedragen, wanneer namelijk het gemoed des Regters daardoor niet in zulken tweestrijd was gebragt, dat hij van eigen oordeel moest afzien. Die tweestrijd wordt, dunkt mij, in het nieuwe regt beter dan in het Romeinsche gedefinieerd, wanneer het den Suppletoiren Eed toelaat als het eenig redmiddel, uit het dilemma, dat de vordering of exceptie niet volledig bewezen, en dat dezelve ook niet geheel van bewijs ontbloot is (1).

---

(1) Burgerlijk Wetboek art. 1978. Uit het verband der beide in dit artikel gestelde voorwaarden volgt mijns bedunkens, dat het geval, waarin de Wet den Suppletoiren Eed toelaat, zich dan alléén voordoet, wanneer er misschien

Het tweede geval ontstaat, wanneer eene geschilvoerende partij zelve, zonder voorafgaande tusschenkomst des Regters, wel van de waarheid der daadzaak, waarop zij haar regt grondt, overtuigd is, maar inziet, dat zij dezelve niet *ad sufficientiam juris* bewijzen kan, hetzij door volslagen gebrek aan bewijs, omdat niemand het gezien heeft, hetzij door de zwakheid der bewijzen waarover zij beschikken kan. Van den menschelijken Regter, kan zij in dezen toestand geene handhaving van haar goed regt vorderen of verwachten.

Alléén de in het geweten harer tegenpartij ontwakende stem der waarheid, door de levendige voorstelling van Gods heilig gebod: « Gij zult geen valsch « getuigenis spreken tegen uwen naasten;" Gij zult in het gerigt, en alle andere handelingen, de waarheid liefhebben, opregtelijk spreken en bekennen: alléén eene opregte bekentenis, kan haar bij den

---

wel een Regterlijk of wettig, maar geen overtuigend bewijs is geleverd: strikt genomen, zoude, wanneer er geen wettig bewijs bestond, de vordering of exceptie eenvoudig, zonder Eed, moeten worden afgewezen: want onze Wet erkent geen ander bewijs, dan dat door een der bij haar opgenoemde bewijsmiddelen is geleverd. Waar dat ontbreekt, is er, in een wettelijken zin, in het geheel geen bewijs. Maar ik geloof, dat de aard van den Geregtelijken Eed zulk een scherp regt niet toelaat. De noodzakelijkheid tot denzelven ontstaat, wij herzeggen het, telkens wanneer de Regter, in gemoede, noch vóór, noch tegen durft stemmen, onverschillig of die strijd in zijn gemoed door wettig of niet wettig bewijs zij veroorzaakt.

menschelijken Regter regt doen verkrijgen. Zij grijpt het middel aan, hetwelk, zoo iets in de wereld, geschikt is, om het boos opzet tot liegen aan het wankelen te brengen; de schrik voor den toorn Gods, die een verteerend vuur is, kan ook het verstokte gemoed voor den valschen Eed doen terug deinzen; — maar dat is niet haar hoofd beweegreden, om den Decisoiren Eed op te dragen; — haar goed regt, dat, ten gevolge der aan alle menschelijke geregtigheid klevende onvolkomenheid en gebrekkigheid, gevaar loopt van miskend te zullen worden, brengt zij geloovig voor de vierschaar van den Alwetenden en Regtvaardigen God. Hij, roept zij uit, zij getuige en Regter tusschen U en tusschen mij! Hem, die magtig is om uw hart tot waarheid te neigen, bid ik, dat het Hem behagen moge, mijn goed regt te doen uitkomen, door U voor eenen valschen Eed te bewaren! — Spreekt de stem van uw geweten reeds zoo luide, dat gij den opgedragen Eed zelf niet wilt zweeren; — wel nu, wijs mij denzelven terug, en ik zal niet schroomen God tot getuige aan te roepen der waarheid, die in mijn hart, en in mijnen mond is. In elk geval, de zaak zij aan God opgedragen: de beslissing op den afgelegden of geweigerden Eed gevallen zal Zijne uitspraak zijn. Niets anders dan Zijn wil zal geschieden; en mogt het ook Zijn wil zijn, dat ik van de menschen onregt moest lijden, — aan Zijnen wil moge ik mij met alle lijdzaamheid en gehoorzaamheid onderwerpen!

Uit dit begrip van den Decisoiren Eed ontwikkelen zich zijne, ook in de stellige wetgevingen erkende

hoofdtrekken, op eene zeer natuurlijke en eenvoudige wijze: alléén de partij zelve kan denzelven in elken stand van het geding opdragen, omdat zij zelve alléén, niet de Regter, beoordeelen kan, of er, bij gebrek van genoegzaam uitwendig bewijs, noodzakelijkheid toe bestaat; — waartoe in de éérste plaats behoort, dat zij haar goed regt met gerustheid aan Gods regtvaardig oordeel kunne aanbevelen; — voor den Regter bestaat de noodzakelijkheid eerst dan, wanneer alle middelen om naar Gods wil, met kennis en onpartijdigheid, een regtvaardig vonnis te kunnen vellen, zijn uitgeput, en er toch regt moet worden gesproken; — de Eed kan alleen opgedragen worden omtrent eene daadzaak, die aan hem, welke denzelven zal zweeren, *persoonlijk eigen* is, waarvan hij, indien zij waar is, door eigen verrigting of waarneming kennis moet dragen; want hoe zoude men van hem kunnen vergen, dat hij God tot getuige zal roepen, waar men niet zeker weet, dat hij, een van beide, óf het *moet* kunnen doen, óf onregt heeft in zijn beweerde of ontkentenis (1)? De

(1) Men lette wel op, dat in deze redenering, en niet, gelijk ik verkeerdelijk gesteld heb in de vroeger aangehaalde Verhandeling, in eene stilzwijgende, voorwaardelijke transactie, de regtsgrond gelegen is, waarom de Decisoire Eed, behoorlijk opgedragen, moet gezworen of teruggewezen worden, op straffe van verlies van het Proces. De partij, die eene daadzaak ontkent, waarop de andere zich tot staving van haar regt beroept, ontkent, *óf* naar waarheid en opregtelijk, *of* ten onregte en valschelijk. In het éérste geval moet zij daarop ook den Eed kunnen afleg-

Eed moet aan hem, die denzelven opdraagt, teruggewezen kunnen worden; want hij, die zijne zaak aan Gods oordeel durft toevertrouwen, moet er niet voor terugdeinzen, om dat ook zelf, luide, met eigen mond te doen: immers, door de opdragt zelve, heeft hij dat reeds in zijn hart gedaan; waaruit volgt, dat hij, *in foro conscientiae*, den Eed niet mag opdragen over de waarheid of onwaarheid eener daadzaak, welke hij zelf niet kan bezweeren; — want, kan hij dat niet doen, dan mogt hij dezelve ook *ab initio* niet ontkennen, of als waar stellen; — eindelijk, op den geweigerden, afgelegden of teruggewezen Eed, moet een onherroepelijk, voor geen middel van hooger beroep meer vatbaar, vonnis volgen; want één van beide; of er is, door weigering, bekentenis van onregt; of Gods Eed is tusschen beide gekomen: aan den Heere is de zaak opgedragen geweest; de beslissing is naar Zijnen wil aldus uitgevallen; de menschelijke geregtigheid, die zich éénmaal ontoereikende heeft verklaard, legge nu ook verder de hand op den mond, en de Eed hebbe in waarheid een einde aan alle tegenspraak gemaakt!

En daar nu de Suppletoire Eed, niet in zijn wezen,

---

gen: in het tweede, kan zij het niet doen; maar moet dan ook billijkerwijze in het ongelijk worden gesteld. — De Decisoire Eed kan, alleen *ratione eventûs*, eene *species transactionis* genaamd worden, omdat hij, wat de onherroepelijkheid betreft van de daarop gevolgde beslissing, met eene transactie gelijk staat: ook wordt hij eigenlijk alleen in dien zin door de Romeinsche Regtsgeleerden met eene transactie, of ook met de *res judicata* vergeleken.

maar alleen door zijne wijze en voorwaarden van opdragt, van den Decisoiren Eed verschilt, zoo moeten ook zijne gevolgen, ten opzigte dezer onherroepelijkheid, volkomen dezelfde zijn. Te regt hebben daarom de Fransche en Nederlandsche Wetgevers het bewijs der valschheid van den afgelegden Eed verboden: (Code Napoleon, art. 1363; Burgerlijk Wetboek, art. 1973) en mogt er ook al, uit de plaatsing dezer artikelen en derzelver wijze van redactie, eenige twijfel ontstaan, of dezelve wel toepasselijk zijn op den Suppletoiren Eed, dan moet die twijfel wijken voor de bedenking, dat de *ratio legis* in beide gevallen dezelfde moet zijn, namelijk de volstrekte onherroepelijkheid van het vonnis, uit hoofde van de *religio sacramenti*, de heiligheid van het door den Eed uitdrukkelijk geprovoceerde oordeel Gods. Indien ik vroeger het tegendeel heb geleerd (1); indien

---

(1) Aangeh. Verhandeling 1ste gedeelte bl. 40 en volg. Göschel, welke mij voorkomt, dit karakter van den Geregtelijken Eed niet genoeg voor oogen te hebben gehouden, meent, dat Jure Romano, de meineed de op den Eed gevallene beslissing rescindeert, en wel met *restitutio in integrum* en schadeloosstelling; ja dat zelfs de transactie, welke tot grond zoude liggen van den Decisoiren Eed, — die *restitutio* niet zoude kunnen uitsluiten, omdat, even als *ex capite doli* tegen de transactie zelve, zoo ook *ex capite perjurii*, tegen de gevolgen des Eeds, restitutie of schadeloosstelling moet gegeven worden.

Maar de transactie ligt *niet* tot grond van den Decisoiren Eed; hij wordt slechts, *quoad effectum*, met eene transactie gelijk gesteld: de redenering, dat de *actio* of

ik zelfs ten opzigte van den Suppletoiren Eed veel verder ben gegaan, dan het Romeinsche regt, hetwelk alleen eene *retractatio* van de door denzelven

---

exceptio doli tegen de transactie toegelaten zijnde, ook tegen den Decisoiren Eed moet gelden, gaat dus niet op. En daarom wordt in de L. 21. D. de Dolo malo uitdrukkelijk geleerd, dat er geen *actio de dolo* gegeven wordt tegen den Decisoiren Eed, *si postea perjurium fuerit adprobatum.* Waarom? » Stari enim *religioni* de» bet." — Göschel redeneert verder dus: dat de Eed wel een einde moet maken aan alle twist, onverschillig, of hij door de partij zelve, of door den Regter opgedragen zij; maar dat hij dit ook slechts doen kan, wanneer hij wezenlijk *Eed*, en geen *meineed* is: zoodat hij, wanneer hij nu meineed is, zijne werking als Eed moet missen. — Göschel voert dit aan, om de Pruissische Wetgeving te berispen, welke het onderscheid heeft afgeschaft tusschen Decisoiren en Suppletoiren Eed, maar daarentegen eene nieuwe distinctie heeft gemaakt tusschen het *jusjurandum veritatis* en *ignorantiae:* alleen tegen het laatste geeft zij restitutie (Allg. Gerechtsordnung für die Preuss. Staten, Th. I. Tit. XVI. § 24).

Maar ik moet opmerken, dat, ook bij deze redenering, aan den aard van den Geregtelijken Eed geen volle regt wordt gedaan. Zijn eigenaardig karakter is, dat hij alle verder onderzoek naar de waarheid door menschelijke bewijsmiddelen *afsnijdt*, door de beslissing geloovig aan God over te laten: dáárop kan en mag niet worden teruggekomen.

Ik spreek hier echter alleen van de gevolgen van den Geregtelijken Eed tusschen de partijen *in foro Civili*. het is eene geheel andere vraag, of *in foro Criminali* de meineed niet, ook in cas van Geregtelijken Eed, behoort vervolgd en gestraft te worden.

besliste zaak toeliet: « si quis nova instrumenta se « invenisse dicat, quibus nunc solis usurus sit." (L. 31. D. de Jurejur.): — dan is dit toe te schrijven aan het dwaalbegrip, hetwelk, bij de miskenning van die *religio* juramenti, ook de oorzaak is geweest van deze Romeinsche regtsbepaling; namelijk, dat de onherroepelijkheid van het op den Eed gevolgde gewijsde zijnen grond alleen vindt, in de bij den Decisoiren Eed gepraesumeerde transactie; van dit standpunt uitgaande, was het consequent, die retractatie, bij den Suppletoiren Eed, alwaar dat denkbeeld van transactie geheel wegvalt, onvoorwaardelijk toe te laten, ook zonder *nova instrumenta.* Maar dit is niet het ware standpunt; het vonnis, beide op den Decisoiren en Suppletoiren Eed gewezen, moet evenzeer onherroepelijk zijn, omdat door den mensch niet herroepen mag worden, hetgeen God gewild heeft, dat aldus en niet anders zoude worden beslist.

Ons bestek gedoogt niet, dat wij hier in eene ontwikkeling treden van de gevolgen, die uit het essentieel karakter van den Geregtelijken Eed, als een beroep op God als Alwetend Getuige niet alleen, maar ook als Hoogsten Regter, moeten voortvloeijen, ter beslissing van onderscheidene Regtsvragen, welke zich bij dit onderwerp voordoen: misschien zouden wij, uit dit beginsel uitgaande, hetwelk wij thans met volle overtuiging voor het éénige ware houden, omtrent sommige derzelve tot andere uitkomsten geleid

worden, dan die, tot welke wij vroeger, bij de behandeling van dit onderwerp uit een louter juridisch oogpunt, geraakt zijn. Ik kan niet anders doen, dan al hetgeen in dien arbeid strijdig mogt bevonden worden met dit beginsel, te retracteren en daartegen ernstig te waarschuwen. — Gaan wij thans over tot de beschouwing eener andere moeijelijkheid, die uit het gewoon begrip van den Geregtelijken Eed, niet zoo zeer *in foro exteriori*, als wel *conscientiae* ontstaat, maar hare oplossing vindt in het ware Eedsbegrip; hetgeen ons tevens aanleiding zal geven, om nog nader aan te toonen, dat dit alleen het ware begrip van den Geregtelijken Eed *kan* zijn.

Ik bedoel een *casus conscientiae*, die zich meestal bij de opdragt van den Decisoiren Eed moet opdoen.

Wanneer zal men dien Eed op mogen dragen? Als men *zeker* is van zijne zaak? Als men in gemoede overtuigd is van de waarheid der daadzaak, waarop men zijn regt grondt, en die wordt tegengesproken, omdat men zelf aan die daadzaak heeft deel genomen, haar met eigen oogen gezien, met eigene ooren gehoord? Of als men, langs denzelfden weg, in gemoede overtuigd is van de onwaarheid der daadzaak, waarop een ander zijn regt grondt, en die men tegenspreekt?

Maar dan is men däárdoor ook gemoedelijk overtuigd en zeker, dat de tegenpartij, wanneer zij, op mijne opdragt, de onwaarheid der door mij, of de waarheid der door haar gestelde daadzaak bezweert, eenen valschen Eed zal zweeren. En dan rijst de vraag van zelve op: mag ik dan van mijnen

naasten eenen Eed vergen, welken ik weet, dat hij zonder Godslastering niet kan afleggen? Mag ik hem in verzoeking brengen om zijne ziel met zulk eene zware zonde te belasten? Ja wat meer is, mag ik mij zelven zwaar bezondigen, door aan zulk eenen Eed, dien ik weet valsch te zijn, *deel te nemen?*

Deze bedenking is zoo gewigtig, dat het Canonisch regt, en op deszelfs gezag ook de groote Thomas Aquinas (1) geleerd heeft, dat, wie in zijne eigene zaak eenen Eed opdraagt, buiten twijfel zondigt, wanneer hij de waarheid of onwaarheid van de te bezweeren daadzaak *weet*, en dus één van beide, of een onnoodigen, of een valschen Eed laat zweeren, terwijl alléén hij, die daarover in twijfel is, zonder zonde eenen Eed kan vorderen, *ad majorem certitudinem.*

Deze leer is gegrond op het gevoelen van Augustinus in *Canon. Qui exigit juramentum*, *Causa* 22: alwaar hij zegt (in sermone de perjuriis): « Qui exi-« git juramentum, multum interest si nescit illud fal-« sum juramentum, an scit. Si enim nescit, et ideo « dicit: jura mihi; ut fides ei fiat, non est peccatum: « tamen humana tentatio est. Si autem scit eum fecis-« se, novit fecisse, vidit fecisse, et cogit jurare, *ho-*

(1) In *Summâ Theologiae tripartitâ*; van welk uitmuntend, en volgens Göschel thans te veel miskend overblijfsel der Scholastieke Godgeleerdheid, hij in zijn werk over den Eed, een allerbelangrijkst, en, met opzigt tot de Eedsleer, zeer uitvoerig verslag geeft. — Ik ben niet in de gelegenheid geweest om het werk zelf te raadplegen.

« *micida* est. Ille enim suo se perjurio perimit: sed « iste manum interficientis et impressit, et pres« sit (1)."

Eene krachtige verklaring, en die gewis voor het aldus opdragen van den Decisoiren Eed zoude moeten doen terugdeinzen.

Maar hier staat nu tegen over, dat, zoo men denzelven alléén zal mogen opdragen, wanneer men in twijfel is over de waarheid zijner daadzaak, of over de onwaarheid van die zijner tegenpartij, aangezien men hem, volgens deze leer, niet mag opdragen, noch wanneer men zeker is van de waarheid zijner daadzaak, om zijnen naasten niet te verzoeken tot valsch zweeren, noch wanneer men zeker is van de waarheid der door hem aangevoerde daadzaak, om hem niet te verzoeken tot onnoodig zweeren, hetgeen misbruiken is van Gods naam; de gevallen dan uiterst zeldzaam zullen zijn, waarin men van dit middel tot handhaving van zijn regt gebruik zal kunnen maken. — Want men zal dat dan niet anders kunnen doen, dan wanneer men van het door zijne tegen-

(1) Verg. *Canon. Ille qui hominem*, *Causa* 22. alwaar Augustinus zegt: » Ille qui hominem provocat ad jurationem, et » scit eum falsum esse juraturum, vincit homicidam: quia » homicida corpus occisurus est, ille animam, immo duas » animas, et ejus quem jurare provocaverit, et suam. Scis » verum esse quod dicis, et falsum esse quod ille dicit, et » jurare compellis? Ecce jurat, ecce pejerat, ecce perit. » Tu quid invenisti? Immo et tu periisti, qui de illius » morte te satiare voluisti."

partij gestelde feit, geene persoonlijke kennis draagt, en zij voor dat feit eenig bewijs, dat is eenig wettig bewijs, heeft aangevoerd, al waren het ook slechts zoodanige vermoedens welke in regten voor bewijs kunnen gelden. Immers, wanneer men zelf aan de waarheid twijfelt eener daadzaak, welke men van zijne zijde stellen wil tot staving van zijn regt, dan is het, althans *in foro conscientiae*, volstrekt ongeoorloofd zulk eene daadzaak te stellen en vol te houden, *als waar:* want dat is leugen. En wanneer de tegenpartij voor hare daadzaak, waarvan men de waarheid betwijfelt, volstrekt geen enkel wettig bewijs aanvoert, dan heeft men den Eed niet noodig; want, *actore non probante*, *absolvitur reus*, ook zonder Eed. Alleen het gestelde geval blijft dus overig, dat men geene persoonlijke kennis, dat is *zekerheid*, heeft van de onwaarheid van de door zijne tegenpartij gestelde daadzaak; (want had men die, dan zoude men den Eed, volgens de leer van Augustinus, niet mogen opdragen, *propter perjurii metum*;) — en toch de waarheid dier daadzaak betwijfelt, ofschoon de tegenpartij daarvoor een wettig bewijs aanvoert. Maar is zulk een scepticismus, zonder genoegzamen grond, tegen een wettig bewijs aan, alleen, omdat men twijfelt, *in foro conscientiae* geoorloofd? Is dat goede trouw? Is het bovenal niet roekeloos, zijn regt, van welks deugdelijkheid men zelf zoo weinig zekerheid heeft, aan God den Regtvaardigen Regter op te dragen?

Daarenboven, door de leer van Augustinus, vervalt het regt van relatie van den Eed geheel. Want die

relatie is alleen geoorloofd, wanneer de daad, omtrent welke de Eed wordt opgedragen, de daad is van beide partijen, (Burgerlijk Wetboek art. 1970); dus wanneer hij, die den Eed heeft opgedragen, door eigen deelneming, of waarneming, zoo wèl met die daad bekend is, dat hij geacht moet worden, zijn beweerde omtrent dezelve te kunnen bezweeren. Maar dan wist hij wederom a priori zeker, dat zijne tegenpartij, den Eed daarvoor aannemende, eenen valschen Eed zoude zweeren, en dan mogt hij, volgens de leer van Augustinus, den Eed niet opdragen.

Men zegge niet, dat de moeijelijkheid kan worden opgelost, door te leeren, dat hij, die zeker weet dat zijne tegenpartij, den opgedragen Eed aannemende, eenen valschen Eed doen zal, in cas van aanneming, dien Eed kan remitteren. Want voor God is de misdaad van den valschen Eed, ook door de enkele aanneming, reeds in het hart, gepleegd; God ziet op het hart, niet op de uitwendige daad (1). En gaat

---

(1) » Qui pejerare paratus est, antequam juret, jam perjurus » esse videtur: quia Deus non ex operibus judicat, sed ex » cogitationibus, et ex corde." Canon *Qui pejerare*, *Causa* 22.

Dit zag zelfs het natuurlijk licht der Heidenen wel in, zoo als blijkt uit de treffende geschiedenis van Glaucus bij Herodotus, VI, 86. Glaucus was voornemens eenen ontkennenden Eed te zweeren, welken hij niet goed doen konde. Maar eerst raadpleegde hij het Pythische Orakel te Delphi, hetwelk het hem, onder zware strafbedreiging, verbood. Merkwaardig is het slot der geschiedenis, hetwelk dan volgt. *Ταῦτα ἀκούσας ὁ Γλαῦκος συγγνώμην τὸν θεὸν παρῃτέετο αὐτῷ ἴσχειν τῶν ῥηθέντων· ἡ δέ Πυθίη*

gaat de leer van Augustinus door, dan zal de Christen, die zijn naasten wil liefhebben, hem zeker ook geen steen des aanstoots willen zijn, om reeds door de *aanneming* dezen meineed des harten te plegen.

Ongaarne hebben wij ons in deze eenigzins duistere casuistiek gewikkeld, welke echter noodig was, om aan te toonen, dat het gewone, ook het gewone *Christelijke* Eedsbegrip, hetwelk in den Geregtelijken Eed alleen de hoogste bevestiging ziet eener betwijfelde waarheid, om den twijfel bij alle belanghebbenden weg te nemen, niet adaequaat is, aangezien daardoor de Eed, bepaaldelijk de Decisoire, alleen zoude kunnen worden opgedragen, wanneer de partij, die denzelven vergt, omtrent die waarheid *in twijfel* is; eene restrictie, waardoor het gebruik van dien Eed binnen al te enge grenzen beperkt zoude worden. Maar het *regte*, volledige begrip van den Geregtelijken Eed verschaft ons, indien ik mij niet bedrieg, eene bevredigende oplossing dezer zwarigheid. Alles wat wij in het algemeen omtrent de kracht tot bevestiging van den Eed in het midden hebben gebragt, blijft volkomen waar, ook omtrent den Geregtelijken Eed. Regt gezworen wordende, in waarheid, regt en geregtigheid, in de gemeenschap des geloofs, zoo bij hem die zweert als bij dengenen aan welken gezworen wordt, neemt hij werkelijk allen twijfel weg, ook omtrent de objectieve waarheid der

---

ἔφη, τὸ πειρηθῆναι τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ ποιῆσαι, ἶσον δύνασθαι. (Maar de Godspraak antwoordde, dat het even groot kwaad was, den meineed voor God voor te nemen, als denzelven te volvoeren).

daadzaak, die er het onderwerp van uitmaakt. Maar hij wordt niet altijd regt gezworen. En daarom komt bij elken, maar bijzonder bij den Geregtelijken Eed, nog deze gewigtige, alles afdoende eigenschap, dat de zaak daarbij volstrekt en onvoorwaardelijk, aan Gods regtvaardig oordeel wordt opgedragen; en dat zulks niet door den mensch willekeurig, uit hem zelven, *in vago* als het ware gedaan wordt, maar op Gods Woord, op Zijn uitdrukkelijk bevel, en, omdat Hij het gezegd heeft, ook in het vaste vertrouwen, dat Hij, ook in de voor menschelijke wijsheid niet te beslechten twistvraag, te zijner tijd, de geregtigheid van den opregten zal doen voorkomen als het licht, en zijn regt, als den middag (1). Door deze bedenking worden de angstige gemoedsbezwaren der Eeds-leer van Augustinus opgeheven. Want die den Geregtelijken Eed alzoo geloovig opdraagt, doet het, niet uit hemzelven, uit wraakzucht, of om zijnen naasten eenen strik te spannen, maar op Gods woord; en dat is hem genoeg. Dat brengt mede, dat hij vastelijk overtuigd is, dat, hoe de zaak ook moge uitvallen, de uitkomst alléén Gods wil zal zijn. God is magtig, om den schrik voor de zonde des meineeds aan het hart van zijne tegenpartij te zegenen, en hem nog in tijds te doen terugtreden, en op deze wijze uitkomst te schenken. Mogt hij in zijn boos opzet, door zijne schuld volharden; God is barmhartig en genadig, langmoedig en groot van weldadigheid en waarheid, die de waarheid aan vele

(1) Ps. XXXVII: 6.

duizenden bewaart, die de ongeregtigheid en overtreding, en zonde vergeeft (1): ook de zonde van den valschen Eed, aan de zijnen, welken Hij in Christus gekend heeft, wiens bloed reinigt van alle zonden. Petrus, toen hij zijnen Heer verloochende, begon *hemzelven te vervloeken en te zweeren:* « *Ik* « *ken dezen mensch niet*, *dien gij zegt* (2)." Maar de Heer had voor hem gebeden, dat zijn geloof niet zoude ophouden. En daarom ging hij van daar en weende bitterlijk: en hij had veel lief, omdat hem veel vergeven was. En zoo kan ook, door Gods genade, voor elken zondaar, die den opgedragen Geregtelijken Eed valschelijk gezworen heeft, zijn meineed zelf het middel wezen om hem tot erkentenis zijner zonde, tot bitterlijk weenen, en tot bekeering te brengen. In elk geval, indien de opgedragen Eed valschelijk wordt aangenomen en gezworen, dan is de schuld der verleiding niet bij hem, welke dien Eed geloovig, op Gods woord heeft opgedragen, en bijwoont, biddende, dat den ongelukkigen zondaar zijne misdaad moge vergeven worden: dat de tuchtigende roede Gods hem hier op aarde niet gespaard moge worden, — om hem te bekeeren (3); maar bij hem, die door zijne schuld de verzoeking van den Duivel en van zijn eigen boos hart niet heeft wederstaan. Niet hij, die den Eed alzoo heeft opgedragen, is de moordenaar zijner zie-

(1) Exod. XXXIV. 6, 7. (2) Mark. XIV: 71.

(3) » Maak hunne aangezigten vol schande, *opdat ze*, *o Hee-* » *re*, *uwen naam* zoeken!" Ps. LXXXIII: 17.

le: maar hij zelf, die de begeerte heeft willen doen zijnes vaders den Duivel, die een menschenmoorder was van den beginne (1): doch wiens kop het beloofde Zaad der vrouwe heeft vertreden voor allen, welke Zijn Vader Hem gegeven heeft, al hadden zij ook, door de ingevingen van den boozen, eenen valschen Eed gezworen (2).

En deze bedenking geeft ons eene geschikte aanleiding, om in het voorbijgaan over twee zwarigheden te spreken, die zich in het algemeen tegen den Eed, en in het bijzonder tegen onze Eeds-leer schijnen op te doen. Is dat geene gevaarlijke leer, zal men ligt vragen, die den mensch bij den Eed méér wijst op het regt geloof aan eenen in Christus verzoenden God, tot wien wij door dat geloof de vrijmoedigheid en den toegang met vertrouwen, ook in

---

(1) Joh. VIII: 44. » Die de zonde doet is uit den Duivel." 1 Joh. III: 8.

(2) In den Canon, *Hoc videtur docere*, *Causa* 22. (25. cap. 8), handelt Augustinus over Levit. V: 1. » Hoc videtur do- » cere, peccare hominem, quo audiente *jurat aliquis* » *falsum*, et scit eum falsum jurare et tacet." (Onze vertaling zegt *eene stemme des vloeks*, en de kantteekening, *der lastering tegen God*, waartoe ook zeker een valsche Eed behoort). Hieruit trekt de bijgevoegde Glosse dit besluit: » Si ergo iste, ut supra dictum est, qui audit fal- » sum jurare, et tacet, delinquit; multo magis ille reus » qui ad jurandum aliquem compellit."

Maar de vraag is, of iemand die den Decisoiren Eed opdraagt, den anderen *dwingt* om te zweeren?

Naar ons oordeel volstrekt niet.

den Eed hebben, dan op den schrik voor den toorn Gods, die zekerlijk niet ongestraft zal laten dengenen die Zijnen naam ijdelijk gebruikt? Loopt men geen gevaar van dien schrik te ontzenuwen, van zijne waarschuwende kracht te berooven, wanneer men dengenen, die zweeren zal, ook den meineed doet inzien als eene zonde, waarvoor in het bloed van Christus vergeving is bij God?

Wij antwoorden, dat deze bedenking niet in het bijzonder tegen de ware Eeds-leer, maar in het algemeen, tegen de ware Evangelieleer is gerigt. Zij is eigenlijk niets anders dan de eeuwige tegenwerping des ongeloofs tegen de leer der genade. Zullen wij in de zonde blijven, opdat de genade te meerder worde? Maakt deze leer geene Goddelooze en zorgelooze menschen? Neen, antwoordt Paulus, dat zij verre! Wij die der zonde gestorven zijn, hoe zullen wij der zonde nog leven? Hij, die door een opregt geloof Christus is ingeplant, en in dat geloof eenen Eed zweert, kan uit zwakheid wel in grove zonden, ja ook in de zonde van den valschen Eed vallen; het voorbeeld van Petrus leert het ons: maar hij kan het niet doen, *omdat* er vergeving is voor de zonde des meineeds: — deed hij het, dan kende hij gewis de leer der genade nog niet; dan was hij nog dood in zijne zonde, en als zoodanig zoude *en* zijn Eed, *en* ook zijne waarheid onder Eede gesproken, eene zonde, een gruwel zijn voor God. Daarom moet het geloof, het beginsel zijn van alle vermaning tot goede werken, ook tot het regte Eedzweeren, wijl alles wat niet uit het geloof geschiedt,

zonde is, ook het, uit schrik voor Gods straffe, onder Eede spreken der waarheid; wijl, waar opregt geloof is, het wijzen op Gods ontferming over zijne kinderen, ook die Hem zwaar beleedigen, gelijk zij dagelijks doen, geene gevaarlijke leer is.

En hier rijst de tweede zwarigheid op, die meer in het algemeen tegen den geheelen Eed, als middel tot bevestiging gerigt is. Indien de ondervinding leert, dat ook onder Eede dikwijls onwaarheid gesproken; — dat de met Eede gedane belofte gedurig geschonden wordt; — dat zelfs de geloovige Christelijke Eed, naar ons zeggen, geen volstrekt zekere waarborg is tegen meineed: waar blijft dan die vaste grond, dien de Eed ons moet verschaffen tegen menschelijke ontrouw, dat krachtig geneesmiddel, hetwelk hij ons moest leveren tegen het alles omverwerpend *scepticismus* omtrent menschelijke geloofwaardigheid? Indien ook bij den Eed ontrouw en leugen nog mogelijk blijft, waarom dan niet liever den Eed geheel afgeschaft, en onze naasten eenvoudig op zijn woord geloofd?

De wijsheid des menschen heeft zich op deze vraag geen bevredigend antwoord weten te geven, en daarom heeft zij het behouden van den Eed, als een, wegens de nog niet algemeen genoeg doorgedrongene verlichting, noodzakelijk overblijfsel van oude bijgeloovigheid voorgedragen; evenwel met uitzigt op eenen tijd, wanneer het menschdom, langs den kronkelweg eener steeds voortgaande volmaking, tot het punt zal aangekomen zijn, alwaar het denzelven niet meer noodig zal hebben. Trouwens, zij kan, met hare eigen

gevormde Eedsbegrippen tot geen ander besluit komen, gelijk wij hopen naderhand te zullen aantoonen.

Wij voor ons, die den Eed niet kunnen beschouwen als een middel, om het bedorvene, geveinsde, leugenachtige menschenhart rein, opregt en waarheidslievend te *maken*, maar als eene plegtige verwijzing *op*, en toeeigening *van* het éénige middel, hetwelk in dat hart waarheid kan werken, namelijk Gods genade en Geest, door het geloof in Zijnen Zoon: wij antwoorden, dat alléén van den geloovigen Eed zegen tot bevestiging te verwachten is, dat het geloof niet aller is, en dat het daarom niet te ontkennen valt, dat de Eed op verre na niet alle leugen en ontrouw uitsluit. Maar dat is evenmin een bezwaar tegen den Eed zelven, eene reden om den Eed af te schaffen, als het een bezwaar tegen het gebed zoude zijn, dat niet iedereen die bidt, verhoord wordt: « Want die mensch die twijfelt, die « niet in het geloof begeert, meene niet dat hij iets « ontvangen zal van den Heere (1)." Zullen wij daarom het gebed afschaffen, en niet meer bidden? Neen: maar wij zullen leeren, en verkondigen, en vermanen, dat men *geloovig* bidde, steunende op Gods belofte, dat die bidt, dien zal gegeven worden. En zóó zullen wij ook leeren en vermanen, dat men *geloovig* zweere, geloovig den Eed opdrage, en aanhoore; en zóó zal de Eed zijn doel bereiken, de waarheid des harten met den mond doen

---

(1) Jac. I: 6, 7.

spreken, en het hart bevestigen, door het vertrouwen op Hem, die getrouw blijft, al zijn wij ook ongetrouw; die hemzelven niet kan verloochenen; — een vertrouwen dat getroost in Zijnen wil kan berusten, ook wanneer een Petrus, wien niet vleesch en bloed, maar zijn Vader in den Hemel de Waarheid had geopenbaard, door Zijne toelating, dien Heer verloochent, en onder Eede een leugen spreekt.

Intusschen blijft het eene treurige, eene droevige, maar des niet te min onmiskenbare daadzaak, dat ook de Eed, zoo lang niet elke Eed een ware, Christelijke Eed is, de leugen niet volstrekt uitsluit; ja, dat zelfs de Eed van den Christen, zoo lang hij het geloof in een aarden vat blijft dragen, omtrent de objectieve waarheid van het feit, hetwelk het onderwerp van den Assertoiren Eed uitmaakt, geene *volstrekte* zekerheid kan verschaffen: dáárom dat, gelijk wij niet te dikwijls kunnen herhalen, de naar buiten bevestigende kracht van den Eed bovenal gelegen is in het geloof aan God en zijne Belofte. En daar nu de geloovige wel Gods woord heeft, dat, wat er ook gebeure, alle dingen zullen medewerken ten goede dengenen die Hem liefhebben, maar niet zijne Belofte, dat Hij hemzelven, of zijnen naasten, voor *alle* zonde uit zwakheid, en bij den Eed, voor meineed, of ook voor vergissing en zinsbedrog zal bewaren: zoo blijft het waar, dat, waar hij geroepen is, om naar de waarheid eener beweer-

de daadzaak onderzoek te doen, ook eene beëedigde verklaring hem niet allen twijfel omtrent die objectieve waarheid kan ontnemen.

Het is met deze gewigtige opmerking, dat wij overgaan tot het onderzoek der kracht van den Getuigen-Eed; een hoogst moeijelijk onderwerp, doch bij welks behandeling wij hoopen, dat die bemerking ons, door Gods hulp, het regte spoor zal doen vinden.

Het op te lossen vraagstuk is dit: — Indien de Eed, naar zijn waar begrip, eene zoo groote kracht tot bevestiging, tot bestrijding van den twijfel omtrent onzes naasten geloofwaardigheid bezit, dat hij een einde moet maken aan alle tegenspraak; hoe zal dan dat Eedsbegrip overeen kunnen worden gebragt met de regtsleer, die door de beëedigde verklaring van éénen getuige, de zaak niet alleen niet als afgedaan beschouwt, maar aan die verklaring, op zich zelve staande, in het geheel geene kracht tot bewijs toekent? En zoo wij daarentegen die regtsleer als in den aard der zaak gegrond en noodzakelijk erkennen, waar blijft dan al hetgeen wij omtrent de kracht van den Eed in het midden hebben gebragt?

Eer wij dit dreigende dilemma nader onder de oogen zien, moeten wij opmerken, dat de Getuigen-Eed, hetzij dan in promissoiren, of assertoiren vorm, historisch, de jongste is. De oudste Eed, waarvan de geschiedenis gewaagt, die van Abraham (1), is een zuiverings Eed: de mensch, door zijnen naasten van ontrouw, van onwaarheid verdacht

(1) Gen. XIV: 22.

gehouden, de onregtvaardigheid dier beschuldiging in dit bijzonder geval niet kunnende bewijzen, omdat hij zijn hart voor zijnen naasten niet kan open leggen, opdat hij er in leze, beroept zich op zijnen getuige, zijnen helper die in den Hemel is, en weet wat in zijn hart omgaat. Daaraan sluit zich van zelfs het denkbeeld van den Eed tot bevestiging der beloofde trouw, den Verbonds Eed, gelijk de Eed Gods alléén tusschen beide treedt, om de onveranderlijkheid zijns raads, zoowel in zijne Beloften als Zijne bedreigingen, te bewijzen. Ook bij de ongewijde Schrijvers, is dit de historische aanvang van den Eed: bij Homerus wordt altijd tot zuivering, of tot bevestiging eener gedane belofte, of bedreiging gezworen. Eerst later, wanneer de maatschappelijke instellingen tot eenige vastheid komen, en de vormen der regtspleging tusschen den man en zijnen naasten geregeld worden, verschijnt de Eed in het Forum; niet echter als een *accessorium*, dat bij verklaringen van getuigen behoort, om dezelve geloofwaardig te maken, maar als een middel, hetwelk, hetzij alleen in twijfelachtige gevallen, hetzij door misbruik ook buiten die voorwaarde, de twistzaak moet beslechten.

Van het gebruik van den Eed, als *noodzakelijke* voorwaarde van geloofwaardigheid van Getuigen-verklaringen, in burgerlijke of in strafzaken, vind ik in het Oude Testament geene sporen (1): integen-

---

(1) Göschel (bl. 312. in nota) neemt, op het gezag van Michaëlis Mos. R. Th. VI. § 299. aan, dat de Getuigen

deel het komt mij voor, dat er zwaarwigtige gronden kunnen worden aangevoerd voor de stelling, dat naar Gods wet de Getuigen-Eed niet was voorgeschreven. Het Oud-Testamentische Eedsbegrip is zoo naauw verbonden aan het denkbeeld van den God Israëls, die in Zijn Heiligdom, als Hoogste Regter, Koning en Wetgever, woont in het midden zijns volks, en zich aan hetzelve onmiddellijk door zijne Godspraak openbaart, dat men zich op het standpunt plaatsende van den geloovigen Israëliet, gevoelen

---

reeds naar Mozaïsch regt beëedigd werden. Maar het gezag van Michaëlis is in 't algemeen op verre na niet altijd onvoorwaardelijk aan te nemen. — In specie rust zijn gevoelen alléén op eene uitlegging van Levit. V: 1. welke die plaats volstrekt niet schijnt te dulden. Hij vat dezelve op (D. IV. § 256) » van den valschen Eed van » eenen getuige, niet waardoor een onschuldige bezwaard » werd, maar wanneer men, hetgeen men tegen eenen » misdadigen wist, niet verklaarde, of, gelijk Mozes het » noemt: *Wanneer men de stem der bezweering hoorde*, » (want hij die eenen Eed deed, sprak dien zelf niet uit, » maar dezelve werd hem voorgezegd, en hij dus bezworen) *getuige was*, *hetgeen getuigd moest worden zelf* » *gezien had*, *of op eene andere wijze wist*, *en de waar-* » *heid evenwel niet te kennen gaf*." — Dat deze vertaling willekeurig en onjuist is, blijkt reeds daaruit, dat een getuige die *gezworen had*, al ware het ook bij adjuratie, niet zoude kunnen gezegd worden alleen de stem der bezweering *gehoord* te hebben. De Eed bestond toch niet in het *aanhooren* der Eeds-formuul, maar in het uitspreken van het *Amen!* daarop. — De gronden, welke Michaëlis § 257. aanvoert tegen de gewone opvatting van Levit. V. 1. zijn alleronbeduidendst.

moet, dat voor hem een Eedsberoep tot de Hoogste vierschaar van Zijnen God, in elk geval, hetzij dan in Assertoiren of Promissoiren vorm, een *tot hiertoe en niet verder!* was. Wanneer Paulus spreekt van den Eed, als onder de menschen een einde makende aan alle tegenspraak, dan stelt hij dit, als een bij de Hebreën, naar de Wet van Mozes, ontegenzeggelijk regtsbeginsel, hetwelk niet zoo onvoorwaardelijk door hem op den voorgrond konde gesteld worden, indien het alleen omtrent den Decisoiren Eed waarheid had bevat; indien de wet van Mozes, door te bepalen, dat niet maar een éénig getuige tegen eene ziel getuigen zoude, dat zij stierve (1), maar dat op den mond van twee, of op den mond van drie getuigen, de zaak bestaan zoude (2), daarmede in tegenspraak ware geweest. Wanneer de Wet van Mo-

(1) Num. XXXV: 30. Deut. XVII: 6.

(2) Deut. XIX: 15. » *Ἐπὶ στόματος*, op het *woord*, *gezegde*;" die uitdrukking alleen verwijdert reeds het denkbeeld eener beëedigde verklaring. Voorts schijnt uit deze imperatieve bepaling (*στήσεται πᾶν ῥῆμα.* Verg. Deut. XVII: 6. *ἐπὶ δυσὶ μάρτυσιν, ἢ ἐπὶ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθανεῖται*, Verg. Hebr. X: 28.) te volgen, dat de Regter, op de verklaring van twee of drie getuigên, de schuld voor bewezen *moest* houden: maar daarom moest de hand der getuigen het eerst op den veroordeelden wezen om hem te dooden: zoo wordt blijkbaar de verantwoordelijkheid van het vonnis, op hunne verklaring gewezen, op hen geschoven. Deut. XVII: 7. Dat zoude overtollig zijn geweest, indien die getuigen reeds éénmaal bij hunne verklaring die verantwoordelijkheid door den Eed op zich hadden genomen.

zes bepaalt (Exod. XXII: 8 en volg.), dat de Eed des Heeren tusschen beide zal komen, als het in bewaring gegevene stuk vee sterft, of weggedreven wordt, *dat het niemand ziet*, en de zaak dus voor geen getuigenbewijs vatbaar is, maar dat de zaak tot getuigen zal worden gebragt, indien het gewisselijk verscheurd is (vs. 12); dan ligt in deze tegenstelling klaarblijkelijk het bewijs opgesloten, dat, waar de daadzaak door getuigen bewezen konde worden, de Eed des Heeren niet te pas kwam. — In de boven aangehaalde plaats Deut. XIX. wordt in het 16de vers gehandeld over de straf van *valsch getuigenis :* maar dáár wordt die misdaad niet omschreven met het zoo verzwarend kenmerk van meineed, maar alleen gezegd: « Wanneer een *wrevelig* « getuige tegen iemand zal opstaan om eene afwijking « tegen hem te betuigen ...... en de Regters zullen « wel onderzoeken, en ziet de getuige is een valsch « getuige, hij heeft *valschheid* getuigd tegen zijnen « broeder." Indien die getuige onder Eede had moeten gehoord worden, zoude dan de naam van *wrevelig* (1) *getuige* in de wet Gods sterk genoeg zijn? Zoude van zijne misdaad alleen gesproken wor-

---

(1) *ἄδικος*. Verg. Prov. XIV: 5. » Een waarachtig getuige » zal niet *liegen*, maar een valsch getuige blaast *leuge-* » *nen*." Indien de Eed altijd met het getuigenis zamen ging, dan zoude hij meer doen dan liegen: de uitdrukking ware niet sterk genoeg voor zijne misdaad. Altijd wordt van valsch getuigenis gesproken alleen als van *bedrog*, *leugen*, niet als van *meineed*. Prov. XII: 17. Exod. XXIII. 1. Prov. XIX: 5, 9.

den als van eene valsche aantijging tegen zijnen broeder, niet als van lasterlijk misbruik van den naam van zijnen God? Zoude de straffe alleen dáárin bestaan hebben, dat hem moest worden gedaan, gelijk hij zijnen broeder dacht te doen (vers 19); en niet in elk geval in de doodstraf, welke onvoorwaardelijk was bedreigd tegen een iegelijk die den naam des Heeren gelasterd zoude hebben? (Levit. XXIV: 16).

Bij Mattheus XVIII: 16. wordt door den Zaligmaker het gebod der wet Deut. XIX: 15 aangehaald ter bevestiging van een voorschrift, waarbij aan eene *beëedigde* getuigenis in het geheel niet te denken valt. « Maar indien hij U niet hoort, zoo neemt nog « een of twee met U: *opdat in den mond van twee « of drie getuigen alle woord besta.*" Hier wordt de tegenwoordigheid van getuigen gevorderd, niet om onder Eede gehoord te worden, maar om de ernstige vermaning aan den in zonde gevallen broeder te constateren. Het gebruik van de Mozaïsche Wetsbepaling, bij eene gelegenheid alwaar geen Eed kan te pas komen, toont aan, dat naar den toen bekenden zin dier Wetsbepaling, alle verklaring, ook zonder Eed, door twee of drie getuigen afgelegd, moest bestaan, voor waarheid gehouden en erkend worden. In de toespeling, welke Paulus, 2 Kor. XIII: 1, op dit regtsbeginsel maakt, ligt evenzeer het bewijs hiervan opgesloten; — hij zoude anders, indien die twee of drie getuigen onder Eede stonden, zijne eenvoudige, nu driemaal aan de Korinthiers herhaalde bedreiging, dat hij tot gestrenge maatregelen zoude

moeten overgaan, daarmede niet gelijk hebben kunnen stellen. Hetzelfde, dat namelijk het enkel woord van twee of drie getuigen, naar de Mozaïsche Wet, ook zonder Eed waarachtig is (voor waarachtig moet worden gehouden, en den Regter bindt), moet men opmaken uit de woorden van den Zaligmaker bij Joh. VIII: 17. « En daar is ook in uwe wet « geschreven, dat het getuigenis van twee menschen « waarachtig is." De Heer beroept zich hier, gelijk meermalen, op de eigene wet van Mozes, waarachter de Pharizeën zich wilden verschansen, om hen van hardnekkig ongeloof te overtuigen. De redenering is blijkbaar deze: « Gij *moet* mij gelooven, « want uwe eigene wet wil, dat men gelooven zal « hetgeen twee getuigen zeggen: en hier zijn twee « getuigen." Het argument zoude van alle kracht beroofd zijn, indien de verklaring van twee getuigen, volgens die wet, niet verbindend was. En die verklaring was onbeëedigd. — Want hetgeen de Heere hier met de verklaring van twee getuigen, die geloofd *moet* worden, gelijk gesteld wil hebben, is juist zijn Eed. Hij zegt, dat zijn getuigenis, ofschoon alléén staande, echter alle geloof verdient, omdat Hij inderdaad niet alleen staat, maar dat Zijn Vader, op wien Hij zich beroept, met wien Hij één is, met Hem getuigt. Dat is juist hetgeen de geloofwerkende kracht van elken Eed, ook van den mensch, daarstelt; namelijk, dat hij zich beroept op het medegetuigenis van God, de levendige waarheid, die in Christus ook zijn Vader is, met wien hij door Christus vereenigd is, in wien hij, door Christus, is

en leeft. Waar dus een beëedigd getuigenis is, daar moet het met het getuigenis van twee menschen gelijk worden gesteld. In den Eed ligt het getuigenis van twee of drie opgesloten, dat naar de wet van Mozes waarachtig is. Men ziet dat de redenering van den Zaligmaker volstrekt rust op de gelijkstelling van Zijn beroep op Zijnen Vader, dat is van zijnen Eed, met de verklaring van twee getuigen, naar de Wet van Mozes: waaruit volgt, dat zoodanige verklaring naar de Wet van Mozes onbeëedigd was: want anders zoude de redeneering *a simili* volstrekt falen.

Voegen wij hier nog bij, dat, indien men het 9de gebod: « Gij zult geen valsch getuigenis spreken te« gen uwen naasten," ook te verstaan heeft, van het spreken der waarheid in het Gerigt, (gelijk dit gebod met regt in dien zin wordt uitgelegd in den Heidelbergschen Catechismus Vraag 112:) er eene onnoodige herhaling zoude wezen in de Tien Geboden, zoo men namelijk door valsch getuigenis in het Gerigt, onder de Mozaïsche Wet, eene beëedigde getuigenis verstaan moest: want dan zoude dit Gebod reeds vervat zijn in het *derde* gebod, hetwelk ook den meineed als het ergste misbruik van Gods naam verbiedt: — dat, zoo verre mij bekend is, geene voorbeelden van Geregtelijke Getuigen-verklaringen onder Eede in de Heilige Schrift voorkomen; en dat de Lijdens-geschiedenis bij Matth. XXVI: 61. Marc. XIV: 56, 57, (1) geene de minste aanleiding geeft, om aan beëedigde verklaringen te denken; — dan heb-

(1) Verg. Hand. VI: 13.

ben wij, naar mijne overtuiging, gronden genoeg, om het er voor te houden, dat de Mozaïsche Wetgeving, den Eed der Getuigen in regtzaken, niet als voorwaarde van hunne geloofbaarheid stelde.

Men moet hierbij ook niet uit het oog verliezen, dat het onvoorwaardelijk opleggen van den Eed aan allen die omtrent daadzaken, in regten, getuigenis zullen geven, een denkbeeld is, dat eigenlijk vreemd moet geacht worden te zijn aan de oorspronkelijke, bij alle oude volken gebruikelijke, en eerst door het nieuwe regt in Europa verdrongene vormen van regtspleging, zoowel in Burgerlijke als in Crimineele zaken. Deze scherpe onderscheiding zelve tusschen Burgerlijke en Crimineele regtsvordering, is een aan de oudheid vreemd denkbeeld. Het eerste, eenvoudigste, en daarom meest met de waarheid overeenkomstig denkbeeld van regtsbedeeling is, dat ieder, die van zijnen naasten onregt lijdt, van welken aard dan ook, bij den gestelden Regter, de Overheid, zijne klagte tegen hem inbrengt. Het is en blijft altijd eene twistzaak tusschen hem en zijnen naasten, waarbij de roeping des Regters zich geheel bepaalt tot het beslissen alleen der betwistte punten *facti* of *juris*: waarbij aan de uitvinding eener bij die twistzaak belang hebbende, tusschen beide tredende, en zich dáárom, als ware het hare zaak, met den aard en hoedanigheid van de bewijsmiddelen bemoeijende Maatschappij, in het geheel niet gedacht wordt. — Uit deze historisch onbetwistbare begrippen van regtspleging, volgt, om thans niet verder te gaan dan ons onderwerp vordert, dat het voorna-

melijk, en in de éérste plaats, de zaak der twistende partijen zelve, niet des Regters is, om eene tegen haar aangevoerde getuigenverklaring te betwijfelen, tegen te spreken, derzelver onwaarheid aan te toonen. Doen zij het niet, erkennen zij daardoor de waarheid van de verklaring, dan heeft de Regter er geen het minste belang bij, om in die kwestie van waarheid of onwaarheid dieper door te dringen, dan zij zelve doen: doen zij het — dan ontstaat er eene tegenspraak, een strijd, eene soort van ondergeschikte twist, tusschen de tegensprekende partij en den getuige (1); en dan eerst ontstaat ook, door de noodzakelijkheid, voor die tegensprekende partij, het denkbeeld, om aan dien getuige, die bij zijn beweerde blijft, den Eed op te dragen; waardoor dan die Getuigen-Eed, men lette hier wel op, eigenlijk van den Decisoiren Eed alleen verschilt *quoad effectum*, niet in zijnen aard en wezen; ook de getuigen Eed is, naar dit denkbeeld, een laatste redmiddel om een einde te maken aan de antilogie tusschen de partij en den getuige (2).

---

(1) Men vindt hiervan eene merkwaardige aanduiding in de meer aangehaalde plaats Deut. XIX: 16. » Wanneer een » wrevelig getuige tegen iemand zal opstaan, ... zoo » zullen die twee mannen, dewelke den twist hebben (namelijk hij tegen wien getuigd wordt en de getuige), staan » voor het aangezigt des Heeren."

(2) Het is merkwaardig, dat het Canonieke regt, aan welks invloed het algemeen gezag, dat de regel van Constantinus omtrent het niet zonder Eede hooren van getuigen verkregen heeft, voornamelijk is toe te schrijven, echter dit be-

Het is niet allerminst aan het verwarren van deze oude, oorspronkelijke, met onze hedendaagsche beginselen van regtsvordering, dat men de duisterheid moet toeschrijven, welke nog heerscht omtrent de vraag, of in het Attische en Oud-Romeinsche regt, alle getuigenverklaringen in judicio beëedigd *moesten* worden. Zoo veel is zeker, dat men daaromtrent geene stellige wetsbepalingen vindt (1). En wanneer men nu, zoo wel in het Attische als Romeinsche Forum, dan eens sporen van beëedigde getuigenissen, dan weder, en wel meestal, schriftelijke getuigenverklaringen aantreft, welke voorgelezen worden, en het denkbeeld van beëediging in judicio daardoor reeds uitsluiten: — dan is zulks eenvoudig hieraan toe te schrijven, dat er des aangaande geen vaste, aan den Regter tot rigtsnoer verstrekkende, regel bestond, maar dat de partij, welke met de verklaring van eenen getuige in judicio niet te vreden was, hetzij die getuige door haar zelve, of door de tegenpartij was geproduceerd, van denzelven den Eed konde vorderen. Eene eenigzints gezette beoefening

---

ginsel heeft erkend, door te bepalen, dat ook de Getuigen-Eed door de tegenpartij kwijtgescholden kan worden. Zie Capit. *Tuis Quaestionibus* X. *de Testibus.*

(1) De geheele Titel Digestorum *de Testibus* bevat geen enkel fragment, waaruit men tot de noodzakelijkheid van beëedigde getuigenverklaringen *in foro civili* kunne besluiten. Aan de andere zijde vindt men bij de Romeinsche Schrijvers menigvuldige bewijzen van getuigenissen onder Eede afgelegd. Zie b. v. Quintil. Inst. Orat. L. V, 7. § 32. Cic. pro Flacco, c. 5. pro Roscio Comoedo, c. 15.

der Oratores Attici, welke vroeger mijne voornaamste letterkundige verlustiging hebben uitgemaakt, stellen mij in staat om deze meening met eenig vertrouwen vooruit te zetten, omtrent welke ik niet twijfel, of zij zal, bij naauwkeurig onderzoek, door dezulken, die met deze kostbare overblijfselen der Oudheid grondig bekend zijn, ook worden gedeeld (1).

Doch wat hier ook van zijn moge; — zeker is het, dat de algemeene regtsregel, dat alle getuigen,

---

(1) Het is hier de plaats niet om over dit punt in eene litterarische discussie te treden. Evenwel meen ik met een woord te moeten wijzen op de zoo dikwijls bij Demosthenes voorkomende formuul: *ἢ μαρτυρεῖν, ἢ ἐξομνύσθαι ἀναγκάσω, ἢ κλητεύσω σε*. Zie Demosth. de F. L. p. 68. in Steph. I, p. 226. in Timoth. p. 302. in Callipp. p. 41. in Eubulid. p. 118. Tauchnitz. De bedreiging aan den getuige gedaan, dat hij gedwongen zoude worden, om, of zijn van hem gevorderd getuigenis te geven, of *te zweeren* dat hij van de zaak niets wist, het gevraagde getuigenis niet kon geven (*ἐξομνύσθαι*, *ejerare*), bewijst dat de getuige derhalve in den regel *niet* gehouden was te zweeren: anders kon dat alternatief niet te pas komen. — Verg. over den Eed van getuigen gevorderd, altijd door de producerende partij, Demosth. adv. Aphob. III. p. 243 et 244. in Aristocrat. p. 27. In Euergum, p. 270. De Corona p. 290 et 291. Tauchnitz, alwaar eerst eene onbeëedigde, daarna eene beëedigde getuigenverklaring, aan Demosthenes op zijn verzoek afgegeven, wordt overgelegd. De anecdoot van Xenocrates bij Valerius Max. II. 10, en bij Diogenes Laërt. L. IV, c. 2, § 4, waaruit het tegendeel mijner stelling schijnt te blijken, komt mij niet voor een afdoend gezag te hebben.

éér zij getuigenis afleggen, door den Eed verbonden moeten worden, eerst door Keizer Constantinus is ingevoerd in L. 9. C. de Testibus: van welken tijd ook, door eene zonderlinge tegenspraak, de regel *unus testis*, *nullus testis* dagteekent.

Ik zeg, door eene zonderlinge tegenspraak; want er lag buiten kijf eene tegenstrijdigheid in, te zeggen: — omdat de getuigen, buiten Eed, geen geloof verdienen, dáárom zal men altijd van hun den Eed vorderen; derhalve, zoude men zeggen, opdat zij geloof mogen verdienen; — en daarop niet deze natuurlijke conclusie te laten volgen: onder Eede zullen zij, op zijn minst genomen, geloof *kunnen* verdienen: maar integendeel: niettegenstaande zijnen Eed, zal een enkele getuige toch geen geloof mogen verdienen! Maar waarom dan de Eed van hem gevorderd?

Deze tegenstrijdigheid kan alléén hare verklaring hierin vinden, dat Constantinus onder den invloed stond van welgemeende, maar kwalijk begrepene, of weinig ontwikkelde Christelijke denkbeelden. Hij nam uit de Mozaïsche Wetgeving het gebod over, dat een éénig getuige tegen niemand zoude opstaan over eenige ongeregtigheid, (1); en voerde dat als eenen nieuwen, aan de vroegere *Jurisprudentie* onbekenden, *regel* van regtsvordering in; maar hij zag niet in, dat hij, zulks doende, het *geheele* gebod Gods moest overnemen, hetwelk wilde, dat op den mond van twee getuigen, of op den mond van drie

---

(1) Deut. XIX: 15.

getuigen, de zaak zoude bestaan, dat is: dat de beklaagde schuldig zoude verklaard worden, en de Wet Mozes te niet hebbende gedaan, zonder barmhartigheid onder twee of drie getuigen zoude sterven: hij zag niet in, dat het met dit Oud-Testamentische gebod, in verband gebragt met het Oud Testamentische Eedsbegrip, hetwelk bovenal zijnen grond had in de erkentenis van den God Israëls als den waren, éénigen Hoogsten Regter over zijn volk, strijdig was, bij de overneming van hetzelve den regel te voegen, dat alle getuigen onder Eede zouden moeten worden gehoord; want indien, naar het woord Gods, de getuigenis van slechts éénen mensch, van nature een leugenaar en geen geloof verdienende, *niet genoeg* was; dan was, daarentegen, de getuigenis van twee of drie getuigen, die zich op den Heere der Heirscharen als hunnen Getuige en Regter beriepen, naar hetzelfde woord Gods, buiten twijfel *te veel.* Immers, indien één getuige onder Eede staande, naar Gods bevel, geen geloof moest verdienen; en twee of drie getuigen, onder Eede staande, wel geloof moesten verdienen: dan was klaarblijkelijk de reden, waarom deze twee of drie wel geloofd moesten worden, niet in hunnen Eed gelegen, maar in eene praesumtie van waarheid, gegrond op de hoogere mate van waarschijnlijkheid van hetgeen twee of drie menschen verklaren, dan van hetgeen één mensch zegt gezien of gehoord te hebben; want *twee* Eeden, *drie* Eeden, kunnen niet meer bewijzen dan *één* Eed; want de kracht van den Eed is niet gelegen in de quantiteit, in de herhaling, maar in de *hoeda-*

nigheid van het bewijs hetwelk zij levert, namelijk het alles afdoend beroep op den Alwetenden, Regtvaardigen God. En zoo het dus alléén op deze menschelijke *praesumtie* van waarheid was, dat God de verklaring van twee of drie getuigen geloofd wilde hebben, dan zoude de Eed, indien dezelve op Zijn bevel, van die getuigen gevorderd ware geweest, een overtollig *accessorium*, een *hors d'oeuvre*, eene onnoodige en niets beduidende plegtigheid zijn geweest: want hij zoude, ten slotte, niets tot de geloofwaardigheid van den getuige hebben toegedaan, aangezien de reden zijner geloofwaardigheid, gelijk wij zeiden, niet in den Eed, maar in de al of niet zamenstemming met meer andere getuigen gelegen zoude zijn geweest. En nu is het onmogelijk, dat God zelf bevolen zoude hebben, Zijnen naam te misbruiken door onnoodige Eeden te zweeren; Hij, die door denzelfden Geest door Mozes liet gebieden, dat in den mond van twee of drie getuigen alle woord zoude bestaan, en door Paulus aan de Hebreën liet schrijven, dat de Eed onder de menschen een einde van alle tegenspreking is.

Door deze gewigtige bedenkingen, wordt het ons hoe langer hoe duidelijker, dat naar Gods Wet de twee of drie getuigen, in welker mond alle woord moest bestaan, evenmin zwoeren, als de éene getuige, welke niet geloofd mogt worden; dewijl God zich zelven verloochend zoude hebben, indien Hij aan de eene zijde beloofd had, dat Zijn volk, indien het Zijne regten en instellingen hield, indien het bij zij-

nen Naam zwoer (1), Hem tot een volk des eigendoms, tot een heilig, tot een wijs en verstandig volk zoude zijn (2); en aan de andere zijde, dat volk zelf geboden had, aan die Belofte te twijfelen, door hunnen broeder geloof te weigeren, wanneer hij, steunende op die Belofte, den Heere Zijnen God als zijnen getuige, zijnen getrouwen helper, en Verlosser aanriep.

Zoo blijkt het ons dan, dat Constantinus bij zijne Constitutie in de L. 9. C. de Testibus, in het Mozaïsch gebod van het niet aannemen in regten der verklaring van éénen getuige, zoo wel als in den waren aard des Bijbelschen Eed-begrips, niet diep genoeg is doorgedrongen. Sedert hem is zijn regel, voornamelijk ook door den invloed van het Canonieke regt (3), in alle Europesche wetgevingen opgenomen. Het nieuwe Fransche regt schafte denzelven af, en handelde daarin volkomen consequent met zijne beginselen. Gegrond op wijsgeerige afscheiding van den Staat en van de Wet, niet slechts van de Kerk, maar van alle Godsdienst, kan het in den Eed, aan welks formuul, *Je le jure*, door zich zelve geene enkele Godsdienstige gedachte meer verbonden was, niets anders zien dan het plegtig beroep van den staatsburger op *zijne* eer, *zijne* goede trouw, *zijne* opregtheid; en waarom zoude nu dat woord van eer van

---

(1) Deut. VI: 13.

(2) Deut. XXVI, 18, 19. VI: 6.

(3) Zie Capit. *Veniens ad nos:* Capit. *Licet universis*, Capit. *Nuper nobis:* Capit. *Praeterea* X. de Testibus.

eenen regtschapenen, vrijen, zich zelven genoegzamen staatsburger (1), niet evenzeer intime convictie bij den Regter kunnen bewerken, als dat van twee of drie? Het tegendeel uitdrukkelijk bij de wet te bepalen, ware eene beleediging geweest aan de waarde van den mensch, aan de regten van den burger. Indien *dit* niet het beginsel ware geweest der Wetgeving, die alles aan de inwendige overtuiging des Regters overliet, die hem dus ook vrijliet, des noods op de verklaring van éénen enkelen beëedigden getuige regt te doen; dan zoude zij buiten twijfel meer overeenkomstig zijn met den aard van den Eed, dan het stelsel, hetwelk eene legale praesumtie van *onwaarheid* werpt op de *beëedigde* verklaring van éénen getuige, en dus op den Eed zelven. Indien onze Nederlandsche Wetgeving aan dit systema van intime convictie vaarwel heeft gezegd, uit afkeer voor *dat beginsel*, omdat zij in de ootmoedige bede: « Zoo « waarlijk helpe mij God almagtig!" toch iets strijdigs zag met eene hoogmoedige betuiging van eigene geloofwaardigheid, op grond van eigene regtschapenheid en deugd; dan is zij dáárin zeer te prijzen. — Maar het ware te wenschen, dat hare eerbied voor den Eed dan ook zoo verre ware gegaan, dat zij aan den Regter ten minste vrijheid had gelaten om denzelven, ook al stond hij alléén, te *mogen* gelooven.

Zal men dan nu, opdat wij thans nader treden

---

(1) » Un homme probe et libre." Code d'Instruct. crimin. art. 310.

tot de beantwoording der vraag, die wij ons bij dit onderzoek voorstelden, uit al het gezegde moeten besluiten, dat derhalve één van beiden, of, van getuigen geen Eed moet gevorderd worden, of zoo ja, de verklaring ook slechts van éénen beëedigden getuige, onvoorwaardelijk, voor waarheid moet worden aangenomen, opdat de Eed inderdaad een einde make aan alle tegenspreking?

Wij gelooven dat er nog een middelweg bestaat tusschen deze twee uitersten: een middelweg, welken wij, zoo wij meenen, vinden zullen, door aandachtig te letten op het tot dus verre nog niet genoeg door ons aangeduide onderscheid tusschen het Oud-Testamentische, en het Nieuw-Testamentische Eedsbegrip. Vroeger hebben wij gezegd, dat beide *in hun wezen* dezelfde zijn; en daarbij blijft het ook nu nog: maar toch bestaat tusschen beide een onderscheid *in gradu*, in trap van ontwikkeling; hetzelfde onderscheid, dat tusschen de bedeeling des Ouden en des Nieuwen Verbonds, de Belofte en de Vervulling bestaat. Onder het eerste is de Eed, gelijk wij reeds gezegd hebben, een hoogst beroep van het kind Abrahams op den God zijner Vaderen, die hem uit Egyptenland heeft uitgevoerd, die op Horeb uit het midden des vuurs tot zijne Vaderen gesproken heeft, die ook nu nog de God is zijns volks, zijn Wetgever, zijn Regter, die ook nu nog uit Zijn Heiligdom tot hem spreekt. Van daar het uitsluitend karakter van Decisoiren of Promissoiren Eed, dat aan denzelven onder het Oude Verbond eigen was. Waar de Eed des Heeren tusschen den man en zijnen naasten in het Gerigt tus-

schen beide was getreden, viel er evenmin aan een nader onderzoek der zaak te denken, als men er aan gedacht zoude hebben, om, na den Promissoiren Eed der trouwe, den Verbonds-Eed, nog andere waarborgen te zoeken dier trouwe, nog hoogere dan de hoogste. Maar onder het Evangelie der vervulling, komt ook de Eed tot zijne volkomenheid. Nu is hij het beroep van den zondaar, uit alle natien en tongen, op zijnen in Christus met hem verzoenden God: nu is het eedzweeren een spreken — der waarheid in Christus; de Christen, door het geloof met Christus vereenigd, door Zijn bloed gewasschen niet alleen, maar ook door Zijnen Geest vernieuwd, om Zijner heiligheid deelachtig te worden, mag nu zeggen, dat hij geloof verdient, althans bij dengenen, die met hem hetzelfde geloof deelt, omdat hij plegtig voor Gods aangezigt verklaart, dat hij zijne hulp om opregtelijk waarheid te spreken bij den Almagtigen zoekt, bij wien diegeen alleen die zoeken mag, en op Zijn Woord ook zeker vindt, die tot Hem den toegang heeft met het vertrouwen door Zijnen Zoon; en dat hij dus niet meer alléén staat, maar met Zijnen God en Zaligmaker spreekt, met wien hij ééne plante geworden is, die door Zijnen Geest met Zijnen Geest getuigt dat hij een kind Gods is, en die beloofd heeft de Zijnen in alle waarheid te zullen leiden. Het is dit Nieuw-Testamentisch karakter van den Eed, hetwelk op den voorgrond staat bij de zoo dikwijls in de Brieven van Paulus voorkomende Eedsbetuigingen. Hij roept daar niet alléén en voornamelijk zijnen God als Regter aan, aan wien hij zijne zaak tusschen hem en zijnen

naasten ter beslissing opdraagt: maar, bij ondervinding alle de kracht des ongeloofs kennende, ook in de geloovigen en geroepene heiligen aan welken hij schrijft, wordt hij, door de sterke begeerte om hun de gewigtige waarheden, die hij verkondigt, toch op het hart te drukken, telkens gedrongen om hen te wijzen op de daadzaak, dat hij niet uit zich zelven, niet in eigene, menschelijke wijsheid en kracht spreekt, maar in Christus, wiens Apostel hij is, en die Zijne kracht in zijne zwakheid volbrengt (1).

En zoo heeft de Nieuw-Testamentische Eed zijn Decisoir karakter, door opdragt der zaak aan God als Regter, niet *verloren;* maar daarbij een, vroeger wel daarin opgesloten, maar nu tot ontwikkeling gekomen bestanddeel opgenomen. Dat is het subjectief bestanddeel, hetwelk bij den regten Christelijken Eed, geloovig gezworen en aangenomen, op den voorgrond staat, namelijk de door denzelven bewerkte bevestiging van het geloof aan God *in* en *met* den mensch, door wiens kracht hij met het hart de waarheid spreekt; terwijl in den Oud-Testamentischen Eed zijne objectieve kracht meer te voorschijn treedt, namelijk het geloof aan God, Regter *buiten* en *over* den mensch, waardoor hij zijne zaak aan Hem wel gerust kan opdragen, maar zonder gerust te

(1) » Wij dragen niet, gelijk velen, het woord Gods te koop, » maar als uit opregtheid, *maar als uit God, in de te-* » *genwoordigheid Gods, spreken wij het in Christus.*" 2 Kor. II: 17.

zijn gesteld omtrent de opregtheid van dengenen die zweert.

Maar dit subjectief bestanddeel van den Eed is aan twee beperkingen onderworpen: want vooréérst bestaat het alléén voor den geloovigen, omtrent den Eed door den geloovigen gezworen; en ten andere, oefent het zijne kracht alleen uit omtrent hetgeen de oorzaak der tegenspreking, der twijfeling, bij getuigenverklaringen uitmaakt, namelijk de onwaarheid *in het hart*, de geveinsdheid des *harten*; niet de zwakheid en feilbaarheid des oordeels of der zintuigelijke waarneming.

En hierin liggen nu twee gronden, wáárom, ook naar het regte Eedsbegrip, zonder aan hetzelve te kort te doen, meer dan één getuige onder Eede omtrent dezelfde daadzaak kan worden gehoord.

Vooréérst, ook de Getuigen-Eed, is voor dengenen, die denzelven naar de nieuwe beginselen van regtspleging alleen noodig heeft, den Regter, eene subjectieve kracht tot bevestiging, een einde van alle tegenspreking, door hem te noopen, om dengenen nu op zijnen Eed te gelooven, wien hij op zijn enkel woord geen geloof kan schenken; — maar hij is dat alléén voor den *geloovigen* Regter, omtrent den *geloovigen* getuige: en nu is het geloof niet aller: ook kan de geloovige Regter, terwijl scharen van hem onbekende getuigen voor hem verschijnen, ook al legden zij allen eene uitwendig zuivere geloofsbelijdenis af, onmogelijk de geesten beproeven, of zij waarlijk uit God zijn: en echter is hij geroepen, om zelf naar de waarheid onderzoek te doen, niet om, gelijk bij

den Decisoiren Eed, de zaak aan de beslissing des Hoogsten Regters op te dragen. Eene treurige ondervinding leert hem dagelijks, dat ook onder menschen, die zich Christenen noemen, de Eed geen vaste waarborg is tegen onwaarheid: dikwijls staan twee beëedigde getuigenissen in regtstreeksche tegenspraak met elkander; ja, gelijk wij vroeger opmerkten, ook de ware Christen struikelt dagelijks in velen, en schoon hij door Gods genade weder opstaat, zijn val kan door zijn inklevend ongeloof zoo groot zijn als die van eenen Petrus. Uit alle deze bedenkingen ontstaat voor den Regter de noodzakelijkheid, om, waar de door eenen enkelen getuige afgelegde Eed omtrent zijne opregtheid bij hem niet alle tegenspraak heeft kunnen afsnijden, en hij toch waarheid moet zoeken, meerdere getuigen te hooren en de kracht en waarde hunner verklaringen, naar *praesumtien* van waarheid, buiten den Eed, te beoordeelen. De Eed, maar alleen de ware, geloovige Eed, behoudt bij hem subjectief alle zijne kracht. En ook subjectief draagt hij de zaak der waarheid geloovig aan God op, niet echter om, gelijk bij den Geregtelijken Eed, nadat er gezworen is, naar de waarheid der zaak geen onderzoek meer te doen; want de beslissing is hier niet aan den Hoogsten Regter, maar aan hem opgedragen; hij is geroepen om zelf naar zijn beste weten uitspraak te doen; maar in het vaste vertrouwen, dat, hoe de getuige ook gezworen, hoe hij ook verklaard moge hebben, het alleen God is, die in allen het willen en volbrengen werkt naar zijn welbehagen; en dat alleen Zijn wil zal geschieden.

Ten andere: ook de geloovige, regt gezworene Eed neemt wel den twijfel weg, omtrent de *opregtheid* van den bezworenen getuige, maar niet volstrekt en noodwendig, ook omtrent de *juistheid* zijner waarneming. Het is waar, wij hebben vroeger gezegd, en wij willen daarvan niets afdingen (1), dat de Eed mede tot bevestiging strekt van dengenen die regt zweert, door hem te leiden tot naauwkeurige zelfbeproeving, om zich te verzekeren tegen bedrog zijner zintuigen, zijns oordeels, zijns geheugens, ja ook door hem te doen hoopen op de kracht van Hem, die aan de zijnen ook verlichte oogen des verstands geeft; — en dat deze grond van bevestiging ook wederkeerig werken mag op hem, die den Getuigen-Eed vordert. Maar het blijft daarbij ook waar, dat de Eed, naar zijn waar begrip, een middel is tegen de ongeloofwaardigheid *door de zonde*, niet door zwakheid, bedriegelijkheid en feilbaarheid, zoowel onzer

---

(1) Alle natuurlijke gaven, welke de mensch na den val, schoon bedorven, heeft behouden, zijn ook, evenzeer als de bovennatuurlijke, die God alléén aan zijne uitverkorenen schenkt, gaven Gods, van den Heiligen Geest, welke dezelve, naar zijn welbehagen, in meerdere of mindere mate uitdeelt. Aan zijne kinderen zal God ook die gaven, zooveel hun ter Zijner eere noodig is, gewis niet onthouden. Maar de eigenlijk aan hen beloofde Geest, is de Geest der waarheid, des geloofs, waardoor Hij maken zal, dat zij in zijne inzettingen zullen wandelen en zijne regten zullen bewaren en doen. Ezech. XXXVI: 27. Verg. Calvin. Inst. Christ. L. II. c. 2. § 12, 16.

zintuigen, als van ons oordeel over de waarnemingen door middel van dezelve gedaan.

Wij vinden hieromtrent eene gewigtige uitspraak bij Augustinus (Canon *Homines*, Quaest. 2). Hij beslist dat hij, die, meenende waarheid te spreken, onder Eede onwaarheid spreekt, niet schuldig is aan *meineed* (1). Zoo ook omgekeerd, hij, die onder Eede iets als waar bevestigt, hetwelk hij meent en denkt onwaar te zijn, terwijl het toch inderdaad waar is, die is schuldig aan meineed; want: « Interest quem« admodum verbum procedat *ex animo. Ream lin« guam non facit, nisi rea mens.*" Deze opmerking is allezins juist en waar. Het is dus niet de objectieve waarheid, maar de subjectieve waarheid, de opregtheid des harten, welke eigenlijk het doel en het resultaat is van den regt gezworen Eed. Want eene daadzaak kan *onwaar*, en toch met eenen regten, waren Eed, als waar bezworen zijn.

Hieruit leeren wij den aard der bevestigende kracht bijzonder van den Getuigen-Eed nader kennen, zoo bij dengenen die zweert, als bij hem aan wien gezworen wordt.

Het doel van den Assertoiren Eed in het algemeen, waaronder ook in het bijzonder de Getuigen-Eed behoort, al is dezelve ook in Promissoiren vorm vervat, zoo als in onze regtspleging, is niet, en kan niet zijn, omtrent eene betwiste daadzaak *volstrekte* zekerheid te verkrijgen; want getuigenissen zijn niets

---

(1) Maar indien hij *sine judicio* gezworen heeft, dan is hij toch schuldig aan ligtvaardig zweeren.

anders dan verklaringen van menschen, omtrent hunne waarneming van daadzaken buiten hen, door uitwendige perceptie waargenomen: en menschen, zoo lang zij door middel van onvolkomene, eindige zintuigen waarnemen, zijn feilbare schepselen, welke door middel dier waarneming tot geene volstrekte zekerheid kunnen geraken; de mensch kan, omtrent daadzaken die buiten hem voorvallen, voor zoo verre hij op eigene waarneming of die van andere menschen moet afgaan, geen hoogeren trap van zekerheid verkrijgen, en dus ook niet verlangen, dan eene zoo hooge mate van waarschijnlijkheid, dat hij als redelijk schepsel zijne toestemming of overtuiging daaraan niet redelijker wijze kan onthouden.

Wanneer God tot den mensch spreekt, door Zijn Woord en Geest, ja dan, maar ook dan alléén, verkrijgt de mensch *volstrekte* waarheid, ook omtrent de *daadzaken*, welke het Gode behaagd heeft aan den mensch te openbaren. Maar de volstrekte waarheid is zoo verre van het gewrocht te zijn van enkele redenering, dat zij alleen het eigendom kan worden van het Geloof, hetwelk eene gave Gods is: hetwelk door den Heiligen Geest, die den mensch met God, met de Hoogste, levendige waarheid in aanraking brengt, in het hart, door middel van het Woord, gewerkt wordt. Volstrekte waarheid is, omdat zij God zelf is, voor den mensch alleen genaakbaar door het geloof, hetwelk de band is, die den mensch met God vereenigt; en dat geloof kan alleen door Gods kracht in het hart komen, door God die zich zelven aan het

hart mededeelt, hetwelk aldus in het bezit treedt der volstrekte waarheid.

Maar buiten deze werking van Gods Geest op den mensch, door middel van het Christelijk geloof, waarvan het voorwerp zich, naar de gewone wegen Gods, bepaalt tot die waarheden, die tevens alle historische *daadzaken* zijn, welke den mensch tot kennis van God en Zijnen Raad van onze verlossing noodig zijn; kan de mensch omtrent *daadzaken* (1) buiten hem, bij welker wetenschap hij belang heeft, slechts tot *waarschijnlijkheid* komen, en dat door middel van het regt gebruik zijnes verstands, hetwelk God hem gegeven heeft. Dat regt gebruik bestaat daarin, dat hij, of uit eigen waarneming, of uit de waarneming van anderen het besluit trekt, dat het onredelijk zoude wezen, zijne toestemming of erkentenis aan het bestaan van eenig, aldus waargenomen, feit te weigeren.

Wanneer die redelijke overtuiging op eigene waarneming gegrond zal wezen, dan komt het er op aan, zal men tot zoodanig besluit kunnen komen, door het regt gebruik zijnes verstands te onderzoeken, in hoe verre men, in een gegeven geval, door zijne zintuigen, welker algemeene en individuele feilbaarheid men door eigene ondervinding zelf heeft leeren be-

(1) Men lette wel op, dat ik hier, en in dit geheele betoog alleen spreek van *daadzaken*, *quaestiones facti*: — paste men mijne woorden, tegen mijnen wil, op elk onderwerp van menschelijk onderzoek toe, dan zouden dezelve de zekerheid der wetenschap op allerlei grondgebied wegnemen.

oordeelen, misleid heeft *kunnen* worden; men moet onderzoeken, in hoe verre men zich heeft *kunnen* vergissen.

Zal zij daarentegen de vrucht zijn van de waarneming van anderen, dan moet, bij dit onderzoek, in hoe verre die anderen zich hebben *kunnen* vergissen, nog eene tweede overweging komen om tot een welgegrond besluit van de waarheid dier zaak te kunnen geraken; namelijk of zij, hetgeen zij waargenomen hebben, ook getrouwelijk overbrengen; dat is: of zij *willen* waarheid spreken.

Twee vragen moeten dus, bij de beoordeeling, of eenig feit, op eens anders getuigenis, redelijkerwijze als waar kan aangenomen worden, ter beantwoording worden voorgesteld:

1°. Heeft hij wel en regt gezien, gehoord of op eenige andere wijze waargenomen?

2°. Heeft hij niets anders gezegd, dan hetgeen hij inderdaad weet waargenomen te hebben?

De juiste beantwoording der éérste dier beide vragen, is de taak van een, door ondervinding en waardeering van alle de hinderpalen, welke de juiste waarneming van gebeurtenissen buiten ons in den weg liggen, geoefend verstand. Zij wordt, van het verkrijgen van volkomene zekerheid, omtrent dit punt van onderzoek, ook bij de gunstigste omstandigheden, altijd nog teruggehouden door een zwaar en groot beletsel, hetwelk eene deur voor den twijfel blijft openhouden; te weten, dat vergissing, toch noch altijd *mogelijk* blijft: maar een beletsel, waarvan de geheele wegruiming niet verlangd kan worden, om-

dat het zijnen grond heeft in ons erkend gemis aan volstrekte waarheid omtrent daadzaken, door menschelijke middelen; over welk gemis men zich kan beklagen, doch in hetwelk het dwaasheid zoude zijn door wettelijke voorzorgen te willen voorzien: omdat wetten den mensch niet anders kunnen maken dan hij is.

Mogelijkheid van vergissing, en daaruit ontstaanden twijfel, blijft bij het onderzoek dezer eerste vraag nog altijd overig, door eene van den mensch, wegens zijne menschelijke natuur, onafscheidelijke feilbaarheid: maar zij kan zoo zeer worden geëxtenueerd, door een aantal van inductieën, dat het met alle redelijkheid strijdig zoude wezen, liever aan die mogelijkheid te blijven hangen, dan zijn zegel te hechten aan de juistheid en waarheid der getuigde waarneming. Immers voor zulke inductieën is men bij deze vraag niet beperkt tot de individualiteit der persoon alleen, die zegt waargenomen te hebben, en de tot juiste waarneming min of meer gunstige omstandigheden, waarin zij zich bevonden heeft; maar men kan meestal in de gelegenheid zijn, om dezelve af te leiden uit andere omstandigheden, *buiten* die persoon; bij voorbeeld, om de meest gewone alleen op te noemen, dat niet alleen die éénige persoon, maar méér andere, op hetzelfde tijdstip, door middel van dezelfde of nog sterker zintuigen, dezelfde waarneming hebben gedaan.

Maar geheel anders is het gelegen met de beantwoording der tweede vraag: spreekt hij, die zegt eenige daadzaken waargenomen te hebben, de waar-

heid? *wil* hij mij de waarheid zeggen? *wil* hij mij niet bedriegen?

Bij deze vraag doet zich een reden van twijfel op, die slechts op eene zeer weinig bevredigende wijze door inductieën kan bestreden worden. Die reden van twijfel is de *zonde*, die in des menschen hart is: zijn bederf, en de in hem wonende onwaarheid en leugen; eene daadzaak, waarvan ieder *bij zich zelven* ook onwillekeurig, al is hij ook nog door hoogmoed blind omtrent zich zelven, door de stem zijnes gewetens zoowel bewust is, dat hij aan haar bestaan bij zijnen medezondaar niet kan twijfelen.

Hier is geene kwestie meer van mogelijkheid; maar *a priori* is het uitgemaakt, dat men de waarheid niet lief heeft; en er bestaat méér waarschijnlijkheid, dat men onwaarheid, dan dat men waarheid zal spreken.

Eenige inductieën kunnen, ja, voor de laatste waarschijnlijkheid pleiten. Men kan er zelf belang bij hebben om liever niet te liegen: men kan de reputatie van een eerlijk, waarheidlievend man te zijn, staande te houden hebben.

Maar de getuigenis onzes gewetens, omtrent onze eigene arglistigheid, spreekt zoo luide, dat zulke inductieën, omtrent anderen, onzen twijfel omtrent hunne opregtheid niet kunnen bevredigen. Al wie den Eed niet afgeschaft wil hebben; al wie ook slechts eene belofte wil op mannentrouw, een woord van eer, moet dit toestemmen, of met zich zelven in weêrspraak zijn. Want indien de mensch geloof verdient op zijn enkel woord, waarom vergt hij dan van hem

den Eed, of iets wat dan ook, dat nog meer zij dan zijn enkel woord? — En nu is de Getuigen-Eed het middel ter bestrijding *dezer* ongeloofwaardigheid *door de zonde:* het oogmerk van dezen Eed is, verzekering te verkrijgen, die geen ander middel verschaffen kan, omdat er geen middel bestaat om in eens anders hart te lezen, dat er geen *bedrog* in zijn hart is, en dat de mond niets anders spreekt, dan het getuigenis van een opregt hart.

Maar die verzekering kan alleen de Christelijke Eed, geloovig afgelegd en geloovig aangenomen, geven: want de Christelijke Eed is eene belijdenis van den mond tot zaligheid, uit een hart geloovende tot regtvaardigheid. — Alleen hij, die in Christus de waarheid spreekt, verdient bij dengenen, die met hem in Christus is, omtrent zijne opregtheid, dat is, omtrent de waarheid die in hem is, omtrent zijne waarheidsliefde, volkomen geloof.

Zóó wordt, door de wegneming van den twijfel, uit de zonde ontstaande, het doel ook van den Getuigen-Eed bereikt; zoo wordt hij een einde van alle tegenspreking, omtrent de *opregtheid* van hem die verklaart iets gezien, gehoord, of hoe dan ook waargenomen te hebben, niet daarom van alle tegenspreking, allen twijfel omtrent de juistheid en waarheid zijner *waarneming;* want tegen *dien* twijfel moest zijn Eed niet dienen, omdat hij daartegen niet dienen *kan;* — om de eenvoudige reden, dat men van een feilbaar mensch niet meer vergen mag, dan hij als zoodanig geven kan, een feilbaar oordeel zijns verstands over waarnemingen, door middel van gebrek-

kige zintuigen gedaan; en dat God nergens in zijn Woord heeft *beloofd*, dat Hij dengenen, die Hem geloovig aanroept, ook zal beveiligen tegen alle zoodanige dwaling omtrent onderwerpen of voorvallen buiten hem, welker regte kennis tot zijne zaligheid niet noodig is, eene dwaling die het gevolg is van zijne inwoning in een sterfelijk, met beperkte zintuigen voorzien ligchaam.

Met dit begrip van den Getuigen-Eed, waarbij, gelijk wij gezien hebben, de algemeen in elken Eed begrepene opdragt der zaak aan den Almagtigen en Regtvaardigen God, geenszins ter zijde wordt gesteld, is de regel, *unus testis*, *nullus testis*, althans als een voorschrift van voorzigtigheid, wel vereenigbaar. Want de Eed van den beëedigden getuige, maakt, volgens dit begrip, wel een einde aan allen twijfel omtrent zijne *opregtheid*, en geloofwaardigheid uit dien hoofde; maar niet aan allen twijfel, omtrent de juistheid en waarheid zijner waarneming. Deze twijfel moet bestreden worden door inductieën, buiten den Eed gelegen: en wel voornamelijk door de sterke inductie gelegen in de overeenstemmende waarneming van meer dan één persoon. Hij kan niet bestreden worden door den Getuigen-Eed, welke niet Decisoir is: tenzij men aanneme, en bewijze uit Gods woord, dat de geloofsgemeenschap met den God der waarheid, waarvan de Eed eene afsmeeking en betuiging is, niet alleen het hart reinigt van de *zonde*, maar ook, op Gods belofte, den geloovigen voor alle zinsbedrog en feitelijke dwaling bewaart.

Dat kan men echter niet aannemen, zonder te stel-

len, dat hij, die nu eenmaal verkeerd heeft gezien of gehoord, met den waren geloovigen Eed tot God komende, door de krachtige werking van Zijnen Geest altijd geleid zal worden om in te zien, dat hetgeen hij gemeend heeft te zien, of te hooren, inderdaad *niet* aldus is voorgevallen. Dat is gewis bij den Almagtigen God niet onmogelijk; wie zoude dat durven zeggen? Maar God heeft het ons in Zijn Woord nergens uitdrukkelijk *beloofd:* en die Belofte zouden wij moeten hebben, om deze kracht aan den regten Getuigen-Eed te mogen toeschrijven.

Zoo hebben wij, indien wij ons niet bedriegen, den weg gevonden, om, zonder iets af te dingen van hetgeen wij omtrent de bevestigende kracht van den Eed in het algemeen in het midden gebragt hebben, echter het gebruik van den Getuigen-Eed in het Forum, hetwelk meer dan ééne beëedigde verklaring omtrent hetzelfde feit medebrengt, te regtvaardigen. Dezelfde oplossing zal ons thans ook kunnen dienen tot beoordeeling der bevestigende kracht, die aan den meer eigenlijken Promissoiren Eed moet worden toegekend. Vestigen wij toch onze aandacht op het doel van dezen Eed, tot bevestiging der trouwe, dan kan dat doel evenmin bestaan in het verkrijgen van verzekering tegen alle dwaling, alle onwillekeurig verzuim van hem die onder Eede eenige verpligting op zich neemt; als in het wegnemen van allen twijfel omtrent de mogelijkheid van zoodanige dwaling of

verzuim. Want ook hier is de Eed voornamelijk geen middel tegen menschelijke *zwakheid* van doorzigt en feilbaarheid; maar tegen menschelijke *verdorvenheid van wil:* gelijk in het algemeen, de verandering van den *wil* of van het *hart* (*μετανοία*), niet de verheffing van den kortzigtigen, feilbaren mensch tot een onfeilbaar wezen, in menschelijke zaken, het eigen werk is van Gods genade door den Heiligen Geest.

Hij die geloovig eenen Christelijken ambts-, of deskundigen-, of welken Promissoiren Eed ook aflegt, legt eene uitdrukkelijke belijdenis af, dat hij door zich zelven niets kan doen; maar verklaart daarbij tevens het opregt vertrouwen te hebben, door Gods Geest in zijn hart gewerkt, dat hij alles vermag in Christus die hem versterkt. Hij bidt dat hij bewaard moge blijven, zoo wel voor moedwillige, als voor onberadene schending zijner op zich genomene verpligtingen, hij draagt zich zelven, en al zijn doen en laten aan God op, vertrouwende dat Hij, naar Zijne belofte, Zijne kracht volbrengen zal in zijne zwakheid. En daarbij belooft hij ook trouwe *aan God*, hij verbindt zich jegens God, om met vreeze en bevinge, terwijl hij niets door zich zelven vermag, toch te zullen werken, als of hij door zich zelven alles vermogt. Door deze geloovige belofte aan God, niet in eigen kracht gedaan, maar in het vertrouwen op Hem, die het licht en de levenskracht is der genen die zich op Hem verlaten, verkrijgt de Promissoire Eed bij uitstek, en meer dan de Assertoire, het karakter van eene gelofte. Hij is *in praesens* meer As-

sertoir, terwijl God tot Getuige wordt geroepen van de actuele waarheid en opregtheid des voornemens; hij is *in futurum* meer gelofte, terwijl aan God de getrouwe vervulling der aangegane verbindtenis, door Zijne genadige hulp, beloofd wordt.

Door aldus te wijzen op God, als de hoogste oorzaak en grond van alle verpligting, door Hem daarvoor te erkennen niet alleen, maar dan ook plegtig te verklaren, dat men zich tot het houden van het gegeven woord verbonden weet, niet uit eigenbelang, niet uit vrees voor menschelijke dwangmiddelen, maar uit gehoorzaamheid aan Zijn gebod, werkt de Promissoire Eed krachtiglijk tot bevestiging van dengenen, die denzelven vordert; niet als eene plegtigheid, die nu eenmaal door het gebruik is geboden, maar als eene noodzakelijke betuiging, dat men, eenige verpligting op zich nemende, den aanvang maakt met Hem, die het begin is en het einde, de Alpha en de Omega, die het willen werkt en het volbrengen naar Zijn welbehagen.

Uit dezen aard en beduidenis van den Promissoiren Eed blijkt, opdat wij dit hier nu reeds doen opmerken, dat het met denzelven ten eenenmale strijdig is, ook de Eeds-breuk, de schending eener onder Eede gedane belofte, *in het algemeen*, onder het bereik der menschelijke wetten te doen vallen, welke in sommige gevallen den meineed straffen. De Promissoire Eed is niets anders dan eene plegtige en uitdrukkelijke herinnering aan den pligt, welke ook buiten denzelven op den Christen ligt, om, al wat hij op aarde te doen heeft, in welke betrekking of bedie-

ning hij ook door God geplaatst zij, getrouwelijk en gewilliglijk te doen, ter Zijner eere en uit dankbare gehoorzaamheid aan Zijnen wil en aan zijne stellige belofte, dat Hij zijne kracht zal volbrengen in de zwakheid zijner kinderen. De Christen kan wel in den Eed betuigen, dat het, door Gods genade, zijn opregte wensch en begeerte is, naar dezen wil, ook in eenig bijzonder geval, in alle goede woorden en werken te leven; hij kan wel betuigen, dat hij daartoe ootmoedig zijne hulpe zoekt bij God Almagtig; ja, hij kan verder gaan, en stellig verzekeren, in het geloof aan de belofte van Zijnen God, dat hij niet *moedwillig* aan zijnen ambtspligt te kort zal doen: zoo kon immers David uitroepen: « *Ik heb gezwo-* « *ren, en zal het bevestigen, dat ik onderhouden* « *zal de regten uwer geregtigheid*" (Ps. CXIX: 106. verg. Nehem. X: 29): maar de verzekering te durven geven, dat hij, die dagelijks in velen struikelt, terwijl ook de allerheiligste in dit leven nog slechts een klein beginsel van gehoorzaamheid heeft, in *niets* te kort zal komen, uit zwakheid, door traagheid, verzuim en achteloosheid; — dat zoude strijdig met zijne Christelijke belijdenis, eene *contradictio in terminis* zijn. Dat pligtverzuim, ook in de kleinste bijzonderheid, uit welken ader der onzalige fontein zijner bedorvenheid ook voortvloeijende, is en blijft *zonde*, waarover hij zich dagelijks te bedroeven heeft; eene zonde, die voor God, uit hoofde der geschondene Eedsgelofte, gewis bij den onchristen, zoo hij zich niet bekeert, zijn oordeel zal verzwa-

ren (1): — maar hoe zoude hij, die in waarheid het tollenaaarsgebed in het hart heeft, durven *verzekeren*, dat hij, in welken kring van bezigheden dan ook, niet meer zal zondigen? De Wetgever, die van het Christelijk beginsel uitgaat, kan dit van den Christen bij den Promissoiren Eed onmogelijk vergen; en daar hij alleen straffen kan bedreigen op verzuim van hetgeen hij eischen, dat is, gebieden kan; zoo volgt hieruit noodzakelijk, dat hij met de straffe van meineed, het verzuim, de verwaarloozing of de schending *in het algemeen*, van alle onder Promissoiren Eed, opgenomene verpligtingen, *als meineed* en uit *dien* hoofde niet kan straffen. Want hij zoude daardoor de schending eener belofte straffen, welke men niet gedaan heeft, en die hij, naar den waren aard van

(1) Het is er dus zeer verre van daan, dat wij, door dit gevoelen, de zware verantwoordelijkheid, die uit elken ambts-Eed *in foro conscientiae* voortvloeit, zouden willen verzwakken. — Integendeel gelooven wij dat daaraan zoo veel gewigt gehecht moet worden, dat dáárin de sleutel ligt van een in dezen tijd veelzins besproken vraagstuk: — namelijk, of een Regter regt mag doen naar eene Wet, die hij weet strijdig te zijn met de Grondwet. — Wij antwoorden met volle overtuiging: Gewis niet; behoudens zijnen Eed; — maar daaruit volgt niet, dat hij zoodanige Wet mag verklaren strijdig met de Grondwet, en dáárom *niet verbindend* te zijn: — maar dat hij liever van zijn Regtersambt moet afzien, dan zulk eene Wet toe te passen, al moest hij deswegens ook voor Regtsweigering te regt staan. — Dit is niets anders dan de eenvoudige toepassing van den regel van Gods woord, *dat men God meer moet gehoorzamen dan de menschen.*

den Promissoiren Eed, niet konde vergen: namelijk dat een zondig mensch niet meer zal zondigen, terwijl de Christen alleen, op Gods Belofte, kan zweeren, dat hij niet meer *moedwillig* zal zondigen. Die zonde zelve, dat pligtverzuim, kan hij, zoo mogelijk, onder bepaalde omstandigheden, strafbaar stellen; maar *als pligtverzuim*, en als door Eedsbreuk of meineed verzwaard pligtverzuim; — niet als Eedsbreuk, of meineed alléén: ten zij de *moedwil* bewezen zij: — en hoe die te bewijzen?

Wanneer wij dit zeggen, hebben wij echter bijzonder het oog op alle ambts-Eeden waaronder ook krijgs-Eeden behooren, welke meestal een geheel leven, althans een geheel openbaar leven, in alle zijne woorden en werken, eene onafzienbare reeks van pligten omvatten. De Getuigen-Eed is voor onze regtspleging ook een Promissoire Eed (1); en toch schijnt

---

(1) Ook naar ons vroeger Regt was de Getuigen-Eed Promissoir, en men kende zelfs geene kracht van bewijs toe aan de verklaring, die eerst na de aflegging met Eede bekrachtigd was geworden. Zie *Huber in Praelect. ad Tit. D. de Testibus*, No. 25. welke als reden daarvan aanvoert, dat, wanneer de Eed op de verklaring volgt, de *religio Juramenti* niet zoo sterk op den getuige werkt, en hij door schaamte terug kan gehouden worden, om het éénmaal gezegde te retracteren. Hier staat echter tegen over, dat eene retractatie nog oneindig moeijelijker is, wanneer men eerst *na* Eedsaflegging tot de verklaring overgaat: want dan brengt hij noodwendig eene bekentenis van Eedsbreuk mede. Daarbij komt, dat de getuige, eene eerst *in scriptis* geredigeerde verklaring onder Eede te bevestigen

deszelfs schending, met den meineed, voor zoo verre die voor den menschelijken Regter strafbaar is, gelijk te moeten worden gesteld. De reden hiervan ligt vóóréérst in den gemengden aard van dien Eed, welke tevens Assertoir is, terwijl de getuige, die vooraf gezworen heeft de waarheid en niets dan de waarheid te zullen zeggen, bij elk punt zijner onmiddellijk daarop volgende verklaring, onder den levendigen indruk van den pas even afgelegden Eed, telkens geacht moet worden te zeggen, en ook werkelijk met zijn hart moet zeggen: « Ik spreek de waarheid « in Christus, ik liege niet, mijne conscientie mede be- « tuigende door den Heiligen Geest;" en ten andere, dáárin, dat de Christen, bij dezen Promissoiren Getuigen-Eed, de stellige, uitdrukkelijke verbindtenis *kan* aangaan, om op de vragen, welke hem nu, hier in *judicio*, zullen worden voorgelegd, de geheele waarheid te zullen zeggen, niet in eigen kracht, maar met ootmoedig vertrouwen op Gods hulp, in Zijn woord aan hem toegezegd. De schending dier *bepaalde* belofte, welke onmiddellijk op dezelve volgt, en daarom niet aan menschelijke zwakheid en feilbaarheid, maar aan boos opzet kan toegeschreven worden, is een materieel, bewijsbaar en tastbaar feit, hetwelk daarom ook onder de beoordeeling van

---

hebbende, beter weet wat hij gezegd heeft, en onder Eede verantwoorden *kan*. Daarom zoude ik voor mij de Pruissische regtspleging verkiezen, volgens welke de Getuigen-Eed altijd assertorisch is, en eerst na de ondervraging volgt, van welker uitkomst hij dikwijls afhangt.

den menschelijken Regter vallen kan, wiens bevoegdheid niet verder kan gaan, dan de uitwendige daad, de zienlijke, en tot uitvoering overgegane zonde. De zonde, als zoodanig, als overtreding van Gods gebod, is buiten bereik van den menschelijken Wetgever en Regter gesteld; hij kan haar evenmin straffen, als hij hare bron, de oorspronkelijke bedorvenheid van het menschelijke hart, kan stoppen. Het is God alléén, de kenner der harten, als tegen wien zij eigenlijk alleen gepleegd wordt, wien het regt der straffe, der *vergelding* voor de *zonde* toekomt (1). De Overheid is Gods dienaresse, eene wreekster tot straf dergenen die kwaad *doen.* Zij is niet tot eene vreeze der goede *werken*, of *daden*, maar der *kwade* (2). Hierin ligt de éérste beperking van het *jus gladii* der Overheid: zij straft alleen de uitwendige *daad* der zonde; de zonde, welke van God strafbaar is, bestaat reeds in de gedachte of den lust, die tegen eenig, welk ook, Zijner geboden in het hart opkomt. De tweede beperking is, dat het eene daad zij, welke zij *verboden* heeft; de straf, welke zij oplegt is eene wrake, eene vergelding voor de overtreding van haar verbod. Dat is de éénige ware *finis poenarum*, een vraagstuk waarover de menschelijke wijsheid het nog niet eens is kunnen worden: want Gods woord noemt de Overheid, wier magt is van God, eene *wreekster*, tot straf dergenen die kwaad doen: en

---

(1) » Want daar is geschreven: Mij komt de wrake toe, ik » zal het vergelden, zegt de Heere." Rom. XII: 19.

(2) Rom. XIII: 4, 3.

wraak oefenen is, gelijk blijkt uit het regt dat God zich voorbehoudt, het gepleegde kwaad met het daardoor naar regt verdiende kwaad *vergelden.* En nu wordt het regt der Overheid, om daden te gebieden of te verbieden, beperkt door hare roeping, als zijnde « door onzen goeden God, uit oorzaak der ver-« dorvenheid des menschelijken geslachts verordend, « willende Hij dat de wereld geregeerd worde door « de Wetten en Politiën, opdat de ongebondenheid « der menschen bedwongen worde, en het alles met « goede ordinantie onder de menschen toega. Want « tot dien einde heeft Hij de Overheid het zwaard in « handen gegeven, tot straffe der boozen en bescher-« ming der vroomen (1)." Niet *alle* uitwendige zonde, niet *alle* kwaad *doen*, kan naar deze bepaling, door de Overheid gestraft worden; maar alleen dat kwaad doen, die ongebondenheid der menschen, waardoor verhinderd wordt dat het alles met goede ordinantie onder de menschen toega; welks beteugeling noodzakelijk is tot bescherming der vroomen. Uit deze roeping ontleent de Overheid ook het regt om te gebieden, dat men, ten einde het houden van het gerigt tot straffe der boozen niet onmogelijk worde gemaakt, in het gerigt, daartoe geroepen zijnde, de waarheid spreke; en om hen te straffen, die dit gebod overtreden; en hen zwaarder te straffen, wanneer zij deze overtreding, ook voor de menschelijke vierschaar, oneindig verzwaren, door haar gepaard te doen gaan met schending eener afgelegde

(1) Belijdenis des Geloofs, Art. 36.

belofte van te zullen doen, hetgeen waartoe men ook buiten die belofte gehouden was; — en nog erger, met schending van eenen gezworenen Eed: omdat daardoor de grondslag zelf van den Staat, van het maatschappelijk leven, het wederkeerig *vertrouwen*, niet op menschelijke waarachtigheid, maar op God den Eénigen Waarachtigen steunende, roekeloos wordt geschokt en aangetast. Dit zijn de eenvoudige beginselen, waaraan het regt van straffen eener Christelijke Overheid, bij eene Christelijke natie, in het algemeen, en in het bijzonder het regt van straffen van den meineed, ook wanneer die bij valsch getuigenis gepleegd wordt, al ware ook die Eed in Promissoiren vorm vervat, beoordeeld moet worden. De Overheid heeft geen regt om van allen, die zij tot uitoefening van het gezag gebruikt, te vorderen, dat zij *volmaakt* zullen zijn; dáárom houdt de belofte, bij den ambts-Eed aan den mensch afgelegd, die verpligting jegens den mensch niet in; daarom kan zij wel vooraf straf bedreigen tegen een bepaald pligtverzuim, in eenige bediening gepleegd, en die straf zelfs zwaarder maken, wanneer het vervullen van dien pligt met Eede beloofd is geweest; daarom kan zij ook de schending der bepaalde Eedsbelofte, van in het gerigt de waarheid te zullen zeggen, als meineed straffen: maar zij kan niet in het algemeen *alle* pligtverzuim, in eenige bediening, en veel minder dat pligtverzuim *in het algemeen*, als meineed, strafbaar stellen. Want hetgeen zij van hare ambtenaren niet vorderen kan, mag zij hun niet gebieden: wat zij hun niet gebieden mag, kan zij hen ook niet la-

len beloove̊n; en wat zij niet beloofd hebben, kan *zij* hun, bij verzuim daarvan, niet als schending van hun woord toerekenen.

Met deze opmerkingen, bij welke wij op dit oogenblik, terwijl aan eene nieuwe strafwetgeving gearbeid wordt, met welker beginselen omtrent dit punt wij ons niet kunnen vereenigen, eenigzins langer hebben stilgestaan, dan ons onderwerp anders welligt zoude hebben gevorderd, willen wij thans dit Hoofdstuk besluiten; bij hetwelk wij, als aanhangsel, even als wij bij het vorige gedaan hebben, eenige schriftuurplaatsen laten volgen, die, naar het ons voorkomt, tot bevestiging kunnen strekken van de daarin verhandelde leer.

AANHANGSEL.

Ps. LXIII: 12.

» Maar de koning zal zich in God verblijden: een iegelijk, die bij Hem zweert, zal zich beroemen: want de » mond der leugensprekers zal gestopt worden."

Of, *omdat de mond des leugensprekers zal gestopt worden* (ὅτι ἐνεσφράγη στόμα λαλούντων ἄδικα. Septuag.): namelijk, door den Eed des Heeren. Hier leeren wij den Eed in zijne subjectieve en objectieve kracht tot bevestiging kennen. Subjectief zal een iegelijk, die bij zijnen God zweert, zich beroemen. *Wie roemt, die roeme in den Heere:* niet in eigene waarheidsliefde en geloofwaardigheid, maar in de dingen zijner zwakheid en in de genade van Hem die alles in allen vervult, opdat de

kracht van Christus in Hem woone (1). Objectief, zal de mond der leugensprekers gestopt worden. — Wij hebben dus Gods belofte, dat de regt bij Zijnen Naam gezworen Eed zijne kracht tot bevestiging, tot wegneming van den twijfel, tot beschaming van den leugen, niet zal missen. En wat behoeven wij dan verder angstig te onderzoeken, *hoe* de geloovig gezworen Eed dat doen zal? God is magtig, om het wederstrevig menschenhart naar Zijnen wil te leiden. Hij *belooft* dezen zegen aan den regt gezworenen Eed. En Zijn woord bestaat tot in eeuwigheid. Al wie daarop ook bij den Eed steunt, zal niet beschaamd worden.

2 Kron. XV: 12, 14, 15.

» En zij traden in een verbond, dat zij den Heere, » den God hunner Vaderen, zoeken zouden met hun gan- » sche hart en met hunne gansche ziele. — En zij zwoe- » ren den Heere met luider stemme en met gejuich. — » En gansch Israël was verblijd over dezen Eed: want » zij hadden met hun gansche hart gezworen, en met hun » ganschen wil Hem gezocht, en Hij werd van hen ge- » vonden, en de Heere gaf hun ruste rondom henen."

Zoo verblijdt derhalve de Eed, zoo wordt bij denzelven de Heere gevonden, en Hij geeft ons vrede wanneer hij van ganscher harte gezworen wordt: dat is, met de kantteekening bij 1 Kon. II: 4, » opregtelijk en zonder » geveinsdheid, God gehoorzamende niet naar sommige, » maar naar alle Zijne geboden: welke gehoorzaamheid » Hij aanziet niet in hare natuur, naar dewelke zij hier » nog gebrekkig is, maar naar Zijne Genade in Christus, » in welke zij volmaakt is."

Van ganscher harte, opregtelijk en zonder geveinsd-

---

(1) 2 Cor. X: 17. XI: 30. XII: 10.

heid, kan alleen de in Christus geregtvaardigde zondaar, ook in den Eed, tot God naderen. In Christus is hij volmaakt (1).

En zoo kan zijn van nature onopregt en geveinsd hart, wiens gedichtsel der gedachten t' allen dage alleenlijk boos is (Gen. VI: 5.), zeggen: » De waarheid van Christus is in mij. De God en Vader onzes Heeren Jezus Christus, die geprezen is in der eeuwigheid, weet dat ik niet liege (2 Kor. XI, 10, 31).

Levit. V: 1, 4, 5.

» Als nu een mensch zal gezondigd hebben, dat hij » gehoord heeft eene stemme des vloeks (2), daarvan hij » getuige is, hetzij dat hij het gezien of geweten heeft; » indien hij het niet te kennen geeft, zoo zal hij zijne » ongeregtigheid dragen. Of als een mensch zal gezwo- » ren hebben, onbedachtelijk met zijne lippen uitspre- » kende, om kwaad te doen, of om goed te doen, naar » alles wat de mensch in den Eed onbedachtelijk uit-

---

(1) Koloss. II: 10. Zoo ook Tit. I: 15. » Alle dingen zijn » wel rein den reinen, maar den bevlekten en ongeloovi- » gen is geen ding rein, maar beide hun verstand en con- » scientie zijn bevlekt." Met een rein opregt hart zweeren is dus niets anders, dan met een geloovig bekeerd hart zweeren. De Eed is een heilig ding, en de heilige dingen zijn voor de heiligen.

(2) D. i. der lastering tegen God, des misbruiks van Zijnen naam. Verg. Levit. X: 11. Valsch zweeren en ongeloovig zweeren is beide eene lastering tegen God. Die valsch zweert, maakt God tot getuige van den leugen: die ongeloovig zweert, spreekt Hem in het aangezigt tegen, die gezegd heeft, dat niemand tot den Vader komt dan door den Zoon.

» spreekt, en het is voor hem verborgen geweest en hij » is 't gewaar geworden, zoo is hij aan een van dien » schuldig: het zal dan geschieden, als hij aan een van » dien schuldig is, dat hij belijden zal waarin hij gezon- » digd heeft."

(1) Vergel. Spr. XXIX: 24. » Die met eenen dief deelt, » haat zijne ziel: hij hoort eenen vloek, en geeft het niet » te kennen" (2). Bij Plato de Leg. XI. p. 917 C. wordt eene wet voorgesteld, » dat wie op de markt hoort vloe- » ken, den zweerder zal bestraffen; wie het niet doet, » pleegt verraad aan de wet."

De plaats is zoo merkwaardig, dat wij niet af kunnen haar geheel over te nemen. » Ἔπαινος δὲ, ὅρκος τε περὶ » παντὸς τοῦ πωλουμένου ἀπέςωξ· (dus niet zoo zeer het » vloeken, als het onnoodig, ligtvaardig zweeren wordt » hier bedoeld) ἐὰν δέ τις ἀπειθῇ τούτοις, ὁ παρατυγχά- » νων τῶν ἀστῶν, μὴ ἐλάττον τριάκοντα γεγονὼς ἔτη, κολάζων » μὲν τὸν ὀμνύοντα ἀνατεὶ τυπτέτω· ἀφροντιστῶν δὲ καὶ » ἀπειθῶν, ἔνοχος ἔστω ψόγῳ προδοσίας τῶν νόμων."

Zouden vele schriften der Ouden niet door Gods bijzondere Voorzienigheid tot ons bewaard zijn gebleven, om ons, die Christenen willen heeten, door dergelijke plaatsen beschaamd te maken en tot naijver op te wekken? Gelijk de Koningin van het Zuiden, zoo zal menige getuigenis der Heidenen opstaan in het oordeel met dit geslacht, en hetzelve veroordeelen. Ook het flaauwe

---

(1) Göschel.

(2) And. (Alzoo) » die eenen vloek hoort en niet te kennen » geeft (gelijk er staat Levit. V: 1.), die haat ook zijne » ziele." Dit is blijkbaar de zin: die met eenen dief deelt, doet even als de geen die eenen vloek hoort, en het niet te kennen geeft. — Luther vertaalt het in dezen zin: » Wer » mit Dieben theil hat, hört fluchen, und sagt es nicht, » der hasset sein Leben."

denkbeeld, dat een heidensch Wijsgeer zich van de heiligheid Gods konde maken, was echter genoegzaam, om hem te doen inzien, dat er strafbare medepligtigheid bestaat, ook in het lijdelijk aanhooren van elk woord, waarbij die heiligheid geschonden of vergeten wordt; zoo dat die medepligtigheid *a fortiori* nog veel meer op degenen rust, die daartoe aanleiding geven door ligtvaardig te laten zweeren, en Eeden af te nemen, waarbij in 't geheel aan de heiligheid van den Eed en zijne ondoorgrondelijk diepe beduidenis niet wordt gedacht. Mogten toch vele Regterlijke en andere ambtenaren, die dagelijks met Eeden spelen, door de overweging van dezen tekst, tot nadenken, tot schuldgevoel, en tot bekeering worden geleid! Dan zouden zij wel uit menschenvrees, uit zwakgeloovigheid, uit traagheid, nog dagelijks veel te kort komen, en van hunne Regterstoelen ook in dit opzigt nooit zonder zelfverwijt opstaan; maar zij zouden, in het Hoofdstuk, waaruit deze tekst ontleend is, voortgaande, het geneesmiddel vinden tegen de door denzelven verwekte vreeze: want het zoude dan geschieden, als zij aan een van die schuldig zijn, dat zij belijdenis zonden doen, waarin zij gezondigd hebben, en tot hun schuldoffer den Heere, voor hunne zonde, die zij gezondigd hebben, het Lam, dat de zonde der wereld wegneemt, in de Nieuw Testamentische vervulling, brengen zouden door hunnen getrouwen en barmhartigen Hoogenpriester, die voor hen, van wege hunne zonden, verzoening heeft gedaan (1).

---

(1) Levit. V: 5, 6. » Quum sub lege victimas ex pecudibus » offerri sibi Deus jusserit, diversa et nova in Christo fuit » ratio, ut idem esset hostia qui sacerdos: quia nec alia » pro peccatis idonea satisfactio reperiri poterat, nec quis» piam tanto honore dignus, qui Deo unigenitum offer» ret." — Calvin. Inst. Relig. Christ. II. 16. § 6.

Jer. XLIV : 26.

» Daarom hoort des Heeren woord, gij gansch Juda
» die in Egyptenland woont: ziet ik zweere bij mijnen
» Grooten Naam, zegt de Heere, zoo mijn Naam met den
» mond eeniges mans van Juda in gansch Egyptenland
» meer zal genoemd worden, die zegge, (zoo waarachtig
» als) de Heere Heere leeft (1)!"

(2) » *De Heere leeft*, is dezelfde hoogste bevestiging
» *κατὰ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος*, als, *zoo waar als God*
» *leeft*. Deze bevestiging wordt in dezen tekst als het
» voorregt der belijders van Jehovah geroemd; — want
» de Eed behoort tot de verheerlijking en dienst van
» God, omdat hij eene geloofsbelijdenis insluit. En juist
» dáárom, is ook de *opdragt* van den Eed eene geloofs-
» bekentenis; want die zijne zaak op den Eed, en dus
» op God, laat aankomen, die gelooft niet alleen aan God,
» maar ook aan de levendige tegenwoordigheid Gods en
» aan zijne kracht tot werking op zijne tegenpartij, wien
» de Eed wordt toevertrouwd. Ook Plato leert, dat niet
» alleen diegenen, welke aan Gods bestaan niet gelooven,
» maar ook dezulken, die wel aan het bestaan eener

---

(1) Tegen over deze bedreiging van God aan zijn volk staat de belofte aan degenen die geen volk waren, bij Jez. XIX: 18. volg. » Te dien dage zullen er vijf steden in Egyptenland wezen, sprekende de sprake Kanaäns en zweerende den Heere der Heirscharen" (verg. Jer. XII: 16). » De sprake Kanaäns spreken, is het woord Gods kennen » en in den weg der zaligheid onderwezen zijn" (kantteekening). Die twee dingen behooren dus bij elkander en gaan zamen, God kennen uit zijn Woord en bij Zijnen Naam zweeren.

(2) Göschel.

» Godheid gelooven, maar niet erkennen, dat Hij zich » *mededeelt* en op den mensch werkt, dat Hij *leeft* en » *regeert*, van den Eed vervreemd zijn (1); de vraag is » alleen, of deze op dwaling en zelfsbedrog, en dus op » eenen zandgrond, steunende afwijking, de objectieve » werking van den Eed geheel wegneemt en opheft, dan » wel of zij niet veeleer door den Eed overwonnen wordt. » De Heere Heere leeft immers toch, hoezeer ook ie- » mand er aan moge twijfelen." — Wij hebben deze aanteekening van Göschel medegedeeld, hoewel zij zamenhangt met de wijze, waarop hij in zijn werk de vraag heeft trachten op te lossen, hoe men, daar de Eed volstrekt *geloof* veronderstelt, tot deze praesumtie van geloof zal kunnen komen, bij iedereen die zweert, opdat hij zijn doel tot bevestiging bereike. Om zulk eene praesumtie te verkrijgen, stelt Göschel, gelijk wij reeds vroeger hebben opgemerkt, dat iedereen, ten zij men hem voor zinneloos moete verklaren, al zoekt hij zich in zijne verstoktheid het tegendeel ook op te dringen, toch aan God gelooft, en dat de Eed het middel is, om dat geloof op te wekken, en den tegenstand des ongeloofs in het hart te overwinnen. Maar de Eed veronderstelt geen algemeen, onbestemd geloof aan het bestaan van eenen God, zelfs van eenen Alwetenden, Alomtegenwoordigen, de zonde straffenden God; maar aan eenen door Christus verzoenden, en zich over zijne kinderen ontfermenden, in alle waarheid leidenden Vader. Van dit geloof kan geene praesumtie bestaan buiten eene Christelijke belijdenis, en ook in die praesumtie, welke niets anders is dan het Christelijke oordeel der liefde, is nog niet de

---

(1) Ik moet dit gezegde van Plato op het gezag van Göschel aannemen; de plaats wordt bij hem niet aangehaald; en ik heb naar dezelve te vergeefs gezocht.

volle kracht tot bevestiging naar buiten van den Eed gelegen; — die kracht vindt hare voltooijing in het vast geloof van dengenen aan wien gezworen wordt, aan de waarheid en getrouwheid van dien Heere Heere, die leeft, hoezeer ook hij die zweert er aan moge twijfelen: een geloof, hetwelk verloochening van eigen wil, ootmoedige onderwerping aan Zijnen wil medebrengt, waardoor de gelukkige mensch, wien hetzelve van God gegeven is, op Zijn Woord weet, dat, hetzij het Hem behage zijnen naasten, die tot Hem zweert, opregtelijk te doen zweeren, hetzij die naaste geveinsdelijk eene hulp ingeroepen hebbe, welke hij in zijn binnenste niet gevoelt noodig te hebben en verwerpt, altijd zóó veel zeker en vast is, dat Zijn wil zal geschieden, omdat hij niets anders wil, dan den wil zijns Heeren. Ja! wij mogen verder gaan. De Eed zijns naasten, welken hij van hem vordert, is de daad des geloofs, waarmede ook hij zijne zaak, de zaak der waarheid en trouwe die hij noodig heeft, aan den Heere opdraagt. Doet hij dat met een opregt, vast geloof, biddende dat de Heere kracht moge schenken aan zijnen naasten, om waarheid te spreken of te houden, vertrouwende op Zijn woord, dat Hij, als zijn Vader en aller dingen magtig, hem alles goeds te geven den wil en het vermogen heeft, dan zal het ook zeker *geschieden*; dan zal zijn naaste ook zeker waarheid spreken, of zijne belofte houden; want daar staat niet voor niets geschreven: »Zoo wat gij begeeren zult in Mijnen »Naam, dat zal ik doen: opdat de Vader in den Zoon »verheerlijkt worde (1)." Want »de Heere doet het wel-

(1) Joh. XIV: 15. Wat het geloovig gebed vermag, getuigt ons de Heilige Geest in den Brief van Jakobus. »En het »gebed des geloofs zal den zieken behouden, en de Heere »zal hem oprigten, en zoo hij zonden gedaan zal hebben,

» behagen dergenen die Hem vreezen." (Ps. CXLV: 19).

Het is alleen de ons inwonende twijfel aan het Woord Gods en Zijne Belofte, die ons nog doet aarzelen om op deze wijze de verborgenheid van de kracht des Eeds tot bevestiging te verklaren. Ook mij heeft dit ongeloof bij de behandeling van dit punt welligt verleid, om op deze éénig mogelijke oplossing niet bepaald en sterk genoeg aan te dringen. Ook omtrent de objectieve werking des Eeds op hem die denzelven vordert, blijft het bij de vraag des Heeren aan de blinden: » Gelooft gij dat Ik » dat doen kan?" — en, voor elk die dáárop met goed vertrouwen op Zijn woord zegt: » Ja Heere!" ook bij Zijn antwoord: » U geschiede naar uw geloof!" (Matth. IX: 28, 29).

1 Kon. VIII: 31, 32. (2 Kron. VI: 22, 23).

» Wanneer iemand tegen zijnen naasten zal gezondigd » hebben, en hij hem eenen Eed des vloeks opgelegd zal » hebben, om hem zelven te vervloeken, en de Eed des » vloeks voor uwen altaar en dit Huis komen zal: hoort » Gij dan in den Hemel, en doet en richt uwe knechten, » veroordeelende den ongeregtigen, gevende zijnen weg » op zijnen kop, en regtvaardigende den geregtigen, ge- » vende hen naar zijne geregtigheid."

Göschel vertaalt: » Wenn Jemand wider seinen Näch- » sten sündigt, und ihm einen Eid auflegt *um ihn zu*

» het zal hem vergeven worden" Jak. V: 14. En hoe klein is ook inderdaad niet ons geloof, dat wij daaraan twijfe- len! Het is immers dezelfde God, die het gebed des ge- loofs geeft en den kranken geneest. Die zoo geeft te bid- den, geeft ook hetgeen dat gebeden wordt. Verg. Jac. V: 17, 18.

» *beschwören* : " — en teekent daarbij aan: » *Eides Antrag* — *Beschwörung*. *Nischba*, sagt Michaëlis (Mos. Recht. § 203. Th. 6.) ist das Passivum von *schwören*, » nemlich *beschworen werden*, *adjurari*." Zoo ook Luther: » Wenn Jemand wider seinen Nächsten sündigt, » und nimmt dess einen Eid auf sich, damit er sich ver- » pflichtet."

Maar onze Staten-kantteekening zegt: » Hebr. eigen- » lijk *vloek* of *vervloeking*. Verstaat eenen Eed van den » Regter opgelegd, dat in gewigtige en twijfelachtige » zaken geschiedde, *met zijns zelfs vervloeking*, *zoo* » *men valschelijk zwoer*, en dat zeer solemnelijk voor » den Altaar, om den zweerende te meer tot aandacht en » vreeze te verwekken (1)."

Hetgeen wij hier opmerken, heeft meer bijzonder betrekking op de vraag, bij welke wij naderhand zullen moeten stilstaan, in hoe verre de execratie, vervloeking van zich zelven, of inroeping van Gods straffen over zich, een wezenlijk deel uitmaakt van den Eed. Wij hebben het gezegde in het voorbijgaan aangestipt, ten einde het herhaald terug komen op dezelfde Bijbelplaats te voorkomen.

Meer toepasselijk op het in dit Hoofdstuk verhandelde is, hetgeen Göschel verder bij dezen tekst aanteekent: » In dit gebed van den Koning Salomo, bij de in- » wijding des Tempels, wordt God aangeroepen, dat Hij » in dien Tempel tegenwoordig moge zijn, hooren en » richten, als Getuige en Regter. De Eed zelf wordt, » door deze vooruitstelling der Goddelijke deelneming en » inwerking, als het regtsmiddel erkend, hetwelk strek-

---

(1) De LXX hebben: ὅσα ἂν ἁμάρτῃ ἕκαστος τῷ πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἐὰν λάβῃ ἐπ' αὐτὸν ἀρὰν τοῦ ἀράσασθαι αὐτόν. κ. τ. λ.

» ken moet om den onschuldigen te regtvaardigen, den
» schuldigen te veroordeelen. God is getuige: want Hij
» hoort als die Alomtegenwoordig en Alwetend is. — God
» is Regter, als die Almagtig, Heilig en Regtvaardig is.
» Maar Hij is niet alleen de Regter, die den Eedzweer-
» der zal oordeelen, maar ook Regter *in de zaak zelve*,
» door middel van den Eed, bij welken op Hem beroep
» wordt gedaan. De Eed bepaalt (vermittelt) de Regter-
» lijke uitspraak, terwijl hij aanwijst wat thans regt zal
» wezen. — Juramentum litis decisorium: ergo Deus li-
» tis index et Judex."

Dit is, naar den gewigtigen inhoud van dezen tekst, de ware theorie van den Geregtelijken Eed. God hoort den Eed, die iemand zijnen naasten oplegt, welke tegen hem gezondigd heeft. Hij *richt Zijne knechten*, Hij doet zelf uitspraak, *veroordeelende den ongeregtigen, en regtvaardigende den geregtigen.* Maar het is alleen het Geloof, hetwelk zich aan Zijne uitspraak als regt, aan Zijne getuigenis als gewis, onderwerpt, ziende met het oog dat het onzienlijke ziet.

Num. XXX: 2.

» Wanneer een man den Heere eene gelofte zal beloofd,
» of eenen Eed zal gezworen hebben, zijne ziele met eene
» verbindtenisse verbindende (1), zijn woord zal hij niet

---

(1) » Hebr. eenen band op zijne ziele bindende, d. i. zich zel- » zelven of zijn persoon. Gelijk de ligchamen gebonden » worden met touwen en zeilen om in zekere plaatsen te » blijven, alzoo worden de zielen der menschen gebonden » door de beloften aan den Heere gedaan, om aan het gee- » ne dat ze beloofd hebben, zich vast te houden." (Kant- teekening).

» ontheiligen; naar alles wat uit zijnen mond gegaan » is (1), zal hij doen."

Göschel: » Elke Eed van den mensch verbindt zijne » ziele op nieuw met God. Elke Eed is eene hernieu- » wing van het Verbond met God, *gelofte*. Waar die niet » is, bestaat geen Eed, maar *meineed*."

Meineed, is volgens Göschel, Etymologisch, *eigen* Eed, belofte door zich zelven, bij zich zelven, in eigen kracht, niet aan, en bij God, in Gods kracht gedaan. Ik sta voor de waarheid dier afleiding niet in; maar het daarin begrepene denkbeeld is volkomen waar. Door zich zelven kan de mensch niets goeds doen, en dus ook niets goed beloven: ook niet het regt gebruik van zijnen wil, van zijne natuurlijke gaven ten dienste zijns naasten: want die wil en die natuurlijke gaven zijn bedorven (2). Hij kan dus uit zich zelven, ter vervulling van geen enkelen pligt, jegens God, jegens zich zelven, of zijnen naasten instaan. Belooft hij dus iets, hetzij aan God, hetzij aan zijnen naasten, dan doet hij, zoo hij een Christen is, niets anders, dan te verklaren, dat hij,

---

(1) » Wel verstaande, dat in zijn vermogen is, en geoorloofd » niet strijdende tegen de Wet des Heeren; hoedanig de » gelofte was dergenen, die Paulus voorgenomen hadden » te vermoorden" (Hand. XXIII: 14. Kanteekening).

(2) » Itane depravata est omnis industria, prospicientia, in- » telligentia, cura, ut rectum nihil coram Domino excogi- » tare, aut meditari queat? Nobis nimirum, qui rationis » acumine, (quam pretiosissimam dotem reputamus) aegre » patimur spoliari, durum id nimis videtur: Spiritui Sancto » autem aequissimum, qui novit omnes cogitationes sapien- » tum vanas esse (Ps. XCIV: 11.), et qui clare pronun- » tiat omne figmentum humani cordis tantummodo ma- » lum." Calvin. Instit. Relig. Christ. II, 2, § 25.

die door zich zelven niet bekwaam is iets goeds te denken of te doen, echter zijne bekwaamheid zoekt en *heeft* in God, steunende op Zijn verbond met Christus, met wien hij door het geloof vereenigd is, in het vaste vertrouwen dat Hij Zijne kracht zal volbrengen in zijne zwakheid. Al wie, deze volstrekte afhankelijkheid van den mensch van zijnen Schepper ontkennende, eigenmagtig voor zijne daden of woorden wil instaan, verloochent God, als den éénigen gever van alles goeds, die alleen het willen en het volbrengen werkt naar Zijn welbehagen, misbruikt Zijnen naam, door geveinsdelijk met den mond zich op Hem als zijne hulp te beroepen, wiens hulp hij in zijn hart verwerpt, en pleegt daardoor *meineed*: al deed hij ook de uitwendige daad, welke het onderwerp zijner belofte heeft uitgemaakt. Hij heeft valschelijk gezworen, door Gods verbond schijnbaar op zijne lippen te nemen, terwijl zijn hart verre van Hem verwijderd was. Zoo zweert ook hij valschelijk, en pleegt *meineed*, die zijne ziel, hetzij jegens God, hetzij jegens de menschen, met eene verbindtenisse verbindt, welke hij te voren weet, of weten moet, dat hij niet mag houden, omdat zij ongeoorloofd is en strijdig met Gods woord, of, hetgeen op hetzelfde nederkomt, niet kan houden, omdat zij niet in zijn vermogen is: dat is, niet omdat hij haar door zich zelven, door eigen kracht en wijsheid en wil niet kan houden; want dat kan hij omtrent geene pligtsvervulling; maar, omdat hij de stellige Belofte Gods in Zijn genadeverbond niet heeft, dat Hij hem daartoe kracht zal verleenen. Daarom kunnen jegens God geene eigendunkelijke, op menschelijke instellingen gegronde werken, b. v. het coelibaat, het onderwerp zijn eener Gelofte (1); zulk een Votum is in-

(1) » Virginitatem Deo perpetuam promittunt, quasi cum Deo
» ante pepigerint, ut se a conjugii necessitate liberaret.

derdaad een meineed. Dat zoude ook het geval zijn met eenen Eed *aan menschen* gedaan, van of in 't geheel, of in eenige betrekking, ook uit zwakheid, niet meer te zullen zondigen. Daarom kan een ambts-Eed voor den Christen geene andere beduidenis hebben, dan dat hij *betuigt* door Gods genade het getuigenis in zijn geweten te hebben, dat zijn ernstig voornemen is, zich in alles, onder gedurig opzien tot Hem die alles in allen vervult, naar den inhoud van zijnen Eed te gedragen: en daarbij, en juist daardoor in het geloof *verzekert*, dat hij niet *moedwillig* eenige, ook de geringste, zijner ambtspligten zal schenden of verzuimen. — Meer te beloven zoude zijn, God tot getuige roepen eener onwaarheid, daar hij in zijn hart wel weet, dat hij als zondaar, die door ongeloof nog dagelijks gedurig in velen struikelt, niet méér beloven kan; het zoude meineed zijn.

Geheel anders is het gelegen met de bepaalde belofte onder Eede, om iets te zullen doen, of niet doen, dat men in zijn vermogen heeft, in den zin, welke aan deze uitdrukking gegeven moet worden. Dáár is meineed, *en* wanneer men die belofte in eigen kracht aflegt, *en* op nieuw meineed, wanneer men dezelve niet houdt. Trouwens, daar is alles zonde: want daar is een ongeloovig, onbekeerd hart: immers de Christen kan wel eenen Eed breken, maar hij kan niet in eigen kracht zweeren; omdat het wezen van het Christendom juist dáárin allereerst bestaat, dat men overtuigd zij van zonde, dat is, van eigen onvermogen ten goede. En al wat nu niet uit den geloove geschiedt, dat is zonde.

» Non est quod causentur se nonnisi gratia Dei fretos vo-
» tum hoc nuncupare: nam quum ipse non omnibus dari
» pronuntiet (Matth. XIX: 11), fiduciam specialis doni
» concipere nostrum non est." Calvin. Instit. L. IV. c. 13. § 17.

Met deze opmerkingen (waarmede wij anticiperen op hetgeen wij naderhand meer bijzonder over den meineed te zeggen zullen hebben; doch onze tekst leidt er ons toe) laat zich de afgesleten vraag gemakkelijk oplossen, in hoe verre men aan eenen ongeoorloofden Eed gehouden zij? Een ongeoorloofde Eed is een valsche Eed, een meineed: die denzelven houdt, zondigt dubbel, éérst door God lasterlijk tot getuige en Helper te roepen van zijn kwaad opzet, of van zijne roekeloosheid, en vervolgens door de voorgenomene zonde te volvoeren (1).

---

(1) Dit is ook de beslissing van den scherpzinnigen Thomas Aquinas bij Göschel. Verg. Grotius de J. B. ac P. L. II. c. 13. § 6. alwaar gewezen wordt op het voorbeeld van David, welke Nabal spaart, dien hij gezworen had te zullen dooden (1 Sam. XXV.) Bedenkelijk is zijne stelling in § 7. »Imo, etiamsi res quae promittitur non sit illicita, »sed majus bonum morale impediens, sic quoque non va»lebit jusjurandum: quia scilicet profectum in bono Deo »debemus, ita ut ejus libertatem nobis et ipsis eripere »non debeamus."

Een wijde deur voor de kwade trouw! Ik vrees dat de Hoogleeraar Pareau onder den invloed van deze plaats van Grotius heeft gestaan, wanneer hij in zijne Initia Instit. Christ. Moralis P. III. S. 2. § 35. No. 10. leert, dat de Christen, wanneer hij beloofd heeft, hetgeen hij naderhand inziet niet te kunnen houden, niet alleen zijne dwaling voor God en menschen belijdende, terug mag treden, maar ook gehouden is dengenen, jegens wien hij zich verbonden heeft, *door in de plaats stelling van iets anders* schadeloos te stellen (aliud quid praestiturus est, etiamsi vel hoc ipsi perquam incommodùm noxiumque sit, ut ipse culpà, detrimento alii vacent). — De Hoogleeraar heeft hier, blijkens zijne aanhaling eener brochure van Prof. Hofstede de Groot, het oog op de beschuldiging

Zonder in eene nuttelooze en dorre casuistiek te willen treden, mogen wij echter hier de vraag opperen, hoe men te handelen hebbe, wanneer men, gelijk meestal, éérst later, na gezworen te hebben, bemerkt, dat men eene verpligting op zich heeft genomen, waaraan men, behoudens zijn geweten, niet kan voldoen?

Dan heeft men zich alleréérst schuldig te belijden voor God, aan ligtvaardig en roekeloos zweeren. Er zijn drie comites juramenti, waardoor dezelve een regte Eed is, *justitia*, *judicium*, *veritas*; door het gemis van elk derzelve, wordt de Eed een misbruik, eene ontheiliging van Gods naam: — bij zulk eenen Eed heeft het *judicium* ontbroken: hetzij men dan later te regt inzie, of door zelfbedrog *meene* in te zien, dat men het beloofde niet houden kan; altijd is men voor God schuldig, door te zweeren, zonder zich eerst voor Hem te beproeven, of men zweeren mogt. Het beloofde, indien het waarlijk ongeoorloofd en strijdig was met Gods woord: (en dat alléén kan eene reden van niet vervulling zijn: niet dat men iets beters dan het beloofde meent te kunnen geven; want dat betere heeft men in elk geval niet beloofd; en *naar alles wat uit zijnen mond gegaan is, zal hij doen*, zegt Gods woord) — dat beloofde mag hij gewis niet houden; hij behoeft ook zijnen naasten, voor de niet vervulling niet schadeloos te stellen: want die mogt hem geene met Gods wet strijdige verpligting onder Eede opleggen; immers, impossibilium nulla obligatio est (L. 49, L. 185. D. de R. J.) Maar hij mag

---

gen de Leeraars dat zij hunnen Eed breken. Zoude hetgeen die Leeraars in de plaats stellen, voor hetgeen zij meenen niet volgens hunnen Eed te kunnen praesteren, het *majus bonum morale* zijn, de *profectus in bono*, waarvan wij ons de vrijheid door geene Eeden mogen laten ontnemen?

niet, én zijnen Eed breken, én blijven, hetgeen hij krachtens, en onder voorwaarde van dien Eed was. — Want zoo zondigt hij weder dubbel, éérst door ligtvaardig iets ongeoorloofds te zweeren; vervolgens, door zijnen naasten te bedriegen. Want dat doet hij, wanneer hij van zijnen naasten de vervulling eener verbindtenis jegens hem vordert, waaraan hij zelf verklaart niet te kunnen voldoen? Wat zoude men van eenen Regter zeggen, die verklarende, beter ingelicht, de Grondwet niet meer te kunnen onderhouden en nakomen, toch Regter zoude willen blijven? Zoude men zich met zijne belofte te vrede stellen, van iets beters in de plaats te zullen geven?

DERDE HOOFDSTUK.

De ongenoegzaamheid van het natuurlijk Eedsbegrip.

Tot dus verre hebben wij getracht het Christelijke Eedsbegrip positief daar te stellen, zoo als het, niet uit redeneringen van menschelijke wijsheid, maar uit het onderwijs van Gods Woord, omtrent de betrekking, waarin *en* de in den eersten Adam van God afgevallene, *en* de in den tweeden Adam met God hereenigde mensch tot zijnen Schepper staat, noodzakelijk voortvloeit. Wij hebben, na dat Eedsbegrip *in abstracto* uit de Christelijke waarheid afgeleid te hebben, hetzelfde ook in *concreto* in deszelfs verschillende toepassingen beschouwd, en de twijfelingen bestreden, die tegen hetzelve uit ons eigen ongeloovig hart, en de moeijelijkheid van zijn gebruik in eene ongeloovige, tegen de Christelijke waarheid zich aankantende wereld, gedurig oprijzen. Wij moeten nu het enkel verstandelijk, natuurlijk Eedsbegrip daartegen over gaan plaatsen: — vooral, om door het bewijs zijner ongenoegzaamheid, onvolledigheid en tegenstrijdigheid met zich zelven, aan te toonen, dat ook hier, alleen in Gods waarheid, de hoogste redelijkheid gelegen is. Wij zullen hier, in vergelijking

van het vroeger verhandelde, zeer kort kunnen zijn; het is vrij wat gemakkelijker aan te toonen, dat alle onze menschelijke wijsheid, bijzonder waar zij met het Oneindige in aanraking komt, dwaasheid is, dan de eenvoudige, maar daarom juist voor ons gekunsteld, oneenvoudig verstand door eigen kracht ontoegankelijke wijsheid Gods, zoo wij ook al een flaauw inzigt in dezelve mogten hebben ontvangen, in duidelijke woorden uit te drukken. Tot het éérste kan ook het bloot natuurlijk verstand geraken, zoo het zich zelven slechts gelijk blijve, tot den bodem der kwestien doordringe, en zich niet met woorden, in plaats van zaken, te vrede stelle; — en in zoo verre zijn de stoutmoedigste Sceptici, die voor geene ontkentenis meer terugdeinzen, de beste Logici (1). De ontkentenis van Gods geopenbaarde waarheid leidt noodzakelijk, door eene reeks van gevolgtrekkingen, tot den afgrond van het *Atheismus*; — het is alleen, of onverschilligheid, welke den aan zich zelven overgelatenen mensch, onbewust van zijn gevaar, op den rand van dien afgrond doet slapen; — of onwillekeurige schrik voor deszelfs diepten, welke hem noopt, om liever, op een zeker punt gekomen, den afgod zijner eigenliefde te verloochenen, en zich met zich zelven in tegenspraak te stellen, dan de keten zijner ontkentenissen met de laatste, de Godsverloo-

(1) Namelijk onder degenen die de waarheid allen evenzeer derven. Want anders is het waar, gelijk de Christenwijsgeer J. T. von Meijer heeft gezegd: » Geene ware Logica » buiten den Logos (het Woord)." Nederl. Stemmen Dl. IV. bl. 96.

chening, te voltooijen. Ook het natuurlijke Eedsbegrip zal ons tot dezelfde uitkomst brengen: wij zullen zien, dat met hetzelve, theoretisch en zich zelven gelijk blijvende, de Eed wordt omvergeworpen; en dat zulks practisch en geschiedkundig het geval werkelijk is geweest met al degenen die, bij hunne eigene wijsheid, goede trouw en moed genoeg hebben gehad, om tot het uiterste toe door te gaan.

Dat heeft bij voorbeeld Cicero gedaan in eene zeer merkwaardige plaats zijner Oratie pro Roscio Comoedo, c. 16. « Quid interest" vraagt hij « inter « perjurum et mendacem? Qui mentiri solet, pejerare « consuevit. — Quem ego ut mentiatur inducere pos« sum, ut pejeret, exorare facile potero. Nam qui « semel a veritate deflexit, hic non majore religione « ad perjurium quam ad mendacium perduci consue« vit. Quis enim deprecatione Deorum, non con« scientiae fide commovetur? Propterea, quae poena « ab Diis immortalibus perjuro, haec eadem mendaci « constituta (1). Non enim ex pactione verborum,

---

(1) De zin is blijkbaar: » Quis enim deprecatione Deorum, » *qui* non conscientiae fide commovetur? Propterea, *quia*, » quae poena etc." — Misschien moet de tekst in dien zin geëmendeerd worden. — De redenering van Cicero is zoo *natuurlijk*, dat wij haar overal en in alle tijden wedervinden. — Zoo wilde Carlostadius den Eed afgeschaft hebben, op denzelfden grond: » Juramentis nemo melior, » plures fiunt deteriores. *Qui Deum non reveretur, is* » *nequaquam jusjurandum reverebitur. Ergo facessat!*" Zie de plaats aangeh. bij Tholuck in ons 2de Aanhangsel op het IVde Hoofdstuk.

« bus jusjurandum comprehenditur, sed ex perfidia et « malitia, per quam insidiae tenduntur alicui, Dii im- « mortales hominibus irasci et succensere consuerunt."

Cicero sprak hier blijkbaar uit overtuiging, meer dan wanneer hij elders afgezaagde *loci communes* over de *religio jurisjurandi* declameerde: want hier had hij volkomen gelijk; — zijne redenering was volkomen juist, en het natuurlijk verstand, alle drogredenen van zich afwerpende, konde hem tot geen andere uitkomst brengen.

Immers waarom vordert men van iemand den Eed? Het kan alleen zijn, omdat men vreest, dat hij liegen zal.

Maar waarom liegt hij? Immers alleen, omdat hij Gods straf en toorn over de leugen niet vreest; het staat toch wel vast, dat hij, indien hij die werkelijk vreesde, liever eigen belang en alles zoude laten varen, dan te liegen.

Men vordert dus van hem den Eed, omdat men vreest, dat hij Gods straf en toorn tegen de leugen niet vreest.

En daar men nu, naar het natuurlijk Eedsbegrip, van denzelven onmogelijk iets anders verwachten kan, dan dat hij, die God in den Eed tot getuige aanroept, door de vreeze zijner straffe zal weerhouden worden van te liegen; — zoo ontstaat hieruit van zelf en noodzakelijk de vraag, of het niet allerongerijmdst is, en de onverstandigste tegenspraak met zich zelven, de dwaasheid zelve, op de vreeze voor Gods straffe bij iemand te hoopen, om hem den Eed op te

dragen, aan wien men dien Eed opdraagt, alléén, omdat men van de vooruitstelling uitgaat, dat hij Gods straf niet vreest?

Indien gij het er voor houdt dat ik een braaf man ben, niet in staat om U te bedriegen, al kon ik er de wereld ook mede verdienen; waarom gelooft gij mij dan niet op mijn woord? En indien gij integendeel van de *praesumtie* uitgaat, dat ik slecht genoeg ben om te liegen; wat baat U dan mijn Eed? Zal die Eed mij, die slecht ben, goed maken? Ben ik slecht, dan is het omdat ik God niet vrees. Waarom denkt gij dan, dat ik, die God niet vrees om te liegen, Hem vreezen zal, om niet valsch te zweeren?

Gij kunt niet zeggen: valsch zweeren is toch erger dan liegen; en waar gij welligt liegen zoudt, is het toch waarschijnlijk, dat gij geen valschen Eed zult doen. Want een heiden, Cicero maakt u beschaamd: « Wat onderscheid, roept hij u toe, is er tusschen « den meineedigen en den leugenaar? De straf, die de « onsterfelijke Goden tegen den meineedigen uitspre- « ken, dezelfde wordt door hen ook tegen den leu- « genaar bedreigd. Want het is niet, om eene afge- « sprokene formuul van woorden, in welke de Eed « begrepen is, maar om de trouweloosheid en arglis- « tigheid, met welke men zijnen naasten zoekt te be- « driegen, dat de onsterfelijke Goden in toorn en « gramschap jegens de menschen ontsteken."

Het is treurig te moeten bekennen, dat Cicero den aard en het wezen der zonde beter doorschouwde, dan menigeen die zich Christen noemt. Hij had een duister gevoel der waarheid, dat God *naar het hart*,

de zonde, het bedrog, de leugen *in het hart* ziet en *die* straft; en hij leidde hieruit met volle regt de gevolgtrekking af, dat, waar men van de stelling uitgaat, dat dit hart *boos* is, niet tegenstaande de vreeze van Gods straffe over die boosheid, het ijdel is, op de vreeze dier straf te rekenen, om op den Eed staat te kunnen maken.

Deze *inconsequentie* van het natuurlijk Eedsbegrip is zoo tastbaar, zoo in het oogloopend, dat wij aan dezelve niet meer woorden willen verliezen.

Maar er is nog meer tegenspraak in dat Eedsbegrip; wij hebben op dezelve reeds bij eene vroegere gelegenheid gewezen: zij bestaat in deze sluitreden: « Gij « vordert van mij den Eed, omdat gij mij op mijn « woord alleen niet gelooft: gij zult niet tegenspreken, « dat U die Eed niet meer baat, dan mijn enkel woord, « wanneer ik niet aan God geloof: mijn geloof aan « God is dus de vooruitzetting van uwe Eedsopdragt; — « maar hoe kunt gij nu weten dat ik aan God geloof, « anders dan *op mijn woord?* En nu, indien gij van « mij, *alléén op mijn woord*, gelooft, dat ik aan God « geloof; waarom gelooft gij mij dan niet *op mijn* « *woord*, wanneer ik U zeg, dat dit of dat de « waarheid is?"

« Gij kunt U niet verschuilen achter het voorwend« sel dat iedereen aan God gelooft: dat ik daarenbo« ven mij Christen noem, en dat een Christen toch « wel aan God zal gelooven."

« Want zoo veel weet gij toch wel van het Chri« stendom, dat uitwendige belijdenis, inschrijving des « naams op het Ledenmatenboek geen Christen maakt;

« en zoo veel heeft U de geschiedenis en de ondervin-« ding, misschien wel (en mogt het zoo zijn) van uw « eigen hart, U geleerd, *dat niet iedereen aan God « gelooft.* Want het is wel waar, dat hetgeen van « God kennelijk is, in den natuurlijken mensch open-« baar is: want God heeft het hun geopenbaard; maar « omdat zij, God kennende, hem als God niet hebben « verheerlijkt of gedankt, is hun onverstandig hart « verduisterd geworden, en zóó zijn zij zonder God « in de wereld, en *alle hunne gedachten zijn, dat « er geen God is* (1)."

Het blijft er dus bij, dat het natuurlijke Eedsbegrip zich niet kan redden uit de grove, belagchelijke *in-consequentie*, waaraan het zich schuldig maakt, door, terwijl het eenen waarborg, eene bevestiging zoekt, tegen de ontrouw en ongeloofwaardigheid van den mensch, dien waarborg te gaan zoeken *in den mensch zelven;* en tot den mensch terug te keeren, om in hemzelven te zoeken, hetgeen het juist gaat zoeken, omdat het in hem niet te vinden is; — *ze-kerheid.* Indien ik mijnen Rentmeester niet vertrouw, omdat ik weet dat hij oneerlijk is, zal ik mij dan te vrede stellen, met zijne eigene verklaring dat hij *niet* oneerlijk is, en nu niets meer van hem vreezen? In-

(1) Rom. I: 20. Ephez: II: 12. Ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ. — De tegenstelling met het volgende vers toont duidelijk genoeg, wie deze Ἄθεοι zijn, » allen die niet in Christus » Jezus, daar zij eertijds verre waren, nabij geworden zijn » door het bloed van Christus." Zie verder Ps. X: 4. — XIV: 1. — LIII: 2.

dien ik met eenen dief op weg moet, zal ik dan kinderachtig genoeg zijn, om mij volkomen tegen hem beveiligd te achten door zijne verzekering, dat hij geen dief is? Het natuurlijk Eedsbegrip, dat in den mensch zelven, in zijne opregtheid, in zijne waarheidsliefde, in zijne deugd, in zijne vreeze voor Gods straffen, zekerheid zoekt tegen zijne onopregtheid, zijne geveinsdheid, zijne trouweloosheid, zijne verachting van God en zijn gebod, handelt inderdaad even kinderachtig en dwaas (1).

De van God en zijne regte kennis, en daardoor ook van het zuivere Eedsbegrip afgeweken mensch, heeft ten allen tijde, deze ongenoegzaamheid, deze inklevende tegenstrijdigheid van den natuurlijken Eed met zich zelven zoo wel gevoeld, dat hij er altijd op uit is geweest, om de steeds overblijvende leemte, ware het mogelijk, aan te vullen, door de Eeden te vermenigvuldigen, op een te stapelen, en met schrikverwekkende plegtigheden, bezweeringen en vervloekingen te omringen. Alles nam men te baat, om door uitwendige, indrukmakende middelen te vergoeden, hetgeen men gevoelde dat aan den Eed, in innerlijke kracht, ontbrak. Wat behoef ik hier bij de klassieke Oudheid tot getuige te roepen? Wien, die met dezelve ook maar eenigermate bekend is, vallen hier

---

(1) Is het niet te verwonderen, dat deze dwaasheid nog aanhangers vindt in eenen tijd, die zoo overvloeijend en scherpzinnig is in het uitdenken van waarborgen tegen Regeerders, en al wat gezag moet uitoefenen, en zich wel wacht om dezelve *in die Regeerders zelven* te plaatsen.

niet dadelijk voorbeelden te binnen? De symbolische handelingen, waarmede de Eed meestal gepaard ging, om de wraak der Goden over den meineed levendig voor oogen te stellen? de verschrikkelijke geschiedenis van den Samnitischen krijgs-Eed? de ἐξωλείας ὅρκος, bij welken bij de Atheniensers, niet te vrede met eene enkele vervloeking van zich zelven, de Eedzweerder zijn huisgezin, al wat hem dierbaarst was, voor het gerigt medebragt, om, ingeval van meineed door hem gepleegd, het verderf en de wraak over hunne hoofden in te roepen (1). Ja, ook het verbasterd Christendom levert ons voorbeelden genoeg van hetzelfde verschijnsel, van dezelfde behoefte, om, voor de verlorene kracht des Eeds, menschelijke surrogaten in de plaats te stellen. Gelijk de Pharizeën denzulken meer aan zijnen Eed verbonden rekenden, die bij het goud des Tempels zwoer; zoo vond de, van de eenvoudigheid die in Christus is, van lieverlede afgewekene Kerk, geene zekerheid genoeg in den Eed bij God Almagtig; zij vond *compurgatores*, *conjuratores*, *ligchamelijke* Eeden uit; zij liet niet slechts bij geheele scharen van heiligen zweeren, maar zij verzamelde ook hunne doodsbeenderen, om bij en over dezelve de Eedsplegtigheid te vieren; en hoe meer reliquien, hoe krachtiger en verbindender Eed (2). De levendigmakende Geest was uit het denkbeeld van

---

(1) Zie Demosth. in Aphob. III. p. 241, 243. in Aristocrat. p. 27. in Eubulid. p. 156. De Coron. p. 291. Tauchnitz.

(2) Zie hierover het 2de Aanhangsel van dit IIIde Hoofdstuk.

den Eed geweken: er waren niets dan dorre beenderen overgebleven; en geen wonder dus, dat men ook daarin zijne bevestiging zocht.

Het lag echter in den aard der zaak, dat alle deze instellingen van menschen geene bevrediging konden verschaffen aan dieper doordenkende, maar de waarheid Gods niet kennende geesten. Het bovennatuurlijke in den Eed, hetwelk zij alleen door Gods onmiddellijke openbaring konden leeren kennen, niet verstaande, en daaraan, op Zijn gezag, niet gelooven-de, en aan de andere zijde, in deszelfs natuurlijk, bloot verstandelijk begrip stuitende tegenspraak ontmoetende, was het niet te verwonderen, dat zij er toe kwamen, om den geheelen Eed, als een verouderd bijgeloof te verwerpen. Openlijk durfden zij het niet altijd doen; ook bij de hoogste zedeloosheid en verbastering, blijft meestal het verwijt van Atheismus nog een schrikbeeld, waarvoor de mensch terug deinst; daarenboven zagen zij wel in, dat dit bijgeloof, hoezeer men er onder zich en zijne vrienden mede spotten mogt, dan toch een middel was om ligtgeloovige gemoederen aan den band te houden, hetwelk men niet ligt mogt prijs geven. Daarom werd ten tijde van Cicero, terwijl hij in het openbaar den Eed met redeneringen aantastte, welke, omdat zij de stem der inwendige overtuiging waren, overal wêerklank moesten vinden, toch elders bitter over het verval van den eerbied voor den Eed geklaagd (1).

(1) » Sed nondum haec quae nunc tenet saeculum negligentia
» Deûm venerat; nec interpretando sibi quisque jusjuran-

Hetgeen de heidensche verlichting en beschaving niet rondweg had durven voorstellen, de afschaffing van den Eed, als een nutteloos geworden overblijfsel van ouderwetsche bijgeloovigheid, bleef voor ons nog verlichter tijdvak bewaard. Nadat de Eed (vooral door de schuld van schrijvers over het Natuurregt, aan welken dezelve, als ware het hun eigendom, meestal ter behandeling bleef overgelaten, omdat deszelfs casuistiek zich grootendeels tot de onderwerpen bepaalde welke zij behandelden), tot zijn natuurlijk begrip gereduceerd was geworden, met voorbijgang of verwaarloozing van het Christelijke bestanddeel, waardoor hij alleen tot leven en kracht komt, was de overgang niet moeijelijk, ja noodzakelijk, tot zijne geheele verwerping.

Zoo nam Grotius, om onder tallooze voorbeelden eenige weinige aan te voeren, de Eeds definitie van Cicero de Off. III, 39. « Est jusjurandum affirmatio « religiosa: quod autem affirmate, *quasi* Deo teste, « promiseris, id tenendum est," eenvoudig over. De Jur. B. ac P. II. 131, § 3.

Had hij, om den Eed regt te kennen, minder bij heidensche wijsgeeren, en meer in Gods woord raad gezocht, hij zoude hebben ingezien, dat dit denkbeeld bij de waarheid verre te kort schiet. De Eedsdefinitie moet, even als elke definitie, het kenmerk bevatten, waaraan hetgeen *waarlijk* Eed is, kan onderscheiden worden van al hetgeen valschelijk onder

---

» dum et leges aptas faciebat, sed suos potius mores ad ea » accommodabat." Livius III, 20.

dien naam doorgaat. Niet elke Godsdienstige betuiging is een Eed, maar alleen de geloovige betuiging, bij den éénigen waren God die zich in zijn Woord heeft geopenbaard; alle andere aanroeping Gods tot getuige, is geen Eed, maar meineed, misbruik van Zijnen naam. Geen wonder, dat, na de definitie van Grotius, in zijne Eeds-leer met geen enkel woord van het Christelijk geloof gesproken wordt, hetwelk toch zijne onmisbare voorwaarde uitmaakt.

Ook Puffendorf heeft eene, uit een ten eenemale onchristelijk beginsel uitgaande, en daarom noodzakelijk valsche Eeds-leer (De J. B. G. II, 2). In zijne definitie; « Assertio religiosa, quâ divinae misericordiae renunciamus, aut divinam poenam in nos « deposcimus, nisi verum dicamus," is te weinig, en te veel.

Te weinig, door gemis van het Christelijk hoofdbestanddeel: — te veel, door bijvoeging eener verpanding der zaligheid, welke, gelijk wij nader zullen zien, aan het ware Eedsbeprip geheel vreemd is.

Hoe Puffendorf, door miskenning van het in de Christelijke waarheid gewortelde wezen des Eeds, waardoor hij een zoeken en *hebben* is der waarheid bij God, omdat de mensch die in zich zelven niet heeft, noodzakelijk tot den mensch zelven is teruggekeerd, om in hem eene kracht tot bevestiging te zoeken, welke men door het vorderen van den Eed zelven getuigt, in hem niet te vinden, blijkt uit de reeds vroeger door ons aangehaalde plaats, alwaar hij het gevoelen verwerpt dergenen, die beweren, met ons, dat de Eed wel degelijk een getuigenis Gods mede-

brengt, tot bevestiging zoo wel van hem die zweert, als van dengenen die den Eed vordert; — geen zigtbaar, tastbaar getuigenis, maar een getuigenis door het geloof aangenomen, dat niet naar het vleesch, maar naar den Geest wandelt. « Sed dum Omniscius « et Omnipotens testis seu arbiter simul et vindex in« vocatur" zegt hij, « *praesumtio veritatis ideo exci-* « *tatur*, *quod nemo tanta impietate judicatur*, *ut* « *ita petulanter Summi Numinis vindictam in se* « *excitare sit ausurus.*"

Puffendorf moet dus, om van de kracht tot bevestiging des Eeds rekenschap te geven, zijne toevlugt nemen tot eene *praesumtio veritatis*, gegrond op de onwaarschijnlijkheid, dat iemand zoo goddeloos zal kunnen zijn om, wetende dat hij onwaarheid spreekt, Gods straffe op zich in te roepen.

Maar wij hebben het reeds dikwijls gezegd, en wij kunnen het niet genoeg herhalen: die praesumtie is niet *sterk* genoeg, om daarop alléén den Eed te blijven behouden: want vooréérst, voor den ongeloovigen zelven, wordt zij door de daadzakelijke waarheid zoo zeer geschokt, dat men zeer onnoozel moet zijn, en bijster weinig ondervinding hebben, om aan haar eenig gewigt te kunnen blijven hechten: *praesumtio cedit veritati;* en de waarheid der dagelijksche ondervinding is, dat er, en *assertoir*, en *promissoir*, méér Eeden geschonden, dan gehouden worden: daarenboven, het is en blijft eene *contradictio in terminis*, de praesumtie dat men liegen zal, welke oorzaak is van de Eedsvordering, te bestrijden met eene andere praesumtie, dat men *onder Eede* niet liegen

zal: want *liegen* en *valschelijk zweeren* worden beide evenzeer door God verboden, en op elke overtreding van Gods gebod staat Zijn vloek, welke is de eeuwige dood (1). Van hem dus, die dien vloek niet vreest, om te liegen, kan men alleen praesumeren, dat hij denzelven zal vreezen, om niet valschelijk te zweeren, omdat hij den aard der zonde en hare straffen niet kent. En wat is dan eene praesumtie op eene *onwetendheid* gebouwd; eene onwetendheid, welke zelve de groote zonde van den mensch, zijne zonde bij uitnemendheid is (2)? Maar ten andere, en hiermede vervalt alle tegenspraak, God zegt ons, in Zijn Woord, dat er niemand is die goed doet, ook niet één; — dat het hart arglistig is meer dan éénig ding; dat niemand God zoekt; —

(1) » Vervloekt zij een iegelijk, die niet blijft in al hetgene ge» schreven is in het boek der Wet om dat te doen." Gal. III: 10. Deut. XXVII: 26.

(2) Michaëlis erkent D. V. § 256, dat bij een volk, » het» welk niets dan de natuurlijke Godsdienst, maar deze in » hare volkomene zuiverheid en geheelen omtrek had, de » Eed zelfs zijne naar het natuurlijk Eedsbegrip alleen over» blijvende drangrede, de vreeze voor Gods straffe, zoude » missen. Want, zegt hij, voor zulk een volk zal het wel » *waarschijnlijk*, maar niet *zeker* zijn, dat God het hand» haven der waarheid, hetgeen men Hem bij den Eed op» draagt, op zich neemt, en inderdaad dreigt het valsch » zweeren zonder verschooning te zullen straffen." — Voor zulk een wijsgeerig volk, blijft de Eed inderdaad, ook uit dien hoofde, niets anders dan een bijgeloof.

door deze uitspraak wordt de praesumtie van waarheid en vreeze Gods in het menschenhart afgesneden, ja ten stelligste van God *verboden*. Want Hij zegt: « Zoo zegt de Heere: Vervloekt is de man, die op eenen mensch vertrouwt, en vleesch tot zijnen arm stelt, en wiens hart van den Heere afwijkt." (Jer. XVII: 5).

Trouwens Puffendorf zelf, die aan den Eed geene andere uitlegging weet te geven, dan door hem uit de onreinheid, welke zijne noodzakelijkheid zelve heeft doen wegwerpen, paarlen te doen zoeken, heeft de *inconsequentie* van deze Eeds-leer ingezien. Merkwaardig is deswegens zijne bekentenis in § 2. l. cit. « Et sane si verum fateri velimus, juramenta ar-« guunt aut *praesupponunt* humanam diffidentiam, « *infidelitatem*, *ignorantiam*, et *impotentiam*. Quid « enim opus esset juramentis, si alterius fidei et con-« stantiae satis fideremus? Aut si nulla perfidiae exem-« pla exstarent? Aut si sat virium nobis esset alte-« rum ad debitum explendum adigendi?"

Maar wat is het besluit, dat hij hieruit afleidt? Juist datgene, waartoe men komen moet, wanneer men de ongenoegzaamheid van het verstandelijk Eedsbegrip op die wijze heeft leeren inzien, en in het Christelijke Eedsbegrip zijne haven der behoudenis niet gevonden heeft, namelijk: *dat de Eed eigenlijk beter zoude worden afgeschaft*; — dat geeft hij althans duidelijk genoeg te kennen, wanneer hij zegt dat *Vorsten* eigenlijk op hun woord moesten geloofd worden: « quia majestatem eorum dedecet, si vel su-

« spicio perfidiae aut mendacii fraudisve in ipsos ca« dere videatur (1)."

Wanneer men met de Vorsten begint, dan zal wel alles wat op goede trouw en eerlijkheid aanspraak maakt, van zelf moeten volgen; en wie blijft er dan over, voor wien de Eed geene beleediging is? Daarom prijst Puffendorf de Peruvianen ook zeer, « apud « quos juramenta non fuisse in usu, testatur Garci« lassus de la Vega, Comment. Regii II, 3."

Ook zonder Eed waarheid te spreken, als altijd voor God staande, zoodat zijn ja, ja, zijn neen, neen zij, is ware Evangelieleer: de wijsbegeerte kan er op pralen, maar niet het *doen.* Maar te vorderen dat men zonder Eed geloofd zal worden, is dwaze, verderfelijke hoogmoed. En daarom is de Eedsvordering voor den Christen geene vernedering. Want hij weet, dat hij in zich geene waarheid bezit, en geen geloof verdient: maar hij weet ook, dat, niettegenstaande hij zulks onwaardig is, God hem toch zekerlijk om Christus wille verhoort, gelijk Hij in zijn Woord heeft beloofd, en het willen en het volbrengen in hem werkt naar Zijn welbehagen.

---

(1) O! Hoogmoed van de wijzen dezer eeuw! Zijn Vorsten dan ook geene Adamskinderen? Of is voor hen Gods Woord niet waar, dat niemand regtvaardig is, ook niet één? de Bijbel kent de *juris fictie* niet van het hedendaagsche Staatsregt *dat de Koning geen kwaad kan doen;* ook *quia majestatem ejus dedecet* etc., — om het koningschap te dekken! Men ziet hier de *communis fons* van Puffendorfs Eeds- en deze Staatsleer: Pelagianismus: hoogmoed.

De kiem der afschaffing, welke in Puffendorfs, en in alle Pelagiaansche, eigenmagtige, eigen genoegzame Eedsleer ligt opgesloten, heeft, gelijk wij zeiden, niet nagelaten zich in hare verdere ontwikkeling te vertoonen.

Daadzakelijk, practisch, in den tijd der Fransche revolutie, van vrijheid en gelijkheid, van tot waanzinnigheid overgeslagene vergoding van den mensch, uit verachting van Gods Woord, en daarop noodwendig volgend Atheismus voortgevloeid. Toen werd in ons Vaderland, bij de Staatsregeling van 1798, het woord *Eed* vervangen door *Verklaring*, en het formulier derzelve verklaring voor de Leden van het vertegenwoordigend Ligchaam luidde: « *Ik beloof op mij-* « *ne burgertrouw. Dit verklaar ik*" (Art. 36) (1).

---

(1) De Hoogleeraar Van Assen, uit wiens belangrijke bijdrage, Nederl. Jaarb. D. III. No. 4. bl. 642 (getiteld: *Het Nederlandsche Huwelijk en de betrekkingen tusschen Ouders en Kinderen*) ik deze woorden overneem, voegt daarbij nog de volgende wetenswaardige bijzonderheden: » In de » Staatsregeling van 1801 wordt het woord *Verklaring* » opgeheven door *Belofte*, en de Leden van het nu ge- » noemde Wetgevende Ligchaaam beloven niet meer op » hunne burgertrouw, maar beloven *plegtiglijk*. Zie Art. » 106. Dit was als eene voorbereiding voor de Staatsre- » geling van 1805, die den Eed herstelde met het formu- » lier:" » Ik belove en zweere, zoo waarlijk helpe mij God » » Almagtig." De Constitutie van 1806 nam met haren » Franschen Koning ook het Fransche formulier over: *Ik* » *zweer*, zonder invoeging van Gods naam. Zie art. 18, » 49." — In deze geschiedenis, in verband beschouwd met het Besluit van 11 December 1813, Art. 36, hetwelk het

Men wachte zich echter, dit formulier alleen aan de buitensporigheden van dien tijd toe te schrijven; zij gaven slechts de gelegenheid om iets te durven doen, waartoe bij iedereen, die den Eed alleen kent, als een beroep op zijne eigene waarheid, deugd en trouw, zoo hij zich zelven gelijk wil blijven, alleen de moed kan ontbreken. Hij die zich zelven van zijne burgertrouw volkomen bewust is, en daarop steunt, handelt zeer *consequent*, door elke bevestiging, die nog meer van hem zoude verlangen dan het beroep op zulk een vasten grond, zulk een *murus aheneus*, als beleedigend en beneden zijne waardigheid af te wijzen.

Maar indien het aan meerdere gelegenheden heeft ontbroken, om het inwendige Eeds-ongeloof door de uitwendige daad van deszelfs geheele afschaffing te openbaren; zoo is echter het op zich zelven alleen staande menschelijk verstand sedert niet in gebreke gebleven, bij zijne Eedsbeschouwing, zijne natuurlijke rigting te volgen, en met meerder of minder stoutmoedigheid, onder meer of min bedekte termen, naarmate men meer of min logisch wist te redeneren, op de geheele afschaffing van den Eed, als onbestaanbaar met onze verlichting, aan te dringen. Ik beken gaarne dat ik niet genoeg bekend ben met de Literatuur van de Eedsleer in de jongste tijden, om eene

---

oude Eedsformulier herstelde, ziet men eene trapsgewijze terugkeering, althans tot oude vormen. Moge nu door vooruitgang het leven wederkeeren, zonder hetwelk die vormen niets beduiden. Hier in dit onderwerp, mist de regel: » forma dat *esse* rei," alle toepassing.

geschiedenis van deze hare rationalistische rigting te durven ondernemen. En waartoe zoude dat ook dienen? Het is hier geene kwestie van *personen*, maar van *beginsel;* waar hetzelve niet Christelijk was, moesten de gevolgtrekkingen, met meer of minder openhartigheid, dezelfde zijn; — ook heb ik, ronduit gezegd, bij het ondernemen van dezen arbeid, voorgenomen, niet *met vleesch en bloed te rade te gaan.* Wat zoude menschelijke wijsheid mij hebben kunnen leeren omtrent een onderwerp, waarbij, uit zijnen aard, alleen in Gods Woord waarheid is te vinden? Als eene proeve echter moge dienen, hetgeen de geleerde Göschel, voor wien ik gaarne in allen opzigte onderdoe, dewegens mededeelt.

Göschel heeft tot het schrijven van zijn voortreffelijk werk, zoo het schijnt, aanleiding genomen uit een kort voor het zijne uitgegeven boek van F. G. Leue, Königlich Preussischer Staats-Procurator te Aken, getiteld: *Von der Natur des Eides* (Aachen und Leipzig, Verlag von J. A. Maijer, 1836). Hij begint zijn werk met een zeer lezenswaardig verslag van de jongste Literatuur van den Eed in Duitschland en Engeland (1). Het éérst komt hier in aanmerking het voormelde geschrift van Leue, waarover Göschel geen gunstig oordeel velt. Het werk is in eenen zuiver rationalistischen geest geschreven. Het

(1) Hetzelve bevat een aantal, uit sommige door hem gerecenseerde schrijvers getrokkene, geschiedkundige bijzonderheden omtrent den Eed; waarvan wij een uittreksel, bij wijze van aanhangsel, op dit Hoofdstuk zullen laten volgen.

Christendom wordt als, ten gevolge der toenemende verlichting, verouderd en niet meer bruikbaar voorgesteld. Die groote vordering moet haren invloed ook op den Eed doen gevoelen. Alle Godsdienstig denkbeeld, aan den Eed gehecht, is *bijgeloof.* Voor zoo verre men den Eed, wegens de nog niet genoeg algemeen verspreidde en gevorderde zedelijkheid door verlichting, in den Staat nog niet geheel missen kan, moet dezelve niet anders wezen, dan een *actus moralis*, een beroep van den mensch op zijn geweten en zedelijkheid. (Der Eid ist daher nichts anders als die Betheuerung der Wahrheit vermittelst einer gesetzlichen Formel, welche die höchste *menschlichen* motive zur Wahrheit enthält).

Dat de Godsdienstige Eed niets anders dan een bijgeloof is, tracht de schrijver (Leue) éérst *a priori* te betogen, voornamelijk door de onzekerheid en onbepaaldheid der Godsdienstige begrippen; — en voorts geschiedkundig, door een onderzoek van hetgeen de Eed bij de Grieken, Romeinen, Joden, Christenen, en volgens het Canonisch regt, en Protestantismus geweest is. Doorgaans heeft men, volgens hem, daaraan een bijgeloovig Godsdienstig denkbeeld blijven hechten. Ook de schrijvers van den laatsten tijd, zegt Leue, hebben de leer van den Eed verwaarloosd, of althans niet wijsgeerig onderzocht. De Juristen in het bijzonder hebben de oude, bijgeloovige voorstelling vastgehouden (1). Ook Malblanc (Doctrina de Jure-

(1) In hoe verre dit aan Grotius en Puffendorf verweten kan worden, hebben wij gezien.

jurando ex genuinis legum et antiquitatum fontibus illustrata; Norimb. 1781. Tubing. 1820.) is niet verder gekomen. De Godgeleerden konden den Eed, van hunne zijde, als een Godsdienstig bedrijf beschouwen, ofschoon hij alles behalven eene Geloofsbelijdenis is. (verg. Staüdlin, Geschichte der Vorstellungen und Lehren vom Eide; Göttingen, 1824). — Onder de Wijsgeeren, komen in het bijzonder Kant, en daarna Meister, ofschoon eigenlijk Jurist (Ueber den Eid, nach reinen Vernunftsbegriffen; Leipzig, 1810, en Baijer Betrachtungen über den Eid; Nürnberg, 1829) in aanmerking. Kant, (Religion u. s. w. S. 240. Metaphysik der Sitten, II. S. 179) heeft ingezien, dat de Eed op bijgeloof rust, en alleen door bijgeloof aangehouden wordt: hij *vindt er eene ongerijmdheid in*, *dat men iemand*, *welken men niet vertrouwt*, *toch Godsdienstig gevoel toekent*, en tevens eene onbillijkheid, dat het regt eens anderen van den Eed afhankelijk gemaakt wordt; ja, dat men verlangt dat de tegenpartij van hem, die den Eed aflegt, daarop aan zijn goed regt zal geloof slaan (1). Evenwel

---

(1) Deze objectie tegen het natuurlijk begrip van den Decisoiren Eed kan naar dit begrip alleen bestreden worden, door denzelven, gelijk ik vroeger zelf heb gedaan, eene *transactie* te noemen, krachtens welke de partij die den Eed opdraagt, onder voorwaarde van zijne aflegging, van zijn regt, hetzij dan goed, of niet goed, afstand doet. Maar door deze solutie wordt de kracht in de heiligheid van den Eed gelegen, de *religio juramenti*, geheel weggecijferd, gelijk wij boven hebben gezien. Het is hier het geval om

eenen anderen uitweg heeft de groote Wijsgeer toch niet kunnen vinden. Hij houdt den Eed, even als het bijgeloof, in de Burgermaatschappij voor onontbeerlijk. Dezen Wijsgeer ontbreekt het echter aan Juridisch inzigt: hij stelt reeds dadelijk het denkbeeld van den Eed verkeerd voor, terwijl hij van de veronderstelling uitgaat, dat door den Eed ook de tegenpartij *subjectief* tot eene andere overtuiging gebragt zal worden, waarop het toch geenszins aankomt, aangezien hij slechts overtuiging bij den Regter bewerken moet. Inderdaad is de Eed in dit opzigt een *remedium necessarium*; slechts moet hij in een redelijken zin worden opgevat."

Wij willen niet op het vroegere omtrent den Decisoiren Eed gezegde terugkomen, om aan te toonen, dat deszelfs doel eigenlijk niet is *verstandelijke* overtuiging te bewerken, hetzij bij den Regter, hetzij bij

---

te zeggen: *Mettez une pierre à la place*: elke voorwaarde, van welker vervulling het proces afhankelijk wordt gemaakt, is dan even doeltreffend. Daarenboven (en daarop wenschten wij hier nog opmerkzaam te maken) die geheele uitvlugt der gecenseerde Transactie is niets anders dan eene opgedrongene Juris fictie, even als zoo vele fictiën, waaraan ons Burgerlijk, en vooral ons Staatsregt nog laboreert. De partij die den Eed aanneemt, of terugwijst, doet het alleen omdat zij het doen *moet*, wijl zij anders haar proces verliest. Dwang blijft dwang, al geeft men er den naam van Transactie aan. De éérste voorwaarde eener Transactie is, even als van alle Contracten, eene niet *gefingeerde*, maar *reële* toestemming van de contraherende partijen.

de tegenpartij, maar om aan de zaak een einde te maken, door dezelve aan het regtvaardig oordeel Gods op te dragen.

Maar wij nemen acte, dat Kant, den Eed binnen de grenzen van het bloote verstand beschouwende, zich geene rekenschap heeft weten te geven van de ongerijmdheid die er in bestaat, dat men iemand, van wien men den Eed vergt, omdat men hem niet vertrouwt, toch een Godsdienstig gevoel toekent, hetwelk de Eed *praesupponeert*, en dat hij dáárom den Eed een Bijgeloof heeft genoemd.

De bekentenis van Kant is daarom vooral merkwaardig, gelijk Göschel opmerkt, omdat hij, even als Leue, den Eed voor een bijgeloof houdende, echter, in onderscheiding van den laatstgenoemden, dat bijgeloof als *noodzakelijk* in de maatschappij wil behouden hebben, als den éénigen band, welke die maatschappij verbonden kan houden; hij moet dus zelf bekennen, dat hij, tegen zijne eigene leer, op het geloof (hoewel hij het voor bijgeloof houdt) toch meer vertrouwen stelt dan op het bloote menschenverstand, aan welks uitspraak hij toch het geloof wil onderworpen hebben (1).

---

(1) »Er muss selbst bekennen," zegt Göschel, »das er folgewidrig dem Glauben, dem er doch für Aberglauben »hält, mehr glaubt und traut als der Menschenvernunft, »mit welcher er doch über den Glauben richtet." — Wij kunnen niet nalaten hier nog op te merken, dat Kant en de hedendaagsche Wijsgeerte ook hierin met de Heidensche Philosophie overeenkomt, dat deze, in hare esoteri-

Gewis eene zonderlinge tegenspraak met zich zelven, en een nieuw bewijs van den doolhof van verwarring, waarin ook het scherpste verstand, aan zich zelven overgelaten, verdwaald geraakt. Immers, indien de Eed als een krachtige teugel in de maatschappij behouden moet worden, omdat de menschen

---

sche leeringen met het bijgeloof des volks spottende, hetzelve toch, om politische redenen, gehandhaafd wilde hebben. — Polybius drukt het gevoelen van Kant over den Eed volkomen uit, wanneer hij van het Romeinsche Staatsbijgeloof zegt: »Indien men eenen Staat uit loutere Wijs»geeren konde vormen, dan had men welligt zulke mid»delen niet noodig. Maar dewijl al het volk ligtzinnig, en »vol booze begeerlijkheden is, zoo blijft er niets over, »dan door de vreeze voor iets onzigtbaars, en door der»gelijke schrikbeelden (τοῖς ἀδήλοις φόβοις καὶ τῇ τοι»αύτῃ τραγῳδίᾳ) de menigte te beteugelen (VI. 56)." — »Richtig" — zegt Neander, die deze plaats aanhaalt, in zijne Allg. Gesch. der Chr. Relig. Th. I. S. 9. — »erkenn»te hier der mit natürlichem Auge tief blickende Betrachter »der Menschlichen Natur, dem nur das Licht Göttlicher »Weisheit fehlte, dass die irdische Ordnung der bürger»lichen Gesellschaft nicht als etwas Selbstständiges sich er»halten könne, wenn sie nicht durch ein höheres, die »Menschlichen Dinge mit dem Himmel verknüpfendes Band »zusammen gehalten werde; aber wie elend wäre die »Menschliche Natur, wenn dies Band nur durch die Lüge »geknüpft werden könnte, wenn es der Lüge bedürfte, »um den grössten Theil der Menschen vom Bösen zurück »zu halten! Und was sollte die Religion hier würken? »Nicht im Innern den Menschen heilige Gesinnung mit»theilen; sondern nur die Ausbrüche des vorhandenen »Bösen durch die Gewalt der Furcht hemmen."

er over het algemeen aan *gelooven*; dan ligt hierin de bekentenis opgesloten, dat derhalve dat *geloof* meer op de menschen vermag, om hen aan hunne verpligtingen te houden, dan verstandelijke overtuiging van het noodzakelijke dier pligtsvervulling. Anders zoude Kant aan dit middel genoeg hebben, en den Eed niet wenschen te behouden, als wanneer hij iets beters kon in de plaats stellen.

Kant zoude zich zelven dus gelijk gebleven zijn, indien hij rondweg de afschaffing van den Eed had aangeraden, gelijk Bentham heeft gedaan, van wien wij niet kunnen nalaten eene prophetie omtrent den Eed mede te deelen, welke het corollarium bevat der Kantiaansche Eedsleer, opdat wij ons alzoo op de getuigenis van twee groote vernuften van onzen tijd mogen beroepen. — Wij nemen dezelve over uit het verslag, hetwelk Göschel geeft van eene recensie, voorkomende in de Edinburgh Review, Vol. LIX, bl. 446—474, 1834, van een werk getiteld: « Oaths, « their origine, nature and history, bij James Endell « Tyler, Rector of St Giles in the fields, and late « fellow of Oriel College; London, 1834.

Vooraf ga het oordeel van dien Recensent zelven over den Eed, omdat hetzelve mede een klaar bewijs inhoudt, dat deszelfs rationalistische beschouwing zijne vernietiging medebrengt.

« De Recensent mist in het werk van Tyler bo- « venal *philosophie*, zoo als de Verlichting in Enge- « land genoemd wordt. Hij meent dat er nog vrij « wat te hervormen valt, eer men tot den Eed kunne « komen. Hij voegt zich echter in allen deele tot de

« leer van Bentham, die niets zoo duidelijk heeft aan-
« getoond, als de nutteloosheid van alle Eeden. —
« Tyler is volgens hem meer dan eene halve eeuw ten
« achteren. De Eed, zegt hij, moet thans met wor-
« tel en al worden uitgeroeid; klagen over te groo-
« te vermenigvuldiging helpt niets: *de Eed is een*
« *kwaad*, en dat kan door geene betere en plegtiger
« vormen verholpen worden. Was de Eed iets goeds,
« waarom zoude men het gebruik dan beperken? is
« hij een kwaad, dan moet hij geheel verdwijnen.
« Voor zoo verre is hij het dus met de Wiclefiten,
« Anabaptisten en Quakers ééns, echter niet op grond
« van schriftuurlijk gezag, maar van de ervaring."

« Recensent beroept zich ook op de ervaring, en
« weidt breed uit in het betoog, dat de ondervinding
« genoeg heeft geleerd, dat in den Eed geen wezen-
« lijke genoegzame waarborg tegen ontrouw gelegen
« is. Godsdienst en Zedelijkheid liggen buiten den
« Staat; daarom kan de Eed den Staat ook niet hel-
« pen. Wie niet Godsdienstig *is*, dien kan de pleg-
« tigheid van den Eed ook niet Godsdienstig ma-
« ken (1)." Daarbij vestigt hij de aandacht zijner le-

---

(1) Deze tegenwerping tegen het verstandelijk Eedsbegrip is zoo natuurlijk, dat wij dezelve gedurig hooren maken. Zoo had het Weekblad van het Regt onlangs een belangrijk Artikel over den Eed der Advokaten (No. 320, 12 September 1842). Dáár wordt onder anderen gezegd: » Mis-
» schien noemt gij het eene magtspreuk, wanneer wij U
» nog eens herhalen, dat de brave geenen Eed behoeft
» om braaf te zijn en om naauwgezet en gemoedelijk zij-
» nen pligt te vervullen; en dat de slechte, de oneerlijke,

zeren op de moeijelijke stelling, waarin de Staat tegen over de niet zweerende gezindheden geplaatst is. Göschel teekent daarbij aan, dat men niet kan ontkennen, dat de Staat, die van zijne leden den Eed vordert, dezelven onregt aandoet, wanneer hij sommige gezindheden, ook zonder Eed, op haar woord gelooven wil, en zich met zijn eigen beginsel in weérspraak stelt. Maar die tegenspraak vervalt, zegt Göschel, door de geloofsbelijdenis dier gezindheden, dat naar hunne beginselen alle woord voor God komt, en in Gods tegenwoordigheid gesproken moet worden. Wanneer zij derhalve, met uitdrukkelijke herinnering aan deze hunne leer, eene belofte doen, dan is dat inderdaad, en *virtualiter*, een Eed welken zij afleggen; zoo staan zij dus veeleer met zich zelven, dan met den Staat in tegenspraak; eene op-

---

» de ondeugende er meestal niet door afgeschrikt wordt, » en tegen den meineed zelden hooger opziet dan tegen » eene andere misdaad. En toch wij gelooven dat dit eene » waarheid is; ten minste wij hebben er nooit iets dege- » lijks tegen hooren aanvoeren: wij hebben de tegenwer- » ping nooit hooren oplossen." Er bestaat evenwel eene degelijke oplossing, maar niet in het verstandelijke Eedsbegrip, waarin men dezelve wel altijd te vergeefs zal blijven zoeken. De oplossing ligt in de kennis der kracht Gods, die den goddeloozen regtvaardigt, en den kwaden boom goed maakt, dat hij goede vrucht voortbrenge. Niet elke boom wordt daardoor goed gemaakt. Maar » wat is het, » al zijn sommigen ongeloovig geweest? Zal hunne onge- » loovigheid het geloove (de trouwe) Gods te niet doen? » Dat zij verre." (Rom. III: 3).

merking van Göschel, waarop wij nader terugkomen.

Recensent schrijft het groot gezag, dat de Eed verkregen heeft, bovenal toe aan den invloed der Geestelijkheid in ruwe en duistere eeuwen. Bonifacius III had alle Eedsquaestien aan het geestelijk gezag onderworpen; het was dus in het belang der Geestelijkheid, aan den Eed zooveel mogelijk uitbreiding te geven. Hij verlangt dat, in plaats van den Eed gesteld worde, *a manner to be intelligible and convincing to every mind.* Maar hij zegt niet, wáárin dat algemeen begrijpelijke en overtuigende bestaan zal, wanneer Godsdienst en Eed derzelver kracht zullen verloren hebben; hij meent slechts, dat aan de tegenwoordige Wetgeving zelve de schuld moet geweten worden « for having accredited the vulgar « error, that an oath contains in itself an intrinsic vir- « tue, independent of the immediate object of the « engagement to which it is annexed. As long as this « opinion subsists, it is ridiculous to think of neutra- « lizing its *virus* by a technical division between « oaths which are taken by public authority, oaths « which are taken without that authority, and oaths « which are taken in opposition of it."

En nu de prophetie van Bentham, welke zoo karakteristiek is, dat zij niet met stilzwijgen voorbij mag worden gegaan. « In vroegere tijden, toen het « menschelijk verstand nog zeer zwak was, werd de « Eed, met andere instellingen, gevonden op de lijst « van bovennatuurlijke waarborgen voor de waarheid. « Ordaliën, Tweegevechten, Water en Vuurproeven, « die op eene bovennatuurlijke werking rekenen, en

« het menschelijk verstand aan banden leggen,
« staan gelijk met de Ceremonie van den Eed, die
« door bovennatuurlijke middelen tegen de leugen
« zoude moeten beveiligen. Maar toen het mensche-
« lijk verstand opgroeide en steeds rijper werd, be-
« gonnen de *natuurlijke* waarborgen in aanmerking
« te komen; de bovennatuurlijke hulpmiddelen traden
« het één voor, het andere na van het tooneel. Eerst
« verdwenen de Ordaliën, vervolgens de Kampge-
« vechten, later de Eed, voor zoo verre die als een
« gelukspel in gebruik was geweest; van lieverlede
« zal nu ook de nog overgebleven Eed, meer en
« meer door de hand des tijds aangetast, wanneer
« men aan zijne nutteloosheid niet meer zal kunnen
« twijfelen, van het schouwtooneel der wereld ver-
« dwijnen, en dit laatste overblijfsel van bovenna-
« tuurlijke magten, *ultima coelicolum*, zal tot *As-*
« *traea*, in de velden waaruit het gesproten was, te-
« rugkeeren."

Met regt toont Göschel zich verontwaardigd over het schamper ongeloof, dat in deze woorden doorstraalt; door eene wederlegging, zegt hij, zoude hij vreezen den indruk, welken dezelve maken moeten, te zullen verzwakken. Wij zullen zijn voorbeeld hierin volgen, en met hem uitroepen, dat alle Christenen zich inderdaad zullen verheugen, wanneer de dagen meer en meer aankomen, in welke de uitdrukkelijke Eed als eene Burgerlijke instelling zal kunnen vervallen, omdat, gelijk Athanasius zegt, voor den Christen, elk woord een Eed is. Tot zoo lang blijft de Christen zweeren, omdat hij niet in de zegevierende,

maar in de strijdende Kerk leeft; omdat hij zich zelven niet te goed acht om onder de wetten te staan, die God zelf voor alle zondaren heeft verordend; omdat ook Christus zelf, even als de zondige menschen onder de wet geboren, gezworen heeft, hoewel in Hem, wat van geen mensch vóór of na Hem gezegd kan worden, alle zijne woorden Ja en Amen waren, en zijn, en wezen zullen.

Het is treurig, wanneer men den Eed regtstreeks hoort aanvallen en bestrijden door wijzen en geleerden, die zich als een roof laten vervoeren door de philosophie en ijdele verleiding, naar de overlevering der menschen; maar nog treuriger is het, wanneer dat geschiedt door hen, wier hoogste pligt het was, ons op het gevaar dier verleiding te wijzen, die tot wachters zijn gesteld, om met de bazuin te blazen en het volk te waarschuwen (1). Want wat anders is het dan den Eed te bestrijden, wanneer men hem, door hem alle zijne kracht te ontnemen, *nervos incidendo*, tot een punt reduceert, waar hij voor eene slechts eenigermate logisch doorgezette sluitreden moet vallen? Daartoe heeft, het mag om der waarheid wille niet verzwegen worden, ook in ons Vaderland in den laatsten tijd de Hoogleeraar Pareau in zijne *Initia Institutionis Christianae moralis* medegewerkt. Dáár wordt (P. III. Sect. II. § 38.

(1) Koloss. II: 8. Ezech. XXXIII: 2, 3.

No. 10. p. 285) de Eedsleer geheel uit het Kantiaansch, dat is het natuurlijk verstandsbegrip behandeld; en wij hebben gezien waarheen dat leiden moet, al wordt door eene inconsequentie, welke trouwens geene verwondering kan baren, die conclusie voorbijgegaan of vermeden.

Dit oordeel zal misschien hard schijnen, wanneer men aldaar de volgende, gemoedelijke Eedsbeschrijving hoort geven, welke die van den schrijver is, nadat door hem de verschillende gevoelens over den Eed zijn medegedeeld, zoo wel van de genen, die bij slotsom denzelven ronduit verwerpen, terwijl zij van oordeel zijn, *istiusmodi ritu labefactari magis, quam confirmari veracitatem humanam;* als van dezulken die den Eed wel niet beschouwd willen hebben, « quasi formulam quandam magicam, *quâ* « *ipse excitetur Deus*, sed affirmationem promissio- « nemve, cum disertâ hac professione, te Deum cogi- « tare testem, et falsitatis perfidiaeque vindicem," maar denzelven toch als zoodanig (vreemd genoeg) willen behouden. « Et haec quidem *bene monita* « videntur (zoo gaat de Schrijver dan verder voort) « atque sufficientia etiam, ut videamus reverâ oportere, « si opus est, rite jurare, eoque ipso nos sanctissime « obstrictos judicare ad omnia bona. Sed clarior for- « tasse, certiorque etiam tota res erit, si eam ex uni- « versa hominis Christiani, Deum amantis, indole de- « rivemus — Deum amans homo in perpetuâ vivit « cum Deo consuetudine, non quasi hac flectere aut « incitare Deum velit, quod Omniscio et Sanctissimo « Illi opus non esse novit, sed ut ipse praesentissimi

« illius et perfectissimi sensu fruatur eoque ipse flecta« tur et incitetur ad bona omnia. Itaque perpetuo « Deum cogitat testem, a perversitate abhorrentem, « et bonitati faventem, perpetuoque sic coram prae« sente Deo et agit, et loquitur."

Wat kan hierop aan te merken vallen, zal men vragen? Hebben wij ook niet herhaaldelijk gezegd, dat elk woord van den Christen een Eed behoort te zijn, een woord met God gesproken in Zijne tegenwoordigheid, en dat de plegtige Eed slechts eene luide mondelijke belijdenis is van hetgeen altijd in zijn hart behoort te zijn?

Buiten twijfel: maar hierin ligt het onderscheid, een hemelsbreed onderscheid, hetwelk geene gemoedelijkheid van voordragt ons over het hoofd mag doen zien; — dat de Christen naar den Hoogleeraar *altijd* en *door zich zelven* doet, hetgeen de ware Christen alleen doen kan en doen wil door God, die het willen en het volbrengen werkt naar zijn welbehagen; en daarom zweert de ware Christen: « Zoo waarlijk « *helpe* mij God Almagtig!" terwijl deze angstige hulpkreet in den mond des anderen eene ongerijmdheid en eene leugen is; want waarom zoude hij bidden om hetgeen hij meent te hebben?

Dien Christen moet men, *en* omtrent zijne Eedsleer, *en* omtrent zijn geheel Christendom, eenvoudig verwijzen naar de geschiedenis van den rijken jongeling, die vele goederen had. Ook die vraagt geveinsdelijk aan den Heere, welken hij Goede Meester! noemt, wat hij doen moet om zalig te worden: geveinsdelijk; — want waarom vraagt hij naar eenen

weg, welken hij denkt van zijne jeugd af bewandeld te hebben? — Hoe zal hij van die geveinsdheid genezen worden? Eerst wanneer hij, op het antwoord van den Zaligmaker: « Wilt gij in het leven ingaan, « *onderhoudt de geboden!*" heeft leeren inzien, dat bij de menschen dat onmogelijk is, maar bij God alle dingen mogelijk zijn, en dan het kruis opneemt, zich zelven verloochent, zijne eigene deugd, wijsheid, opregtheid en waarheid, en den Heere volgt (1).

Dat deze verloochening van zich zelven, van eigene kracht tot waarheid en geregtigheid, welke tot het wezen behoort van het ware Christendom, en van den Christelijken Eed, in des Hoogleeraars Eeds-leer gemist wordt, blijkt uit hetgeen op de aangehaalde woorden verder volgt: « Itaque abhorret a juramen« tis levioribus omnibus, quibus per res Deo inferio« res juratur: haec enim indigna judicat homine « *Deum ipsum semper ob oculos habente* (2). In « vita communi Deum identidem disertis verbis nomi« nare testem non vult, tum quia haec sensu san« ctiora sunt, quam ut sine gravi causa, aut coram « profanis etiam hominibus tam frequenter a nobis enun« cientur, *tum quia sibi conscius est fidem se sem-*

(1) Matth. XIX: 16. Mark. X: 21. Matth. XVI: 24.

(2) Wie is die man, die God altijd voor oogen houdt? Niemand anders dan de rijke jongeling. — Maar, ware het zoo, hij zoude zich van het misbruiken van Gods naam gewis niet onthouden, als van iets dat *zijns onwaardig* was.

« *per mereri.* Velit igitur lubenter, ut ejusmodi sin-
« gularis asseveratio numquam sit necessaria, cum
« homines omnes semper Deum ob oculos habere, at-
« que ita sibi invicem, ut piis Dei cultoribus, semper
« fidem tribuere debeant. Sed ita nondum compara-
« tam esse societatem humanam videt. Itaque, quo-
« ties in re gravi verae hominum saluti provehendae,
« atque ideo Dei consiliis promovendis id conducere
« potest, incitatum se sentit, ut piam Dei testis co-
« gitationem, *quam semper animo fovet*, palam etiam
« profiteatur; — *quo ipso alii, atque ipse sentiant,*
« *quanta ipsi fides sit habenda.*"

De man, die zweert, *omdat* hij God *altijd* voor oogen heeft; *omdat* hij zich zelven bewust is, dat hij altijd geloof verdient; *omdat* hij zich gedrongen gevoelt om de vrome gedachte aan God als Getuige, welke hij *altijd* in zijn binnenste omdraagt, ook openlijk te belijden; *opdat* anderen, en hij zelf ook, mogen gevoelen *hoeveel geloof hij verdient:* die man is geen Christen, en zweert bij den afgod van zich zelven, niet bij den éénigen waren God, die zich in zijn Woord heeft geopenbaard. Want hij, die geloovig bij dien God, alleen in Christus gekend, eenen Eed aflegt, zweert juist, omdat hij bij zich zelven bewust is dat hij *geen* geloof verdient: omdat hij de behoefte gevoelt, om God te smeeken, dat hij door Zijne Genade en Geest, om Christus wille, de vrome gedachte aan God als getuige, welke hij *niet* in zijn binnenste omdraagt, thans levendig in zijn hart moge ontvangen, en alzoo met den mond openlijk belijden; opdat anderen, en ook hij zelf moge gelooven,

dat hij, schoon *zelf* geen het minste geloof verdienende, echter geloof verdient, *omdat God met hem getuigt.*

Elke Eeds-leer, waardoor de mensch niet naar eene Almagtige, allen tegenstand overwinnende, en zich mededeelende kracht tot waarheid, *buiten* en *boven* hem wordt gewezen, keert, tot verwezenlijking van haar denkbeeld, hoe zuiver, hoe verheven anders ook, tot den mensch zelven terug; — gaat in hem zoeken, wat in hem niet te vinden is, en vernietigt daardoor zich zelve. — Het éénige mogelijke *point de depart* voor den Eed, even als voor alle leerbegrippen die met het Christendom in aanraking staan, is het volstrekte onvermogen van den mensch ten goede *door zich zelven* (1). Kan hij door eigen wil zijn hart zuiveren van geveinsdheid en ontrouw, dan schaffe men den Eed af; dan beroepe men zich eenvoudig op zijne menschenwaarde, op zijne mannen-

(1) Een treffend bewijs van de onopregtheid van het menschelijk hart, en zijne daaruit voortspruitende ongeloofwaardigheid, ligt in het eenvoudig verhaal van Johannes II: 24. » Maar » Jezus zelf betrouwde haar hemzelven niet, *omdat Hij ze* » *allen kende.*" Hier wordt niet gesproken van Schriftgeleerden en Pharizeën, van bij uitstek *geveinsden*: maar van de talrijke scharen welke Jezus bij het Paaschfeest te Jeruzalem omringden. Wat zal de, op zijne waarheidsliefde en opregtheid steunende mensch inbrengen tegen dit beschamend getuigenis van Hem, van wien de Heilige Geest in deze plaats zelve getuigt, dat Hij de Alwetende, Levendige God, de éénige Waarachtige is? Immers » *Hij kende ze allen!*"

en burgertrouw, maar roepe tot God Almagtig niet meer om hulp tot waarheid: want hulp vragen impliceert behoefte, belijdenis dat men hetgeen, waartoe men hulp noodig heeft, zonder dezelve niet doen kan. Zoo lang de Eed een hulp zoeken blijft in de natuurlijke kracht van den mensch, blijft hij in tegenspraak met zich zelven: want hij gaat uit van het wantrouwen dier *natuurlijke* kracht; en daarom brengt hij noodzakelijk de erkentenis eener *bovennatuurlijke* kracht mede, bij welke zekerlijk en gewisselijk *weder* te vinden zij, hetgeen de mensch verloren heeft. De groote zonde van den mensch, de zonde waardoor hij, van God van nature verwijderd, in opstand is tegen God, bestaat juist hierin, dat hij, sedert den val, zijn geluk en zijne geregtigheid (want dat is één en hetzelfde denkbeeld), zijne wijsheid, zijne waarheid *in zich zelven* zoekt, en niet in God, in de gemeenschap met wien alleen zijn ware leven is. Hiermede in verband staande, blijft ook de Eed een zondig en ijdel streven van den mensch naar eigene waarheid, een streven, dat, (hetgeen bij den Eed bijzonder merkwaardig is) zijn eigen vonnis uitspreekt, zoo lang hij niet tot God terugkeert, om tegen het booze, het zondige, bij het volmaakte, de levendige en werkende volmaaktheid, een geneesmiddel te zoeken, dat bij het booze zelven onmogelijk te vinden is (1). Het is merkwaardig, dat het Chri-

---

(1) » Das Böse ist da, seitdem der Mensch das, was er in » Gott war, in sich selbst sein wollte: — Sich selbst bes- » sern, heisst Bösen durch Bösen gut machen. Sich selbst

stendom, hetwelk in de Initia Institutionis Christianae Moralis geleerd wordt, en dat inderdaad niets anders is dan eene wederopneming der leer van Plato, van het punt af, alwaar hij heeft moeten blijven stilstaan (1), toch in zijne Eeds leer nog eigenmagtiger is dan Plato zelf. Want Plato erkende, gelijk wij boven gezien hebben (bl. 202), dat de Eed niet alleen het geloof aan het bestaan van eenen God veronderstelt, maar van eenen *zich mededeelenden* en op den mensch *werkenden* God.

Wij kunnen van deze Eeds-leer niet afstappen, zonder nog opmerkzaam te maken op eene zonderlinge tegenspraak waarin dezelve vervalt. Volgens den Hoogleeraar Pareau, kan dit alleen de regte, ware Eed zijn, welke door zijnen *homo Christianus*, *Deum amans* wordt afgelegd, die God *altijd* voor oogen heeft, en zich zelven bewust is dat hij *altijd*

» bessern, heisst ohne Gott zu Gott kommen. Sich selbst » bessern wollen, ist der grund aller Sünde. Der Glaube » an sich selbst ist die Sünde der Sünden: denn er ist Un- » glaube an Christum, den einzigen Helfer und Heiland!" *Göschel*, *Caecilius und Octavius*, S. 20, 26, 27.

(1) » Oculorum, inquit Plato, est in nobis sensus acerrimus, » quibus sapientiam non cernimus. *Quam illa ardentes* » *amores excitaret sui*, *si videretur*." — Cic. de Fin. II, 16. De Groningsche leer, of het tegenwoordige Rationalismus, ziet in het Christendom niet anders dan de vervulling van dezen wensch van Plato. Daarom alléén, meent zij, is het Woord, de eeuwige Wijsheid vleesch geworden, om, door het aanschouwen van hare beminnelijkheid, den mensch tot hare liefde te wekken.

geloof verdient. Want het kan toch wel niet, zal de Eed zijn doel bereiken, volkomen om het even zijn, *hoe* en *door wien* hij gezworen wordt. Uit dit postulatum volgt dus, dat die Eed *geen* regte, ware Eed is, en die het doel, hetwelk men zich daarmede voorstelt, *niet* bereikt, welke niet gezworen wordt door zulk een *vir pius.*

Nu zegt de Hoogleeraar, dat die *vir pius* wel zoude wenschen dat eene Eedelijke bevestiging nooit gevorderd wierd, wijl alle menschen eigenlijk God altijd voor oogen moesten hebben, en daarom elkander ook, *ut piis Dei cultoribus*, vertrouwen schenken. Maar daartoe ziet hij, dat de Maatschappij nog niet gekomen is. En dáárom zweert hij getroost, wanneer de noodzakelijkheid het van hem vordert.

De Maatschappij is dus genoodzaakt den Eed nog te vorderen van allen, omdat het nog niet zóó met haar gesteld is, dat alle menschen *homines Christiani* zijn, *die alleen regt zweeren:* om zich derhalve te verzekeren tegen degenen die nog niet zijn, zoo als zij zijn moesten, vordert zij den Eed ook van hen, die zijn hetgeen zij moeten zijn.

Maar indien dat zoo is, dan maakt zich de Maatschappij aan eene groote ongerijmdheid schuldig.

Immers, indien alleen de Eed van den *homo Christianus*, die altijd de waarheid spreekt, een ware, opregte Eed is, dan kan alleen *zijn Eed* haar baten.

Dan moet zij ook van hem alleen den Eed vorderen; want waartoe eenen Eed gevorderd, die haar toch niet kan baten?

Maar nu heeft zij ook *zijnen* Eed niet noodig; want hij spreekt altijd de waarheid.

En ook den Eed van de anderen, die niet altijd de waarheid spreken, heeft zij niet noodig; want die zijn geene *homines Christiani*, *Deum amantes*, die God altijd voor oogen hebben: die zweeren dus niet regt, en hun Eed kan haar niet baten.

De slotsom is dus, dat de Maatschappij van die genen, welker Eed zij niet noodig heeft, omdat zij altijd geloof verdienen, den Eed vordert, om ook van hun den Eed te kunnen vorderen, wier Eed haar niets kan baten.

Ware het zoo, ja, dan deed de Maatschappij zeker veel beter met den Eed liever geheel af te schaffen; want, zoo als het nu is, heeft zij daarin alleen eenen waarborg, eene zekerheid tegen de genen, van welken zij geene zekerheid, geenen waarborg noodig heeft! De goeden zweeren noodeloos, en de kwaden zweeren vruchteloos: waarom dan langer gezworen?

Wij moeten nog op eene groote onbillijkheid wijzen, aan welke zich de Staat schuldig maakt, wanneer hij den Eed niet van de Kerk overneemt in zijne volle Christelijke beduidenis, als in zich sluitende de hoofdsom der Christelijke waarheid, het *Bekeert U en gelooft het Evangelium* (1).

Bekeert U, door te erkennen, en voor God en

(1) Mark. I: 15.

menschen te belijden, dat gij « arme, ellendige zon« daren zijt, ontvangen en geboren in alle boosheid « en verderfenis, geneigd tot alle kwaad en onnut « tot eenig goed (1)," gelijk gij dat wekelijks voor God en Zijne gemeente belijdt, of moet belijden. — Gelooft het Evangelie der verlossing van de straf dier zonde, en, van die zonde zelve, van de onwaarheid die in U is!

Want wanneer de Staat als Eedsbeginsel aanneemt met de rationalistische Eeds-leer, dat eigenlijk alleen de *goeden* regt zweeren, maar dat men van allen, goeden en kwaden, zonder onderscheid, den Eed vorderen moet, omdat de staat der Maatschappij nog niet zoo ver is gevorderd, dat *allen* goed zijn, en de Eed dus kan worden afgeschaft; — dan maakt de Staat eene voor allen, die onder den regel vallen, harde, stuitende, grievende uitzondering op den regel, ten behoeve van de gezindheden die niet zweeren; want daarmede verklaart de Staat dan openlijk en plegtig, dat hij de leden dier gezindheden alléén, en bij uitsluiting van alle anderen, voor eerlijke, altijd God voor oogen houdende, altijd de waarheid sprekende en geloof verdienende lieden houdt, van welken men geen Eed noodig heeft! Hier zoude het geval wel zijn om met de Wet der XII Tafelen te zeggen: *Privilegia non irroganto.* Want wat kan hatelijker zijn dan een privilegie, hetwelk aan sommige Staatsburgers een brevet van eerlijkheid uitreikt,

(1) Kort gebed voor de Predikatie in de week.

en alle anderen, juist dáárdoor, niet tot zondaren, maar tot schelmen maakt?

Men merke wel op, dat deze uitzondering ten behoeve der niet zweerende, maar slechts belovende gezindheden, alleen kan worden geregtvaardigd, door, gelijk wij naar Göschel reeds vroeger hebben aangeteekend, het er van Staatswege voòr te houden, dat die gezindheden, wanneer zij beloven, zulks verstaan te doen in tegenwoordigheid van God Almagtig, in Christus gekend en aangeroepen, en dus werkelijk eenen Eed afleggen, al is het ook niet volgens het uitdrukkelijk aangenomene Formulier. Want elke Belofte van waarheid en trouw, door den waren Christen plegtig afgelegd, is eene belijdenis van eigen onvermogen, en vermogen in Hem, die zijne kracht in zwakheid volbrengt. Alléén door aan de Belofte der niet zweerende gezindheden deze alleen mogelijke beduidenis te geven, kan de hatelijkheid der uitzondering wegvallen, aangezien er op die wijze inderdaad geene uitzondering meer is (1).

---

(1) Hierdoor vervalt ook, om dit in het voorbijgaan te zeggen, de kracht der opmerking van den Hoogleeraar Van Assen in zijne boven aangehaalde Verhandeling over het Nederlandsche Huwelijk enz. bl. 643, dat namelijk alleen voor den Koning het Formulier uitsluitend was: *Ik zweer*, volgens Art. 62, in verband met Art. 133 der Grondwet van 1814: maar dat bij de tegenwoordige Grondwet het: *Ik zweer*, uitsluitend behouden bleef voor den Koning (Art. 52), de koninklijke voogden (Art. 41), den Regent (Art. 44), en de Leden van den Raad van State (Art. 48); terwijl ook het geheele ligchaam der Staten Generaal, en

Het is waar dat deze praesumtie wijken moet voor de waarheid, wanneer zij door het formulier zelf der Belofte uitdrukkelijk wordt tegengesproken, wanneer b. v. op mannen-woord of trouw wordt beloofd. Want die *zijne mannentrouw* tot waarborg en zekerheid geeft, wijst op zich zelven terug; en wie nu den Eed alleen als een terugwijzen op eigene trouw en waarheid beschouwt, handelt onbillijk, door zich bij den eenen met de belofte te vergenoegen, en van den anderen den Eed te vorderen; en wie den Eed houdt voor hetgeen hij is, kan daarmede eene belofte, die op eigene waarheid en trouw wijst, onmogelijk gelijk stellen.

Maar deze opmerking kan ons alleen leiden tot het inzien der noodzakelijkheid, om ook aan de niet zweerende gezindheden een Formulier van belofte voor te schrijven, hetwelk in zijn wezen, een *aequivalent* levere voor den Eed, opdat de uitzondering,

---

dat der Provinciale Staten de plegtige verklaring aflegt: *Wij zweeren* (zie Art. 53), zonder het ingesloten woord: *Ik beloove* gelijk in Art. 86, waar het alzoo tegen over staat.

De *kracht*, zeg ik, dezer aanmerking vervalt; — want ook zij, die beloven, *zweeren*, wanneer zij regt beloven, namelijk niet in eigen, maar in Gods kracht. Maar zij vervalt ook alléén dáárdoor; anders moet het er bij blijven, dat de Grondwet eenen Mennoniet of Kwaker wel op zijn woord en belofte toelaat, om Lid der Eerste of Tweede Kamer te worden, maar niet om als zoodanig den Koning bij zijne inhuldiging trouw te beloven, niet om Koning, Regent of Lid van den Raad van State te zijn.

die ten haren behoeve gemaakt wordt, blijve, hetgeen zij wezen moet, eene te gemoetkoming aan gemoedsbezwaar, voortspruitende uit een verkeerd, niet geestelijk inzigt in het vermeende Eedsverbod van den Zaligmaker; en niet een vrijbrief worde voor alle Pelagianismus (1).

Pelagianismus, eigen magt van den mensch, vasthouden aan eigen wil en vermogen ten goede, zeggen dat men rijk is en geens dings gebrek heeft, niet weten dat men ellendig en jammerlijk, arm, en blind en naakt is; met één woord, *geloof aan zich zelven, ongeloof aan God;* zie daar de ware wortel van alle valsche Eedsbegrippen, onder welken vorm zij zich ook voordoen; — hetzij dezelve regt door zee gaande, tot het logisch besluit van geheele Eedsafschaffing komen; — hetzij ze met meer bescheidenheid, maar minder dialectiek of opregtheid, alleen op vermindering der gebruikelijke Eeden aandringen (2). Zoo lang men niet van het beginsel uitgaat

(1) » In Engeland is bij een Parlementsbill van nieuwere dagteekening een bevestigingsformulier voor de Separatisten (Kwakers, Mennoniten) vastgesteld, waarbij zij: *In the presence of Almighty God solemnly, sincerely, and truly affirm and declare.* — Deze verklaring is wezenlijk een aequivalent van den Eed, omtrent welken het ook waar is, dat de Letter doodt, maar de Geest levendig maakt.

(2) » Die Sünde der Menschen besteht nach ihrer eigenster

van algeheele verdorvenheid en onbekwaamheid van den mensch ten goede, blijft de Eed een noodzakelijk *kwaad;* hij wordt alleen een zegen, een voorregt dat hier op aarde reeds aanvankelijk, doch onvolkomen wordt gesmaakt, om in den nieuwen Hemel, en de nieuwe Aarde, waarin geregtigheid zal wonen, waarin niet zal inkomen iets dat ontreinigt, en gruwelijkheid doet, en leugen spreekt, mede het eeuwig erfdeel uit te maken dergenen die geschreven zijn in het Boek des Levens des Lams: — wanneer hij wordt aangenomen, als het woord door den mensch met God gesproken, door de kennis van het eeuwige Woord, welke het eeuwige leven is.

Het ongeloof, dat den Eed miskent, doet dat, even als zulks met de geheele Christelijke waarheid het geval is, langs twee dwaalwegen: want één van beiden, of het wacht *te weinig* van den Eed, het verwerpt de bovennatuurlijke werking van God op den mensch,

---

» Wurzel darin, dass sie nicht glauben an ihrem Heiland. » So lehret dieser Selbst Joh. XVI: 8—10. Mit diesem » Unglauben ist der Glaube an sich Selbst unzertrennlich » verbunden. Dieser natürliche Glauben des Menschen an » sich Selbst, ist der positive, wesentliche Inhalt des Un» glaubens an Christum; so wie im Gegentheile zu dem Glau» ben an den Heiland negatif erfordert wird, dass wir den » Glauben an uns selbst aufgeben." Caecilius u. Octav. S. 143. — Zoo iemand achter mij komen wil, *die verloochene hemzelven.* Matth. XVI: 24. — Hoezeer overigens de Eedsontkenning aan het Pelagianismus eigen zij, leert het voorbeeld van Pelagius zelven, waarover zie het 2de Aanhangsel bij ons IVde Hoofdstuk.

waardoor Hij zijn hart leidt als waterbeken, en zonder welke de Eed een *natuurlijk*, dat is, een *in den mensch zelven* besloten middel van bevestiging, eene redenering *in circulum* blijft; het vermindert en extenueert den Eed, naarmate het den mensch verhoogt; — het ziet in den Eed eene gelijkstelling van het woord des menschen met het Woord van God, eene betuiging van even waar zijn van het eigen woord, als Gods bestaan en waarheid; — het is grover of meer verfijnd rationalismus. Of het schrijft aan den Eed *te veel* toe: dat is te zeggen, méér dan Gods Woord belooft en toelaat; het wil voelen en tasten, teekenen en wonderen zien; het wil in schrikverwekkende plegtigheden, of Eedsformulieren, een surrogaat vinden voor het eenvoudig geloof, dat het onzienlijke ziet; het is bijgeloof; — en ook bij deze laatste gedaante des ongeloofs moeten wij nog eén oogenblik stil staan, om eene dwaling te bestrijden, welke ook, even als alle dwaling, in het ongeloof hare oorzaak heeft.

Veelal verkeert men, zelfs onder Christenen, in het denkbeeld, dat de Eed eene soort van afstand doen van zijne zaligheid, eene verpanding dier zaligheid in zich sluit, voor het geval dat men valschelijk mogt zweeren; en het is te vermoeden, dat dit denkbeeld niet weinig invloed heeft op dezulken, die, hoewel niet op Pelagiaansche dwaalgronden, echter den Eed verwerpen.

Intusschen is dat denkbeeld ten eenenmale strijdig met het ware begrip van den Eed, welke daardoor in eenen vloek ontaardt. Er behoort geen zeer diep

inzigt in de leer der vrije genade toe, om te begrijpen, dat de mensch, hetgeen hij door zijnen wil niet nemen, zich zelven niet geven kan, ook door zijnen wil niet kan verwerpen, wanneer het God, *die alles doet wat Hem behaagt*, goeddunkt het hem te geven (1). De zaligheid door het geloof in Christus is eene gave, een geschenk Gods, niet willekeurig, maar naar het Welbehagen zijnes willens, dat alleen regtvaardig, wijs en goed is, geschonken aan men-

---

(1) Ps. CXV : 8. Maar dit inzigt moet er toch wezen; omdat de natuurlijke Eeds-leer dat niet heeft, vervalt zij ook in de dwaling, die in den Eed een voorwaardelijken afstand van de genade Gods ziet. Ook Puffendorf, zoo als wij gezien hebben, definieert den Eed, als eene *adsertio religiosa, quâ divinae misericordiae renunciamus.* Doch het natuurlijk verstand, dat consequent is, en logisch weet te redeneren, ziet in, dat de Eed ook hierdoor geen doel kan treffen. Die dat inzien, zijn degenen waarvan de Hoogleeraar Pareau ter a. pl. zegt: » Itaque alii jusjurandum » esse superstitionis effectum censuerunt, cum Deus vel sine » hoc perfidiam sit puniturus, neque existimandus sit invo» catione humanâ ad id excitari." — Wanneer de Hoogleeraar Pareau zoo logisch niet redeneert, en dit denkbeeld verwerpt, dan erkennen wij daarin de leer, die de volmaakte Regtvaardigheid wil wegcijferen van Hem die zegt, dat Hij den schuldigen geenszins onschuldig houdt: maar tevens ook de inconsequentie dier leer; want, indien het van den wil des menschen afhangt, *den geest van Christus in zich op te nemen*, en daardoor zalig te worden, dan is het volstrekt consequent te zeggen, dat het ook van zijnen wil afhangt, dat niet te doen, en van dat voorregt, voorwaardelijk of onvoorwaardelijk, afstand te doen.

schen, aan welken niet alleen het *hebben*, maar het *willen* hebben derzelve moet geschonken worden, tot prijs der heerlijkheid Zijner genade, door welke Hij hen begenadigd heeft in den Geliefden (1). Hoe kan hij, die deze gave nog niet deelachtig is geworden, verpanden, op het spel zetten, hetgeen hij niet heeft, en zich zelven nooit zal kunnen geven? Hoe kan hij, die het eeuwige leven heeft uit genade, afstand doen van hetgeen hij, door dat hebben zelf, weet niet in zijne magt te hebben? Eén is er, de Heilige, de Waarachtige, die den sleutel Davids heeft; die opent en niemand sluit, en hij sluit en niemand opent. De mensch kan, van God verlaten, aan zich zelven, aan zijnen euvelmoed, vreesachtigheid of ongeloovigheid overgegeven, hetzij om, als de billijke straf zijner zonde, zijn hart te verharden, hetzij om door genade tot nieuwe verootmoediging en overtuiging van zonde te worden gebragt, zich zelven, den dag zijner geboorte wel vervloeken: — maar Gods raad kan hij niet te niete doen, die zich ontfermt diens hij wil, en verhardt dien hij wil (2); die het laatste van eenen Job, nadat Hij hem geleid had om zich te verfoeijen en berouw te hebben in stof en assche, meer zegent dan zijn eerste (3); en Petrus, na zijn bitterlijk weenen, weder tot den Rotsman maakt, aan wien Hij zijne schapen te weiden toevertrouwt. Uitvoerig is het onchristelijke dezer Eedsvoorstellingen aangetoond door Göschel (4), wiens oordeel over dit

(1) Ephez. I: 5, 6. (2) Rom. IX: 18.
(3) Job XLII: 6, 12. (4) Bl. 225.

punt wij geheel willen overnemen, opdat het blijke, hoe die voorstelling strijdig is met de leer der genade, ook waar zij niet in hare volle kracht, naar onze Gereformeerde Geloofsbelijdenis, wordt aangenomen. « Wanneer men " zegt hij, « nu den Eed nog « tegenwerpt, dat hij eene roekelooze verpanding is « der eeuwige zaligheid, of dat hij eene eventueele « afstanddoening van de genade der Verlossing voor « het geval van meineed inhoudt, dan is zulks eene « miskenning van den Eed, welke of aan de blind- « heid des bijgeloofs, of aan de onkunde der ver- « lichting, maar niet aan den Eed zelven geweten « moet worden. Dit verwijt spruit voort uit eene treu- « rige, ja schrikkelijke verwarring van den Eed met « den vloek, welke in allen opzigte, niet alleen aan « het verkeerd oorspronkelijk begrip der zaak, maar « ook aan het zondige misbruik, doch geenszins aan « den Eed zelven ten laste moet worden gelegd. Wel « zwoeren de heidenen onder zoodanige voorwaarde- « lijke verwenschingen: zoo als de Romeinen, die nu « eens onder het symbolisch werpen met eenen steen, « de woorden uitspraken: " *Si sciens fallo, ita me « Diespiter salva urbe arceque bonis ejiciat, ut ego « hunc lapidem* (1);" dan weder onder andere pleg- « tigheden aldus zwoeren: *Tu Jupiter perjurum fe- « rito, ut ego hunc porcum hic hodie feriam, tanto- « que magis ferito, quanto magis potes, polles-*

(1) Malblanc, Doctrina de Jurejurando, p. 68, 69. (L. III, c. 25).

« *que* (1)" Ook de beroemde Eed van Hippocrates
« eindigt met deze woorden: « Zoo ik valschelijk zwee-
« re, zoo treffe mij het eeuwige verderf!" — Ook de
« Joden zwoeren onder de dreigende wet met voor-
« waardelijke verwenschingen (2). Op deze doelt ook
« het spreekwoord: « Wie den duivel eigen is, heeft
« goed zweeren (3)."

« Maar zóó verwerpt de Christen de genade niet,
« hetzij dan voorwaardelijk of onvoorwaardelijk:
« Neen, liever grijpt hij haar aan, en roept haar ter
« hulpe, om met ware opregtheid en trouw te kun-
« nen zweeren. Wel is de Eed, van de oorspronke-
« lijke terugvoering van des menschen woord tot
« Gods woord, door de zonde, in vervloeking en ver-

(1) Livius I, 24. Cf. Ammon, Handb. der Chr. Sittenlehre, II, 1, p. 78.

(2) Κατ' εὐφημιαν werd de verwensching zelve meestal verzwegen; zie Gen. XIV: 23. Num. XIV: 23, 35. XXXII: 11, 12. Deut. I: 35. 2 Kon. IX: 26. Ps. LXXIX: 36. De aard dezer slotclausule wordt zeer juist uitgelegd in de Staten-Kantteekening op de aangehaalde plaats, Gen. XIV: 23. » Dit is eene onvolmaakte reden, bij de Hebreën zeer gebruikelijk, waardoor zij de straffe, die zij verdienen, zoo zij kwalijk zweeren, plegen te verzwijgen, toonende daarmede dat zij geenerlei straffe uitnemen, maar die laten in het regtvaardig oordeel Gods." Daar ligt dus wel eene *erkentenis* van Gods regtvaardig oordeel, maar volstrekt geene *verpanding* der zaligheid in.

(3) Namelijk, die heeft er niets bij te verliezen. Het spreekwoord, bij ons, zoo ver ik weet, niet bekend, is grof; maar het bevat waarheid: Wat hebben zij Gods straffe op zich in te roepen, op welken de toorn Gods blijft? (Joh. III: 36).

« wensching ontaard, tot exsecratieën en hypotheti-
« sche afstanddoening der zaligheid verbasterd, tot
« roekelooze verpanding van het onverpandbare ver-
« vallen: in zoo verre is hij, naar zijnen natuurlij-
« ken (1) oorsprong, *uit den boozen.* Men kan daar-
« om wel zeggen, dat de Eed, onder zondaren, in
« die wijze van voorstelling, zijnen natuurlijken grond
« vindt. Maar dáárom juist moet het bij dezen na-
« tuurlijken grond niet blijven: wat den grond uit-
« maakt van den Eed bij den natuurlijken mensch,
« dat moet te gronde gaan: wat door de zonde
« daaraan bevlekt en bezoedeld is geworden, moet
« door de genade weder worden uitgedelgd en ge-
« louterd."

« Dat de adjectie eener afstanddoening en verpan-
« ding der zaligheid bij den Eed, tot deszelfs wezen
« niet behoort, maar van buiten af uit de zonde voort-
« komt, blijkt allezins uit deze jammerlijke voorstel-
« ling zelve, hetzij wij haar aan het denkbeeld van
« verpanding of afstand, of aan het wezen der Ge-
« nade, of eindelijk aan het denkbeeld van den Eed
« toetsen."

« Een goed, waarvan ik afstand wil doen, moet ik
« *hebben*, en *kennen.* Wat ik niet heb, kan ik niet
« verpanden. Maar wie nu de zaligmakende genade
« Gods, gelijk zij is, ook bezit en kent, die kan daar-
« van geen afstand doen, want dat is eene volstrekte
« tegenstrijdigheid, en mitsdien onmogelijk. Wie zich

(1) Dat is: naar hetgeen zijn begrip voor den natuurlijken mensch is.

« die genade, hoewel zij hem wordt aangeboden,
« niet heeft toegeëigend, en haar alzoo noch heeft
« noch kent, die kan evenmin afstand doen van een
« goed, éér hij in het bezit daarvan getreden, en
« dáárdoor tot de kennis van hetzelve gekomen is.
« Een afstand, zonder kennis van hetgeen men doet,
« is niet mogelijk. Deze voorstelling derhalve, van
« eene in den Eed begrepene verpanding en voorwaar-
« delijken afstand, is dus niet alleen in strijd met
« het denkbeeld van verpanding en afstanddoening;
« maar ook met den eigenen aard en het wezen
« der Genade Gods, welke niet zonder de Regtvaar-
« digheid Gods denkbaar is; en deze dwaling is niet
« minder in strijd met het denkbeeld van den Eed
« zelven; immers van datgene, waarbij ik zweer,
« kan ik geen afstand doen, omdat ik het juist als
« het Allerhoogste, eeuwig Waarachtige, aanroep, dat
« niet wijkt noch wankelt, dat ik niet verlaten kan
« noch wil (1). De Eed is derhalve, welbegrepen,
« geenszins een voorwaardelijke afstand van de gena-
« de Gods, die van de straf der zonde verlost, maar
« veeleer een dadelijk beroep op, en herinnering aan,
« zoowel Gods straffende geregtigheid, als Gods ge-
« nade, welke ons van de zonde verlost. Hierdoor
« verkrijgt de Eed zijne volle kracht, geenszins door
« eene veronderstelde verpanding der zaligheid. Daar-
« om is ook de meineed door de Kerk niet anders
« beschouwd geweest, dan als elke andere zware zon-

(1) Of liever, dat mij niet verlaten kan, omdat het mij niet verlaten wil. Want de Genadegifte Gods is onberouwelijk.

« de; hetgeen niet wegneemt, dat de meineed ook,
« even als elke andere zonde, eene zonde tegen den
« Heiligen Geest kan worden."

« De Eed kan onder zondaren den meineed niet
« volstrekt uitsluiten; en daarom ligt daarin wel de-
« gelijk eene vertegenwoordiging of levendige voor-
« stelling van de straffe des meineeds opgesloten; doch
« niet, om die *op zich te nemen*, maar integendeel,
« om haar *van zich te verwijderen;* om den meineed
« zelven, ook door den schrik voor de bedreigde
« straf, te ontwijken. Op dezelfde wijze is het Straf-
« wetboek eene voorhouding der misdaden en derzel-
« ver straffen, tot waarschuwing, zonder dat daar-
« toe, om die reden, eene contractuële onderwerping
« aan de bedreigde straf behoort, voor het geval van
« overtreding, waarvan het alleen moet afschrikken.
« En zóó zegt de Eed ook niet, dat hij die zweert
« de straf des meineeds op zich neemt, en van de
« Goddelijke genade afstand doet: maar alléén, dat
« hij die straf kent, dezelve *niet* op zich kan ne-
« men, en alzoo de waarheid spreekt. De zin is:
« « Zoo waarachtig als ik die straf niet op mij laden
« kan noch wil, zoo zekerlijk spreek ik de waar-
« heid." Die zin ligt ook in deze wijze van bevesti-
« ging: « Zoo waar ik hoop zalig te worden," dat is:
« Zoo waar als ik wensch zalig te worden, en ook in
« dit leven de tijdelijke straffen van den meineed niet
« op mij te halen. Om die reden moeten zoodanige
« bevestigingen, welke echter die vermeende afstand-
« doening uitdrukkelijk uitsluiten, voor volkomene Eeds-

« formulieren gehouden worden (1). Het is mitsdien
« een volkomen Christelijke Eed, welken Constantinus
« in het Edict van het jaar 325 zwoer: « Ita mihi
« Summa Divinitas semper propitia sit, et me inco-
« lumem praestet." (Cod. Theod. L. IX. Tit. I.
« Const. 4). Daartoe behoort ook de Eed van het jaar
« 842, tusschen de opvolgers van Karel den Grooten,
« welke zich op Gods liefde beroept. En voorts ook
« het gebruikelijke Eedsformulier: « Zoo waarlijk helpe
« mij God (Almagtig)!" waarmede enkel op de genade
« en hulp Gods, die de zweerende wacht, en welke
« hij er niet aan wagen kan, beroep wordt ge-
« daan (2)."

« Gewis, in den Eed wordt de straf des meineeds
« levendig voor oogen gesteld, om met te meer aan-
« drang alle valsch zweeren te verwijderen; maar als
« een gevolg, dat van zelf uit den meineed voort-
« vloeit; als een gevolg, dat hij, die zweert, vlieden,
« geenszins op zich laden wil."

« Qui bene distinguit, bene judicat: men moet on-

---

(1) Malblanc, l. c. p. 16. L. I. § 7. No. 5.

(2) In eene noot teekent Göschel aan, dat deze formuul van oud Germaanschen en heidenschen oorsprong zoude zijn; zij luidde. » Hialpe mir sua Freyr!" Jac. Grimm, Deutsche Rechtsalterthümer, p. 895. — Maar daarom, zegt hij, ligt daarin geen heidensche vervloeking of hypothetische verwensching opgesloten. Veeleer blijkt het tegendeel uit de nieuwste geschied- en taalkundige navorschingen. *Freyr* is de God des Vredes en der Liefde, de goede, genadige, vreugdegevende God. Zijne Zuster is Freya; enz. enz.

« derscheid maken tusschen de gevolgen van den Eed,
« en die van den meineed; en nog verder, tusschen
« de gevolgen, die de meineed als zoodanig mede-
« brengt, en de uitdrukkelijke op zich neming daarvan
« onder afstanddoening van Gods genade. — Zulk
« een afstand doen mag geene Overheid toelaten: hij
« die het doen wilde, zoude voor onzinnig en tot den
« Eed ongeschikt verklaard moeten worden. Wat ie-
« mand niet onvoorwaardelijk kan weggeven, dat
« kan hij ook niet hypothetisch verpanden. Zijn le-
« ven kan niemand verpanden, hetzij dan met of
« zonder voorwaarde; hoeveel minder het eeuwige le-
« ven! Ook heeft men zulk eene contractuële op zich-
« neming der tijdelijke en eeuwige straffen niet noo-
« dig; want zij volgen gewis, ook zonder dergelijke
« onderwerping aan dezelve: zij vloeijen voort uit
« de zonde van den meineed zelve (1), en daarom
« zijn zij regtvaardig. En wat de vergeving dier zon-
« de betreft, zoo staat zij aan Hem, die ook de even
« waanzinnige als Godlasterlijke afstanddoening ver-
« geven kan, zoo Hij wil. Zijn wil is echter regt-
« vaardig: en wij weten dat de Heere zijne verge-
« ving niet wegwerpt aan zondaren, die in hunne
« zonde willens volharden. Zoo zeker het is, dat Hij
« de vergeving niet wegwerpt, even zoo zeker is het
« ook, dat de zondaar haar niet kan wegwerpen met
« of zonder voorwaarde. Dáárom bevat ook de Eed,
« naar zijn waarachtig denkbeeld, geen zoodanigen

---

(1) Liever uit de noodzakelijke Regtvaardigheid en Waarheid Gods.

« afstand. De Eed, in alle zijne hoogte en diepte, in « zijn volkomen wezen beschouwd, heeft de volstrekte waarheid, dat is, de magt die alleen in zich « zelve beperkt is, tot grondslag en hoogste ooggpunt. En daarmede wordt elke voorwaarde, elk « voorbehoud, elke alternatieve, elke hypothetische « losmaking van die magt, onmogelijk gemaakt. Hij « die werkelijk zweert, kan in het aangezigt van den « Oneindigen Geest der genade, van die genade geen « afstand doen; hij die niet werkelijk zweert, die « kan ook niet werkelijk afstand doen."

AANHANGSEL I.

Gen. XXII: 16–18.

» Ik zweer bij mij zelven, spreekt de Heere! Daarom » dat gij deze zake gedaan hebt, en uwen Zoon, uwen » éénigen niet onthouden hebt, voorzeker zal ik u grootelijks zegenen, en uw zaad zeer vermenigvuldigen, als » de sterren des hemels, en als het zand, dat aan den » oever der zee is; en uw zaad zal de poorte zijner vijanden erfelijk bezitten. En in uwen zade zullen gezegend worden alle volken der aarde; indien gij Mijne » stemme gehooorzaam geweest zijt."

Hebr. VI: 13.

» Want als God Abraham de belofte deed, dewijl Hij » bij niemand die meerder was had te zweeren, zoo

» zwoer Hij bij Hemzelven, zeggende: Waarlijk, zege-
» nende zal Ik u zegenen, en vermenigvuldigende zal Ik
» U vermenigvuldigen."

Alléén God zweert *bij Hem zelven* (1), bij zijn eigen leven, bij zijne eigene waarheid, omdat Hij alléén geen meerderen heeft, bij wien Hij zweeren zoude, maar de Allerhoogste is, en het leven en de waarheid in hemzelven heeft, zelf het Leven en de Waarheid *is.*

Wat doet derhalve de hoogmoedige, eigenmagtige mensch, die bij hemzelven, bij zijne eigene waarheid en opregtheid zweert, die zijn *altijd* waarheid spreken tot getuige roept van zijn waarheid spreken in een bijzonder geval? Hij ontrooft den Allerhoogsten zijne eere, hij maakt zich zelven tot den Allerhoogsten, hij loochent den meerderen boven zich, en wil, door waarheid in zich zelven te hebben, Gode gelijk zijn. Dat is de gruwelijke zonde, de Godsverloochening, door zelfvergoding, van het natuurlijk Eedsbegrip.

Ook de Zoon heeft het leven in Hem zelven (2). En in Hem, den Engel des Heeren, die in onzen tekst zegt: Ik zweer bij Mij zelven, *spreekt de Heere;* in den éénen, het beloofde zaad Abrahams, welke is Christus (3), met Hem door het geloof vereenigd, tot ééne plante geworden, kan de Christen zich op *zijne* waarheid beroepen, namelijk op de waarheid van Christus, des Allerhoogsten Gods, die niet slechts *buiten* en *boven*, maar *in hem* is, in hem *leeft* (4), wiens eigendom hij is: en zoo mag hij zeggen: » Ik verdien geloof: want ik spreek de waarheid in » Christus: ik liege niet." Zoo zweert ook zijn Verbonds-God: » Ik heb eens gezworen bij mijne heiligheid: *Zoo » ik aan David liege* (5)!" De Eed des menschen wordt

---

(1) Zie ook Exod. XXXII: 13. Jer. XLIX: 13.
(2) Joh. V: 26. X: 18. (3) Galat. III: 16.
(4) Galat. II: 20. (5) Ps. LXXXIX: 36.

alleen ware Eed, wanneer hij zijnen grond en wortel heeft in den Eed Gods; want hij heeft het Verbond der gemeenschap met God in den Middelaar tot voorwaarde. Buiten die gemeenschap, zweert de mensch, alléén staande, *bij zich zelven*, en dat hij Gods naam daarbij geveinsdelijk op de lippen neemt, verzwaart slechts zijne zonde. » Tot den goddeloozen (1) zegt God: Wat hebt » gij mijne inzettingen te vertellen? *en neemt mijn ver- » bond in uwen mond?* dewijl gij de kastijding haat en » mijne woorden achter u henen werpt? Uwen mond » slaat gij in het kwade: en *uwe tong koppelt bedrog*. » Gij zit, gij spreekt tegen uwen broeder, tegen den » zoon uwer moeder geeft gij lastering uit. Deze din- » gen doet gij, en Ik zwijge; gij meent dat Ik t'eene- » male ben gelijk gij: Ik zal u straffen, en zal het or- » dentlijk voor u stellen."

» Verstaat dit toch, gij God vergetende" die ook bij uwe Eeden God vergeet, en u zelven de eere geeft, die Hem alleen toekomt (2): » opdat Hij niet verscheure en » niemand redde." (Ps. L: 16 en volg.)

---

(1) τῷ ἁμαρτωλῷ. Septuag. Eigenlijk moet hierdoor verstaan worden, ὁ ἀσεβὴς, Rom. IV; 5. ἄθεος ἐν τῷ κόσμῳ. Eph. II: 12.

(2) *God de eere te geven* van de waarheid in Hem, en ook door Christus uit genade in hem die zweert, dat is het wezen van den Christelijken Eed. Daarom bevatten de woorden van Jozua tot Achan: » *Geef doch den Heere » den God Israëls de eere*" (Joz. VII: 19) eene adjuratie, waarop het toestemmend antwoord den Eed vormt. Zoo vorderen ook de Pharizeën van den blindgeborene, met de woorden: » Geef God de eere," eene beëedigde verklaring. Joh. IX: 24. Verg. Calvin. Instit. Relig. Christ. L. II, c. 8, § 24.

Hosea IV: 1, 2 en 15.

» Hoort des Heeren woord, gij kinderen Israëls; want
» de Heere heeft eenen twist met de inwoonderen des
» lands, omdat er geene trouwe, noch geene weldadig-
» heid, *noch geene kennisse Gods in den lande is.* Maar
» *vloeken* en *liegen* en doodslaan, en stelen en overspel
» doen."

» Zoo gij, O Israël, wilt hoereren, dat immers Juda niet
» schuldig worde: en komt gij toch niet te Gilgal, en gaat
» niet op naar Beth-Aven, en *zweert niet*, (zoo waarachtig
» als) de Heere leeft."

Kantteekening: » Te weten huichelisch, afgodisch, op zulke wijze als de Afgodische Israëliten doen, die mijnen naam met hunne afgoden vermengen (1), om daarmede de afgoderij te bedekken, en eenen schijn van Godsdienstigheid te geven, hetwelk een gruwel was bij God, die alleen opregtelijk als God wil geëerd en gediend zijn, naar Zijn voorschrift."

Het voorschrift Gods is, dat niemand tot den Vader zal komen dan door den Zoon; Hij die, anders zweerende, zijne eigene geregtigheid en waarheid opright, gaat op naar Gilgal en Beth-aven, alwaar Afgoderij wordt gepleegd. » Afgoderij is, in de plaats van den éénigen wa-
» ren God, die zich in zijn woord heeft geopenbaard, of
» nevens denzelven, iets anders versieren of hebben (ei-
» gen deugd, eigen opregtheid, eigen waarheid), waar-
» op de mensch zijn vertrouwen stelt." (Heidelb. Catech. Vr. 95.)

---

(1) » Zij vreesden den Heere en dienden ook hunne goden,
» naar de wijze der volkeren, van dewelke zij die wegge-
» voerd hadden: Zij vreezen den Heere niet." (2 Kon. XVII: 33, 34).

Amos VIII: 13, 14.

» Te dien dage zullen de schoone jonkvrouwen en de » jongelingen van dorst versmachten, die daar zweeren » bij de schuld van Samaria (a) en zeggen: (zoo waarach- » tig als) uwe God van Dan leeft, en de weg van Berseba » (b) leeft: en zij zullen vallen en niet weder opstaan."

Kantteekening: (a) d. i. » Bij de afgoden, door welke » de Israëliten zich schuldig maakten voor God te Sama- » ria." (b) d. i. » de God die te Berseba als God geëerd » en gediend wordt, naar de Godsdienst die aldaar ge- » bruikelijk is."

Zephanja I: 5.

» En ik zal uit deze plaats uitroeijen, — die zich ne- » derbuigende zweeren bij den Heere, en zweeren bij » Malcham."

(1) » Hier is een voorbeeld van dat vermengen van » den naam Gods met die der Afgoden, waarvan boven. » Onder den naam Malcham of Melech (Koning) moeten » alle Afgoden verstaan worden (2). De groote Afgode- » rij, welke altijd in de Prophetische schriften onder » dezen naam wordt aangeduid, is de Afgoderij van zich » zelven, der eigen geregtigheid; die dus bij zijne op- » regtheid, eerlijkheid, geweten en trouw, die bij man- » nenwoord zweert, valt eigenlijk onder de bedreiging » van dezen tekst."

Nehemia X: 28, 29.

» En het overige des volks, de Priesteren en Leviten,

---

(1) Göschel.

(2) Zie Levit. XVIII: 21. Jer. XLVIII: 7. XLIX: 1. Ezech. XLIII: 7. Amos I: 15. V: 26.

» de poortiers, al wie zich van de volken der landen » afgescheiden had tot Gods wet, hunne wijven, hunne » zoonen en hunne dochteren, al die wetenschap en verstand had, die hielden zich aan hunne broederen de » voortreffelijken, en kwamen in den vloek en in den Eed, » dat zij zouden wandelen in de wet Gods, die gegeven » is door de hand van den knecht Godes, Mozes."

Wij hebben herhaaldelijk opgemerkt, dat de Eed zijnen grond vindt in het verbond Gods met zijn volk, in het beloofde zaad der vrouw, Zijnen Eeniggeboren Zoon, ja daardoor telkens een beroep op, eene vernieuwing van dat verbond is, hetwelk de hoogste verzekering oplevert voor dengenen die mede in dat verbond begrepen is (1).

Onder de bedeeling des Ouden Verbonds, was de vloek Gods allezins, en uitdrukkelijk begrepen bij het Verbond, als het onvermijdelijke gevolg van het niet houden daarvan. » Vervloekt is een iegelijk, die niet blijft » in al hetgeen geschreven staat in het Boek der wet, dat » hij dat doe." Mozes riep tot het volk: » Gij staat allen heden voor het aangezigt des Heeren uwes Gods, » om over te gaan in het verbond des Heeren uwes Gods, » *en in zijnen vloek*, hetwelk de Heere uw God heden » met u maakt. En niet met ulieden alleen maak ik » dit verbond, *en dezen vloek*." (Deut. XXIX: 12, 14).

Daarom was ook in den Oud-Testamentischen Eed de

---

(1) Het innig verband, dat er bestaat tusschen het denkbeeld van Eed en Verbond in de Schrift, blijkt b. v. Ezech. XVI: 8. » Ja, *ik zwoer* u, en *kwam met u in een verbond*, » spreekt de Heere Heere, en gij werd mijne." Ezra X: 3, 5. » Laat ons dan nu een *verbond* maken met onzen » God. Toen stond Ezra op, en deed de Oversten der » Priesteren, de Leviten en gansch Israël *zweeren*, te » zullen doen naar het woord; en zij *zwoeren*."

vloek Gods, voor het geval van meineed, hetzij stilzwijgend, hetzij uitdrukkelijk begrepen. Menigvuldig zijn de voorbeelden van Eeden, waarbij de straffe Gods κατ' εὐφημίαν verzwegen wordt, hetwelk telkens plaats heeft bij deze formuul: » Zoo waarachtig als de Heere leeft, » indien ik" enz. Men heeft dan daarbij naar Levit. V: 5. te verstaan: » Zoo zal ik mijne ongeregtigheid dra- » gen." Dikwijls wordt ook die straf uitgedrukt, en wel zoo het schijnt somwijlen met eene symbolische handeling, welke gevoegd was bij de Eedsformuul: » Alzoo » doe mij de Heere, en alzoo doe hij daartoe" (Zie Ruth I: 17, 18. 2 Sam. III: 9. I Kon. II: 23). Een voorbeeld van dergelijke symbolische handeling vinden wij bij Nehemia V: 9. » Hij riep de Priesteren en deed ze » zweeren. Ook schuddede hij zijnen boezem uit, en » zeide: Alzoo schudde God uit alle man, die dit woord » niet zal bevestigen uit zijnen huize en uit zijnen arbeid, » en hij zij alzoo uitgeschud en ledig; en de gansche ge- » meente zeide Amen!" Misschien kan echter dit Eedsformulier: » Alzoo doe mij de Heere" ook verklaard worden uit het gebruik, om bij den Eed iemand te noemen, die tot een zigtbaar voorbeeld was gesteld geworden van Gods vloek en strafoefening over den valschen Eedzweerder, waarvan men onderscheidene sporen aantreft in het Oude Testament (1). Wat hiervan ook zij, de voorstelling van Gods vloek over den Verbondsbreker was uit den aard der zaak zoo naauw met het denkbeeld van den Eed verbonden, dat men de benamingen *Eed* en *vloek*, als eensluidende, of althans bij elkanderen behoorende, somwijlen vereenigd aantreft. Zie b. v. Nehem. IX: 38. » En zij kwamen in den *vloek en Eed*;" en

---

(1) Zie b. v. Num. V: 21. Ps. CII: 9. Jez. LXV: 15. Jer. XXIX: 22. XLII: 18. XLIV: 12. en de kantteekening bij die teksten.

1 Kon. VIII: 31, 32, in het gebed van Salomo: »Wanneer iemand tegen zijnen naasten zal gezondigd hebben, en hij hem eenen *Eed des vloeks* zal opgelegd hebben om hemzelven te vervloeken, en de Eed des vloeks voor uwen altaar in dit Huis komen zal, hoor Gij dan in den Hemel."

Maar hoewel het dus wel vast staat, dat het denkbeeld eener levendige voorstelling van Gods zwaren toorn over de zonde van den meineed onafscheidelijk aan den Eed in het Oude Testament verbonden is, zoo moet men echter wel onderscheid maken tusschen de openlijke belijdenis daarvan, welke zelfs eene verwensching, vervloeking van zich zelven genoemd kan worden, voor zoo verre daarin eene eigen schuldigverklaring, eene veroordeeling uit eigen mond, ingeval van meineed, ligt opgesloten; — en eene verpanding der zaligheid, een afstand doen van Gods genade, dat zich niet vergenoegt met eene ootmoedige erkentenis van strafwaardigheid, maar aan God roekeloos zijn regt ontneemt van zich te ontfermen wiens Hij wil.

En in dezen zin behoort deze erkentenis van strafwaardigheid, van het verdienen van Gods vloek, indien men onregt of valschelijk zweert, ook wel zeker tot het wezenlijke denkbeeld van den Christelijken Eed (1). Ook onder het Evangelie der genade, staat de vloek Gods tegen over die genade, over de genen die den Zoon ongehoorzaam zijn. Ook in de Evangelieleer wordt uitdrukkelijk het Anathema uitgesproken tegen dengenen die een ander Evangelie verkondigt, buiten hetgene ontvan-

---

(1) Daarom zegt ook de Heidelb. Catechismus: »Een regt Eedzweeren is God aanroepen, dat Hij, als die alleen het hart kent, der waarheid getuigenis wille geven, *en mij straffen indien ik valschelijk zweere.*"

gen is (Gal I: 6, 8); het Maranatha! tegen den genen die den Heere Jezus Christus niet lief heeft (1 Kor. VI: 22). En die nu in den Eed openlijk verklaart, dat hij in de gemeenschap met God, met de Allerhoogste, Levende Waarheid, door de geloofsvereeniging met Zijnen Zoon, de waarheid, die hij in het hart heeft, met den mond spreekt; verklaart die niet noodwendig daarbij, dat hij, indien die verklaring onwaar en gehuicheld is, den Heere Jezus Christus niet lief heeft, en het Maranatha op hem ligt? dat hij Gode liegt en niet den menschen? dat hij nog geen deel heeft aan Gods genade, en nog ligt onder den vloek der zonde?

Ja, het is tegenwoordig, misschien nog meer dan ooit, van hoog belang, op deze verschrikkende, het vreezen en beven wekkende zijde van de Eeds-plegtigheid aan te dringen, naarmate eene leer meer ingang vindt, welke Gods Regtvaardigheid en toorn over de zonde wegcijfert, om in hare eenzijdige en zelfzuchtige voorstelling van Gods liefde gerust te kunnen inslapen. Hierin is de liefde Gods niet, dat wij Hem lief gehad hebben, dat Hij ons, die Hem niet lief hebben gehad, aanziet, als hadden wij Hem lief gehad, dat Hij den schuldigen voor onschuldig houdt, maar dat hij Zijnen Zoon gezonden heeft tot eene verzoening voor onze zonden; dat Hij Hem, die geene zonde gekend heeft, tot zonde gemaakt heeft, opdat wij zouden worden regtvaardigheid Gods in Hem. Wij hebben in ons geheel betoog altijd en onophoudelijk op het geloof gewezen, als de voorwaarde van den waren Eed, het geloof aan Gods genade door het bloed des kruises. Maar men bedenke wel, dat het gemis dezer voorwaarde niet blootelijk aan den Eed zijne kracht tot bevestiging, zijne waarde en leven ontneemt, maar het gemis is der volstrekt onmisbare voorwaarde tot het eeuwige leven, het zijn onder het oordeel der verdoemenis, door den mond der waarheid uitgesproken tegen al wie

niet geloofd zal hebben (1). Daarom, dat al wie in den Eed tot God nadert, zich zelven wel beproeve, of hij in het geloof is, of hij deel heeft aan Christus; want zonder Hem, in wien alleen verlossing is van den toekomenden toorn, is het verschrikkelijk te vallen in de handen des Levendigen Gods!

Indien alzoo de schrik voor Gods regtvaardig oordeel volstrekt tot het wezen van den Eed behoort, dan is echter, aan de andere zijde, de Eed, door het verwijs op dat oordeel alléén, geen Christelijke Eed, evenmin als de prediking der Wet, zonder het Evangelie, Christendom is. De bloot verstandelijke, vleeschelijke Eeds-leer, wijst ook op de Wet, zoo verre zij die begrijpt, om van den meineed af te schrikken; maar daarbij staan blijvende, mist zij haar doel. Want het is der Wet onmogelijk. Maar de volledige, Evangelische Eeds-leer, wijst op de mogelijk geworden vervulling der Wet in Christus, die alles in allen vervult.

Evenwel mogen wij niet uit het oog verliezen, dat, gelijk de Wet door God is gegeven, niet alleen om een tuchtmeester te zijn tot Christus voor het geestelijke Israël, maar ook om door haren schrik eenige orde en tucht te bewaren onder het vleeschelijke Israël, wiens oogen gesloten zijn, opdat het niet zie met zijne oogen, noch met zijne ooren hoore, noch met zijn hart versta: zoo ook het wettelijk Eedsbegrip, dat den vloek Gods over den meineed niet verzwijgt, schoon het denzelven door eigene kracht tot waarheid denkt te kunnen ontgaan, dit nut heeft, dat het door zijnen schrik, éénigermate van het regtstreeks *valsch* zweeren (onwaarheid spreken) kan terug houden. En hierin ligt eene gewigtige reden, welke ons vroeger niet zoo duidelijk is geworden, waarom de Christen ook denzulken getroost

---

(1) Mark. XVI: 16.

den Eed kan opleggen en afnemen, van wiens opregte Christelijke Geloofsbelijdenis hij niet verzekerd is. Gelijk het ambt der Christelijke Overheid hierin voornamelijk bestaat, dat het den uitwendigen eerbied voor de Tien Geboden Gods met het zwaard handhave, opdat het onder de menschen ordelijk toega; ofschoon zij wel weet, dat in dien uitwendigen eerbied alleen geen genoegzame waarborg voor de rust der maatschappij gelegen is: — zoo heeft zij ook de magt en de bevoegdheid, om den uitwendigen Eed op te leggen, opdat de schrik voor Gods straf over den meineed ten minste eenigen breidel oplegge aan de onwaarheid en ontrouw. Daarbij weet zij wel dat die breidel niet sterk genoeg is, om eene volkomene, een einde aan alle tegenspreking makende zekerheid te verschaffen: maar éénsdeels meent zij het palliatief niet dáárom te mogen versmaden, wijl het slechts een palliatief is, terwijl het geneesmiddel niet onder haar bereik staat; evenmin als zij het zwaard wegwerpt, omdat alle doodslag daarmede niet wordt geweerd; en anderdeels hoopt en vertrouwt zij, dat dit middel, hoe zwak ook op zich zelven, door Gods genade, voor den zweerende zelven, mogt hij ook den waren Christelijken Eed nog niet kennen, een waar *geneesmiddel*, eene krachtige roepstem Gods tot bekeering worden kan.

Wanneer hij in dit geloof den Eed ook aan den Onchristen oplegt, en daarbij niet nalaat hem ernstig te vermanen, opdat hij wete wat hij doet, en dat ook zijn uitwendig waarheid spreken onder Eede, wanneer hij het niet doet in het geloof, een gruwel is voor God; dan heeft hij zich gewis over de zonde van gemeenschap aan de zonde van het misbruik van Gods naam, door ligtvaardig, ongeloovig en valschelijk zweeren, niet te beangstigen. — Want hij handelt naar Gods woord, hetwelk zoo wel aan het geloovige, als ongeloovige Israël

toeroept. » Gij zult den Heere uwen God vreezen en Hem » dienen, en gij zult bij Zijnen naam zweeren.” (Deut. VI: 13.) en al wat daarnaar geschied, in het geloof, is regt.

Maar men lette wel op, dat het alleen het Eedsbegrip is, dat, ofschoon onvolledig, echter op den vloek Gods wijst als de onvermijdelijke straf van den meineed, waaraan de kracht tot afschrikking, hoe gering dan ook, waarvan wij nu gesproken hebben, kan worden toegekend. Het ergste van alles, het volkomen onbruikbare, het zich zelven vernietigende Eedsbegrip, is en blijft het wijsgeerige, al is het ook dat het zich Christelijk noemt, hetwelk, hetzij het steune op eene Liefde Gods, welke zonder zijne Regtvaardigheid, enkel een gewrocht is van het bedorven menschenhart, dat van Regt geen denkbeeld heeft, hetzij het aan God in het geheel niet denkende, zijne eigene waarheidsliefde tot onderpand geeft zijner waarheid.

AANHANGSEL II.

Wij laten hier het beloofde uittreksel volgen uit het verslag, hetwelk Göschel geeft van het boven aangehaalde werk van Tyler, *Oaths, their origine, nature, and history.*

Wij doen zulks, om door mededeeling van eens anders arbeid, eenigermate te voorzien in het gebrek aan eigen historisch en literarisch onderzoek, hetwelk wij in den onzen gaarne erkennen; wij laten echter daarbij de hier voorkomende opmerkingen en bijzonderheden voor hetgeen zij zijn, zonder voor hare juistheid te willen instaan.

Göschel verhaalt eerst, hoe ook in Engeland de verlichting, door de Reform vertegenwoordigd, den Eed in de laatste jaren heeft aangetast, vooral op het voetspoor van Bentham, die aan denzelven een onverzoenlijken oorlog heeft verklaard. Tyler behoort onder dezulken, welke, terwijl zij den Eed in zijnen waren aard blijven erkennen, deszelfs gebruik verminderd, en de Eedsformulieren veranderd willen hebben.

In het éérste gedeelte van zijn werk wordt de Eed voorgesteld, als ontspringende uit het overwigt van kwaad en ontrouw in de wereld, en het daaruit voortvloeijende wantrouwen. Het Allerhoogste Gezag zegt: »Al wat meer is dan dat," al wat verder gaat dan de eenvoudige verzekering der waarheid »is van den boo»zen."

In het tweede wordt gehandeld over den aard van den Eed. Hij is, volgens den schrijver, eene verzekering, onder uitdrukkelijke herinnering aan de tegenwoordigheid van God, als getuige der waarheid, en aan de verantwoordelijkheid jegens Hem, als den Regter der wereld (1). Tot zijn wezen behoort geene imprecatio. — De Eed is den Christen geoorloofd en op zich zelven geen kwaad: maar hij komt voort uit het kwaad, en daarom moet hij tot de volstrekte noodzakelijkheid beperkt worden.

Daaruit volgt: 1°. Dat alle de gebruikelijke Eeden moeten worden getoetst, ten einde de nuttelooze af te schaffen. 2°. Dat die, welke niet gemist kunnen worden, met meer ernst en plegtigheid moeten worden afgenomen; hierbij beroept zich de Schrijver op Tertullianus, de Idol. c. 23, 11, 17. Gregorius Nazianzenus, Chrysostomus,

(1) Deze definitie is echter voor den Christelijken Eed niet voldoende. Uit dit geheele verslag blijkt dat Tyler, ofschoon den Eed uit geen rationalistisch oogpunt beschouwende, echter niet diep genoeg in zijne beduidenis is doorgedrongen.

Balsamon, Cyrillus Alexandrinus, en Augustinus. Reeds in 1439 deed de Geestelijkheid van Canterbury aan Koning Hendrik IV vertoogen over het misbruik van den Eed. 3°. De Eedsformuul zelve moet gezuiverd en vereenvoudigd worden, en tot het wezenlijke bepaald. Het schijnt voldoende te zijn, wanneer men zweert: *God is mijn getuige*; of: *Ik getuige in tegenwoordigheid van den Almagtigen God* (1). Bedenkelijker is de gebruikelijke formuul: » Zoo waarlijk helpe mij God," omdat zij eene *imprecatie* schijnt te bevatten. Tyler, welke bekent, dat hij omtrent den oorsprong der gebruikelijke Eedsformulieren geene geschiedkundige narigten weet te geven, beroept zich op de merkwaardige onderscheiding, die de Hernhutters maken tusschen den Eed bij God, welken zij toelaten, en alle imprecatieën, van welke zij zich onthouden. Maar vooral grondt hij zich op de Eedsformulen in het Nieuwe Testament, buiten welke men niet gaan mag.

De zuiverste vorm des Eeds is dus, volgens hem, zon-

---

(1) Het is waar dat dit regt Evangelische Eedsformulier duidelijker en bevattelijker is dan onze Eed: » Zoo waarlijk » helpe mij God Almagtig;" hetwelk doorgaans niet begrepen wordt, terwijl de ondervinding leert, dat onkundigen denzelven gewoonlijk in eene van deze beide, even verkeerde beteekenissen opvatten: » hetgeen ik zeg is » zoo waar, als het waar is dat er een God is:" of » hetgeen ik zeg is zoo waar, als het waar is, dat ik wensch » dat God mij helpe, mij genadig zij." Maar hier staat tegen over, dat dit Formulier, wel verklaard, het denkbeeld, dat het wezen uitmaakt van den Christelijken Eed, de hulp tot waarheid alléén bij God Almagtig, levendiger voor oogen stelt. Dat Tyler deze vorm bedenkelijk noemt, is, gelijk uit het vroeger verhandelde blijkt, aan eene misvatting toe te schrijven.

der verwensching, terwijl elke *imprecatory form* van eene afwijking getuigen zoude. Daarom wil de Schrijver echter alle minder volkomene Eedsformulen niet rasch veroordeelen. Zijne regt Historische leer drukt hij in deze weinige woorden uit: » Wij mogten in vele » opzigten wenschen, dat het met de zaken anders ge» steld ware, en mogen ze daarom toch niet onvoorwaar» delijk veroordeelen zoo als zij zijn." Hij wil slechts aantoonen, dat alle » imprecatory forms of adjuration are » less agreable to the spirit of the Gospel, than the forms » of oaths, which exclude any express imprecation" (1). En tot deze mindere volkomene vormen rekent hij ook de gebruikelijke: » Zoo waarlijk helpe mij God."

Vervolgens worden eenige bedenkelijke Eeden ter toetse gebragt, welke de Schrijver wil afgeschaft hebben. Hij klaagt over het misbruik van den Eed in Engeland. De eerste Christenen namen de woorden des Heeren: » Zweert ganschelijk niet!" op zijn minst als een verbod op van alle onnoodige Eeden. » And yet in » England, if ever the voice of our Christian legislature » is heard bearing on these points, its words seem to » sound: *Swear on all occasion: omit no opportunity of » insisting upon oath.* Indeed our country has been not » without reason called a land of oaths." Maar wel-

---

(1) Het verwijs op Gods vloek, als het volstrekt tegenovergestelde aan zijnen zegen bij den Eed, ligt echter in zijn begrip opgesloten, gelijk wij boven hebben opgemerkt. Het is ook verkeerd van den Geest des Evangelies te spreken, als of door hetzelve alle vloek Gods ware weggenomen, terwijl het uitdrukkelijk zegt, dat » buiten zullen zijn, en hun deel zullen hebben in den poel, die daar brandt van vuur en sulpher, hetwelk is de tweede dood (de eeuwige vloek Gods), *de ongeloovigen, en een iegelijk die de leugen lief heeft en doet.*" Openb. XXI: 8. XXII: 15.

ke Eeden men ook, na rijp onderzoek, als onnoodig moge afschaffen, niet minder dient gelet te worden op de wijze van Eeds-aflegging, waarmede tegenwoordig, als met eene gewone Burgerlijke handeling, zonder eenige ernstige zelfbeproeving wordt omgegaan. Met verontwaardiging wendt hij het oog af van de ligtvaardige overhaaste, tumultuarische Eedsafleggingen, welke in de Regtzalen plaats grijpen, om de aandacht daarop te vestigen, dat de Eedsafneming alleen aan hoogere Regterlijke ambtenaren, onder toevoeging, naar omstandigheden, van Geestelijken, toevertrouwd, en altijd met ernst, stilte en plegtigheid volbragt moet worden. — Hij eindigt het éérste deel zijnes werks met den wensch, dat tot nader onderzoek eene commissie van daartoe geschikte lieden benoemd moge worden. Hij vindt daarin een krachtig middel »of advancing the honour of Almighty God, by associating sentiments of awe with the administration of oaths, whenever those solemn appeals are made to His omniscience: — by cherishing among us habits and feelings of Christian simplicity and truth, which He loves; — by preserving His holy name from profanation; — and by causing it whenever heard, or uttered, to be held in reverence."

Belangrijker nog dan het eerste is, uit een historisch oogpunt, het tweede gedeelte, hetwelk eerst over de Eedsformulen, en vervolgens over den meineed handelt.

»The form of administrating an oath, is by no means »an *essential* part of the oath itself." De Schrijver houdt dien vorm voor, niet als van wezenlijk, maar toch als van zeer groot belang. De vorm behoort tot het wezen, voor zoo verre hij een uitvloeisel is van den inhoud des Eeds. Hij moet overeenkomstig wezen met het Godsdienstig begrip, waaruit hij ontstaat. Die zich tot geene Godsdienst voegt, alleen de Atheïst, is van

den Eed uitgesloten. Maar wat zoude er van eene Maatschappij worden, die alleen uit Atheïsten bestond? Reeds Augustinus heeft de vraag, of ook een heiden tot den Eed naar heidenschen vorm toegelaten mag worden, bevestigend beantwoord (Ep. 152). — Daarop worden de Eeden der verschillende Godsdienstige gezindheden, naar hunne vormen, onderzocht.

1. De Eeden van God en de menschen in het Oude Testament. Zoo vinden wij dat Abraham de hand opsteekt. Elders zegt hij, op voorafgegane adjuratie: » Ik » wil zweeren" (Gen. XXI: 24). Eene latere Eedsformuul luidt: » God doe mij dit en dat daartoe" (Richt. I: 17). Merkwaardig is het gebruik, waardoor de mindere, als uiterlijk teeken zijner Eedzweering, zijne hand legt onder de heup zijns meerderen; een gebruik, waarbij op de voortplantingskracht, en daardoor op de nakomelingschap schijnt gedoeld te worden (1). Gelijken in rang reiken zich de hand. (2 Kon. II: 15). Die Eedsvorm is nog bij het huwelijk in gebruik. Eene andere vorm is de Adjuratio, waarop Ja! en Amen! geantwoord wordt; zoo zweeren nu nog de Spanjaarden. Daarentegen waren de Eeden » by the name of another being » and not by the name of the Lord" verboden. Polycarpus stierf den marteldood voor dit gebod. De in het Oude Testament voorkomende uitzonderingen, moeten als uitzonderingen worden aangemerkt (2).

---

(1) Op het Beloofde zaad dat in de heup Abrahams was. Zoo wordt ook reeds de oudste Eed in het Oude Testament in Christus gezworen. — Zie Regnerus de Bassenn de Jurejur. Veterum. p. 124.

(2) Op dit punt komen wij nader terug. Göschel spreekt hier, in eene breedvoerige aanteekening, over den tegenwoordigen Eed der Joden, waarvan Tyler geene melding maakt. Over

Ook bij de heidenen had de Eed eene Godsdienstige beduidenis. Bij den naam eens menschen te zweeren, heet ook bij de heidenen, hem tot eenen God te maken (Hor. Ep. II, 1, 16). Maar gelijk de heidensche Godsdienst in de veelgoderij en in het vergoden van menschen bestond, zoo ging het ook met den Eed. Van daar bij de Grieken die menigvuldige Eedsformulieren, en de onderscheiding tusschen zwaardere en ligtere Eeden, waarvan vele voorbeelden worden aangevoerd; over den Grooten Eed (ὀμόσαι τὸν μέγαν ὅρκον), handelt Plutarchus in het Leven van Dion: hij werd in den tempel van Ceres en Proserpina gezworen. Uit Homerus worden in het bijzonder twee voorbeelden van Eeden aangevoerd, Iliad. III: 290. Odyss. XIV, 160. Elke volksstam zwoer bij voorkeur bij hare eigene schutsgoden. De Arcadiërs zwoeren, volgens Herodotus, hunnen plegtigsten Eed bij de wateren van den Styx. In Xenophons Anabasis V, c. 6. 3. wordt een Eed gezworen, van naar beste weten en geweten te zullen helpen met raad en daad.

Bij de Romeinen ontaardde de Eed reeds vroeg in eene

---

den vorm van dien Eed worden aangehaald V. Nettelbladt Archiv fur die Rechtsgelahrtheit in den Herzogl. Mecklenburgischen Landen, I. 1813. Abschn. 2. Archiv der Kirchenr.-Wissenschaft, herausgegeben von Weiss, IV, 1833, p. 33. I, 1830, p. 160. Hagemann und von Bülow, Praktische Erörterung, VI, 1818, p. 235. Allgem. Jurist. Zeitung, herausg. von Elvers und Bender; 3er Jahrgang p. 125, 129, 214. Stengel Beiträge zur Kenntniss der Justizverfassung und Juristischen Literatur in den Preussischen Staten, XIII, 1801, p. 345. — De Gazette des Trib. heeft in 1836 (29 Junij) de wijze medegedeeld, waarop een Joodsche Eed, in een Burgerlijk regtsgeding, voor de Regtbank te Straatsburg was afgelegd.

vervloeking, hoewel Numa, naar de overlevering, den eenvoudigen Eed bij de *Fides*, goede trouw, ingevoerd zoude hebben. Met dat beroep op de goede trouw, wordt bij Virgilius Aeneid. II, 141. de aanroeping der Goden verbonden. Merkwaardig is de Eed vóór den kampstrijd van de Horatiërs en Curiatiërs, onder het offeren van een varken afgelegd, bij Livius I, 24. Daarbij komt ook ter sprake het werpen van eenen steen onder het uitspreken van het bezweeringsformulier: bij Polybius III, 25, wordt die Eed genoemd *per Jovem Lapidem.* — Merkwaardig is ook het opeenstapelen van verschillende Godheden tot versterking des Eeds, waarvan wij bij Plautus Bacch. IV. Sac. VIII: 51, bij Juvenalis XIII, 75. bij Seneca Medea, v. 740. bij Polybius VII, 2. bij Seldenus II, 10. talrijke voorbeelden vinden (1). Reeds Tertullianus klaagde, dat de Christenen, even als de heidenen, bij Hercules (Mehercule) vloekten. Belangrijk zijn de aanteekeningen omtrent de Ambtseeden bij de Romeinen. Uit het Keizerlijke tijdvak wordt gewag gemaakt van den Eed der magistraten, die »Deos testes advocabant, nihil ope suâ factum, quo cujusque salus laederetur, neque se praemium aut honorem ex calamitate civium cepisse." (Tacit. Hist. IV, 40) en van het Sacramentum solemne per annos renovandum, bij Tacit. Hist. I, 8. Annal. XVI, 22.

Zoo zag men de Eeden zich bij het verval der zeden vermenigvuldigen. Overigens is de Romeinsche trouw op woord en Eed even beroemd (2), als de fides Graeca en

(1) Zie ook het boven aangehaalde werk van Regnerus de Bassenn bl. 75. waarin over den Eed bij de Ouden een schat van geleerdheid te vinden is. In de middeleeuwen had dezelfde opeenstapeling van heiligen bij den Eed plaats.

(2) Namelijk bij hunne Schrijvers. Die er anders van zouden hebben kunnen spreken, durfden niet.

fides Punica in kwaden reuk stonden.

Bij andere volken vinden wij andere Eeden. De Perzen zweeren bij Mithra. De Indiërs bij de heilige wateren van den Ganges. De Syracusiërs met eene brandende fakkel in de hand. De Ioniërs met koolplanten. De Scythen verbinden zich, volgens Herodotus IV, 70, plegtig bij Eede, door hun bloed van weêrszijde met wijn vermengd te drinken.

Zeer stak hierbij af de ernst en eenvoudigheid der Christenen in de eerste eeuwen der Kerk. Athanasius zegt: » Wat wij ook spreken, als in tegenwoordigheid Gods, dat beschouwen wij Christenen als onder Eede gesproken." — Gewigtig zijn voorts de bepalingen omtrent den Eed in de Capitularia van Karel den Groote (LXIII), in welke opgemerkt wordt, dat de menschen, welke, om den naam Gods te vermijden, bij liefde en waarheid zweeren, desniettemin bij God zweeren; want God is de liefde en de waarheid zelve.

Eerst na het eerste Christelijke tijdvak zijn de Eeden op de Evangelien of Reliquieën, op het Kruis of het Altaar, waarvan reeds in de Capitularia gesproken wordt, in zwang gekomen; voorts worden vele voorbeelden van tot schrikkelijke verwenschingen overslaande Eeden aangevoerd.

Daarop wordt, voornamelijk uit Heineccius, over de Eedsformulieren bij de oude Duitschers en Angelsaksen gehandeld. De Friezen zwoeren met een haarlok in de linkerhand, waarop zij twee vingeren van de linkerhand leiden (1). De Franken hielden strohalmen in de hand, waarmede een Joodsch gebruik, om bij den Eed eene veder te doen aanraken, welligt in verband staat. Of hiermede ook de oorspronkelijke vorm der Romeinsche stipulatio verwant zij, laat de Schrijver

(1) Jac. Grimm Deutsche Rechtsalterthümer p. 126, 147.

onbeslist. Ook van den Eed met muntstukken in Oud Duitschland, die nog in Ierland in gebruik is, wordt melding gemaakt. Treffend is de tegenstelling welke de schrijver maakt tusschen de heidensche ernst en de verfoeijelijke ligtvaardigheid der Christenen in onzen tijd."

De Schrijver gaat verder over tot de beschouwing van den Eed, zoo als die tegenwoordig naar verschillende landsgebruiken en Godsdienstbegrippen gezworen wordt. Zoo bestaat de Eed in China tegenwoordig uit enkel verwenschingen, terwijl de Eedzweerder nu eens papier met gewijde lettermerken beschreven, dan eens wat stroo in den brand steekt, dan wederom een haan den kop afsnijdt, en een dergelijk lot over zich zelven inroept, zoo hij valschelijk mogt zweeren. — De Hindo's drinken gewijd water uit den Ganges, en eten van de bladeren eener heilige plant, ten overstaan van eenen Bramin, die hun beide voorwerpen toereikt. De Braminen zelve zweeren volgens eene in hunne heilige boeken bewaarde formuul, welke thans ook door andere Hindo's gebruikt wordt, als wanneer zij het heilige water echter uit vreeze niet aannemen. Te Bombay zweeren zij met eene koestaart in de hand, en die van de Jungle tribu, staande op eene tijgerhuid.

Volgens de wetgeving van Menou, moet een priester bij de waarheid, een krijgsman bij zijn paard of olijfant of wapenrusting, een koopman bij zijne bezittingen, en elk ander persoon, met vervloeking van zijn hoofd, ingeval van meineed, zweeren. De Mahomedanen zweeren op den Koran, bij God, onder het opnoemen zijner volmaaktheden; — echter zijn bij hen ook velê ligtere, minder verbindende wijzen van Eedzweering in gebruik. In Mexico zweert men, onder het aanraken eerst van de aarde, en daarna van de tong met denzelfden vinger: — of daarbij de aarde, welke de zweerende draagt en voedt, tot getuige geroepen

wordt, dan wel, of hij die zweert zich daardoor met den vloek belaadt, om, in geval van meineed, aarde te moeten eten, wordt niet vermeld (1).

Hierna volgen de Europeaansche Eedsvormen van den tegenwoordigen tijd, en wel eerst, die in Italie in gebruik. — Door de Reforma della Legislatione Criminale Toscana van 1786, werden de Eeden zeer doelmatig verminderd. » We absolutely forbid in future, that » any one who is proceeded against at law, should be » put on his oath, whether it regards himself or o» thers" (2).

---

(1) Ook de Joden zwoeren bij de aarde, Matth. V: 35. even als de Grieken, Iliad. XIV, 270—280. Over het aloude Symbolische gebruik van aarde en gras bij den Eed, deelt Jac. Grimm (Deutsche Rechts-Alterthümer, bl. 110—121) belangrijke bijzonderheden mede.

(2) De Zuiverings-Eed is echter onder zekere voorwaarden geenszins strijdig met het Christelijk Eedsbegrip; maar alleen met het liberale beginsel van strafvordering, dat niemand in de noodzakelijkheid gebragt kan worden om zijne schuld te belijden. Met regt heeft men de pijnbank afgeschaft; maar de pijnbank was een *misbruik:* — en *abusus non tollit usum.* Ook de Decisoire Eed brengt dengenen, aan wien hij wordt opgedragen, in de noodzakelijkheid, om zich, of aan meineed schuldig te maken, of zijne schuld aan de bedrevene zonde van *leugen* te belijden; en die leugen blijft *zonde*, al wordt zij ook hier door den menschelijken regter niet gestraft. De Philanthropie zoude dus, wilde zij zich gelijk blijven, ook uit dezen hoofde, den Decisoiren Eed, als eene redelijke pijnbank, moeten afschaffen. — Men mag den mensch niet plaatsen tusschen den Eed en zijn eigen belang. Maar, schaf den Eed dan af: want de Eed plaatst den mensch *altijd* tusschen God, de waarheid, en hemzelven, de onwaarheid, de

In Oostenrijk is door Joseph II de Eed *de immaculatâ conceptione* afgeschaft, en de formuul: » So helfe mir » Gott," onder het opsteken van den duim en de beide voorste vingeren ingevoerd. In Frankrijk is de Eed zeer eenvoudig. In Spanje bestaat hij in de Adjuratie, waarop de zweerende Amen zegt; tot uitwendig teeken dient het Kruis, hetwelk de zweerende vormt, door het middelste lid van den duim dwars over het midden van den wijsvinger te leggen.

Het Spaansche Juramentum Calumniae (Manquadra genaamd) bestaat uit even zoo vele artikelen als er vingers aan de hand zijn. (Het juramentum Calummiae, teekent Göschel hier aan, had de over het algemeen zeer nuttige strekking, dat de Eischer, of de Eeds-deferent, tot eene naauwkeurige toetsing van zijne vordering, of Eedsdelatie werd gedrongen. Zie Tit. (59) C(II) de Jurejur. propter Calumniam dando. In Engeland is die Eed onlangs afgeschaft geworden. In Pruissen wordt de zelve nog slechts bij uitzondering in sommige gevallen toegelaten. (Allg. Ger. Ordnung, I. Tit. 22. §. 37 en volg.) In Schotland bestaat de Eedsplegtigheid daarin, dat de Regter zelf den Eed *reikt*, en de zweerende, die denzelven *neemt*, de hand opsteekt: terwijl in Engeland de Bijbel gekust wordt, welke buiten tegenwoordigheid des Regters, door eenen ondergeschikten Ambtenaar (the crier of the court) gerekt wordt. Die vorm zoude, volgens den Schrijver, wel voldoen, indien hij beter in acht genomen werd.

» This will not indeed be the case, so lang as the

---

zelfzucht, het eigenbelang. Vreesde men à priori in den mensch die onwaarheid, die zelfzucht, dat eigenbelang niet, hetwelk hem liever eene onwaarheid doet spreken, dan eene voor hemzelven of anderen nadeelige, of ook slechts onaangename waarheid: ja, dan had men den Eed gewis niet noodig.

» crier of the Court thrusts hurriedly and unceremonious-
» ly a diminutive volume, taken from his waistcoat poc-
» ket, into the hand of the witness, and hastens it as
» unceremoniously to his mouth: — but were the wit-
» ness to lay his hand upon a Bible, in seize and cha-
» racter something like the Holy Book, which he sees
» in the Church, or one which he reads in his own
» home: and were the words of the oath uttered solemn-
» ly, and if possible by the Judge himself, and were
» the witness then to bend down and reverently kiss the
» Book, as it lies upon the desk before him, I conceive
» that our form would then be at least equally solemn
» with that of lifting up the hand."

In Schotland is overigens ook het Eedsformulier daarom merkwaardig, dat het den zweerende, eer hij op de voorgelegde vragen antwoordt, aan den grooten dag des Oordeels herinnert, waarop hij zich aan God te verantwoorden zal hebben.

Den meineed beschouwt de Schrijver als eene zonde jegens God en de menschen; intusschen merkt hij aan, dat in het Oude Testament geene afzonderlijke menschelijke straf daartegen bedreigd wordt, hoewel de strafwet tegen valsch getuigenis, Deut. XIX: 16. zulks schijnt tegen te spreken, maar dat ook slechts *schijnt* te doen, aangezien zij eigenlijk handelt van de zonde des afvals, gelijk ook uit Deut. XIII: 5 blijkt, alwaar hetzelfde woord gebruikt wordt (1). Daarop volgen de straf be-

---

(1) Dit argument zoude doorgaan, indien het bewezen ware, dat de getuigenverklaringen altijd onder Eede geschiedden, hetgeen wij, om de vroeger ontwikkelde redenen, in twijfel meenen te moeten trekken. Intusschen is het waar, dat van de zonde van den valschen Eed in Levit. VI: 3 en volg. wordt gesproken, als van eene zware overtreding *tegen den Heere*, doch welke aan den schul-

palingen tegen den meineed bij de Grieken, de Romeinen, de Germanen, in Frankrijk, Oostenrijk, Beyeren, Pruissen, Saksen, Hanover, Rusland, Hongaryen, Spanje, Engeland, Amerika, Indië. Een noodzakelijk gevolg is de eerloosheid, welke ook in de meeste strafwetten daartegen wordt uitgesproken."

(Göschel teekent hierbij het volgende aan). »Sedert Tylers boek zijn in onderscheidene Europeesche Staten, inzonderheid in Duitschland, nieuwe strafwetboeken daargesteld geworden. Professor Abegg heeft eerst over het Noorweegsche, later over het Wurtembergsche, en thans (1837) ook over het Saksische ontwerp van Strafwetboek kritische bijdragen geleverd. Wij kunnen niet anders dan zijne woorden afschrijven en goedkeuren, wanneer hij in het laatstvermelde geschrift, ter gelegenheid van het Hoofdstuk, *Over kwetsing van den eerbied voor de Godsdienst*, van de verlichtingsperiode, welke van geene misdrijven tegen de Godsdienst weten wilde, als van een, uit een wetenschappelijk oogpunt, voorbijgegaan en te boven gekomen tijdvak spreekt (1), en, met betrekking tot den meineed, aanmerkt: »Hoe dikwijls is reeds over het misbruik van »den Eed geklaagd geworden, en hoezeer wordt die »klagte niet gebillijkt, wanneer men in de Eedsbreuk, — »de schending eener Godsdienstige bevestiging, van eene »verpligting, welke alleen door de Godsdienstige plegtigheid, met welke zij aangegaan wordt, hare waarde »en beteekenis ontleent, — niets meer ziet, dan eene wat »meer dan gewone bedriegerij, en eene, schoon Gods-

---

digen, nadat hij de aan zijnen naasten daardoor veroorzaakte schade vergoed heeft, door verzoening, door den Priester voor hem te doen, zal vergeven worden.

(1) Mogten wij dit weldra met Göschel en Prof. Abegg, ten opzigte van ons Vaderland ook kunnen zeggen!

» lasterlijke krenking der maatschappelijke orde." — Voorts wordt eene zeer juiste onderscheiding gemaakt tusschen eenen ligtvaardigen Eed, die toch waar kan zijn, en voor geene menschelijke straf bereikbaar is, en eenen ligtvaardigen valschen Eed, die ook de menschelijke straf niet behoort te ontgaan; enz. enz.

Het volgende Hoofdstuk van Tylers boek handelt over de Eeden van de zoogenaamde Compurgatores of Conjuratores. Het oudste voorbeeld daarvan vindt men in de brieven van Augustinus (78) omtrent eenen zijner leerlingen, die ergens van beschuldigd werd. De daarbij gebruikelijke plegtigheid bestond hierin, dat de Eedsgenooten, zoo velen als gevorderd werden, hunne handen op een Reliquarium legden, en de zweerende wederom zijne hand op de hunne, terwijl hij uitriep: » So » help me God, and these relics, as I am innocent."

» These compurgators" — zoo gaat de Schrijver voort — » were not called upon to testify to any fact, but me» rely, that they believed the oath of the accused in » declaring himself innocent."

Zoo zwoeren Keizer Hendrik V, en de Paus Paschalis met elf Bisschoppen en Graven aan zijde des Keizers, en vijftien Kardinalen en andere hooge Geestelijken aan zijde des Pauses, onder het gebruik des Heiligen Avondmaals. — Zoo zwoeren in het jaar 870 Koning Lotharius en zijne volgers in handen van Paus Hadrianus, en gebruikten daarop het Avondmaal, waarna de meesten hunner in korten tijd stierven.

Van eenen anderen aard zijn de Ordeal oaths, welke op het onmiddellijke getuigenis van God gegrond waren, en zich daarop beriepen. Het Formulier van zulk eenen Eed bij de waterproef, naar Muratori, had den Schrijver aan eene dergelijke instelling in het Oude Testament kunnen doen denken, Num. IV : 5.

Hetzelfde middel werd dikwijls tegen ketters gebruikt.

De Schrijver dankt God, dat de tijden voorbij zijn gegaan, in welke Gods oordeel, dat naar Zijne wijsheid en lankmoedigheid wel uitgesteld wordt, maar daarom niet uitblijft, door het ongeduld des menschen wordt vooruitgeloopen, als konden zij den Heere het oogenblik voorschrijven, waarop Hij zigtbaar ten gerigte zoude moeten komen, en daarvan de menschelijke uitspraak doen afhangen.

Bij de leer van den Eed bij volmagt maakt de Schrijver ook melding van een voorbeeld uit de Romeinsche Geschiedenis bij Livius (XXXI, 50), namelijk de Ambtseed der Aedilen, door Valerius Flaccus voor zijnen broeder afgelegd.

Vervolgens wordt gesproken van den Eed, welken Harold aan Willem den Veroveraar moest zweeren: het aantal reliquieën, waarop hij dien Eed moest afleggen, had ten oogmerk denzelven, als ware het door eene Arithmetische reeks, te versterken. De Schrijver merkt aan dat dergelijke voorbeelden ter bevestiging komen der overtuiging." » That all attempts, to make the religious obligation more binding, whether by the multiplication of oaths, or by adding to the superstitions » circumstances attending them, are baffled entirely, *when* » *the principle of upright dealing is absent.*" Niet uit de *menigte*, maar uit de *hoedanigheid*, ontleent de Eed zijne kracht.

Tot de Ambtseeden gaat de Schrijver over met eene plaats uit Aristoteles (Polit. III, 10). Deze Eeden zijn van oude dagteekening: de Archonten te Athene, de Consuls te Rome stonden onder Eede. Reeds vroeger had de Schrijver, als eene wel tegengesprokene, maar toch ontwijfelbare daadzaak opgeteekend, dat de Consuls te Rome, bij de intrede van hun ambt eenen promissoiren, en bij de nederlegging daarvan eenen assertoiren Eed zwoeren (Cic. Ep. ad Metell. V, 2. Or. in Pison. c. 3).

Hier deelt de Schrijver, onder de rubriek van Ambtseeden, ook de Eedsformuul der Mexikaansche Koningen mede, welke onder anderen zweeren moesten, dat zij voor zonneschijn, regen en vruchtbaarheid des aardbobodems zorg zouden dragen (1).

Ten slotte komt eene uitweiding over de Corporal oaths: een Corporal oath is niets anders dan een bodily oath, die dus genaamd wordt, omdat bij de aflegging de Evangelieën met de regterhand worden aangeraakt. Daarbij wordt ook op de Juridische uitdrukking, *possessio corporalis* (Dig. XIII. Tit. 7. fragm. 40) gewezen, en uit de Rudens van Plautus, Act. V, Scen. II, v. 46, een klassiek

---

(1) Merkwaardig is de analogie van dezen Eed met den aanvang van dien, waarmede Napoleon de Keizerlijke waardigheid aannam, te vinden bij von Haller, Restaurat. der Staats-Wissenschaft, Th. II. p. 383, volgens het Senatusconsulte organique van 28 Floréal An 12 (18 Mei 1804) »*Ich schwöre* (wem?) *die Integrität des Gebiets der* »*Republik zu behaupten* . . . . . . und allein in Bezug auf das » Interesse, das Glück, und den Ruhm des Französischen » Volks zu regieren." — Es ist kein Wort in dieser Eidesformel (zegt v. Haller), das nicht eine falsche Idee, oder einen unrichtigen Ausdruck in sich enthalte. Wem wird geschworen? Bestand noch eine Republik? Ist es möglich und recht, stets die Integrität ihres usurpirten Gebiets zu behaupten? — Was heisst endlich das, nur allein für die Interessen und den *Ruhm* eines Volks regieren? — Leere Worte, in die een Jeder seine Leidenschaften hinein legen kann, und haben sie nicht gerade die Schande und das Unglück eben dieses Volkes nach sich gezogen? — De geheele plaats van v. Haller over oude en nieuwe Kroningseeden is zeer lezenswaardig.

voorbeeld van Corporelen Eed bijgebragt" (1).

En hiermede sluiten wij het door ons verkortte uittreksel van Göschel uit het gewis uit een historisch oogpunt belangrijk werk van Tyler. Misschien zal het bij den een of ander de lust kunnen opwekken, om nasporingen te doen naar hetgeen ook uit onze Vaderlandsche Oudheden tot de geschiedenis en literatuur van den Eed kan worden bijgedragen. Verre zij het van ons, iets van het belangrijke, en ook nuttige van zulke nasporingen te willen afnemen; mits men voor oogen houde, dat de waarheid hier niet in oude gebruiken en gewoonten, in de jaarboeken der menschelijke wijsheid, maar alléén in het geopenbaarde Woord Gods, voor het bij Hem alléén alle licht en waarheid ootmoedig zoekende hart, te vinden is.

(1) Ook het opsteken der vingeren maakt bij ons den Eed *ligchamelijk*. Zie Huber Praelect. ad Tit. D. de Jurejur. No. 3. — Overigens vindt men over de Literatuur van den Eed eene belangrijke aanteekening in het na te melden werk van Tholück, p. 283.

VIERDE HOOFDSTUK.

De geoorloofdheid van den Eed naar zijn waar begrip.

Wij zijn thans genaderd tot de beantwoording eener vraag, welke zich gewoonlijk bij dengenen, die het Evangelie slechts uitwendig kent, het allereerst opdoet: *Is de Eed den Christen geoorloofd?* Wij hebben de behandeling van dit gewigtig punt met opzet tot het laatste gedeelte van onzen arbeid verschoven, omdat de oplossing van het zich hier opdoende bezwaar alleen in de regte kennis, in het ware begrip van den Eed, te vinden is, en derhalve, zoo het ons gelukt is, dat begrip in zijn waar daglicht te stellen, in al het voorafgaande grootendeels ligt opgesloten.

Indien het toch vaststaat, dat alleen bij God, die zelf de volmaakte waarheid is, voor den mensch, *en* het denkbeeld van reine, zuivere waarheid, *en* kracht tot waarheid is te vinden, in de gemeenschap met God; — indien die gemeenschap alleen wordt daargesteld dóór, en in den éénigen Middelaar Gods en der menschen, den mensch Christus Jezus; — indien de met God, in dien Middelaar, door het geloof heree-

nigde mensch weet, dat elk waar woord, uit een opregt hart gesproken, waarlijk een woord is met God, door zijnen Geest, in Christus gesproken; dan kan die mensch Gods onmogelijk zwarigheid maken, om hetgeen hij stilzwijgend *altijd* doen moet, des gevorderd, ook *luide* te doen met den mond; — God de eere te geven en te belijden, dat hij, die uit zich zelven geene kracht heeft tot waarheid, echter alles vermag in Christus die hem sterkt.

Het is alleen zijne inklevende zonde, de wet in zijne leden, welke strijdt voert tegen de wet zijns gemoeds, de zonde zijnes ongeloofs aan Gods genade, die hem *om niet* regtvaardigt door de verlossing welke in Christus Jezus is, aan Zijne Belofte die in Hem Ja en Amen is, welke hem voor den Eed doet vreezen en beven; welke hem bij elken af te leggen Eed eenen strijd kost. Die strijd is niet de schuld van den Eed, maar *zijne* schuld. Zijn geweten beklaagt hem, dat zijn hart nog steeds vol geveinsdheid is en arglist; — hij gevoelt zich ongeloovig en verre van God verwijderd. Zal hij, een zondig mensch, de stoutmoedigheid hebben, om voor God en menschen te verklaren, dat zijn woord geloof verdient, omdat het een woord is bij God, met God, door God gesproken? Gewis die vermetelheid zoude verschrikkelijk zijn, indien hij alleen op zich zelven, naar *zijne* gezindheid, *zijne* opregtheid moest zien om dat te durven zeggen; maar in angstige zelfbeproeving, onder het worstelend gebed om licht en leven, vestigt hij het oog op Hem die den Goddeloozen regtvaardigt, van wiens liefde, die in Chaistus Jezus is, niets, geen

dood der zonde, geene eigene zwakheid hem scheiden kan, wiens Woord regt, en al wiens werk getrouw is. En zoo overwint hij door Zijne kracht den schrik voor den Eed, die niets anders is dan de vreeze, welke bij den geloovigen elke opregte geloofsdaad voorafgaat.

Maar die overwinning wordt alleen door den waren Christen bevochten; voor den naam-Christen, welke de genade nog niet kent, waardoor de mensch zich zelven, zoowel zijne eigene zonde, als zijne eigene deugd en kracht, welke inderdaad niets anders is dan zijne zonde, verloochenende, buiten zich, in Christus *heeft*, hetgeen in hem zelven niet te vinden is; — voor dien naam-Christen blijft de Eed, of zijn schrik behouden, welken hij onder het voorwendsel van ongeoorloofdheid zoekt te verbloemen; of hij bezweert dien schrik, die de schrik voor Gods regtvaardig oordeel is, door zich, met behulp van een der duizende drogredenen, waarin de onverschilligheid of de hoogmoed vrede zoekt, over die Regtvaardigheid Gods in slaap te wiegen.

Dit sta daarom bij dit onderzoek op den voorgrond, dat, wanneer wij stellen, dat de Eed des Heeren den Christen allezins geoorloofd is, zulks alleen dengenen geldt, die waarlijk Christen is, niet door uitwendigen doop en belijdenis, maar welke niet uit den bloede, noch uit den wille des vleesches, noch uit den wille des mans, maar uit God geboren is (1).

---

(1) Joh. I : 13.

Twee schriftuurplaatsen, welke den Eed ten stelligste schijnen te verbieden, hebben altijd tot grond of tot voorwendsel van gemoedsbezwaren tegen denzelven verstrekt. Mogen wij dezelve maar regt vatten en verklaren, dan zal daarmede het betoog, hetwelk uit al het vroeger gezegde omtrent zijnen waren aard voortvloeit, zoo wij gelooven, geheel voltooid zijn.

De eerste plaats is, alwaar de Heere zelf bij Mattheus in de Bergrede (V: 33—37) zegt: « Wederom « hebt gij gehoord, dat van den Ouden gezegd is: « Gij zult den Eed niet breken, maar gij zult den « Heere uwe Eeden houden. Maar ik zegge U: zweert « ganschelijk niet, noch bij den hemel, omdat hij is « de troon Gods: noch bij de aarde, omdat zij is « de voetbank zijner voeten: noch bij Jeruzalem, « omdat zij is de stad des grooten Konings: noch « bij uw hoofd zult gij niet zweeren, omdat gij niet « een haar kunt wit of zwart maken. Maar laat zijn « uw woord, Ja, ja; Neen, neen: wat boven dezen « is, dat is uit den boozen.''

De andere plaats is in den Brief van Jakobus, alwaar de Apostel aldus schrijft (V: 12): « Doch « voor alle dingen, mijne Broeders, zweert niet, noch « bij den hemel, noch bij de aarde, noch bij eenigen anderen Eed; maar uw Ja, zij Ja, en het « Neen, Neen; opdat gij in geen oordeel valt.''

Vestigen wij éérst het oog op de woorden van den Zaligmaker zelven, om, zoo wij hoopen, door derzelver verklaring tevens geleid te worden tot het regt verstand van die van Zijnen Apostel. — Onze éérste opmerking zij, dat, hoezeer zulks ook met onze Eedsleer in strijd schijne te zijn, alle verklaring der woorden uit de Bergrede, waardoor men iets zoude willen afdingen van de bepaaldheid, waarmede *alle* Eed door den Heere daarin verboden wordt, schipbreuk lijdt op de stellige, duidelijke uitdrukkingen, waarin dat verbod vervat is. Met de woorden: « Maar ik zegge U, zweert *ganschelijk* niet," wordt in het algemeen alle Eed, hetzij valsch of waar, onmiskenbaar uitgesloten. De kracht der tegenoverstelling van het Evangelisch gebod des Heeren, aan hetgeen door de Ouden gezegd is, kan geene beperktere uitlegging dulden. — Indien men, met vele uitleggers, het woord *ganschelijk* (1) alleen in ver-

---

(1) » *Ὅλως* gleichbedeutend mit dem adverbialisch gebrauchten *τὸ ὅλον*, *τὰ ὅλα*, *τοῖς ὅλοις*, und resp. mit *πάντη*, *πάντως*, *παντάπασι*, *τὸ παράπαν*, stellt die Gesammtheit den Einzelnen gegenüber, und bildet die Gegensatz zu *κατὰ σμικρὰ* und *κατά μέρος*. Aus dem N. T. vergl. 1 Kor. V: 1, 6, 7. XV: 29. Plato Sophistes §. 22. Ed. Heindorf. Xenoph. Memor. VI, 1, 17. I, 2, 35." — Tholück Philologisch-Theologische Auslegung der Bergpredigt Christi ad h. l. p. 276.

Wij verwijzen onze Lezers naar dit boek, waarin ook omtrent onzen tekst een schat van rijke en ook geloovige

band wilde brengen met de Eeden bij creaturen, bij den hemel, bij de aarde, bij Jeruzalem, bij zijn hoofd, zoo dat alleen *deze*, *ganschelijk* verboden werden, en niet de Eed bij God, omdat juist deze Eed bij God, in het verbod des Heeren niet voorkomt; — dan zoude klaarblijkelijk de noodzakelijke tegenstelling, tusschen de leering der Ouden, en het: « *Maar ik zegge U*" des Heeren, verlamd, ja weggenomen worden. — Want het gebod der Ouden luidt niet: « Gij zult waarheid zweeren, *alleen bij* « *den Heere uwen God;* en gij zult den Heere uwe « Eeden houden;" in welk geval de tegenstelling (de Evangelische πλήρωσις) zoude kunnen zijn: « Maar ik « beveel U ganschelijk niet, ook niet de waarheid, « te zweeren bij iets anders dan bij den Heere uwen « God, namelijk bij den Hemel, bij de aarde, of bij « éénige andere creature." Maar het gebod der Ouden luidt: « Gij zult den Eed niet breken, gij zult « niet valschelijk zweeren (οὐκ ἐπιορκήσεις), maar gij « zult den Heere uwe Eeden houden." En nu kan, hetgeen door den Heere daartegen over wordt gesteld, in geen anderen zin worden opgevat, dan dien zijne woorden natuurlijk aanbieden, en die door de tegenstelling wordt gevorderd. « Maar, de Ouden mogen dan alléén gezegd hebben, gij zult niet *val-* « *schelijk* zweeren, Ik zegge U, gij zult *in het ge-* « *heel* niet zweeren, noch bij den Hemel, noch bij

---

Godgeleerdheid gevonden wordt. Als aanhangsel zullen wij bij dit Hoofdstuk een uittreksel uit zijne geschiedenis der Exegese van dezen tekst mededeelen.

« de aarde, noch bij Jeruzalem, noch bij uw hoofd."

Men kan niet zeggen, dat de Eed bij God in het verbod des Heeren alleen *niet* is uitgesloten, wijl van denzelven geene melding wordt gemaakt, omdat de opnoeming der verschillende Eeden bij de creaturen ten duidelijkste de strekking heeft om aan te toonen, dat ook die Eeden werkelijk, *implicite*, Eeden bij God zijn, en dat God in dezelve is begrepen. — Alle schepselen zijn Gods, de gewrochten Zijner Almagtige hand, ter Zijner eere en verheerlijking geschapen: en daar alle derzelver heerlijkheid en voortreffelijkheid alzoo inderdaad de heerlijkheid is van derzelver Maker en Onderhouder, zoo volgt dat alle Eeden bij schepselen inderdaad Eeden bij God zijn. Dat is blijkbaar de *ratio*, waarom de Heere telkens verbiedt te zweeren bij het schepsel; bij den Hemel: want hij is de troon Gods; bij de aarde: want hij is de voetbank zijner voeten; bij Jeruzalem: want het is de stad des grooten Konings; het is altijd een werk Gods, waarvan Hem alléén de eere toekomt, waarover Hij alleen de Allerhoogste Heerscher en Meester is, zoodat gij hetzelve niet noemen, niet denken, niet in uwen mond nemen kunt om — daarbij te zweeren, zonder tot den Allerhoogste op te klimmen, zonder van het schepsel tot den Schepper te gaan: — Gij zult ook niet zweeren bij uw eigen hoofd, bij u zelven, want gij kunt geen enkel haar daarop wit of zwart maken; Gij hebt U zelven niet gemaakt; Gij zijt uw eigen meester niet; door U op uw eigen bestaan te beroepen, beroept gij U op God, welke de éénige oorzaak is van uw bestaan.

Eindelijk het slotvers bewijst onwedersprekelijk; dat niet alleen de Eed bij de schepselen, maar ook de Eed bij God, in het verbod des Heeren is begrepen: want Hij zegt niet, na de Eeden bij schepselen verboden te hebben: « Maar zweert in waarheid al« leen bij den Heere uwen God;" doch gladweg, zonder voor dien Eed eene uitzondering te maken: « Maar laat zijn uw woord ja, ja, neen neen: wat « boven dezen is, dat is uit den boozen."

Wij houden dus vast, dat het Eedsverbod, in den algemeensten zin, aldus moet worden opgevat: « Van de Ouden wordt het gebod van het niet misbruiken van den naam des Heeren aldus uitgelegd, dat het verboden zij, den Eed te breken, valschelijk bij Zijnen naam te zweeren. Maar ik vorder eene vreeze van des Heeren naam, door welke het niet genoeg is, niet *valschelijk* bij Zijnen naam te zweeren; en zulks niet alleen bij Hem, bij Zijnen naam, maar ook bij eenig zijner schepselen, bij welke gij niet zweeren kunt, zonder bij Hem te zweeren, in wien zij leven, zich bewegen en zijn."

Maar moeten wij het er dan voor houden, dat *inderdaad* elke Eed, alle Eedzweeren hier door den Zaligmaker verboden is?

Dat is *a priori* onmogelijk: — want het is onmogelijk dat Gods Woord met zich zelven in tegenspraak zij.

En nu wordt de Eed bij God elders in Gods Woord herhaaldelijk en stellig geboden: « *Gij zult den Hee-* « *re uwen God vreezen en Hem dienen, en gij* « *zult bij Zijnen naam zweeren;*" (Deut. VI: 13).

« *Zweert* (zoo waarachtig als) *de Heere leeft*, *in* « *waarheid en regt en in geregtigheid.* (Jer. IV : 2. verg. Exod. XXII : 10).

Ja, wat meer is, God zelf zweert, Jez. XLV : 23. Hebr. VI : 13. En de Heere Jezus, die God is geprezen in eeuwigheid, heeft als onze Borg en plaatsbekleeder, voor de Overheid Zijns volks eenen plegtigen Eed gezworen (Matth. XXVI : 63, 64) (1).

En op zijn voorbeeld, als leden zijns ligchaams, hebben ook de geloovigen van het Oude en Nieuwe Testament gezworen. De voorbeelden zijn ons in den loop onzer verhandeling te dikwijls voorgekomen, dan dat wij ze hier breedvoerig weder zoude ophalen. Abraham, de Vader der geloovigen, zweert. Paulus,

---

(1) Men schijnt toch niet te mogen twijfelen, al is het ook niet altijd zoo opgevat (zie de Staten-Kantteek. alhier), of het plegtige *Ja* (*σὺ εἶπας*) des Heeren, op de adjuratie des Hoogenpriesters: » Ik bezweere U bij den levendigen God," was een volkomen Geregtelijke Eed. » De eigen » gezworen Eed, (zegt Tholück ter aang. pl. p. 280 in » nota) en het antwoord (Ja, Amen) op eene adjuratio, wa- » ren beide even geldig, Maimon. Constit. de Jurejur. c. 11. » §. 10. Selden. de Synedr. II, 11. p. 380. Michaëlis » Mos. Recht. Th. VI. §. 302. Had Christus den Eed » voor ongeoorloofd gehouden, dan zoude Hij (zoo Hij al » niet doen wilde, gelijk ons van Christenen uit den eer- » sten tijd verhaald wordt, die den Eed voor verboden » hielden, namelijk *zwijgen* op de Bezweering, gelijk hij » vroeger bij de beschuldiging zwijgt, en daarna ook voor » Pilatus) dan zoude Hij den Hoogenpriester over den » Eed hebben bestraft, en dan de waarheid hebben uit- » gesproken."

welke hem als zoodanig den Vader van ons allen noemt, zweert in zijne Brieven dikwijls plegtig en uitdrukkelijk. Ja! ook de sterke Engel, dien Johannes in den Geest zag afkomende van den Hemel, hief zijne hand op naar den Hemel en zwoer bij Dien die leeft in alle eeuwigheid. (Openb. X: 5, 6). En het is er, met één woord, zoo verre van daan, dat alle Eedzweeren strijdig zoude wezen met Gods woord, dat integendeel, wij hebben het vroeger gezien, dat Eedzweeren herhaaldelijk als een onderscheidend kenteeken der ware Godsvereering in de Schrift voorkomt. (Jez. XIX: 18. LXV: 16. Jer. IV: 2. Ps. LXIII: 12).

Er is dus onwedersprekelijk in Gods woord een *gebod*, en een *verbod* van den Eed. Het Woord, dat in den beginne was en God was, de Opperste Wijsheid zegt: « *Gij zult bij zijnen naam zweeren:* " — en het Woord, dat vleesch is geworden, spreekt: « *Maar ik zegge U zweert ganschelijk niet!* " En toch is het onmogelijk dat God liege. Er is schijnbare zelfstrijdigheid, er is tegenspraak. En die *kan* hier toch niet zijn. Hoe dan de sleutel van deze groote verborgenheid gevonden?

Die sleutel, is de sleutel der kennisse, welken de Schriftgeleerden verloren hadden, en welken de Heere, juist in deze plaats omtrent de ware Eedsleer, aan Zijne Discipelen wedergeeft.

Die sleutel is dezelfde, waarmede de geheele Bergrede moet geopend worden, zonder welken dezelve

een onbegrijpelijk zamenstel van tot ongerijmdheden vervallende zedelessen is. Dat is zóó waar, dat de Schriftgeleerden des Christendoms, dien sleutel miskennende, geen ander middel hebben geweten om de hun onverklaarbare zedeleer des Zaligmakers te verklaren, dan door de toevlugt te nemen tot hunne uitvinding van raadgevingen (*consilia*) welke, als te hard, niet als volstrekt verbindende voorschriften aan gewone Christenen zouden kunnen worden opgelegd.

En welke is dan die sleutel? Eenvoudig dit antwoord van den Heere aan de Samaritaansche vrouw: « De ure komt, en is nu, wanneer de ware aanbid- « ders den Vader aanbidden zullen *in Geest en* « *waarheid*. God is een Geest, en die Hem aanbid- « den, moeten Hem aanbidden in Geest en waarheid." (Joh. IV : 23, 24).

God in Geest en waarheid aanbidden of dienen, is naar de Evangelie-leer des Ouden en Nieuwen Verbonds, niets anders dan, zich zelven verloochenende, de kennis verkregen te hebben, des éénigen waarachtigen Gods, en van Jezus Christus, Dien Hij gezonden heeft, welke is het eeuwige leven.

Hij die, door de genade Gods, deze kennis, al is het ook nog slechts aanvankelijk, verkregen heeft, weet toch, dat in hem geen goed woont, en dat daarom alles wat hij uit hem zelven doet, uit zijne bedorvene natuur, zonde is, en verdoemelijk voor God: en dat alleen dat gene goed is, hetgeen hij doet uit Hem, in de gemeenschap met Hem, van wien gezegd is, dat er maar één *goed* is, namelijk God,

door het geloof aan zijnen Zoon, in zijne kracht, die alles in allen vervult.

Dat wisten de Schriftgeleerden onder de Joden niet, schoon zij Mozes en de Profeten hadden, om het te kunnen weten. Hunne leer was die der eigengeregtigheid, om *uit zich zelven* het goede te doen. En daarom leerden zij wel, dat men den Eed niet mag breken, en den Heere zijne Eeden moet houden (1). Maar hetzij zij onmiddellijk, hetzij zij middellijk door zijne creaturen, bij God zwoeren; zij zwoeren

(1) De *leere der Ouden*, waarvoor Christus de Evangelische Wetsvervulling in de plaats stelt, wordt niet woordelijk alzoo in de Wet van Mozes wedergevonden. De Schriftgeleerden meenden in hunne leer den zakelijken inhoud der voorschriften van die Wet omtrent den Eed (Levit. XIX: 12. Exod. XX: 7. Num. XXX: 3. Deut. XXIII: 22.) begrepen te hebben: maar zij hadden slechts de uitwendige schors: zij konden tot het merg, den geestelijken zin, de opvatting in geest en waarheid niet doordringen. Dat wordt hun eigenlijk hier door den Zaligmaker verweten; en niet zoo zeer dat zij, gelijk aan het ongeloof eigen is, van kwaad tot erger vervielen, en eene Jezuitische casuistiek ingevoerd hadden, omtrent de meerdere of mindere verbindbaarheid van sommige Eeden, gelijk blijkt uit Matth. XXIII: 16—18. Ook de Talmud (Tr. Schebuoth c. 4. §. 13) verklaart uitdrukkelijk, dat sommige Eeden niet verbindend zijn, en Maimonides leert, dat men aan den Eed bij den Hemel, bij de Aarde, bij de Profeten enz. niet gehouden is, al heeft men daarbij aan den Schepper en oorzaak van alle dingen gedacht. (Maimon. Constit. de Jurejur. c. 12. §. 3.) Zie Tholück l. cit. p. 281.

bij eenen God, welken zij niet kenden. Ofschoon hun de woorden Gods waren toebetrouwd, zoo waren zij, omdat zij Abrahams zaad waren, echter niet alle kinderen, en stonden hierin met de ongeloovige Samaritanen gelijk, dat *zij aanbaden dat zij niet wisten.* (Joh. IV: 22). Zij zwoeren *in naam* bij den Heere, maar inderdaad *bij henzelven*, bij hunne eigene opregtheid en waarheid, de regtvaardigheid Gods niet kennende en hunne eigene geregtigheid zoekende op te rigten. (Rom. X: 3.) Zij meenden de Wet te vervullen door den Eed niet te breken, door slechts niet valschelijk te zweeren, door onder Eede geene onwaarheid te zeggen, door hunne den Heere gezworene Eeden te houden, als of zij dat uit henzelven, in eigene kracht doen konden. Maar dáármede gaven zij God de eere niet, bij wien alleen de waarheid is. Daarom misbruikten zij bij hun zweeren den naam Gods, al namen zij dien in den mond. En dáárom wordt die Eed, dat zweeren bij God, door den Heer verboden.

Dit weten ook alle diegenen nog niet, die nu nog, even als de Schriftgeleerden en Pharizeën, den naam Gods wel in den mond nemen, wanneer zij zweeren, en ook misschien daarbij de objectieve waarheid zeggen, maar niet met een opregt geloof aan den éénigen waren God, die zich in Zijn Woord heeft geopenbaard, als in Christus alleen door den Heiligen Geest gekend, uit wien, door wien en tot wien alle dingen zijn (Rom. II: 36). Ook hen geldt het Eedsverbod des Verlossers. — « En of zij al *zeggen* (zoo

« waarachtig als) de Heere leeft: zoo zweeren zij « toch *valschelijk*" (Jer. V: 2).

Maar welke Eed is van den Heere *geboden*? — Hij leert het ons uitdrukkelijk, wanneer Hij zegt: « Maar « laat zijn, uw woord ja, ja; neen, neen; want « wat boven dezen is, dat is uit den boozen."

Dat wil zeggen: Laat *elk* uwer woorden een Eed zijn: laat elk uwer woorden een *ja*, een *neen* zijn, voor God, in Christus gesproken, uit eene conscientie door Zijn bloed gereinigd van doode werken, van de doode werken der eigen geregtigheid, eigen waarheid, eigen opregtheid; gesproken in de geloofsvereeniging met Hem, die de weg is, *de waarheid* en het leven, die daartoe in de wereld is gekomen, opdat Hij der waarheid getuigenis zoude geven, in wien gij volmaakt zijnde, door het *geloof*, ook door de *liefde* volmaakt moet wezen, gelijk uw Vader die in de Hemelen is, volmaakt is (1).

---

(1) De mensch zal in het laatste oordeel rekenschap geven van elk ijdel woord dat hij hier gesproken zal hebben. Matth. XII: 36. Hij moet de leugen afleggen en spreken de waarheid een iegelijk met zijnen naasten. Eph. IV: 25. » Want buiten zal zijn een iegelijk die de leugen lief heeft » en doet." Openb. XXII: 15. — Indien de onwaarheid, indien elk ijdel woord alzoo gestraft wordt, hoeveel te meer *meineed*, de *overtollige Eed?* — Maar dáárdoor wordt de Eed *bij God* niet uitgesloten. *Want er is geene waarheid buiten God en de gemeenschap met God. Er is ook geen leugen, dan door den afval van God, en de verwerping der in Christus verkondigde herstelling der gemeenschap met God.* Johannes zegt: » Wie is

Dat is de toepassing ook omtrent het *woord* des menschen van de Evangelische Wetsvervulling, die in de geheele Bergrede geleerd wordt. Gelijk elk woord van den éérsten Adam, voor zijn val, een woord was, gesproken in de gemeenschap met God, zijnen Schepper, naar Zijnen wil, in geregtigheid der waarheid, de getrouwe afspiegeling van de reine, onbevlekte gedachte zijns harten; — zoo moet ook elk woord van den in den tweeden Adam tot zijne oorspronkelijke heiligheid, naar het evenbeeld Gods, herschapenen mensch, een woord zijn gesproken in geregtigheid der waarheid, een woord gesproken, niet meer uit hemzelven, uit zijne bedorvene natuur, maar uit de waarheid, uit God, met één woord, *een Eed.*

Al wat daarboven is, alle andere bevestiging van zijn woord, welke de mensch nog *boven* deze hoogste bevestiging, boven den Allerhoogste, *buiten* Hem zoude willen zoeken of geven, is uit den boozen (1).

» de leugenaar, dan die loochent dat Jezus is de Christus?" (1 Joh. II: 22). — Geene waarheid zonder Eed. — De waarheid zelve is des Heeren: hoe kan dan de mensch zich der waarheid roemen, zonder beroep op Hem, *uit* en *in* wien zij is?" (Göschel).

(1) Het is vrij onverschillig, gelijk Tholück opmerkt, ter aangehaalde plaats bl. 302, of men ἐκ τοῦ πονηροῦ verklare door *uit het booze* dan wel *uit den boozen*, aangezien het N. T. (beter, de Schrift) op zijn minst middellijk, alle boosheid en alle kwaad in verbinding brengt met den ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου, en bijgevolg ook elke booze daad tot hem teruggevoerd worden kan. Maar wij kunnen ons met hem niet vereenigen, wanneer hij aan de

Want het ongeloof aan God, die de waarheid is, aan God den Zoon, die de Weg is tot de waarheid, aan God den Heiligen Geest, die in alle waarheid leidt, dat is uit den boozen. De geschiedenis van den val levert er het treurig bewijs van. En nu is het *ongeloof*, in de plaats van den éénigen waren God, of nevens denzelven iets anders te willen *hebben*, iets anders te willen *geven*, waarop de mensch zijn vertrouwen stelle. Het is uit den boozen, bij God, den levendigen God, te durven zweeren, zich op Hem, op zijn verbond te beroepen, zonder den toegang tot Hem te hebben, met vertrouwen, door het geloof aan den éénigen Middelaar zijns Verbonds. Het is uit den boozen, eenig schepsel, den Hemel, de Aarde, de Stad des Grooten Konings, zijn eigen hoofd, in de plaats te stellen van den éénigen waren God, door bij dezelve te zweeren; — want daardoor wordt Hem de eere ontnomen der Alwetendheid, der Almagt over onze zielen, der waarheid, en der kracht tot waarheid, die Hem alleen toekomt (1).

---

verklaring *uit het booze* de voorkeur geeft, omdat het niet waarschijnlijk is, dat de Verlosser de moordlust, en de ligtzinnig uitgesprokene bevestiging bij God, bij den Hemel, bij de Aarde, op gelijken voet, als het werk des Duivels gekenmerkt zoude hebben. Immers ook het ligtvaardig zweeren, waartoe Tholück hier het Eedsverbod schijnt te beperken, zal dan toch wel *kwaad*, *zonde* zijn, daar het door den Heere verboden wordt. En nu is alle kwaad *uit den boozen*.

(1) De verklaring van Augustinus, en op zijn voorbeeld van Innocentius, dat de Eed is *a malo*, *non jurantis*, *sed a*

En indien nu *elk* woord van den Christen, naar de Evangelische wetsvervulling, een eenvoudig Ja, en Neen, voor God, een Eed moet zijn; indien *dat* het gebod des Heeren is, — zoude de Heere zijnen discipel dan verboden hebben, des gevorderd, voor de Overheid, of wáár de nood er hem ook toe dringe, openlijk rekenschap af te leggen van zijn geloof, en den Eed, dien hij altijd in zijn hart moest hebben, ook met den mond plegtig uit te spreken? Dat zoude het mindere verbieden zijn, waar het meerdere geboden is.

Maar nu heeft ook de allerheiligste, zoo lang hij op aarde is, slechts een klein beginsel van gehoorzaamheid; — het is er verre, zéér verre van daan, dat hij den Eed *altijd* in zijn hart zoude hebben; dat zijn woord *altijd* ja, ja, neen, neen, zoude zijn; want ook *zijn* hart is arglistig, meer dan éénig ding. (Jer. XVII: 9). Daarom is het niet dan op eenen aan-

---

malo, *non credentis* (zie bl. 82, nota 1): bevat in een zekeren zin waarheid, en behoeft daarom niet geheel verworpen te worden. Maar zij is niet geheel bevredigend: want de drang tot den Eed is niet altijd *uitwendig*, namelijk het ongeloof van den genen die zonder Eed zijnen naasten niet gelooven kan. Die aandrang kan ook wezen een overvloeijen des harten, waarvan de mond getuigt, gelijk zulks bij vele Eedsbetuigingen van Paulus in zijne Brieven meestal het geval is. Dan is de Eed zeker niet uit den boozen. Daarenboven, het geloovige woord *ja*, *ja*, *neen*, *neen*, in Christus, is een Eed. En dus is niet de ware Eed *zelf*, maar hetgeen *boven*, *buiten* den waren Eed is, naar de uitspraak des Heeren, *uit den boozen*.

drang van *buiten*, eene plegtige adjuratie van zijnen op zijne waarheid en trouw regt hebbenden medezondaar, of een' aandrang van *binnen*, wanneer de liefde van Christus hem soms mag dringen, dat hij tot het plegtig Ja! bij zijnen God overgaat. Hij doet het niet zonder ernstige zelfbeproeving, of hij dien God inderdaad, door genade, *Zijnen* God mag noemen, als Zijnen getuige in den Hemel aanroepen. En die zelfbeproeving wordt nooit zonder strijd aangevangen en ten einde gebragt. Zóó wordt, hetgeen *regel* moest zijn, door de zonde hier op aarde, eene schaarsche, nooit zonder vreezen en beven ondernomene *uitzondering*.

Zoo zien wij derhalve, wáárin de oplossing gelegen is van de schijnbare tegenstrijdigheid tusschen het verbod en het gebod van den Eed. De geheele Christelijke waarheid is vol van dergelijke, voor het natuurlijk verstand onoplosbare tegenstrijdigheden; omdat de natuurlijke mensch niet begrijpt de dingen die des Geestes Gods zijn. De éérste groote tegenstrijdigheid, waarop het natuurlijk verstand schipbreuk lijdt, is, dat dezelfde God, die de ongeregtigheid en overtreding en zonde *vergeeft*, dadelijk daarbij verklaart, dat Hij den schuldigen geenszins onschuldig houdt (Exod. XXXIV: 7). Alléén het geloof aan het geheele Woord Gods, door Hem gegeven, vindt in dat Woord den sleutel van deze en zoo vele andere verborgenheden. Het is geene uitzondering op het Eedsverbod, door welke alleen de *ware* Eed geboden is. Maar de regte, ware Eed, het Ja bij God, in geest en waarheid, wordt in de plaats gesteld van

het valsche, menschelijke, vleeschelijke, natuurlijke, Pharizeeuwsche Eedsbegrip, dat genoeg denkt gedaan te hebben met de uitwendige daad, met den Eed niet te breken, met bij Gods naam, of, hetzij uit voorgewende ootmoed, hetzij om Hem te ontwijken, bij het goud des Tempels te zweeren; dat niet bedenkt, dat God naar het hart ziet, en dat ook een gehouden Eed, bij Hem of Zijn schepsel gezworen, uit een hart dat door het bloed, zonder hetwelk geene vergeving geschiedt, niet gereinigd is van de zonde, in Zijne oogen, eene dier geregtigheden is, waarvan Hij zegt, dat Zij voor Hem niets zijn dan een verwerpelijk kleed.

Dat overigens deze verklaring van het Eedsverbod in de Bergrede volkomen in overeenstemming is met de strekking der geheele zedeleer van den Zaligmaker in die Bergrede, waarvan het doel is, elk gebod, door de Ouden in eenen louter vleeschelijken zin verdraaid, in deszelfs geestelijke waarheid en helderheid te herstellen, willen wij aantoonen met de woorden van Göschel, welke wij hier overnemen, omdat wij ons niet in staat gevoelen, zijne uitmuntende verklaring van dit punt op zijde te streven.

« Uit Matth. V: 17 en 20," zegt hij, « blijkt reeds « in het algemeen, dat de Evangelieleer het gebod der « Wet niet opheft, maar tot vervulling en volkomen- « heid brengt: op geene uitwendige Pharizeeuwsche da- « den ziet, maar op inwendige gezindheden des harten."

« Dit algemeene beginsel wordt op drie geboden
« vóór, en drie na de leer van den Eed toegepast.
« Het verbod van *doodslag*, wordt tot elke baatzuch-
« tige krenking van des naasten regt; dat van *over-*
« *spel*, tot elke onreine begeerte uitgestrekt; de toe-
« lating van echtscheiding tot het enkele geval be-
« perkt, wanneer door zonde aan de andere zijde het
« huwelijk reeds geschonden en gebroken is: het ge-
« bod der *talio* wordt niet opgeheven, maar opgehel-
« derd, door het vergelden van kwaad met *goed*,
« namelijk met *straf*, welke den kwaaddoener ten
« goede komt, en bij den vergelder niet uit wraak-
« zucht, maar uit liefde voortvloeit. Het gebod van
« zijnen naasten lief te hebben, en zijnen vijand te
« haten (Exod. XXIII: 4, 5) wordt niet opgeheven,
« maar dáármede tot volkomenheid gebragt, dat het
« Evangelie de *kracht* geeft, om ook in zijnen vijand
« het schepsel Gods, oorspronkelijk naar zijn even-
« beeld geschapen, lief te hebben, en toch te gelijk
« het booze in hem te haten, en het kwaad aan hem
« te straffen. Ook aan het gebed wordt eene Evan-
« gelische opheldering gegeven, eene terugvoering
« van uitwendige aanroeping tot inwendige kniebui-
« ging des harten. Christus verbiedt niet het luide
« bidden in de gemeente (1), maar Hij wil, dat wij
« in de gemeente bidden zullen, als lagen wij op on-
« ze knieën in onze binnenkamer."

---

(1) » Ik wil (zegt zijn Apostel) dat de mannen bidden *in alle*
» *plaatsen*, opheffende heilige handen zonder toorn en
» twisting." 1 Tim. II: 8.

« Bij het oordeelen, wordt niet *alle* oordeelen;
« maar alleen het *veroordeelen*, dat uit eigen wil,
« uit eigenliefde voortkomt, verboden; — het veroor-
« deelen uit vreugde over den splinter in eens anders
« oog, zonder den balk in het zijne te zien; — het
« veroordeelen uit eigen goeddunken, en niet uit
« God, naar Gods maatstaf, in den naam des Hee-
« ren, en in het ambt waarin elk is geplaatst."

« Naar de Evangelieleer, welke de Wet en hare
« volkomenheid doet kennen, is derhalve dáármede
« aan die Wet niet voldaan, dat gij niet doodslaat;
« want elke beleediging uwes naasten, uit eigen hart,
« dat is, die *uw* hart streelt, omdat zij *hem* grieft,
« is een doodslag; — of dat gij in den grofsten zin
« geen echtbreuk pleegt; want elke onreine begeerte
« bezoedelt den heiligen huwelijksband, terwijl eerst
« de volbrenging dier zonde dien band verscheurt,
« wanneer hij niet weder op nieuw wordt aange-
« knoopt; — of dat gij aan uwe echtgenoote naar
« goedvinden een' scheidsbrief zendt; want uw scheids-
« brief brengt geene echtscheiding te weeg, dan voor
« zoo verre de echt, door de volbragte zonde, aan de
« andere zijde reeds verbroken is; — of dat gij den
« naasten zijn onregt vergeldt; want gij zult het on-
« regt niet met *onregt*, maar met *regt* vergelden, u
« bedroevende dat gij iemand leed moet aandoen; —
« of dat gij uwen naasten lief hebt, en uwen vijand
« haat; want gij moet in elken mensch eenen broe-
« der liefhebben, en alleen het hatelijke, de zonde,
« op zich zelve als zonde, niet den mensch ha-

« ten (1) ; — of dat gij naar streng regt oordeelt; want
« gij zult het alleen doen, als eene smartelijke pligt-
« vervulling, zoo verre gij uwen ambtspligt, om het
« regt van oordeelen uit te oefenen, niet moogt ver-
« zuimen: — of dat gij bidt; want tot het gebed be-
« hoort meer dan de *mond*, zelfs meer dan het *hart*,
« namelijk, een *gebroken hart.* Ook is daarmede de
« Wet des Evangelies niet vervuld, dat gij voor uw
« ligchamelijk onderhoud zorgt, wanneer gij dat niet
« onder opzien tot God, en streven naar het éénige
« noodige, als uw beroep aanziet, en daarbij niet te-
« vens uwe zorg op den Heere werpt; Gij moogt niet
« zorgen, als of niemand anders beter voor u zorgde;
« Gij moogt niet uw eigen *ik* tot middelpunt uwer
« zorgen maken, maar zorgen zult gij met een ge-
« loovig en blijmoedig vertrouwen!"

« Door deze bijzondere trekken wordt de geheele
« strekking der Evangelieleer in de Bergrede, in het
« helderste licht gesteld; — zij wijst op eene volkomene
« vervulling der Wet, waartoe alleen het Evangelie van
« de gemeenschap des menschen met God, de *kracht*
« kan geven. Nergens wordt een jota der Wet afge-

(1) Wij merken hier op dat dit denkbeeld wel op den zondaar jegens zijnen medezondaar, maar niet op God jegens den mensch zijne toepassing vindt. De zondaar, zoo hij zich regt daarvoor erkent, moet *medelijden* hebben met zijnen medezondaar; want hij gaat met hem onder hetzelfde kruis gebukt. Maar voor den Heiligen God kan de zonde niet van den zondaar afgescheiden beschouwd worden. Hierin ligt eene grove dwaling van het ongeloof.

« schaft. Maar de Wet wordt van de letter tot den « geest teruggevoerd, en daardoor tot vernieuwing en « volmaaktheid gebragt. De algemeene beduidenis is in « alle de bijzondere gevallen dezelfde. Alles wat gij « volgens het gebod doet, dat moet gij, zoo gij het « gebod inderdaad houden, en in de ware beteeke- « nis des woords naar hetzelve leven wilt, niet slechts « *uitwendig*, maar in de regte gezindheid *des har-* « *ten*, niet naar uw eigen goeddunken, maar *uit God* « doen, en met lof en dank aan God, dat Hij U daar- « toe geroepen heeft, maar ook met droefheid over « de zondige geneigdheid in U zelven en anderen, « welke zelfs het houden der geboden in zonde ver- « keert en verontreinigt, welke ook somwijlen eenen « pligt te vervullen kan geven, die anders niet gevor- « derd zoude worden."

« Toetsen wij den Eed aan deze algemeene strek- « king der Evangelieleer; dan wordt in de Bergrede « ook het Oud-Testamentisch gebod van den Eed niet « *opgeheven*, maar tot zijne volkomene *vervulling* « gebragt. Aan het gebod van den Eed wordt dus « niet voldaan, door hetzelve slechts *uitwendig* te « houden, en den Eed in den grofsten zin niet te *bre-* « *ken*. — Gij schendt het gebod, en het voorregt van « den Eed, wanneer gij alleen uit eigen beweging, « en U zelven ten nutte zweert. Gij zult niet uit U « zelven (1), maar *uit* God, *tot* God zweeren. — Gij

---

(1) » Die van hemzelven spreekt, zoekt zijne eigene eere, » maar die de eere zoekt desgenen die hem gezonden heeft,

« zult niet zweeren om U zelven de eere te geven, « maar om U te verootmoedigen, niet zweeren om « op eigene kracht te steunen, maar om Uwe kracht « te zoeken bij Hem die zijne kracht in zwakheid « volbrengt. Gij zult niet zweeren zonder *strijd*, « niet zweeren zonder hartelijk leedwezen over de « zonde, welke het gebruik van den Eed op deze « wijze noodzakelijk maakt; want hierin ligt het be- « treurenswaardige, dat in deze wereld niet de be- « geerte naar God, maar de afval van God tot den « Eed aanleiding geeft. Wanneer gij zweert, zoo zult « gij éérst deze noodzakelijkheid wel beproeven, wel- « ke U daartoe van buiten of inwendig dringt; gij « zult U zelven voor God, en uwe betrekking tot « Hem en tot uwen naasten naar de Evangelieleer « ernstig beproeven; gij zult den Heere Heere op den « berg Sinai hooren donderen, en uwen Heiland van « Zijnen Berg hooren zalig spreken, eer gij U ver- « meet te zweeren; — trek uwe schoenen van uwe « voeten, wanneer gij voor Gods aangezigt komt, en « wasch uwe handen eer gij ze tot Hem durft ophef- « fen. Met één woord: *Gij zult niet vloeken; maar « zweeren*" (1).

» die is waarachtig en geene ongeregtigheid is in Hem." Joh. VII: 18. — In dezen korten tekst is de geheele verklaring van het Eedsverbod der Bergrede begrepen.

(1) » Bij de Joden behoort nog in dezen tijd (in Pruissen) tot » de plegtigheid der Eedsaflegging, dat de beëedigde door » het wasschen der handen en het aandoen van den gebeds- » mantel, of de gebedssnoer, zich daartoe voorbereide. Allg.

« Dit is de algemeene zin, de Evangelische vervul-
« ling (πλήρωσις) ten opzigte van het gebod der Wet
« van den Eed. Die vervulling is echter allereerst
« niet slechts een *gebod*, een *gij zult*, even als in
« de Wet, maar zij is méér dan de Wet. Het Evan-
« gelie zelf *is* de vervulling; het geeft door Zijne vol-
« komene vervulling vóór ons, en door zijn herstel
« onzer gemeenschap met God, ook de kracht om
« het al te *willen* en te *volbrengen*, waarvan in de
« Wet gezegd is: *Gij zult!*"

Het regte verstand van het Eedsverbod der Bergrede staat met al het tot dus verre verhandelde in zulk een naauw verband, bevestigt hetzelve zoo krachtig, werpt daarop zoo veel licht, dat wij niet kunnen nalaten, daarbij, ook ten koste van eenige herhaling, nog eenige oogenblikken te verwijlen, en wel om het gevoelen van Luther mede te deelen, waaraan wij voor ons altijd groot gewigt hechten. In scherpzinnigheid en fijnheid van oordeel moge hij door anderen overtroffen zijn geweest; in geloofsleven, door vasthouden aan het *Daar staat geschreven*, blijft hij altijd eene frissche bron, waaruit men gaarne eene teug neemt.

» Gerichts-Ordnung für die Königl. Preuss. Staten, Th. I.
» Tit. 10. §. 329. Met den Eed is alzoo eene Symboli-
» sche reiniging en gebed verbonden."

In zijne verklaring van onzen tekst (1) begint hij met op te merken, dat ook dezelve door allerlei misverstand verdraaid is geworden, terwijl vele, en ook groote Doctores met denzelven veel te stellen hebben gehad, en er zich niet in hebben kunnen schikken, dat daarin zoo bepaaldelijk geboden wordt, dat men niet zal zweeren. Maar hij legt tot grondslag zijner verklaring, de daadzaak die voor geene tegenspraak vatbaar is, dat Christus zelf, en de Apostel Paulus dikwijls gezworen hebben, en dat in de Schrift geschreven staat, dat diegenen geprezen worden die bij Gods naam zweeren. Dit alzoo vast staande, zoo volgt hieruit noodzakelijk, dat men, om dezen tekst wel te verstaan, eene onderscheiding maken moet, en wel dezelfde die bij de geheele leer van de Bergpredikatie op den voorgrond staat, en opzettelijk bij het gebod omtrent den doodslag (ad vs. 21) ontwikkeld is geworden; — namelijk dat Christus hier in het geheel niet spreekt van het Wereldlijk of Burgerlijk gezag, noch aan de Overheid iets verboden heeft, maar alleen aan elken bijzonderen Christen voorschrijft, hoe hij, voor zich, zijn leven behoort in te rigten. Het zweeren is op dezelfde wijze verboden als het doodslaan, of het aanzien eener vrouw om haar te begeeren. Dooden geschiedt met regt, en ook zonder regt. Eenen man of vrouw aanzien om hem of haar te begeeren, is zonde, en ook geen zonde; het komt er

(1) Auslegung der Bergrede in Dr. Martin Luthers Werke, in einer der Bedürfniss der Zeit berücksichtigenden Auswahl. Hamburg, Perthes. Th. VI. s. 97.

slechts op aan, dat men regt wete te onderscheiden: — tot mij en U zegt de Heiland: als gij doodslaat, doet gij onregt: — als gij eene vrouw aanziet om haar te begeeren, zoo doet gij onregt. Maar tot den Regter spreekt Hij: Doodt gij niet, spreekt gij geene straf uit, zoo zult gij zelf gestraft worden. Evenzoo zegt hij tot eenen gehuwden, man of vrouw: zoo gij U niet aan uwen echtgenoot houdt, zoo doet gij onregt. In beide gevallen verbiedt het gebod alleen dan het doodslaan, het toornig worden, het begeeren, wanneer gij het niet *op Gods woord* en bevel doet. Maar wanneer gij toornig wordt, waar God het U beveelt, of waar gij uwe echte vrouw hebt naar Gods Woord, daar doet gij geene zonde, omdat het eene geheele andere zaak is, of God U iets beveelt of toelaat, dan of gij uit U zelven iets doet.

« Evenzoo moet men hier ook wel verstaan, dat hier in denzelfden zin geboden wordt, dat men in het geheel niet zal zweeren, als het doodslaan ook zoo volstrekt verboden is, dat ook zelfs geen toorn in het hart mag opkomen; zoo gebiedt Christus ook dat men zich zoo zeer onthoude van man of vrouw, dat men ze ook niet aanzie, of aan haar denke, om ze te begeeren: en toch zoude het alleronverantwoordelijkst wezen, zoo men zich in het ambt der Overheid steken, of met den echtelijken staat moeijen wilde, en den Regter toeroepen: Gij zult niet toornen, noch eenig werk des toorns doen: — of aan een echtelijk paar: Gij zult uwen man of vrouw niet aanzien noch liefhebben. Neen! juist

het tegendeel moet men leeren, en zeggen: Gij, Regter, *zult* toornig zijn en straffen: en, ieder zal zijn eigen echtgenoot hebben, en dien ook liefhebben. — Maar hoe zegt dan Christus, dat men geene vrouw begeeren, en geen toorn in het hart hebben zal? Antwoord: als gezegd is; Hij spreekt alleen van de vrouw die U niet van God gegeven, en van den toorn die U niet bevolen is; *dien* zult gij niet hebben. Maar waar het U geboden is, daar is het niet meer *uw*, maar *Gods* toorn, en niet meer Uw begeeren, maar dat U van God gegeven en verordend is: want alzoo leert U Gods Woord, dat gij uwen echtgenoot liefhebben, en geen ander begeeren zult. En zóó moet men ook bij het Eedzweeren zien of men er Gods Woord toe hebbe, al dan niet."

Vervolgens toont Luther aan, dat het verbod van Christus opzettelijk gerigt was tegen de menschen-instellingen der Pharizeën, die onderscheid maakten tusschen verbindende, en minder verbindende Eeden, en meenden dat men bij den Hemel, of Jeruzalem, of zijn hoofd wel zweeren mogt, zonder zich daarom volstrekt verbonden te moeten achten, zoo slechts Gods naam daarbij niet genoemd werd; waardoor zij het eindelijk zoo ver gebragt hadden, dat het eenvoudig Ja en Neen niets meer beduidde, en zij zonder Eed zich aan hun woord niet gebonden rekenden.

« Tegen deze geveinsdheid, die alleen op het uiterlijke ziet, is deze geheele vermaning gerigt. Gij moogt zóó niet zweeren, dat uw Eed alleen gelden « zal, wáár en wanneer het U goeddunkt. Hierin

« ligt het misbruik van Gods naam, dat men verder
« gaat dan het eenvoudig Ja en Neen, met Eeden en
« zweeren in de zaken die men met elkander heeft,
« als of een eenvoudig Ja en Neen niet geldig en ver-
« bindend ware. En daarbij is het ook een mis-
« bruik, wanneer men zoo ligtvaardig zweert als men
« thans gewoon is te doen, dat men schier bij elk
« woord Gods naam in den mond heeft: dat alles is
« verboden, even als het vloeken in Gods naam daar
« waar het niet geschieden mag. Want ook het vloe-
« ken is, even als het zweeren, beide goed en kwaad.
« De Heiligen in de Schrift hebben dikwijls vervloe-
« kingen uitgesproken, als Noach, (Gen. III: 25)
« Jacob, (Gen. XLIX: 4.) Mozes, (Num. XVI: 5).
« Ja Christus spreekt zelf in den Psalm een vloek uit
« over Judas, en Paulus (Gal. I: 8) over de valsche
« leeraars. Zóó kan de tijdsomstandigheid medebren-
« gen, dat men ook vloeken moet. — Ja niemand
« kan het Onze Vader regt bidden, zonder vervloe-
« king. Want als hij bidt: « Uw naam worde gehei-
« ligd, Uw Koningrijk kome, Uw wil geschiede,
« enz." zoo moet hij alles met één woord verwerpen
« wat daar tegen is, en zeggen: Vervloekt en tot
« schande mogen worden alle andere Namen en alle
« Rijken, die tegen U zich verheffen, alle wil en wijs-
« heid en aanslagen, die tegen uwen wil strijden, mo-
« gen verstoord worden en te gronde gaan!"

« Maar hierin ligt het onderscheid: *Uit zich zelven*
« mag niemand vloeken noch zweeren, ten zij hij
« Gods woord hebbe, dat hij vloeken of zweeren zal.
« Want, gelijk gezegd is, al wat naar Gods Woord

« geschiedt, is regt, zweeren, toornig worden, eene
« vrouw begeeren. En dan geschiedt het naar Gods
« woord, als Hij het mij door de Overheid, als van
« Zijnentwege, gebiedt. Als wanneer een Vorst van u
« vordert, dat gij hem getrouwheid zult zweeren, of
« een Regter den Eed van een getuige vordert; dan
« zult gij zweeren: want dan staat daar het Woord
« geschreven, dat gij de Overheid zult gehoorzaam zijn."

Luther heeft den waren zin van het Eedsverbod regt aangeduid, wanneer hij zegt, dat men uit zich zelven, dóór zich zelven, voor zich zelven niet zweeren mag. Maar hij is niet diep genoeg in dien zin doorgedrongen, wanneer hij, tegen dat verboden uit zich zelven zweeren, alleen het zweeren op last der Overheid, als van God ingesteld, of ook anders, als de nood het vordert, overstelt. Want ook hij, die op last der Overheid zweert, kan het uit zich zelven doen, namelijk uit zijne eigene, verdorvene, en niet in Christus gereinigde en wedergeborene natuur. De geheele leer der Bergrede lost zich op in deze woorden: *Alles wat niet uit het geloof geschiedt, is zonde*, Alles wat de natuurlijke mensch naar het eigen goeddunken zijns boozen harten doet, denkt, of spreekt, is zonde. De Zaligmaker geeft in de Bergrede geene zedeleer, waardoor men in de Burgermaatschappij veilig, gerust en met eere zal kunnen leven: geene zedeleer voor den natuurlijken, van God afkeerigen en met den vloek beladenen mensch; — aan den mensch in dien staat wordt geene zedeleer gepredikt van hetgeen hij doen of laten moet, om zalig te worden; want wat hij ook doe of late, hij is, en blijft, uit hem

zelven, verkocht onder de zonde, en met haren vloek belast; maar hem wordt het Evangelie der Genade om niet verkondigd, opdat hij geloove, en zalig, en heilig worde, door het geloof, en niet door de werken.

De geheele zedeleer van de Bergrede is dus geschreven voor den Christen; dat is voor den bekeerden zondaar, die Christus door een opregt geloof is ingelijfd, en alle zijne weldaden heeft aangenomen (1).

Deze Christen moet streven om volmaakt te zijn, gelijk zijn Vader in den Hemel, wiens kind hij is in Zijnen Zoon, volmaakt is. Maar zoo lang hij op deze aarde is, sleept hij den ouden mensch der zonde met zich mede, en doet hetgeen hij haat. Nu wordt hem aangewezen, hoe hij zich in den strijd tegen zijn vleesch, den duivel en de wereld te gedragen hebbe, om te streven naar die volkomenheid, welke hem is voorgesteld. Daartoe wordt hem de ware zedeleer des geloofs, der vereeniging en gemeenschap met God in Christus gepredikt, welke niet bestaat in geboden en inzettingen: doet dit, en gij zult leven; smaakt niet, proeft niet, raakt niet aan; maar in de inwendige neigingen en bewegingen van een hart, dat in Christus leeft, en Christus in hetzelve. Bij elk gebod dat, naar de eerste beginselen der wereld, door de natuurlijke zedewet of de geschrevene Wet van Mozes, aan den natuurlijken mensch wordt gegeven,

(1) Hij moet *δουλεύειν ἐν καινότητι πνεύματος καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος.* Rom. VII: 6. *Hoe* hij zal *δουλεύειν ἐν καινότητι πνεύματος*, dat wordt hem in de Bergrede geleerd.

als een tuchtmeester om hem tot Christus te leiden, wordt aan den Christen, als bij tegenoverstelling, het ware Christelijke gebod voorgehouden, dat hij houden moet, niet *opdat* hij leven moge, maar *omdat* hij het leven heeft. — Het voorname en onderscheidende kenmerk tusschen deze Eedsleer des geloofs en de eerste beginselen der wereld, bestaat hierin, dat de Christen niets doen moet uit zich zelven, uit eigen wil, in eigene kracht, maar uit God, als uit Hem geboren, door Zijne kracht, die het willen en volbrengen werkt naar Zijn welbehagen, als levende niet meer zich zelven, maar voor Christus, die alles in allen vervult. Zóó wordt zijne geregtigheid overvloediger dan die der Schriftgeleerden en Pharizeën: want de Heere is zijne geregtigheid, en wat hij doet, denkt of spreekt, moet door hem worden verrigt, door de genade Gods, onder de leiding van den Heiligen Geest. Zoo streeft hij naar de vervulling der geheele Wet, en geen tittel of jota in dezelve is voor hem afgeschaft: want hij heeft God lief, in zijnen Heer en Zaligmaker, en de liefde is de vervulling der Wet.

Deze zedeleer des geloofs staat alles toe als geoorloofd, wat naar Gods woord en wil, uit den geloove, dat is, in de werkelijke vereeniging met God door Christus, geschiedt; zij verbiedt alles, als zonde, wat de natuurlijke mensch, wat ook de oude mensch, die in den Christen blijft, uit zich zelven doet, al ware het, naar den uitwendigen schijn, ook naar Gods woord.

De zedeleer des geloofs stelt niet als onderscheidend kenmerk van het geoorloofde en verbodene, dat eene

daad door de Overheid, al is die ook van God ingesteld, geboden zij: zij is geschreven voor den geloovigen Christen, hij zij dan Vorst of onderdaan. Zij treedt niet in het gebied van het Burgerlijk gezag, dan voor zoo verre zij alles veroordeelt als zonde, hetwelk ook door degenen die dat gezag uitoefenen, buiten het geloof en de liefde Gods in het hart, geschiedt.

Zoo verbiedt die zedeleer niet alleen het doodslaan en het toornig worden, dat ook de natuurlijke zedeleer verbiedt: maar zij verbiedt het toornig worden *uit zich zelven*, uit het bedorven hart, dat God en zijnen naasten haat. Maar daardoor juist verbiedt zij ook niet *allen* toorn: *alle* doodslaan: zij *gebiedt* het, wanneer het naar Gods woord, uit het geloof, uit een door het geloof gereinigd hart geschiedt. Dit is de zin van het woord des Apostels: « Wordt toor« nig en zondigt niet (1). Er is ook een toorn, die geene zonde is.

Zoo verbiedt dan ook dezelfde zedeleer, alle beroep op God tot bevestiging der waarheid, hetwelk niet *uit*

---

(1) Ephez. IV: 26. Ps. XXXVII: 8, 9. » Wenn ich die Bibe nehmen will, wie sie ist (zegt de ongeloovige Caecilius bij Göschel, Caecil. und Octav. p. 151), so muss ich auch an den Zorn Gottes glauben. Das Alte Testament, ja auch das Neue, schildert uns Gott als ein eifriges, leidenschaftliches Wesen. — *Octavius.* Und davon geht kein Jota ab! Allerdings ist dieser Zorn Gottes in der Schrift, wie überall in der Natur, auf das unzweideutigste offenbaret, *aber es ist kein menschlicher Zorn.* Ueberhaupt ist die Leidenschaft an sich keine Schwäche, keine Sünde, sondern al-

God en *tot* God, als de hoogste waarheid, geschiedt, maar uit zich zelven: dat dus, God met den mond noemende en beiijdende, met het hart zich zelven noemt en roemt: dat op die wijze, onder den schijn van Godsvrucht, aan God de eere ontneemt, die Hem alleen toekomt: deze schijnheiligheid en afgoderij, dit Pelagianismus, is het ware misbruik van Gods naam.

En dit verbod vervat dus niet alleen alle Eeden, waarbij de eere dier hoogste waarheid, die aan God alleen toekomt, door den mensch aan het schepsel, aan Jeruzalem, aan den Tempel, aan zijn hoofd, dat is aan zich zelven, wordt gegeven; maar *a fortiori* alle ligtvaardig zweeren en vloeken in het dagelijksche leven, buiten noodzakelijkheid, waarbij het hart in 't geheel aan God niet denkt.

Maar dit zelfde gebod, verbiedende het zweeren uit zich zelven, het misbruik van Gods naam, *verbiedt* juist daardoor niet, maar *gebiedt* het zweeren uit God, in de ware kennis des levendigen Gods (1), wanneer het overeenkomstig Zijn woord geschiedt.

En nu geschiedt het overeenkomstig Zijn woord, wanneer de Overheid van hare onderdanen of ook anders de noodzakelijkheid het vordert, tot bevestiging der trouwe en waarheid. Want zulk Eedzweeren is

---

lein die menschliche natürliche Leidenschaft. Die Leidenschaft des Sünders besteht darin, dass er das Böse in sich leidet und walten lässt, dass er unthätig zum Guten der Uebermacht des Bösen unterliegt."

(1) God wordt eerst gekend, wanneer men den Geest zijns Zoons in zijn hart ontvangt. (Gal. IV: 6, 8, Joh. XVII: 3).

van God niet alleen toegelaten, maar geboden, en daarom van de Heiligen in het Oude en Nieuwe Testament met regt gebruik geweest (1).

En wanneer wij nu, na al het gezegde, de woorden van Jakobus met die van den Zaligmaker in vergelijking brengen, dan hebben dezelve gewis geene wijdloopige verklaring noodig. Die woorden kunnen in den zin des Discipels geene andere beduidenis hebben, dan die van den Meester zelven (2). Ook hij wijst op het Ja en Neen des Christens, als op den waren Eed, en schijnt er nog bijzonder op te drukken, dat zijn *ja* daarom waarlijk *ja*, zijn *neen* waarlijk *neen* moet zijn. Zijn woord moet niet zijn *ja* en *neen*, maar *Ja* in Christus: want zoo vele beloften als er zijn, ook de belofte van den Geest der waarheid, door welken hij alleen waarheid kan kennen, spreken en houden, die zijn in Hem Ja, en zijn in Hem Amen, Gode tot Heerlijkheid (3). Zoo zien wij de Eedsleer van Jakobus en van Paulus met die van den Heer zelven één heerlijk overeenstemmend ge-

---

(1) Heidelb. Catech. Vraag 101.

(2) Tholück merkt ter aangeh. pl. p. 304 op, dat het des te waarschijnlijker is, dat Jakobus hier juist het oog heeft op de behandelde woorden des Heeren, omdat bij hem onderscheidene toespelingen op de Bergrede voorkomen zoo, als III: 9. V: 1. II: 9.

(3) 2 Kor. I: 18, 19, 20.

heel vormen, waaruit alle tegenspraak, alle tegenstrijdigheid wijkt, bij het ootmoedig onderzoek en het geloovig aannemen van het woord van Hem, die een Licht is, en in Hem is gansch geene duisternis (1).

Zullen wij nu nog angstvallig gaan onderzoeken, welke Eeden van God verboden zijn? Zullen wij het treurig register gaan opmaken van alle de zonden, waarmede het booze hart des menschen, bij den Eed, zijne éérste zonde, van zich *in* zijne zonde voor het aangezigt des Heiligen Gods te durven stellen, nog kan verzwaren? Dat zoude een onbegonnen werk zijn, en ons in eene dorre Casuistiek verwikkelen, welke wij bij dit geheele onderzoek zorgvuldig getracht hebben te vermijden. Ook omtrent den Eed geldt het schoone gezegde, hetwelk alle bezwaren afsnijdt, die aan de leer der genade en der regtvaardigheid door het geloof plegen tegengeworpen te worden: — Er moet dan toch heiligmaking wezen: — er moeten

(1) Bij de woorden van Jakobus, *opdat gij in geen oordeel valt*, is nog op te merken, dat de lezing *μὴ εἰς ὑπόκρισιν πέσητε* een' met den geheelen inhoud van dezen tekst, vergeleken met Matth. V : 37, meer overeenstemmenden zin schijnt te geven: *opdat gij niet tot geveinsdheid vervalt;* die geveinsdheid, waardoor de mensch bij den éénigen Waarachtigen zweert, zonder Hem te kennen, en zijne bevestiging buiten Hem zoekt, terwijl hij Zijnen naam noemt, die is uit den Boozen. Verg. overigens de breedvoerige aanteekening van Tholück l. cit. p. 306 en volg.

goede werken zijn; — er moet niet valschelijk, niet bedriegelijk, niet met *mentale restrictie's*, niet noodeloos, niet roekeloos, niet ligtvaardig, niet onvoorzigtig gezworen worden; de gezworene trouw moet gehouden, onder geene voorwendselen geschonden worden; — ook die tot zijne schade gezworen heeft, mag evenwel niet veranderen (1). Gewis; — en elke dezer zonden zal hare gewisse straffe niet ontgaan, Want God haat den valschen Eed (Zach. VIII: 17). Hij zal een snel getuige zijn tegen degenen die valschelijk zweeren (Mal. III: 5). Hij zal de leugensprekers verdoemen; van den man des bloeds en bedrogs heeft de Heer eenen gruwel (Ps. V: 7) (2). En al schijnt ook, naar het vleeschelijk oog, hier op aarde, eenerlei te wedervaren den regtvaardigen en den goddeloozen, dien die zweert, gelijk als dien die den Eed vreest; — zoo is toch het eind der zake, dat God ieder werk in 't gerigte zal brengen, 't zij goed of 't zij kwaad. (Pred. IX: 2. XII: 14).

Maar wat zullen wij op alle deze dingen zeggen? Eenvoudig met den geloovigen Ursinus: « Het is « onmogelijk, dat zoo wie Christus door een waar« achtig geloof is ingeplant, niet zoude voortbren« gen vruchten der dankbaarheid." Zweert geloovig; zweert als die der zonde, der onwaarheid,

---

(1) Ps. XV: 4.

(2) Verg. de strafbedreigingen en oefeningen Gods tegen den valschen Eed, bij Ezech. XVII: 16. Zach. V: 4. Ezech. XVI: 59. Hoz. X: 4.

gestorven zijnde, in dezelve niet meer kunt leven: zweert in het vaste vertrouwen op Hem, die volkomenlijk zalig kan maken degenen die door Hem tot God gaan, wijl Hij altijd leeft om voor hen te bidden. Gelooft slechts en vreest niet: want zóó zweerende, zult gij waarlijk zweeren, in waarheid, in regt en in geregtigheid (1). Want Hij die lust heeft tot waarheid in het binnenste, die beloofd heeft dat Hij zijne Wet in uw binnenste zal geven, en die in uw hart zal schrijven, is getrouw, die het ook doen zal! —

Van één misbruik van den Eed moeten wij echter nog afzonderlijk gewag maken, omdat het verkeerde daarvan niet zoo dadelijk in het oog springt, en bij de meesten aan weinig gemoedsbezwaar schijnt onderhevig te zijn. Wij bedoelen den Eed bij volmagt; een gewigtig en moeijelijk onderwerp, waarover wij, naar het licht dat ons gegeven is, wenschen te spreken, gaarne bekennende, dat wij vooral bij dit punt onze zwakheid gevoelen, alwaar wij eene dwaling te bestrijden hebben, die bij ons door gewoonte een zeker soort van burgerregt verkregen heeft. En echter mogen wij niet schroomen ook haar onder de oogen te zien, wanneer zij, naar onze overtuiging, het hare toebrengt, om de zoo algemeen verspreidde valsche begrippen omtrent den Eed, te onderhouden en daaraan voedsel te geven.

(1) Jer. IV: 2.

Volgens Art. 1982 van 't Burgerlijk Wetboek is het aan den Regter geoorloofd, om gewigtige redenen (1), aan eene partij toe te staan, om den Eed door een bijzonderen, bij authentieke akte daartoe gemagtigden, te doen afleggen. En ook bij de Wet op het Successieregt van 1817 is de Eed bij volmagt in sommige gevallen toegelaten.

Deze Eed bij volmagt was in het Romeinsche Regt niet bekend. De L. 9. § penult. D. de Jurejur., waarop Thomasius in Schol. ad Huberi Praelect. ad h. tit. § 11, zich beriep om het tegendeel te beweren, bewijst zulks, volgens zijne eigene later bijgevoegde verklaring, geenszins. Zij spreekt van den Eed, wel door eenen *procurator ad lites*, of *defensor*, maar in *eigen naam*, uit eigene wetenschap, niet *in animam alterius* krachtens speciale volmagt afgelegd: zulks blijkt duidelijk uit hetgeen Julianus leert, dat de Eed van eenen procurator of defensor, hem door de tegenpartij opgedragen, de *exceptio jurisjurandi* ten behoeve van zijnen Dominus te weeg brengt; — daar zoude geen twijfel omtrent kunnen zijn, indien die Dominus door deszelfs Eed zelf geacht werd gezworen te hebben. — Men vindt bij Livius (XXXI, 50) een voorbeeld van eenen Eed in Leges door L. Valerius Flaccus afgelegd

(1) Het verdient opmerking, dat bij Art. 823. Wetb. van Kooph. de Eed door eenen bijzonderlijk gemagtigde wordt toegelaten, ook zonder *gewigtige redenen*. Waarom dit onderscheid met Art. 1982 B. W., indien het vereischte dier gewigtige redenen in het wezen der zaak gelegen, en niet slechts eene willekeurige bepaling is?

voor zijnen broeder, die tot Aedilis benoemd zijnde, als Flamen Dialis niet zweeren mogt; maar dit voorbeeld wordt juist als een merkwaardig voorval, eene uitzondering op den regel, door den geschiedschrijver voorgedragen, terwijl er een plebiscitum noodig was, om het er voor te kunnen houden, *ut perinde esset ac si ipse aedilis jurasset.* — Het was slechts eene proeve van de bekende Romeinsche vindingrijkheid, om door allerlei fictieën de wetten te ontduiken, welke men den schijn wilde hebben te eerbiedigen. Dat is een gewoon verschijnsel, overal waar men, uit afkeer voor onderwerping aan de van God gestelde Overheid, zich onder het slavenjuk van Wetten verkiest te krommen: want Wetten zijn onverbiddelijk, en wanneer nu toch het *durum, sed scriptum*, somwijlen wat al te ongerijmd wordt, dan moet wel tot uitvlugten de toevlugt genomen worden. Maar wat daar ook van zij; het voorbeeld van Valerius Flaccus, zal ons hier, in alle geval, redelijkerwijze wel niet tegengeworpen kunnen worden. Dat de Eed bij volmagt ook in het Jus Justinianeum niet bekend was, mag men opmaken uit de L. 6. C. de Testibus (1). « Si vero non adfuerint (testes), mitti ad « eos jubet procuratores partium, ut apud eos deponant « quae noverint, vel dejerent quae ignorent." Had men den Eed bij volmagt gekend, men zoude zeker tot zulk een omslagtig middel geene toevlugt genomen hebben.

Maar Jure Romano kon een procurator ad lites het Jusjurandum *calumniae* zweeren, hetwelk bij elke

(1) Verg. Authent. ut litig. jurent. § 4. C. de Jurejur. propter calumniam. Novell. 124 c. 1. — L. 12. § 4. C. de Reb. cred. et Jurejur.

litis contestatie door beide partijen moest worden afgelegd. Natuurlijk: want dat was een Eed, niet in *animam alterius*, maar uit eigen kennis, wetenschap, of althans opinie, ter goeder trouw gezworen. De actor zwoer, dat hij in regten optrad, omdat hij meende eene goede zaak te hebben, *non cum animo vexandi*, *nec quicquam hoc animo se esse facturum*. De reus daarentegen, *se ad contradicendum accedere*, *non animo tergiversandi*, *sed quod putaret se justa usurum instantia*. (Zie Huber ad Tit. I. de poena temere litig. N° 2). — Het was geen andere Eed dan onze Advokaats en Prokureurs Eed, alleen met dit onderscheid, dat deze zich over *alle* te verdedigen zaken uitstrekt, hetgeen gewis eene zware verantwoording is; zoodat, ook hier misschien, afschaffing van het oude geene verbetering is geweest.

Het Kanonieke Regt nam dit regt over; doch bepaaldelijk alleen voor het *juramentum calumniae*, in Cap. 3. de Juram. Calumniae in 6 (1). Maar door een misbruik werd hetzelve ook tot andere Eeden uitgestrekt, en de dus genoemde Eed *in animam alterius* ingevoerd, welke, reeds naar zijnen naam alléén, een voortbrengsel is van middeleeuwsche onkunde en verbastering des Christendoms, hetwelk blijkbaar met de

(1) » In pertractandis causis sacramentum calumniae non passim praecipimus exhiberi; sed causae et principalium personarum qualitate inspectâ, quamdoque per ipsas principales personas, quandoque *per oeconomos qui causam omnino non nesciant*, in animam jurantis illud praecipimus praestari." Dit misbruik was een uitvloeisel van het aangenomen beginsel, dat Geestelijke niet mogten zweeren.

instelling der compurgatores of conjuratores, waarvan boven melding is gemaakt, in verband stond.

Wij zullen in geen breedvoerig onderzoek treden van hetgeen vóór en tegen dezen Eed geschreven is. — Wij vergenoegen ons, tot staving onzer overtuiging van deszelfs ongeoorloofdheid, met het getuigenis van den grooten Huber, die, hetgeen meer zegt dan zijn roem als een der uitstekendste onzer Vaderlandsche Regtsgeleerden, een Christen schijnt geweest te zijn. In zijne Praelect. ad Tit. D. de Jurejur. N° 11, verheft hij zich tegen hetgeen wij met hem voor een ergerlijk misbruik houden. « Religio quoque Juris jurandi," zegt hij « quae *in conscientiâ mentis et conjunctione « sermonis* consistit, non habet facultatem in causa « alienâ, *nec est bonum ludere cum sacris :* — de« nique, eaedem rationes, quibus juramentum ab alio « scriptum et praelectum et agnitum per subscriptio« nem vim juris jurandi habere negamus, locum in « hâc specie reperiunt. Ideo non potest laudari in« stitutum jurandi in animam alterius, quod ex Jure « Canonico fluxit in mores hodiernos, ex cap. fin. de « Juram in 6. etiam apud nos, saltem calumniae cau« sa, ut refert magis quam probat Sandius in L. I. « Tit. 8. Def. 1. Add. Gail. 1. Observ. 83. Rarius « tamen apud nos usurpatur, nec video quid nostros, « Juris Civilis et rationalis tenacissimos, non aeque mo« vere debuerit ad hanc Jurisjurandi *manifestam te« merationem* omittendam, quam apud Saxones in« stitutum est (1)."

---

(1) Puffendorf, L. IV. c. 2. § 16, keurt niet den schriftelijken

Gewis een merkwaardig en krachtig getuigenis van eenen regtsgeleerden, wien men in ons Vaderland niet ligt gebrek aan gezond en scherpzinnig oordeel te laste zal leggen. Wat heeft ons, zijne nazaten, over wier *tenacitas Juris Civilis* (sc. *Romani*, in tegenoverstelling aan het *Jus Pontificium*) zeker niet te klagen valt, in een tijdvak, waarin men alleen van het *Jus rationale* wil weten, terwijl Huber die twee als onafscheidelijk bij elkander voegde: wat heeft ons, zeg ik kunnen bewegen, om dit uitwas, deze verbastering van het Kanonieke Regt nog in onze Wetgeving te blijven dulden?

Ik vrees dat men ook hier de oorzaak moet zoeken in eene treurige miskenning der ware beduidenis van den Christelijken Eed.

Indien het waar is, gelijk wij overvloedig meenen te hebben aangetoond, dat de Eed wezenlijk bestaat in de plegtige verklaring, dat ik omtrent eene betwijfelde daadzaak, welke ik zeg waar te zijn, ge-

---

Eed, maar wel den Eed bij volmagt af. »Illud tamen minus congruum videtur, quod procuratores ita se componunt, quasi ipsi essent pro se juraturi: aut quod ex metu fortasse, ne ipsi obligari videantur, ultimam jurisjurandi formulam sic commutant: Ita Deus *illum* adjuvet. Nam sufficiebat simpliciter absentis juramentum de scripto recitari.” — Add. Wissenbach ad L. 12. Cod. de Reb. cred. et Jurejur. § 3. »Per Procuratorem jurari nequit, videturque absurda prorsus esse ratio jurandi in conscientiam, ut loquuntur, seu animam domini. — Propter summam, ut ita dicam, Juris jurandi personalitatem.” Id. Exercit. ad ff. Dissert. 24. No 32. Bachovius ad Treutler Disp. 21. Thes. 4. Litt. D.

loof verdien, omdat God, de Vader onzes Heeren Jezus Christus, mijn Getuige is, en weet dat *ik* niet liege, mijne conscientie mede betuigende door den Heiligen Geest: — hoe kan ik dan, zonder valschheid, zonder meineed en lasterlijk misbruik van Gods naam, die verklaring afleggen omtrent eene daadzaak, welke mij geheel vreemd is, waarvan ik niets weet? Is dat niet, gelijk Huber zegt, met de heilige dingen spelen, den spot drijven?

Men zegge niet: maar *gij* zijt het eigenlijk niet, die zweert; gij leent slechts uwen mond tot het uitspreken van eenen Eed, die eigenlijk gezworen wordt door hem, in wiens plaats gij optreedt.

Maar kan ik dan, wanneer ik voor God sta, met den mond Hem tot getuige roepen, zonder dat mijn hart er aan deel neemt? Is dat niet juist de van Hem in Zijn woord verbodene Eed? — Indien het woord des menschen niets anders is, dan de openbaring, de manifestatie van eene gedachte des harten, wanneer het althans geen loutere klank, een niets beduidende galm zal zijn: indien een waar woord niets anders is, dan de getrouwe manifestatie eener reine, ware gedachte des harten: kan ik dan het woord eens anders spreken, zonder één van beide, of daaraan *geene* gedachte te verbinden, en alzoo eene ijdele klank voort te brengen, welke geene de minste waarde heeft; of mij *zijne* gedachte daarbij eigen te maken, te denken, hetgeen hij denkt. En hoe kan ik mij nu zoo identifiëren met eens anders gedachte, dat ik voor God kan verklaren, niet alleen, dat die gedachte *objectief* waarheid bevat, maar dat zij ook *subjectief*,

in zijn hart, opregte, reine, waarachtige waarheid voor God is? Kan ik voor een ander, in zijne plaats bidden? En is de Eed geen gebed? Wil men dus dat ik voor een ander zweeren kan, dan blijve men zich zelven ook gelijk, en late een ander, die er tijd voor heeft, bij volmagt, dagelijks een toereikend aantal rozenkransen voor zich bidden! Hoe kan ik mij voor God, den éénigen Waarachtigen, stellen, om hem tot getuige te roepen van eene leugen? Van eene leugen: want men kan geen anderen naam geven aan de fictio Juris, waardoor hij, die inderdaad zweert, geacht wordt niet te zweeren, en die niet gezworen heeft, gecenseerd wordt eenen Eed te hebben afgelegd. — De mensch moge zich jegens den mensch soms met fictiones Juris moeten behelpen, welke hij echter nimmer dwaas genoeg is, voor de waarheid zelve uit te geven: jegens God, die de waarheid zelve is, die de harten en de nieren proeft, zijn zij een gruwel. Zoude men het geen lasterlijk misbruik noemen, wanneer ik mij voor een ander bij volmagt liet doopen, in eens anders naam de Sacramenten wilde gebruiken? En de Eed is, even als de Sacramenten, eene heilige gemeenschapsoefening met God, waarbij *ik* mij voor Hem verootmoedige, *ik* mij bekenne een' armen zondaar te zijn, *ik*, voor *mij*, met geloovig vertrouwen, op Zijnen beloofden zegen wacht, en dien naar zijn Woord uit genade ook deelachtig worde? Hoe kan ik dat alles, zonder heiligschennis, in schijn doen, zonder dat het mij aangaat? Ik kan mij als een passief werktuig door mijnen naasten laten gebruiken, om zijnen wil, tot eene uitwendige daad te doen overgaan. —

Maar hij kan evenmin mijnen mond gebruiken om te zweeren, als mijn hoofd om te denken, mijn hart om God te vreezen, mijnen wil om te willen wat God wil. — Slechts één mensch is er, die voor zijne broederen, in hunne plaats, voor God staat: de mensch Christus Jezus, de éénige Middelaar Gods en der menschen.

Maar genoeg hiervan: de Eed bij volmagt, wanneer de gevolmagtigde, hoewel zeggende en biddende: « Zoo waarlijk helpe mij God Almagtig!" daarbij geacht wordt niet zelf God Almagtig aan te roepen, niet zelf de waarheid te bevestigen van hetgeen hij zegt, maar voor een ander te zweeren, is onmiskenbaar eene verwerpelijke toepassing der regelen van het menschelijk regt op het gebied der Goddelijke waarheid. Naar menschelijk regt, kan een mensch zich voor zijnen naasten borg stellen, ja alles voor hem verrigten, ten zijnen gevare, als of hij het zelf gedaan had: waarom niet, zóó ik op hem, den lastgever, slechts mijn verhaal heb, en hij aansprakelijk blijft? den Eed uit een bloot menschelijk oogpunt beschouwende, bestaat er geene reden, waarom iemand mij voor een ander, ook niet onder Eede, iets zoude kunnen verzekeren of beloven, zoo ik slechts, of de maatschappij, op dezen haar verhaal houdt, indien er valsch gezworen is. Maar de Eed is geene bloot menschelijke instelling. Er blijft nog een ander verhaal over, dan de menschelijke straffe, het schrikkelijk oordeel des Heeren Heeren, die met Eede gezworen heeft, dat Hij zijne ongeregtigheid op zijnen kop zal geven aan dengenen die Zijnen Eed *veracht*

heeft (1). Uit een bloot regtskundig oogpunt, kan het genoeg schijnen, dat hij, voor wien gezworen wordt, genoopt worde om voor zich waarheid te laten spreken, door de vreeze der straffe, waarmede het Strafwetboek hem bedreigt, zoo hij eene onwaarheid heeft laten zeggen (2). Maar heeft de Eed dan geene andere bevestigingskracht, geenen anderen waarborg, dan de vreeze voor menschelijke straf, in geval van meineed? Zoo neen, dan schaffe men den Eed liever geheel af: want dan kan men hetzelfde doel bereiken, door dezelfde straf op de schending eener eenvoudige verzekering, of belofte te stellen. Maar is de eigenlijke waarborg van den Eed, in het beroep op den Allerhoogsten,

---

(1) Ezech. XVII: 16, 19.

(2) Op dit bloot Juridisch standpunt heeft blijkbaar Voet gestaan, wanneer hij den Eed bij volmagt verdedigt ad D. Tit. de Jurejur. §. 1. Hij beweert dat de plaatsen uit het Romeinsche regt, welke men daartegen aanvoert, (als de L. 11. §. 2. D. de act. rer. amot. L. 4. D. de in litem jurando. L. 21. §. 5. D. de Noxal. act. L. penult. C. de Reb. Cred. et jurejur.) *eò* tantum pertinent, cum quis in *animâ suâ* juraturus est, nec impediunt quominus alius ex mandato alterius jusjurandum, *ut nomine*, *ita et periculo* mandantis interponat, nullum ipse anceps inde perjurii periculum aut poenam subiturus. — Uit deze woorden is het duidelijk, dat Voet alleen het positief zeggen eener onwaarheid, des bewust, onder Eede, voor de zonde van misbruik des Eeds heeft gehouden. Maar is het dan ook, naar dit denkbeeld zelf, geene onwaarheid, voor God te zeggen: » Zoo waarlijk helpe *mij* God Almagtig!" terwijl het een ander is, die eigenlijk geacht wordt die hulp in te roepen?

de waarheid werkende Waarheid gelegen; ja, dan bereikt ook de Eed bij volmagt, van zijne voornaamste kracht tot bevestiging beroofd, zijn doel niet, al wordt zijne schending ook met schavot of eerloosverklaring gestraft. — Heeft men dat niet gevoeld, wanneer men zich wel gewacht heeft den Getuigen-Eed bij volmagt, als een wettig bewijsmiddel, in strafzaken toe te laten? Indien hij, uit een enkel regtskundig oogpunt gesproken, in Burgerlijke zaken eenen genoegzamen waarborg en zekerheid oplevert, wegens de straffe des meineeds tegen den lastgever bedreigd, waarom dan ook niet in strafzaken?

Wil men aan den Eed bij volmagt alleen deze beduidenis geven, dat hij de beëedigde verklaring en betuiging zij van *eigen* geloof aan de waarheid van eens anders gezegde, in dien zin, waarin wij gezien hebben, dat de Conjuratores oudtijds mede zwoeren; — dan kan misschien de eedelijke betuiging van zoodanige overtuiging, waar die inderdaad bestaat, waar hij die dezelve aflegt, daarvoor het woord heeft eens mans, wiens plegtig woord Ja! hij weet een Ja! in Christus te zijn, als geoorloofd beschouwd worden; in dien zin alleen kan de Eed bij volmagt, mijnes erachtens, zonder zonde van deelgenootschap aan meineed, opgelegd of afgenomen worden (1).

(1) Göschel laat zich over den Eed bij volmagt niet bijzonder uit: maar terwijl hij dien toch schijnt af te keuren (p. 208), meent hij echter dat een Christen in elk geval de ongeoorloofdheid der *voorbede*, welke de een den anderen opdraagt en toebrengt, niet zal kunnen tegenspreken: zoodat het er slechts op aan zoude komen, of er een ernstig voornemen,

Maar in dien zin heeft dan alleen de lasthebber werkelijk gezworen, niet de lastgever (1); en die kan bijgevolg ook nimmer wegens den meineed gestraft worden; alleen de lasthebber kan aansprakelijk zijn, voor de waarheid van zijnen Eed; waardoor dan, hetgeen allezins opmerking verdient, de menschelijke, bloot Juridische beschouwing van den Eed, haar geheel steunpunt, al haren waarborg voor de kracht en waarde van zoodanigen Eed, namelijk de vreeze der straffe van meineed voor den *lastgever*, verliest.

Waarlijk, van welke zijde men den Eed bij volmagt ook moge beschouwen, hij moet vallen voor een slechts eenigermate tot het wezen der zaken doordringend onderzoek. En waarom zoude hij in onze Wetgeving niet kunnen wegvallen? Is hij volstrekt onmisbaar? Zijn er geene andere middelen genoeg, om in de gevallen te voorzien, wanneer de Eed bezwaarlijk in persoon, ter plaatse daarvoor bestemd, kan worden afgelegd? Zoude het zoo moeijelijk zijn, in geval van verre verwijdering, den *Judex loci* met het pleg-

---

eene werkelijke Godsdienstige gemeenschap bestaat. — Wij willen dit denkbeeld geenszins verwerpen: maar twijfelen zeer of, *in foro* vooral, de notie van den Eed bij volmagt tot zulk eene *voorbede* beperkt zoude kunnen worden. — Bij den Promissoiren Eed zoude welligt de gemeenschap, die tusschen geloovigen bestaat, *als leden ééns ligchaams*, *ééner ziele*, zelfs eene Eedelijke *sponsio* van den eenen voor den anderen kunnen toelaten.

(1) In dien zin, *in animâ suâ*, kan de Decisoire Eed bij volmagt onmogelijk afgelegd worden: — *in animam alterius* mag hij, behoudens de heiligheid des Eeds, niet gezworen worden.

tig afnemen van den Eed te belasten? Zoude het, in geval van verhindering door ziekte, behoorlijk geconstateerd, te veel gevergd zijn van den ambtenaar, die met het afnemen van eenen Eed belast is, zich, des noods bij geregtelijke Eeden in tegenwoordigheid der tegenpartij, naar de woning van den betrokkenen persoon te begeven? De wet heeft dat bij de instructie van strafzaken niet beneden de waardigheid van eenen Regterlijken ambtenaar gerekend. En zoo er met dat al nog exceptionele gevallen mogten kunnen bestaan, waarin zulke middelen niet mogelijk waren, zoude men dan toch voor zulke gevallen den schriftelijken Eed niet aan den Eed bij volmagt kunnen substitueren? (1). Wij voor ons moeten bekennen, in zoodanigen Eed, wanneer dezelve geheel geschreven is, met de hand van den zweerende, naar een doelmatig ingerigt formulier, voor buitengewone gevallen, geene genoegzame zwarigheid te zien. Of zijn de Eedsbetuigingen, die wij zoo dikwijls in de Zendbrieven van Paulus hebben aangetroffen, geene geschrevene Eeden geweest? Is het met de hand geschrevene woord niet evenzeer de openbaring van de gedachte des harten, als het met den mond gesprokene? En zoo men deze wijze van Eedzweeren, als te veel van uiterlijk indrukmakende plegtigheid ontbloot, beschouwt;

---

(1) De schriftelijke Eed is trouwens in onze Wetgeving niet onbekend: bij voorbeeld, de Eed die door de Regters voor de Rhijnvaart moet worden afgelegd. — Waarom zoude dat niet, bij volstrekte noodzakelijkheid, op andere gevallen kunnen worden toegepast?

zoude er dan niet ligt eene wetsbepaling te vinden zijn, waarbij aan de Notarissen, die toch als ambtenaren, bij boedelbeschrijvingen, met het afnemen van Eeden belast zijn, de bevoegdheid werd gegeven, om eenen Eed, welke niet in persoon ter bestemder plaatse om gewigtige redenen kan worden afgelegd, in tegenwoordigheid van getuigen te doen zweeren en daarvan akte op te maken? Wij laten overigens de beoordeeling van de beste wijze, om in den Eed bij volmagt anders te voorzien, aan den Wetgever gaarne over: maar wij meenen vrijmoediglijk en met allen ernst op de noodzakelijkheid van deszelfs afschaffing te moeten aandringen; opdat de zonde van het verachten van den Eed, met Gods zware straffen bedreigd, niet langer, als in onze Wetboeken voor onschuldig verklaard, eene volkszonde zij, welke met zoo vele andere volkszonden zwaar op ons Vaderland drukt.

Moet de meineed en Eedsbreuk bij de menschelijke Wet gestraft worden? Wij hebben deze vraag, bepaaldelijk ten opzigte van den Promissoiren Eed, reeds vroeger in het voorbijgaan aangeroerd, en zullen bij dezelve niet lang behoeven stil te staan. Alles komt er hier op aan, dat men behoorlijk onderscheid make; — niet *alles*, wat het regte Eedsbegrip ons als zonde voor God heeft leeren kennen, is dáárom ook voor de menschelijke vierschaar een strafbaar misdrijf: — Ook hij, die de materiële waarheid spreekt, maakt zich naar de zedeleer des Evangelies aan Eedschennis schuldig, wanneer hij niet in het regt geloof bij den éénigen

waren God zweert: maar deze zonde te willen straffen, zoude zijn zich het regt toeëigenen van Hem, die alleen de harten en nieren proeft. Daarentegen wordt het voor menschelijke straf bereikbare misbruik van Gods naam te zeer beperkt, wanneer men tot voorwaarde stelt, dat eene materiële onwaarheid moet gesproken zijn onder Eede, wetende dat dezelve onwaar is, en *met het bepaald oogmerk om iemand daardoor te benadeelen of te bevoordeelen.* — Het nadeel, dat aan de Maatschappij wordt toegebragt door meineed en Eedsbreuk, bestaat niet zoozeer en voornamelijk in de materiële schade, die daardoor aan een harer leden veroorzaakt is kunnen worden, als in de schennis van het heiligst onderpand, den eenigsten waarborg des maatschappelijken zamenlevens, der gezworene trouw. Waar ook voor den Eed op zich zelven, onafhankelijk van zijne gevolgen, geen eerbied meer is, maar dezelve straffeloos met voeten kan worden getreden, zoo het slechts geen Decisoiren of Suppletoiren Eed geldt, zoo daarmede slechts geen valsch getuigenis in strafzaken is verbonden, daar wordt de eenigste ware steun van het wederkeerig vertrouwen, het geloof aan menschen, door het geloof aan God, omvergeworpen. Alle opzettelijke Eedschennis behoort daarom gestraft, en zwaar gestraft te worden. *Opzettelijk* is alle Eedschennis, waarbij iemand naar de Wet, door het bevoegde gezag, tot eene beëedigde verklaring geroepen zijnde, *met kennis*, eene daadzaak voor waar uitgeeft, welke onwaar is, en omgekeerd; of ook eene daadzaak, die inderdaad waar is, voor waarheid uitgeeft, maar mee-

nende dat dezelve onwaar is, wanneer hiervan het bewijs wordt geleverd; want nog eens, de misdaad van meineed bestaat wezenlijk, in de door eene *uitwendige* daad geopenbaarde *inwendige* verachting van den Eed Gods, waar die door de Overheid is opgelegd.

Bij den Assertoiren Eed, kan het bewijs, dat men met kennis onwaarheid gesproken heeft, *of* regtstreeksch zijn, wanneer het geput wordt uit de eigene woorden of handelingen van den beschuldigde, die de Eedsaflegging zijn voorafgegaan, of ook die dezelve zijn gevolgd, wanneer zij eene bekentenis daarstellen, die niet op zich zelve staat; *of* het moet bij inductie worden afgeleid uit bewezene omstandigheden, welke klaarblijkelijk aantoonen, dat de beschuldigde de waarheid, welke hij te kort heeft gedaan, heeft *moeten* kennen, daarvan niet onkundig heeft *kunnen* zijn. Bij den Promissoiren Eed, wanneer die de bepaalde belofte inhoudt, aan het bevoegde gezag afgelegd, van eene bepaalde handeling te zullen doen of niet doen, kan uit den aard der zaak alleen het laatstgenoemde bewijs geleverd worden. Wanneer, bij voorbeeld, een lid der Regterlijke magt, den Eed of de belofte heeft afgelegd, dat hij nimmer eenige giften of geschenken zal aannemen of ontvangen van eenig persoon, welken hij weet, of vermoedt, eenig regtsgeding of zaak te hebben, of te zullen krijgen, in welke zijne ambtsverrigting te pas zoude kunnen komen; (R. O. art. 29) dan resulteert, (de daadzaak van het aannemen of ontvangen bewezen zijnde), het bewijs van de Eedsbreuk uit twee inductieën: vooréérst, dat hij heeft moeten weten, dat hij van

zoodanig persoon, onder zulke omstandigheden, geen geschenk mogt aannemen; en ten tweede, dat hij heeft moeten weten, of vermoeden, dat die persoon eenig regtsgeding had, of zoude krijgen, waarin zijne ambtsverrigtingen te pas zouden kunnen komen. De éérste inductie vloeit noodzakelijk voort uit de daadzaak van het afleggen van den Eed: de tweede moet voortspruiten uit daartoe leidende omstandigheden. — Geen onderwerp van regterlijk onderzoek is er welligt, waarin de taak des Regters moeijelijker is, dan bij het wikken en wegen van dergelijke inductieën: maar waarin, juist om die reden, aan zijn geweten en overtuiging meerdere ruimte moet worden gelaten; wijl er geene misdaad is, welker straffeloosheid, door kwetsing van het zorgvuldig aan te kweeken Godsdienstig gevoel bij het volk, en door het voorbeeld, nadeeliger werkt, dan de, naar de inwendige stem des gewetens, zoowel bij den Regter als bij de menigte, *overtuigend*, doch niet *regterlijk* en *wettig* bewezene meineed.

Overigens blijft het waar, en mag niet uit het oog verloren worden, dat grootere gestrengheid, en mindere beperking tot enkele gevallen van de straffen bij de Wetboeken op den meineed en Eedbreuk gesteld, niets zullen baten, zoo lang het kwaad niet in zijnen wortel wordt opgezocht en aangetast. Het kwaad ligt in eene door den Staat, als persoon, beledene onverschilligheid omtrent Godsdienstige waarheid; zoo lang het den Staat volstrekt om het even is, wat iedereen, van wien hij den Eed vordert, daarbij denkt of gelooft, mits hij de vingeren opsteke en het Eedsformulier uitspreke, of ook eenvoudig belove,

en daarbij wete, dat hij, in geval van meineed of Eedsbreuk, met gevangenis of eerloosheid gestraft zal kunnen worden; zoo lang blijft de Eed ook voor den Staat, even als voor den bijzonderen persoon, van zijne ware kracht tot bevestiging, tot voorkoming van leugen en ontrouw, van zijnen zegen, beroofd. Die kracht is alléén gelegen in het levendig Christelijk Geloof: alléén het op dit beginsel gegronde Eedsbegrip, door de Kerk naar het Woord Gods geleerd en gepredikt, door den Staat erkend en gehandhaafd; alléén het Christendom in het forum gebragt; geene met den Christelijken naam prijkende leer van eigenmagtige deugsbetrachting, maar het waarachtig Evangelie, dat eene kracht Gods is tot zaligheid; alléén *dit*, en niets anders, kan als geneesmiddel dienen tegen de uit ongeloof en onkunde der Christelijke waarheid voortspruitende minachting van den Eed, welke bij steeds toenemend ongeloof, in spijt der wetten, gedurig erger zal worden. — Wij eindigen met de krachtige woorden van Thucydides (L. III. 45). *'Εν οὖν ταῖς πόλεσι πολλῶν θανάτου ζημία πρόκειται, καὶ οὐκ ἴσων τῷδε, ἀλλ' ἐλασσόνων ἁμαρτημάτων· ὅμως δὲ τῇ ἐλπίδι ἐπαιρόμενοι κινδυνεύουσι, καὶ οὐδείς πω καταγνοὺς ἑαυτοῦ μὴ περιέσεσθαι τῷ ἐπιβουλεύματι, ἦλθεν ἐς τὸ δεινόν. — Πεφυκάσι τε ἅπαντες καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ ἁμαρτάνειν· καὶ οὐκ ἔστι νόμος ὅστις ἀπείρξει τούτου·* (1) *ἐπεὶ διεξεληλύθασί*

(1) »*Πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν· οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός. — Διότι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σάρξ ἐνώπιον αὐτοῦ.*" (Rom: III: 12, 20.

γε διὰ πασῶν τῶν ζημιῶν οἱ ἄνθρωποι, προςτιθέντες, εἴπως ἧσσον ἀδικοῖντο ὑπὸ τῶν κακούργων. καὶ εἰκὸς, τὸ πάλαι τῶν μεγίστων ἀδικημάτων μαλακωτέρας κεῖσθαι αὐτάς· παραβαινομένων δὲ τῷ χρόνῳ, ἐς τὸν θάνατον αἱ πολλαί ἀνήκουσι· καὶ τοῦτο ὅμως παραβαίνεται. ἢ τοίνυν δεινότερόν τι τούτου δέος εὑρετέον ἐστὶν, ἢ τόδε γε οὐδὲν ἐπίσχει (1).

Dat *δεινότερόν τι*, dat magtiger, de boosheid, die tegen alle straffe in, slechts boozer wordt, overwinnende middel, waarnaar Thucydides zocht, is de vreeze des Heeren, in Christus gekend als een barmhartig, maar ook regtvaardig God: Regtvaardig, door

---

(1) » In de Gemeenebesten nu is de doodstraf gesteld op vele » misdaden, en die niet zoo zwaar zijn als deze (de mis- » daad des afvals), maar ligter; en toch waagt men de- » zelve, steunende op de hoop van straffeloosheid; en nie- » mand heeft zich ligt in zulk gevaar begeven, die vooraf » zijne rekening had opgemaakt, dat hij gewis de straffe » niet zoude ontgaan." (Het vaste geloof aan de onfeilbare zekerheid der straffe, niet zoozeer hare zwaarte, boezemt schrik in voor het kwaad). » Maar van nature is allen, én in » het bijzondere, én in het openbare leven, het kwaaddoen » eigen, *en geene wet is er*, *die hen daarvan zal afhou-* » *den*. Immers alle soorten van straffen hebben de men- » schen te baat genomen, gedurig tot dezelve toevoegende, » in de hoop dat zij daardoor het kwaaddoen zouden mo- » gen verminderen. Doch het ligt in den aard der zaak, » dat reeds van oudsher de straffen over de zwaarste mis- » daden te zwak bevonden werden: en zoo eindigen zij, bij » voortdurende overtreding, veelal in de doodstraf; maar » ook niettegenstaande de doodstraf, blijft de misdaad ha- » ren gang gaan. *Er moet dus*, *of eene nog sterkere vrees*, » *dan die van de doodstraf*, *uitgevonden worden*, *of het* » *blijft er bij*, *dat ook deze niet kan baten*."

dat hij den schuldigen, den verbondsbreker, den lasteraar Zijns Naams, geenszins onschuldig houdt; Barmhartig, door dat Hij die schuld, voor al wie het gelooven mag, aan den Onschuldigen gestraft heeft, en den alzoo uit genade zalig gewordenen zondaar, met de *begeerte*, ook de *kracht* geeft, om opregt te wandelen, geregtigheid te werken, en met zijn hart de waarheid te spreken (1). « Waar die kennisse Gods niet in den « lande is, daar is ook geene trouwe, noch geene « weldadigheid, maar vloeken en liegen." Maar hoort het schrikkelijk oordeel Gods, dat over dat land wordt uitgesproken: « Dewijl gij de kennisse verworpen « hebt, heb Ik u ook verworpen, dat gij mij het « Priesterdom niet zult bedienen: dewijl gij de Wet « uws Gods vergeten hebt, zal ik ook uwe kinderen « vergeten! — Daarom, gelijk het volk, alzoo zal de « Priester zijn; en ik zal zijne wegen over hem bezoe- « ken, en zijne handelingen hem vergelden (2)."

AANHANGSEL I.

Deut. VI: 13.

» Gij zult den Heere uwen God vreezen en Hem die- » nen, en zult bij Zijnen naam zweeren."

---

(1) Ps. XV.

(2) Hoz. III: 1, 2, 6, 9.

De Staten Kantteekening zegt kort en krachtig: »Wanneer de publieke of private nood zulks vereischt, zult »gij God deze eere aandoen, dat gij bij Hem alléén »zweert." Dat is het regte Eedsbegrip: God alléén, opregtelijk, met het hart, en dan ook des, noodig, luide met den mond, de eere te geven van de waarheid. Hem die eere te ontnemen, om haar op zich zelven of andere creaturen over te brengen, dat is de verboden Eed.

Jez. XLV: 23.

»Ik heb gezworen bij Mij zelven, daar is een woord »der Geregtigheid uit Mijnen mond gegaan, en het zal »niet wederkeeren: dat Mij alle knie zal gebogen wor»den, alle tonge Mij zal zweeren (1)."

Paulus, deze merkwaardige Prophetie aanvoerende, en uitdrukkelijk op Christus toepassende, welke hier alzoo zelf spreekt, (Rom. XIV: 10, 11. Phil. II: 10, 11) zegt: »Voor Mij zal alle knie buigen: en alle tong zal *God be»lijden* (2)." Naar deze verklaring, is, *Christus*, *den Heere zweeren*, gelijkluidend met, *God belijden*. Een regten Eed zweeren, is, onder kniebuiging des harten, den naam van Christus, God geprezen in eeuwigheid, belijden. Het is zeggen: (vs. 24) »Gewisselijk in den Heere zijn geregtigheden en »sterkte;" of, gelijk men beter schijnt te kunnen vertalen: »Gewisselijk in den Heere (zal men zeggen) heb ik ge»regtigheid en sterkte." Dat is het ware Evangelische Eedsformulier, hetwelk beloofd wordt tegen de volheid des tijds, wanneer in den Heere zullen geregtvaardigd

---

(1) »*Καὶ ὀμεῖται πᾶσα γλώσση τὸν θεόν.*" Septuag.

(2) »*Καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται τῷ θεῷ.*" Hier hebben wij een voorbeeld van eene aanhaling uit het O. T. in het Nieuwe, waarbij noch de Hebr. tekst, noch de Grieksche, naar de letter gevolgd, maar de geestelijke beduidenis verklaard wordt.

worden, en zich beroemen het gansche zaad Israëls (vs. 25). Het is hun door den mond der waarheid bij Eede toegezegd voorregt. Zoo ver is het er van daan, dat de Eed onder de Evangeliebediening verboden zoude zijn aan het geestelijk Israël, dat het in het verborgen is, wiens besnijdenis is des harten, in den geest, niet in de letter; wiens lof niet is uit de menschen, maar uit God (Rom. II: 29).

Jez. XLVIII: 1, 2.

» Hoort dit, gij huis Jakobs, die genoemd worden met » den name Israëls, en uit de wateren Juda voortgekomen » zijn: die daar zweeren bij den naam des Heeren, en » vermelden den God Israëls, maar niet in waarheid, » noch in geregtigheid. Ja van de heilige stad worden zij » genoemd, en zij steunen op den Gods Israëls: Heere der » heirscharen is Zijn naam."

Of beter: » Ja, *hoewel* zij van de Heilige Stad worden genoemd, en steunen op den God Israëls enz." (1).

Hier zien wij de tegenstelling van den verbodenen Eed, met den in den vorigen tekst toegezegden. Zij die *genoemd* worden met den naam Israëls; — naam-Christenen, die den *naam* hebbende, de *zaak* niet bezitten, schoon zij denzelven denken te hebben, en van de heilige stad, de gemeente van Christus, genoemd willen worden; die zweeren niet in waarheid noch in geregtigheid, al is het ook dat zij den Eed niet in den grofsten zin breken. — Deze zijn het, die over de nieuwe en verborgene dingen, die de Heer hun doet hooren, zeggen: » Ziet » ik heb ze geweten;" en ze toch niet gehoord en niet geweten hebben, om dat hun oor niet geopend is geweest. Door den God Israëls te vermelden, terwijl zij in het hart zeggen: mijn afgod, mijne eigenwaarde, mijn Godsdienstig

---

(1) Zie Staten-Kantteek. Ook volgens de Septuag.

gevoel, mijne waarheidsliefde, ja ook mijn geloof, mijne kennis der waarheid (1), heeft deze dingen gedaan, ontheiligen zij Diens naam, die Zijnen eer aan geene anderen zal geven. (vers 6, 7; — 5, 11).

Jer. V: 1, 2, 4, 7. (Verg. Jer. VII: 4, 9).

» Gaat door de wijken van Jeruzalem, en ziet nu toe, » en verneemt en zoekt op hare straten, of gij iemand » vindt, of er één is die regt doet, *die waarheid zoekt:* » zoo zal Ik hun genadig zijn. En of zij al *zeggen:* (zoo » waarachtig als) de Heere leeft, zoo zweeren zij toch » *valschelijk.* — Doch Ik zeide: zekerlijk deze zijn arm, zij » handelen zottelijk, omdat zij den weg des Heeren, het » regt hunnes Gods niet kennen. — Hoe zoude Ik over» zulks U vergeven? Uwe kinderen verlaten Mij, en zwee» ren bij dien die geen God zijn."

Uit het verband dezer woorden volgt, dat ook diegenen valschelijk zweeren, die zweeren bij dien die geen God zijn; al zeggen zij, *de Heere leeft!* Zij zoeken de waarheid niet; daarom kennen zij den weg des Heeren, het regt hunnes Gods, ook niet. *Hoe zoude Ik overzulks U vergeven?* Wanneer deze vraag de sterkste ontkentenis insluit: wanneer God zelf zich, als het ware op het in den mensch nog overgeblevene gevoel van regt beroept, om hem te doen oordeelen, of het mogelijk zij, dat Hij, de Regtvaardige, de Regter der gansche aarde, geen regt zoude doen; zullen wij Hem dan in onze vermetelheid in het aangezigt durven tegenspreken, en eischen, dat Hij ons, zonder genoegdoening aan Zijne geregtigheid, zonder losprijs, zonder bloedstorting, vergeven zal?

---

(1) » Men kan zich van de waarheid zelve een afgod maken; » want de waarheid zonder liefde, is God niet, maar al» leen een beeld: En men mag geen beeld eeren of aan» bidden." Pascal.

Gen. XLII : 15.

» Toen zeide Jozef tot hen. Hierin zult gij beproefd » worden (zoo waarlijk als) Pharao leeft: indien gij van » hier zult uitgaan, het zij dan, wanneer uw kleinste » broeder herwaart zal gekomen zijn."

Men heeft zich veel moeite gegeven, om dezen vermeenden Eed van Jozef bij Pharao's leven te verklaren. De eenvoudigste verklaring is, zoo het mij voorkomt, dat hier in het geheel aan geenen Eed te denken is: evenmin als wanneer elders in het Oude Testament dikwijls dergelijke spreekwijzen voorkomen, » zoo waarachtig als » uwe ziele leeft," (bij voorbeeld 1 Sam. I: 25. 1 Sam. XVII: 65. 2 Sam. XI: 11) Hetzij deze betuigingen alleen staan, hetzij dezelve bij eenen waren Eed gevoegd worden, bij voorbeeld in het dikwijls voorkomende » (zoo waarachtig als) de Heere leeft, en uwe ziele leeft;" (1 Sam. XX: 3. 1 Sam. XXV, 23. 2 Sam. XIV: 19. 2 Sam. XV: 21. 2 Kon. II: 2, 4) zij maken geenen Eed uit. Eenen regten Eed zweeren is tot de Allerhoogste kracht tot bevestiging, tot den *meerderen* over den mensch, tot God opklimmen, en zich op Hem beroepen; en die-gene maakt zich aan misbruik van Zijnen naam schuldig, die deze Allerhoogste bevestiging, buiten den éénigen waren God, in iets anders zoekt. Het eenvoudig beroep doen op het medegetuigenis eens anderen, die, hetzij door hoogere kennis, hetzij door verhevener standpunt, geacht kan worden, geloofwaardiger te zijn dan wij, of althans aan onze getuigenis kracht bij te zetten, is gewis nergens verboden. De mensch vindt bij zijnen naasten doorgaans geen geloof, en verdient het ook niet: daarom gevoelt hij gedurig, in alle omstandigheden, de behoefte van versterking te zoeken voor zijne geloofwaardigheid. Die versterking behoeft niet altijd de hoogste te zijn, boven welke geene andere te vinden is: namelijk, wanneer hij, bij wien wij geloofd willen worden, met eene mindere versterking ge-

noegen neemt, schoon zij hem geen volkomen, allen twijfel overwinnend genoegen kan geven.

Maar hetgeen verboden is, is het *mindere* in de plaats te stellen van het *Hoogste*: het is, zich, hetzij op zich zelven, hetzij op de heiligen, hetzij op éénige andere creature, te gronden en te beroepen, als zijnde en bevattende de waarheid in zich zelve, de waarheid welke uit zich zelve, en niet meer voorwaardelijk en in afhankelijkheid van nog iets hoogers, waar is.

Die hoogste waarheid is God: die zich op die Allerhoogste waarheid, geen afgetrokken denkbeeld, maar den Levendigen Drieëenigen God, beroept om geloof te vinden, die zweert eenen Eed; maar hij ontrooft God zijne eere, hij stelt zich zelven of de creature in de plaats van God, wanneer hij niet dien God, of onder Gods naam, zich zelven of het schepsel, als hebbende de hoogste waarheid, en dezelve kunnende en willende mededeelen, aanroept.

Die misdaad is dezelfde, hetzij men een hooger verstandelijk wezen dan de mensch, doch dat geene magt heeft over zijne ziel, of een redeloos schepsel beneden den mensch, in de plaats stelt van die hoogste, Almagtige waarwaarheid, van God zelven: — zij wordt nog gruwelijker, wanneer men, gelijk de Pharizeën, bij den Tempel zweert, om zich een straffeloos schenden van zijn woord voor te behouden.

Maar, even als het gebod, *Laat uw woord zijn ja, ja, en neen, neen*, geestelijk onderscheiden, volstrekt geene behoorlijke Eeds-formulieren uitsluit; — gelijk het allervolmaaktste gebed geen Sacramenteel formulier is, waar buiten men niet gaan mag; zoo houdt ook de geloovige Eed bij den éénigen waren God, het woord Ja en Neen des Christens, niet op een regte Eed te zijn, wanneer daarbij soms door den Geloovige eene betuiging wordt gevoegd bij het schepsel, niet op zich zelven, maar in betrekking tot God, als, even als hij die zweert zelf, alleen *in* God, *door Hem* en *tot Hem* bestaande. Zoo hooren wij Pau-

lus betuigen voor God en den Heere Jezus Christus, *en de uitverkorene Engelen* (1 Timoth. V: 21). Eigenlijk *bezweert* Paulus in die woorden zijnen Timotheus, dat hij deze dingen toch moge onderhouden zonder vooroordeel, niets doende naar toegenegenheid. Hij wijst hem, om hem dezen pligt regt op het hart te drukken, allereérst op God, die hem ziet, op den Heere Jezus, wiens dienstknecht en afgezant hij is; maar ook op Zijne uitverkorene Engelen, namelijk, naar de verklaring die mij de geschiktste voorkomt, op de Apostelen, Evangelisten, Herders, Opzigters over de verschillende gemeenten van Christus, die het oog op hem gevestigd houden, en van hem, als Bedienaar des Goddelijken woords, getrouwe diensten verwachten (1). De eerste betuiging, sommatie, of protestatie, behelst eenen Eed: — Paulus beroept zich daarbij uitdrukkelijk op de tegenwoordigheid Gods, en dat kan men niet doen zonder Eed: — maar de tweede is geen Eed; evenmin als wanneer een getuige voor den Regter, na beëedigd te zijn, zich zonder zonde, in zijne verklaring, op het medeweten van een ander getuige beroept, die hetzelfde heeft gezien of gehoord.

Wij vinden meer voorbeelden in de Schrift van dergelijke aanroepingen van schepselen, welke dáárom nog voor geene Eeden zijn te houden. Zoo zegt Mozes, Deut. XXX: 19. » Ik roepe heden tegen u lieden tot getuigen » den hemel en de aarde." (Verg. Deut. IV: 26. XXXI: 18. XXXIII: 1. Jez. I: 2. XXXIII: 1. Micha VI: 7. Job XVI: 18).

(1) Vergelijk over deze *ἄγγελοι*, Openb. I: 20. II: 1, 8, 12, 18. III: 1, 7, 14. Gal. IV: 14. *Διαμαρτύρασθαι* wordt *in foro Attico* somwijlen gebruikt voor het plegtig uitnoodigen, *sommeren* tot iets, hetwelk, even als bij ons, in tegenwoordigheid van getuigen geschiedde, hetgeen bij de Romeinen heet *testato provocare*, *denuntiare*; L. 122. §. 3. ff. de V. O. Zie Demosth. *in Leochar.* p. 198. Isaeus, *de hered. Philoctemonis*, p. 59. Tauchnitz.

Maar te regt wordt bij deze plaats in de Kantteekening opgemerkt, » dat dit (niet een Eed) maar eene manier » van spreken is, waardoor de onvernuftige schepselen » tegen den mensch, vermits verstoktheid en ongevoelig- » heid, worden ingevoerd, om hem door natuurlijke re- » denen, die hij in het aanschouwen en gebruiken van » dien behoort te betrachten, van zijne hardnekkigheid » en ondankbaarheid tegen den magtigen en goedigen God » aan te klagen en te overtuigen."

De daadzaak, dat dergelijke Persoonverbeeldingen herhaaldelijk in de Schrift in dichterlijken, verhevenen stijl voorkomen, en gebezigd worden door mannen, door den Geest Gods gedreven, bewijst dat dezelve niet begrepen zijn in den geestelijken zin van het Eedsverbod des Zaligmakers.

Met één woord, niet het zich op eene bekende daadzaak beroepen, om door het verband met dezelve, eene betwijfelde daadzaak geloofwaardig te maken, niet het zich beroepen op schepselen in het algemeen, maar het *zweeren* bij schepselen, het aanroepen van schepselen *in de plaats van God*, is verboden: want daarmede wordt den Allerhoogste Zijn eer ontnomen. *Zweert niet*, zegt het Eedsverbod des Zaligmakers, bij den Hemel, noch bij de Aarde, noch bij Jeruzalem, noch bij uw hoofd.

Maar daarom moet men ook, aan de andere zijde, alle Eedsformulieren als ongeoorloofd beschouwen, bij welke, onder en bij den Eed, ook schepselen, Engelen of heiligen worden aangeroepen; gelijk de ambtseed door Justinianus voorgeschreven (Novell. 8. Tit. 3); welke aldus aanvangt: » Juro ego per Deum omnipotentem et Filium ejus unigeni- » tum, Dominum nostrum Jesum Christum, et Spiritum San- » ctum, et per gloriosam Dei genitricem et semper virginem » Mariam, et per quatuor Euangelia quae in manibus meis » teneo, et per sanctos Archangelos Michaëlem et Gabrielem » et caet." Een Eed, welke overigens in allen deele getuigt van de reeds toenmalige afwijking der Kerk van de eenvormig-

heid die in Christus is. — Ja, ook alle aanroeping van schepselen in het dagelijksche gesprek, is verboden, omdat die bij zijne ziele, bij zijn hoofd, bij, iets wat het ook zij, zweert, werkelijk bij God zweert, door Wien en tot Wien alle dingen zijn: zijne zonde bestaat dáárin, dat hij, zonder noodzaak, zweeren wil, en niet zweeren wil bij God, bij Wien men alleen kan zweeren (1). Daarom wordt dat zweeren en vloeken door denzelfden Justinianus, wien wij ons verheugen hier weder als voorbeeld te kunnen stellen van eenen Christelijken Wetgever, op de ernstigste wijze verboden en met zware straffen bedreigd (2). Te regt: want, gelijk onze vrome vaderen leerden, » er » is geene zwaarder zonde, noch die God meer vertoornt

(1) Hieruit blijkt de gruwelijkheid der zonde, door welke men niet alleen niet bij God, en zonder noodzaak, maar bij den vijand Gods, den Duivel zweert.

(2) Novell. 77. c. 1. §. 1. » Et quoniam quidem ad haec, quae » diximus, et blasphema verba, et sacramenta de Deo ju- » rant, Deum ad iracundiam provocantes: istis injungimus » abstinere ab hujusmodi et aliis blasphemis verbis, et non » jurare per capillos et caput, et his proxima verba. Si » enim contra homines factae blasphemiae impunitae non » relinquuntur, multo magis, qui ipsum Deum blasphemant, » digni sunt supplicia sustinere. Propterea igitur omnibus » hominibus hujusmodi praecipimus a praedictis delictis absti- » nere, et Dei timorem in corde accipere, et sequi eos qui » bene vivunt. Propter talia enim delicta, et fames et ter- » rae motus et pestilentiae fiunt: et propterea admonemus » abstinere ab hujusmodi praedictis illicitis, *ut non per-* » *dant animas.*" — (§. 2). » Praecipimus enim gloriosissimo » praefecto regiae civitatis, permanentes in praedictis illi- » citis et impiis actibus post hanc admonitionem nostram » comprehendere et ultimis subdere suppliciis, ut non ex » contemtu talium inveniatur et civitas et respublica per » hos impios actus laedi."

» dan het lasteren Zijns naams; daarom Hij ook dezelve » met den dood te straffen bevolen heeft.” (Levit. XXIV : 15, 16). Maar daarom werd ook bij onze vaderen het Godlasterlijk vloeken en zweeren niet als eene onverschillige zaak beschouwd, maar ernstig gestraft, als die geloofden, dat ook om deze dingen de toorn Gods komt over de kinderen der ongehoorzaamheid; en dat geen zegen kan rusten op het land, alwaar zulk een ontheiligen van Zijn Naam, door hen die het tegen kunnen gaan, stilzwijgend wordt toegezien.

» De verwarring (zegt een Christelijk schrijver (1)), » die flaauwe en onbijbelsche denkbeelden omtrent Gods » straffende Geregtigheid in de begrippen, die men zich » hedendaags van straf maakt, hebben te weeg gebragt, » stelt sints lang niet alleen de pligt der Overheid om te » straffen, maar ook haar regt tot straf, op losse gronden: » en verwijdert voor het minst bij de strafoefening alle » denkbeelden van de Goddelijke *Justitie*, die juist daar- » toe Overheden gesteld heeft, om haar heilig regt op » aarde te handhaven. — Doch er is nog een andere, » niet min schadelijke en verderfelijke vrucht, die de » emancipatie der voormalige Christen-Staten van Christus » hunnen Heer, en de losscheuring derzelve van de vas- » tigheid der waarheid heeft gedragen, en op welke wij » thans vooral moeten opmerkzaam maken. Zoo lang het » gezag van God nog niet buiten den Staat was gesloten, » begreep men dat dit gezag kon onteerd en geschonden » worden, en dat die schennis openbare straf verdiende. » 't Is waar, het Bijgeloof heeft deze beginselen mis- » bruikt; — maar dit misbruik neemt dezelve niet weg; » anders moest men om het Bijgeloof der middeneeuwen » de geheele Christelijke Godsdienst laten varen. In ge- » volge van die beginselen werd Godslastering, vloeken,

---

(1) Nederlandsche Stemmen D. I. No. 6. bl. 4.

» valsch zweeren, meineed, sabbathschennis, ontucht en
» onnatuurlijke zonde gestraft, ernstig en streng gestraft (1).
» Het ongeloof heeft de straffeloosheid dezer gruwelen
» tot een stelsel verheven, en menigeen meent ter goeder
» trouw, dat de Overheid hare roeping zoude te buiten
» gaan door ze te weren, ofschoon nog altoos een heime-
» lijk gevoel, door het geweten verwekt, iets ijsselijks in
» de algeheele straffeloosheid vindt, maar zich door de
» valsche theorie teruggehouden naauwelijks durft uiten...
» Onze vaderen gingen het vloeken en zweeren ten sterk-
» sten tegen; in onze dagen heeft men een voorstel hier-
» toe, aan eene hooge vergadering gedaan, met een mede-
» lijdigen glimlagch zien van de hand wijzen. De verme-
» nigvuldiging van den Eed maakt de valsche Eeden me-
» nigvuldig; want men ziet in den Eed, de heiligheid van
» Gods naam voorbij, om alleen op het regtskundige be-
» lang te letten."

Wat zouden wij bij deze echt Christelijke en welsprekende uitboezeming nog kunnen bijdoen? Wij zullen alleen nog wijzen op het voorbeeld van Salomo, die, onder de eerste daden zijner regeering, Simeï met den dood strafte, omdat hij den Eed aan David gezworen had gebroken. »*En* » *alzoo*, zegt de Schrift, *is het koningrijk bevestigd in* » *de hand van Salomo.*" (1 Kon. II: 41 volg.).

---

(1) » Zie omtrent het straffen dezer overtredingen, Damhouder » Practijke in Crimineele zaken; Rotterd. 1660. in 4o. » Dat wij het geheele stelsel van dien tijd niet weder inge- » voerd zouden begeeren, behoeft den verstandigen lezer » naauwelijks gezegd te worden. Ongerijmd is bij voorbeeld » de vreesselijke afschuw, welke hij op bladz. 166 tegen » Turken, Sarrazijnen en Joden aan den dag legt. Maar » onze leeftijd heeft, met het overtollige, ook het wezenlijke » verworpen."

AANHANGSEL II.

Tholück, Philologisch-Theologische Auslegung der Bergpredigt Christi nach Matthaeus. Hamburg, Perthes, 1833. s. 286:

» Wij gaan thans over tot de geschiedenis der verklaring van Matth. V: 33—36. — In de eerste Kerk vinden wij het denkbeeld der ongeoorloofdheid van alle Eeden, op grond der uitspraak van Christus en van Jacobus V: 12, bij velen aangenomen. Eene der oudste getuigenissen is die van Justinus M. in Apol. I. c. 16: *περὶ δὲ τοῦ μὴ ὀμνύναι ὅλως .... οὕτως παρεκελεύσατο· μὴ ὀμόσῃ τε ὅλως· ἔστω δὲ ὑμῶν τὸ ναι ναὶ. κ. τ. λ.* — In het begin der 3de eeuw stierf Basilides, wegens eene Eedsweigering, den martelaarsdood: *ὅρκον διά τινὰ αἰτίαν πρὸς τῶν συστρατιωτῶν αἰτηθεὶς, μὴ ἐξεῖναι αὐτῷ τὸ παράπαν ὀμνύναι διεβεβαιοῦτο.*" (Euseb. Hist. Eccles. VI, 5).

» Even zoo verklaart zich Irenaeus adv. Haer. II, 32 daartegen, evenwel met deze beperking, dat, of *door* de zwakkeren (in het geloof), of ook *ten behoeve* der zwakkeren, toch wel gezworen mag worden. — Clemens Alex. Strom. VII. p. 861. Origenes ad Jer. Hom. 5. tr. 35. in Matth. Exhort. ad martyr. c. 7. Cyrillus Alex. L. VI. de Ador. p. 212. — Volstrekt echter wordt de Eed verboden door Basilius Ep. 45 en 22. Vergelijk hetgeen hij Ep. 209 van Gregorius den Grooten zegt (1): van de Const. Apost. L. VI, 33; — Zachter L. VII. c. 3. — door Theod.

(1) Hij zegt van hem: *ἔφευγε τοὺς ὅρκους ἡ καθαρὰ ἐκείνη ψυχὴ καὶ ἀξία τῆς τε ἁγίου πνεύματος κοινωνίας, ἀρκουμένη τῷ ναὶ, καὶ τῷ οὔ.*

de cur. Gr. off. disp. X. Epit. divin. decret. c. 16. maar vooral door Chrysostomus op vele plaatsen zijner werken: zoo zegt hij, bij voorbeeld, bij de verklaring van onzen tekst: *τί οὖν, ἂν ἀπαιτῇ τις ὅρκον, φησὶ, καὶ ἀνάγκην ἐπάγῃ; ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος τῆς ἀνάγκης (ἔστω) δυνατώτερος.* Daarmede stemmen overeen Isidorus Pelus. en zelfs ook nog Theophylactus en Euthymius."

» De tegenwerping, dat de Apostel Paulus zich van den Eed bediend heeft, kwam bij deze Kerkvaderen niet op, omdat zij (met uitzondering van Theodoret. op 2 Kor. XI: 10, alwaar hij van eenen *ὅρκος* spreekt) die plaatsen, niet als eeds-betuigingen, maar, als uitboezemingen der bijzondere *σπουδὴ*, *ἀγάπη* en *θεραπεία* van den Apostel beschouwden. — Als verderen grond van deze wijze van beschouwing, wordt bij hen doorgaans hierop gewezen, dat, wanneer de Christen altijd zijn eenvoudig woord even goed als eenen Eed houdt, zijn Ja als een Eed zal gelden: — de Eed daarentegen zoude zijn, gelijk Chrysostomus zegt, *τρόπων ἀπιστουμένων ἐγγυής.* Daarentegen kon men echter dit aanvoeren: — indien nu evenwel de andere menschen zoo bedorven zijn, dat zij aan eene voortdurende waarheidsliefde van hem, die iets verklaart, geen geloof slaan, en de Eed niet *in zich zelven* iets strijdigs met de Godsdienst heeft, dan moet hij ook gezworen kunnen worden; dáárom beweert Chrysostomus ook, op eene andere plaats, dat het genoeg is te weten, dat Christus het ééns vooral verboden heeft. — Op den vroeger vermelden grond hebben ook onderscheiden Wijsgeeren de ongeoorloofdheid des Eeds beweerd: bij voorbeeld Pythagoras, van wiens discipel Syllus verhaald wordt, dat hij eens eenen Eed, dien hij toch met een gerust geweten zweeren kon, echter liever, ook met betaling van geldboete, weigerde. (Jamblich. Vita Pyth. p. 126); voorts ook de Stoicynen, Epictetus Enchir. c. 33, 5. en Simplicius. (Vergel. Grotius, Wetstein, Menagius ad Diogen. Laërt. IV. 7. T. II. p. 169)."

» Eerst sedert de vijfde eeuw werd de Eedsweigering als eene ketterij aangemerkt (namelijk van Pelagianismus), en zij wordt in lateren tijd alleen bij de Secten gevonden, die zich van de Roomsche kerk afzonderden, en het Christendom in zijne oorspronkelijke zuiverheid herstellen wilden, bij de Catharers, Albigenzen, Waldenzen — gelijk ook later bij een gedeelte der Russische oudgeloovigen, de Raskolniken, de Ducoborzen en Philipponen. — Merkwaardig, en op Kerkelijk gebied geheel op zich zelven staande, is eene aanteekening van Erasmus ad. vs. 31. »Moxque subjungit de non jurando, quod ita vetuit, ut nihil omnino exceperit. Et tamen, quasi non sit hoc a Christo serio dictum, passim juramus. Certe votis omnibus optandum, ut tales sint Christiani, ut neque divortio sit opus, neque jurejurando.'' Reeds Beza geeft zijne verwondering te kennen, dat Erasmus hier, zoo op » *Anabaptistische dwaalwegen*'' had kunnen geraken. Het blijkt, intusschen uit de laatste zinsnede, dat hij den Eed niet volstrekt verworpen wilde hebben. — Aan de algemeene beginselen der Kerk sluiten zich ook de Hervormers aan, welker gezond oordeel men ook in dit opzigt moet bewonderen (1). Ligt hadden zij hier een dwaalweg kunnen inslaan; maar de Geest Gods was in hen, welke hen, bij hun groote werk, voor alle geestdrijverij bewaarde. Twee echter onder hen beperkten, gelijk wij nader zien zullen, het gebruik van den Eed alleen tot den omgang met dezulken die geene ware discipelen zijn. Tegen den Eed in het algemeen traden het eerst de Anabaptisten op; naderhand met nog meer kracht ook de Kwakers (2), en

---

(1) Alleen van Carlstadt wordt regt karakteristiek deze aanteekening gevonden: » Juramentis nemo melior, plures fiunt » deteriores. Qui Deum non reveretur, is nequaquam » jusjurandum reverebitur: Ergo facessat.''

(2) Met bescheidenheid, hoewel ook niet zonder eenige weife-

ook eenige leden der Broedergemeente. Aan de andere zijde, verweten sommige der Engelsche Deisten aan het Christendom, dat het den Eed verbood. In den laatsten tijd beschouwde Kant (Religion innerh. der Gr. der blossen Vernunft, 2de Ausg. p. 240) het verbod van Christus als volstrekt; — volgens hem is de Eed niets anders dan een bijgeloovig gebruik, » terwijl men den mensch tot het » spreken der waarheid bewegen wil door eene formuul, » welke omtrent dat spreken der waarheid niets anders » inhoudt, dan dat hij de Goddelijke straffe over zich in- » roept, welke hij buitendien toch wegens zulk een leu-

ling, verklaart zich de nieuwere Geloofsbelijdenis der Mennonieten van C. Ris (A° 1766) tegen den Eed (bij von Reiswitz, Beiträge zur Kenntniss der Mennoniten, p. 124). Stoutmoediger treden de Kwakers op; — tegen de bedenking, dat de Apostel zelf gezworen heeft, zegt Barclay (Apology, Propos. 15. §. 12) rondweg: the question is not, what Paul or Peter did, but what their own Master taught to be done, and if Paul did swear, (which we believe not), he has sinned against the command of Christ. De Engelsche Godgeleerden van dien tijd hadden zich in hunne polemiek tegen de Kwakers op een verkeerd standpunt geplaatst. Zij stelden namelijk dat Christus alleen de *niet Geregtelijke Eeden* verboden, maar die ook werkelijk *verboden* had. Zoo paraphraseerde nog Sam. Clarke (a Paraphr. of the four Gospels, 10 th. Edit. 1758). » *Swear not at all in common conversation.*"

Barclay schijnt door zijn waarheidsgevoel geleid te zijn geweest om toch zelf de betuigingen van Paulus wel voor Eeden te houden: maar dewijl de Engelsche Godgeleerden er belang bij hadden te betoogen dat Paulus niet buiten het geregt gezworen had; zoo liet de Kwaker zich dat welgevallen; maar zijne tegenpartij verloor haren sterksten bewijsgrond.

» gen niet kan ontgaan; — als of het van hem afhing » zich voor dat Godsgerigt al dan niet te verantwoor- » den." Onder de Godgeleerden heeft vooral Pott zich met bewonderiug aan hem aangesloten, in eene Verhandeling *de Jurisjurandi natura morali*, in zijne *Sylloge Comm. T. V.* waarin hij het argument van den Geregtelijken Eed, door Christus gezworen, daarmede zoekt van zich af te schuiven, dat ἐξορκίζειν eenvoudig voor *obtestari* kan worden opgenomen; en dat uit de Brieven van Paulus, daarmede, dat Paulus welligt de uitspraak van Christus in 't geheel niet gekend heeft; of dat wij hier bij Paulus wel Eeden *quoad formam*, maar niet *quoad materiam* hebben: doch wat kan die uitvlugt baten? Nevens Pott, hechtte ook diegene onder de Theologische leerlingen van Kant, welke zijnen meester tot aan den dood getrouw is gebleven, K. Ludw. Nitzsch, zijn zegel aan deze leer, hoewel hij er van het zijne iets bijvoegde. In zijn geschrift namelijk *de Judicandis morum praeceptis in N. T. a communi omnium hominum ac temporum usu alienis*, wordt in de 6de Commentatie over den Eed gehandeld, en zulks met groote naauwkeurigheid en vlijt. A priori zoude men verwacht hebben, dat de Schrijver het Eedsverbod onder de plaatselijke en tijdelijke geboden gerangschikt zoude hebben, gelijk zulks door *Storr* en *Tzschucke* gedaan is; doch het Kantiaansche begrip had hem zoo vermeesterd, dat ook hij tot het besluit is gekomen, om in deze uitspraak des Heeren een voor alle tijden geldend, algemeen Eedsverbod te zien, doch alleen, (en hierin verschilt hij van zijnen meester en van Pott) alleen van den *bijgeloovigen* Eed, zoo als Kant dien beschrijft, terwijl hij daarentegen eenen *Godsdienstigen* Eed voor geoorloofd houdt. Onafhankelijk van de Kantiaansche leerbegrippen, en, zoo het schijnt, veeleer geleid door een sterk zedelijk gevoel der hooge waarde van de waarheidsliefde, koos ook de eerlijke Stäudlin, die in 't algemeen eene merkwaardige geneigdheid jegens

de vrienden des Lichts, gelijk hij de Kwakers gaarne noemt, aan den dag legt, de partij dergenen, die het verbod van Christus voor volstrekt houden: doch alzoo, dat hij den Eed voor den tegenwoordigen, onvolkomenen toestand der Christenvolkeren nog voor geoorloofd hield, om grooter kwaad te voorkomen. Sedert dat de Christelijke Exegeten nu in de allerlaatste tijden opgehouden hebben, alle geboden voor verbindend, en alle leerstukken dáárom voor waarheid te houden, omdat de Mond der waarheid, de Zoon Gods dezelve heeft uitgesproken, heeft meer dan een onder hen het verbod in zijne volstrekte algemeenheid opgevat, zonder echter daaraan eenige verdere gevolgtrekking voor de tegenwoordige Christenheid te verbinden. Hiertoe behoort onder de Godgeleerden vooreerst *Gutbier* in *Augusti's Theol. Blättern*, 1er Jahrg. n° 24. p. 374, zoo het schijnt onder den invloed der Kantiaansche begrippen: voorts *Augusti* zelf in zijn *Comment. ad. Jac.* V : 12. — Ook *Paulus*, *Henneberg*, *Fleck* (de Regn. divin. pag. 204). Maar ook onder die Godgeleerden, welke het woord des Heeren als de eeuwige waarheid erkennen, hebben laatstelijk *Olshausen* en *Schirm*, de laatste in zijne voortreffelijke verhandeling: *Revision der Gründe für und wider den Eid*, in *Klaibers Studien der Evang. Würtenberg. Geistlichk.* B. I. H. 2, het verbod van den Verlosser als volstrekt opgenomen, en wel in dien specialen zin, welken men eigenlijk reeds bij *Clemens Alex.*, bij *Pellicanus*, *Bucerus* (1), en bij *Staüdlin* (ook het denk-

---

(1) Pellicanus: » Aut enim parum bene sentit qui jurat de eo » cui jurat, aut diffidit is qui jusjurandum exigit: (weder » het inextricabel dilemma van het natuurlijk Eedsbegrip): » itaque cum in totum vetem jurare, non abrogo legem, » quae vetat perjurium, sed legem reddo pleniorem, ac » longius ab eo submoveo quod punit lex. — Sed vult » Christus discipulos suos eâ inter se fide et dilectione esse

beeld van *Paulus* is in het wezen hetzelfde) aantreft, namelijk, dat hetzelve alleen voor de ideale wereld van de *βασιλεία τῆς ἀληθείας* geldt, en derhalve alleen met betrekking tot de genen, die ware Christenen zijn, onder zich, maar niet voor hun verkeer met de wereld, waarin Christus zelf en de Apostelen zich van den Eed bediend hebben. — »De Eed, zegt Olshausen, s. 214, is *op zich* »*zelven een uitvloeisel der zonde.* Van de zijde desge»nen, die denzelven vordert, veronderstelt hij wantrou»wen jegens zijnen broeder, en van de zijde des»genen, die denzelven zweert, zonder dat hij van hem »gevorderd wordt, het bewustzijn van eigene ongeloof»waardigheid." Ook ik heb vroeger in deze wijze van beschouwen gedeeld, maar moet dezelve thans ten stelligste verwerpen. Kan het werkelijk zonde heeten, dat ik van hem, wien ik *reden* heb zonder Eed te mistrouwen, den Eed tot bevestiging vordere? En ware zulks ook alzoo, is dan werkelijk in elk geval, de *ongevorderd* gezworen Eed, gelijk Olshausen zegt, *op zich zelven* een uitvloeisel der zonde? — Olshausen zegt, dat hij in dat geval een bewustzijn van eigen ongeloofwaardigheid (Unzuverlässigkeit) veronderstelt — Maar wij vragen, of er een bewustzijn van eigene ongeloofwaardigheid in ligt opgesloten, of het uit den boozen voortkomt, wanneer de

---

»praeditos, ut nulli omnino juramento apud eos locus re»linquatur, quippe unoquoque de alio, etiam injurato, »optime sentiente et sperante.

Verder voegt hij hier echter weder uitzonderingen bij, volgens welke ook onder ware Christenen de Eed toch toegelaten zoude wezen: want hij zegt: »agnoscimus igitur »omnia haec juramenta prohibita, *quae cum fide fra»trum et dilectione pugnant*, quaeque nulla causa in »quotidiano sermone *leviter profunduntur*." — Zie ook Bucerus.

onregtvaardig aangeklaagde Christen, die in God leeft, inwendig zich op God, als den Getuige der waarheid en onschuld, beroept? — Gewis niet (1): veeleer is het een natuurlijk gevolg van het leven *in* God, en *vóór* God; en hetzelfde geldt ook omtrent den luide uitgesproken Eed. De Eedsbetuigingen van Paulus zelve leveren het overtuigendst bewijs van de onjuistheid dezer wijze van inzien, daar zij volgens dezelve in 't geheel niet goedgesproken kunnen worden. Wie toch zal beweren, dat de Apostel die Eedsbetuigingen op uitdrukkelijke vordering aflegt? Men zoude kunnen zeggen niet regtstreeksch — nagenoeg, even als de toestand der Korinthische gemeente hem drong om *μωρὸς γενέσθαι*, door zijn *καυχᾶσθαι*, namelijk om hun voor te houden, hoe hij zich met elken *ὑπὲρ λίαν ἀπόστολος* konde meten. Immers daar zegt de ootmoedige man, wien alle zelfverheffing zoo tegen de borst stoot: *γέγονα ἄφρων, ὑμεῖς με ἠναγκάσατε* (2 Kor. XII: 11.). Maar wie moet niet reeds uit de menigte zijner eedsbetuigingen — terwijl hij ook niet bij ééne enkele een enkel teeken van ontevredenheid over dien opgelegden nooddwang aan den dag legt — opmerken, dat het er hier geheel anders mede gelegen moet zijn. Veeleer leveren zijne eedsbetuigingen op de meeste plaatsen

(1) Hier moeten wij ons ten stelligste tegen de ontkentenis van Tholück verklaren. Gewis veronderstelt de Eed, ook in den waren Christen, ja, bij hem alléén, eene belijdenis van *eigene* ongeloofwaardigheid, eigene ontrouw: — maar dáárom juist zweert hij, om hetgeen hij in zich zelven niet heeft, waarheid en geloofwaardigheid, *in God* te zoeken. Dat is het wezen van den Eed, en het hoofddenkbeeld onzer geheele verhandeling. — Overigens blijft ook bij deze teregtwijzing in het algemeen waar, wat Tholück aanvoert tegen het denkbeeld dat alleen de uitdrukkelijk *gevorderde*, Geregtelijke Eed, geoorloofd zoude zijn.

(bij voorbeeld 2 Kor. I: 23. Rom. I: 9. Phil. I: 8. 1 Kor. XV: 31) het bewijs, dat zij volstrekt niet ontstaan uit eenig terugzien op de behoefte dergenen aan welke hij schrijft, maar enkel en alleen uit het subjectieve krachtige bewustzijn der innerlijke waarheid van hetgeen hij zegt, gelijk Chrysostomus zulks ad Phil. I: 8 zeer juist opmerkt (1): *οὐχ ὡς ἀπιστούμενος μάρτυρα καλεῖ τὸν θεὸν, ἀλλ' ἐκ πολλῆς διαθέσεως τοῦτο ποιεῖ, καὶ τῷ σφόδρα πεπεῖσθαι καὶ θαῤῥεῖν.* Deze opmerking wordt ook nog daardoor bevestigd, dat wij een aantal betuigingen bij hem aantreffen, welke eenen middelweg houden tusschen den uitdrukkelijken Eed, en de meer plegtige verzekering. Doch ook, afgezien van dit argument, kan men wel gelooven dat de Verlosser hier alleen een verbod zoude hebben willen geven, met opzigt tot het verkeer van ware Christenen onder zich, en ziende op den tijd der verwezenlijking van de *βασιλεία*? Gewis niet: — gewis spreekt Hij hier, even als ook v. 39, 40, tot zijne Discipelen als moetende in de wereld verkeeren."

»Aan de andere zijde vinden wij echter ook, dat de Eed, even als de krijgsdienst, in de éérste Kerk zijne verklaarde verdedigers heeft gehad. *Tertullianus* Apolog. c. 32, zegt: »*per genios Caesaris*, zweeren de Christe-»nen nimmer, maar wel *per salutem Caesaris*, quae est »augustior omnibus geniis — et pro magno juramento id »habemus." *Novatus* laat zijne aanhangers bij het ligchaam en het bloed van Christus zweeren, dat zij hem niet verlaten zullen (Euseb. Hist. Ecclesiast. IV, 43). De Canones der oudste Synoden verklaren zich niet volstrekt

(1) Van *alle* kan dit toch niet gezegd worden. Zie onze aanteek. ad 2 Kor. I: 18. p. 131. Het *krachtige* subjectieve bewustzijn van Paulus, kan alleen zijn, het krachtige bewustzijn, het levendig geloof, dat hij *in Christus*, door den Heiligen Geest, de waarheid spreekt.

tegen den Eed, maar alleen tegen den meineed van geestelijken en leken, en tegen den Eed bij de creaturen (Can. Apost. 18. Synod. Illiberit. c. 74. vergeleken met Basilius Epist. Canon. c. 17. 29. 64. 82)."

» *Athanasius*, welke zich voor zich zelven als niet tot den Eed genegen betoont, zweert echter voor Constantius; *Rudius*, *Junicus*, *Nestorius*, en anderen, zweeren voor de Concilien hunne dwalingen af. *Vegetius Renatus*, in de 4e eeuw, L. II. c. 5. zegt van de Christen-krijgslieden: » Jurant per Deum et Christum et Spiritum San» ctum, et per majestatem Imperatoris." — In de 5e eeuw vertoont zich de Eed reeds als zoo zeer erkend onder de Christenen, dat *Hilarius*, in Ep. 88 aan Augustinus, onder de dwalingen, welke de Pelagianen in Sicilie verbreid hadden, ook deze opnoemt, dat zij den Eed voor verwerpelijk hielden, gelijk ook *Pelagius* in Epist. ad Diometriadem c. 22. zich tegen de geoorloofdheid des Eeds, als zijn gevoelen, verklaart. Grooten invloed heeft, ook in dit opzigt, Augustinus op de Katholijke Kerk uitgeoefend. Hij geeft toe, dat de uitspraak van Christus een volstrekt Eedsverbod schijnt te bevatten, maar ziet zich gebonden door de Eedsbetuigingen van Paulus. Wel is waar, zegt hij, wil menigeen dezelve niet voor Eeden erkennen, omdat Paulus niet zegt *per Deum*, maar *testis est mihi Deus*; — » ridiculum est hoc putare. Tamen propter contentiosos, aut multum tardos, ne aliquis interesse quid putet, sciat etiam hoc modo jurasse Apostolum 1 Cor. XV : 31. *νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν*" (1). Vergelijk hiermede Sermo 181. c. 5. in 1 Joh. 1. T. V. Ed. Bened. p. 599, alwaar hij ook

(1) » Deze plaats, alwaar de gewone Eedsformuul *νὴ* voorkomt, was voor de bestrijders van den Eed, het moeijelijkst uit den weg te ruimen. Pseudo-Basilius, in Ps. XIV. (Opp. I, 356) zegt daarover: *οὐ παρήκουσε τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ὁ εὐαγγέλιον πεπιστευμένος, ἀλλ' ὁ*

op het *νή* drukt en zegt, dat het iedereen, ook uit het dagelijksche leven, genoeg bekend moet zijn, dat hetzelve bij de Grieken altijd den Eed aanduidt; ook ad Gal. 1: 20. »qui dicit: *ecce coram Deo*, jurat utique." Wat de wijze betreft, waarop hij den volstrekten vorm des verbods verklaart, zoo vergenoegt hij zich met op verscheidene plaatsen zijner werken alleen dáárop opmerkzaam te maken, dat het menigvuldig zweeren aanleiding geeft tot meineed, en dat de Verlosser wel om die reden alleen, zijn verbod in zulke algemeene bewoordingen kan gegeven hebben, om de gelegenheid tot meineed af te snijden. Zie ad. Ps. LXXXVIII. de Mendacio c. 28. Daarbij kan men vergelijken J. Sirach XXIII: 9. *ὅρκῳ μὴ ἐθίσῃς τὸ στόμα σου, καὶ ὀνομασίᾳ τοῦ ἁγίου μὴ συνεθισθῇς . . . . ὁ ὀμνύων καὶ ὀνομάζων διαπαντὸς ἀπὸ ἁμαρτίας οὐ μὴ καθαρισθῇ.* Volstrekt verwerpt hij echter den Eed niet, gelijk hij uitdrukkelijk zegt in de aangehaalde plaats over de Bergrede, en in de Comment. over 1 Joh. I. Ja hij zegt hier C. 9. van zich zelven: » quantum ad me pertinet, juro; sed quantum » mihi videtur, magna necessitate compulsus, cum videro » mihi non credi, nisi faciam, et ei, qui mihi non credit, non » expedire quod non credit, hâc perpensâ ratione et con» sideratione libratâ, cum magno timore dico: *Coram Deo*, » aut: *Testis est Deus;* aut: *Scit Christus sic esse in ani*» *mo meo* (1)." Aan deze leering der Kerkelijke traditie sloot zich de Katholieke en naderhand ook de Protestant-

---

λόγον ψιλὸν ἐν σχήματι παραδέδωκεν ὅρκου. En Pelagius in Comm. ad 1 Cor. XV: 31 maakt deze opmerking: » *per* non semper significatio juramenti est. Nam si dicam *per* puerum misi, non statim per puerum jurasse recte putabor." (Eene regt Pelagiaansche uitvlugt).

(1) De plaatsen der Kerkvaderen over dit onderwerp behelzen veel merkwaardigs: zij zijn nog niet volledig bijeenverzameld: het meeste geeft Suicer. Thes. Eccles. T. II. s. v.

sche Kerk aan. Ook de Socinianen, die door velen, (b. v. Pott in de aangehaalde Verhandeling p. 350, Nitzsch ter aangehaalde plaatse p. 107; en anderen) ten onregte, met de Kwakers onder de Eedsbestrijders zijn opgenoemd."

» Wij gaan nu over tot eene classificatie van de verschillende verklaringen van onzen tekst, die beproefd zijn geworden door degenen, die den Eed voor geoorloofd hielden. Dat is echter eene moeijelijke zaak, omdat men bij vele uitleggers eenige weifeling aantreft, en zij verschillende verklaringen te zamen, of niet zuiver van elkander onderscheiden hebben voorgedragen. Verreweg de meesten vergenoegen zich met te zeggen, dat het door zich zelven duidelijk genoeg is, dat Christus niet *elken* Eed heeft kunnen verbieden: maar slechts zeer weinigen geven zich de moeite om aan te toonen, dat in de woorden dezer plaats niets ligt opgesloten, dat ons noodzaakt dezelve in eene algemeene beteekenis op te vatten. Die het naast bij onze opvatting komt, is Erasmus, wanneer hij, schoon met eenige oppervlakkigheid, zegt: » hâc ratione » multarum quaestionum nodi dissolvi poterunt, si intel» ligamus Christum non simpliciter haec vetuisse, sed ve» tuisse eo more fieri, quo vulgato more hominum fie» bant (1). — Sic vetuit *irasci;* sic vetuit *salutare quem» quam in viâ;* sic vetuit *ditescere*, — *resistere malo*, — » *appellari magistros.*" Luther maakt de zaak eenigzins duister, wanneer hij van de opmerking uitgaat, dat » Chritus hier in het geheel in het wereldlijk gezag en regering niet treden, noch iets het minst aan de Overheid

ὅρκος, op wien Nitzsch volgt, die echter ook veel van hemzelven geeft: behalve dezen kan men ook vergelijken Gerh. Joh. Vossii Hist. Pelag. L. V. 2.

(1) De verklaring van Erasmus zoude volledig zijn, indien hij gezegd had: » Sed vetuisse eo more fieri, quo *e corruptâ » irregeniti hominis naturâ fiebant et fiunt.*"

ontnomen wil hebben, maar alléén den bijzonderen Christen predikt, hoe hij voor zich naar zijne ware natuur leven zal;" maar voegt daar met juistheid bij: »daarom moet men het zweeren voor op dezelfde wijze verboden houden, als boven het doodslaan, en het aanzien en begeeren eener vrouwe. Dooden geschiedt met regt, en zonder regt; een man of vrouw te begeeren, is zonde, en ook niet zonde, zoo men slechts regt weet te onderscheiden." Calvijn verklaart het ὅλως naauwkeurig, zóó, dat het de verschillende soorten van Eedzweering omvatte, en alzoo dezen zin hebbe: »neque directe, ne»que indirecte jurare per Deum." — Brengt men hiertegen in, dat dan ook *elke* Eed verboden schijnt te zijn, dan antwoordt hij hierop kort weg: »ex legis *intentione* »debere intelligi, quod dicit ejus interpres." Christus heeft alleen willen zeggen: »aliis (quoque) modis frustra accipi »Dei nomen quam pejerando (1)." Chemnitz zegt over het ὅλως, dat de tegenstelling daarvan uit den zamenhang opgezocht moet worden; als wordende dezelve gevormd door twee verkeerde begrippen der Pharizeën: 1°. dat men ook in het dagelijksche leven bij Gods naam zweeren mag; 2°. dat men aan den Eed bij de creaturen niet gehouden is (2). Latere Bijbel-Rhetoren, als Flacius en Glassius, brengen het ὅλως onder de figuren der Synecdoche; Metonymisch zoude hier *totum pro parte* gesteld zijn. Anderen, zoo als bij voorbeeld Hunnius, Bengel, Elsner, vatten het verbod, zonder eenige nadere verdediging, op van het ligtvaardig zweeren (3). Rosenmüller

---

(1) Dit is naar onze overtuiging de éénige ware verklaring: wij verheugen ons hartelijk dezelve bij Calvijn weder te vinden.

(2) Hiermede stemt de verklaring van v. d. Palm ad h. l. overeen.

(3) Zoo ook onze v. d. Kemp over de Heidelb. Catechismus, 37e Zondag; Brakel Redel. Godsdienst, D. II. Cap. 5. §. 21.

geeft een alternatief: »*plane non jurare*, nempe in con- »victu quotidiano, *vel etiam per creaturas*, quod exem- »pla declarant.'' — Eigenaardig is hier Zwinglius, voor wien eene bevredigende uitlegging dezer plaats eene groote behoefte was in zijnen strijd met de Catabaptisten, gelijk hij ze noemt. Hij vat ἐπιορκεῖν op, in de oorspronkelijke beteekenis des woords, voor *dejerare* of *adjurare*, terwijl hij opmerkt, dat in de beide Oud-Testamentische plaatsen Levit. XIX: 12 en Exod. XX: 7, geenszins sprake is van eene *violatio juramenti*, maar alleen van een *dejerare ad mendacium*, zoodat hier niet een tot bevestiging gevorderde, maar alleen een uit eigen beweging gezworen Eed verboden zoude zijn. Tegen deze opvatting verzet zich, behalve andere gronden, ook de tegenstelling in vs. 37, alwaar de eenvoudige verzekering de tegenstelling vormt tegen *alle* Eedzweeren (1). Naast bij aan dezelve komt de éérst door Socinus gegevene verkla-

---

(1) » Dat ἐπιορκεῖν oorspronkelijk de beteekenis van *adjurare* had, is waar. Zoo komt het nog voor bij Solon. Zie Passow. Aan het verwante ἐπόμνυμι, waaraan men in eene plaats van Plato (de Leg. XI. p. 917) ook de beduidenis van *pejerare* heeft willen geven, is die beteekenis eigen gebleven. Hoe ἐπιορκεῖν aan de beteekenis van παρορκεῖν, ψευδορκεῖν gekomen zij, is duister. Zeker niet althans, gelijk Dr. Paulus wil, omdat het zamengetrokken zoude zoude zijn uit ἔπει ὀρκεῖν, *verbo jurare* — een calembourg, even als *Greis* uit *gar Eis*, of *Testamentum*, uit *testatio mentis*: De oude Lexicographen, als het Etym. Magnum en Gudianun zeggen: ἡ ἐπὶ ἀντὶ τῆς ὕπερ ἔγκειται, καὶ δηλοῖ ὑπερβαίνειν τοὺς ὅρκους. Ook het Duitsche *meineid*, hetwelk doorgaans in de Noordsche en Nederduitsche Dialecten gevonden wordt, heeft men voor duister in zijne afleiding gehouden. Doch de alléén ware afleiding, welke ook Grimm geeft, Rechts-Alterth.

ring, welke later ook bij Grotius, (eerst de Jure B. et P. L. II. c. 13, §. 21, naderhand, zestien jaren later, ook in zijn Comment. ad N. T.) Episcopius, Wolzogen, en anderen wordt aangetroffen; — dat namelijk ὀμνύναι uitsluitend op de juramenta *promissoria*, niet *assertoria* betrekking zouden hebben: zulke Eeden zouden ongeoorloofd zijn, omdat de toekomst niet in des menschen magt staat, maar wel het tegenwoordige, waarvan ik eene verklaring onder Eede afleg: waarmede dan ook de Eedsbetuigingen van Paulus, als zijnde alle *assertoriae*, geregtvaardigd zouden wezen. Wel schijnt deze uitlegging bij den éérsten opslag gezocht: maar zij laat zich toch op eene geschikte wijze verdedigen; en zelfs nog beter dan Grotius het zelf gedaan heeft. Het is waar, dat, wanneer men vs. 37 op de gewone wijze opvat, de algemeenheid van dat gezegde ook de wederlegging dezer opvatting in zich sluit. Doch Grotius verklaart dat vers alzoo: » Doch laat liever uw Ja een wezenlijk, waar Ja zijn." En daar nu ook de plaats uit het O. Test. in haar verband met het ἀποδώσεις δὲ, van juramenta *promissoria* spreekt, zoo schijnt alles zamen te loopen. Ook in vs. 36, de adjectie: »*omdat gij niet één haar kunt wit of* »*zwart maken*;" waarbij men dan nog andere Grammaticale bewijsgronden zoude kunnen aanvoeren. Maar, om van andere redenen niet te spreken, zoo blijkt toch uit de woorden van vs. 34, 35, duidelijk, dat Christus niet dáárom het ὀμνύναι verbiedt, wijl het beloofde niet zeker in onze magt is; (daarenboven verbindt men zich ook onder Eede slechts voor zoo verre, als zich geene volstrekte onmogelijkheid van vervulling opdoet) maar, omdat de plegtige verklaring bij eenen meerderen altijd met

---

II. 904) is van het oude substantivum *mein*, nequitia, improbitas, waarvan ook de spreekwijze *reine und unmeine*."

eerbied gepaard moet gaan (1). Eene gelukkige uitkomst uit alle verlegenheid, dacht de van willekeurige hypothesen overvloeijende, maar overigens scherpzinnige *Dan. Heinsius* gevonden te hebben, in zijne Exercitat. sacr. Lugd. Bat. 1639. p. 27. Hij meende te zien, dat men de woorden tot dus verre niet goed had afgescheiden, en μὴ ὀμόσαι ὅλως onmiddellijk op de volgende partitiones moest doen slaan: *veto ne quocumque modo sic juretis*. (Zoo heeft ook Hieronymus deze woorden reeds opgevat, hoewel hij de toelating van den Eed bij God, welke op die wijze niet wordt weggenomen, alleen als eene te gemoetkoming aan de zwakken wilde aangemerkt hebben). Maar zijn scherpe en bekwame bestrijder *Salmasius* tuchtigde hem reeds toen niet zacht over dezen inval. (De Trapezit. foen. p. 269). » *Judicium et bona mens quo abistis ?*" roept hij hem toe. Zeer te regt werpt Salmasius hem tegen, dat, daar er vooraf staat *non pejerabis*, er in 't geheel geene tegenstelling zoude wezen, wanneer hier gezegd werd: *non esse jurandum nisi per Dei nomen*. Wat zoude dan toch ook ὅλως in dezen zin te beduiden hebben? Desniettemin heeft deze uitlegging vele voorstanders gevonden, als bij voorbeeld *Heumann* (die zich

(1) De ware reden, waarom de Sociniaansche verklaring verworpen moet worden, is omdat zij strijdig is met de analogie des geloofs. De *tegenwoordige* waarheid is evenmin als de *toekomstige* in de magt van den mensch. Alleen bij God is de kracht daartoe te vinden. — Bij den Promissoiren Eed, belooft hij voor de toekomst, niet omdat hij over dezelve *meester* is, maar omdat hij Gods belofte heeft, die de dingen die niet zijn roept, als of zij waren. Hij belooft *aan God*; dat is te zeggen, dat hij zich bij God beroept op Zijn Verbond en Belofte. — Eene belofte aan God, die het *willen* en het *volbrengen* alleen werkt, is in elken anderen zin eene omgerijmdheid.

veel op dezelve laat voorstaan), *Moldenhauer*, *Köcher*, *Michaëlis*, *Flatt* (1) (Moral, p. 382) enz."

» Nog een ander *effugium* heeft *Sebast. Schmidt* uitgedacht, hetwelk vooral in *Wolfius* eenen bewonderaar heeft gevonden. Eerstgenoemde namelijk wil (Fascic. Disput. XI.) aan het *ὀμνύναι* de beteekenis van *false jurare* verbinden, waarvoor hij echter geen ander bewijs weet bij te brengen, dan dat het Hebreeuwsche gelijkluidende woord in den Talmud (Tr. Schebuoth c. 5, §. 4, 5), en *ὀμνύναι* waarschijnlijk bij Matth. XXIII: 16. die beteekenis zoude hebben. Beide is echter volstrekt ongegrond. Vergelijk bij de eerste plaats *Bartenora* en *Maimon.* bij *Surenhusius.* Eindelijk moet hier nog de inval van *Peter Willers* in zijne Verhandeling over den Eed, Leipz. 1771, vermeld worden, namelijk dat *ὅλως* op deze plaats *waarlijk* zoude beduiden. Gesteld dat men

---

(1) Zoo ook bij ons Wissenbach Exercitt. ad ff. Disput. 24. N° 18, die echter de ware opvatting ook aanduidt: » Peccatur elencho divisionis et paralogismo a dicto secundum quid, ad dictum simpliciter. Dividuntur enim componenda, *μὴ ὀμόσαι ὅλως μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ*: non esse jurandum omnino nec per coelum, nec per terram, vel per alias ejusmodi creaturas. Inepte itaque *τὸ ὅλως* vel a speciebus subjectis separatur, *vel ad genus et substantiam juramenti, non ad formam illius, a Matthaeo expressam refertur.*" Niet de *substantie*, het *wezen* van den Eed, het Ja, het Neen, *bij* en *in* God, *door* Christus, maar de *forma*, de *schijn*, het zweeren met den mond, uit een ongeloovig hart, wordt verboden. Naar mijne meening, moet de afgebrokene rede van den Zaligmaker uit het voorgaande aldus aangevuld worden. *Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὀμόσαι ὅλως, (οὕτως ὡς ἐῤῥήθη τοῖς ἀρχαίοις, μήτε, ὥστε οὐκ ἐπιορκεῖν, ἀποδοῦναι δὲ τῷ κυρίῳ τοὺς ὅρκους), μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ κ. τ. λ.*

het op sommige plaatsen *naar den zin* aldus konde vertalen, dat zeer twijfelachtig is, zoo kan het echter deze *beteekenis* niet hebben; daarenboven zou het hier in dien zin geheel verkeerd geplaatst zijn."

Tholück eindigt met nog eene *conjectuur*, zoo het schijnt van hemzelven, te opperen (ὅλως, *in het algemeen*, zonder daarom over bijzondere gevallen te beslissen); maar van welke hij zelf genoodzaakt is te zeggen, dat, bij die opvatting, de tegenstelling zoude moeten bestaan in de aanduiding der bijzondere gevallen, in welke de Eed dan *wel* toegelaten zoude zijn: — maar nu volgt deze tegenstelling; » *maar laat zijn uw woord ja, ja; neen, neen.*

Wij mogen de vertaling van dit, om den rijkdom van belezenheid welke daarin doorstraalt, alleszins belangrijk uittreksel eindigen, met ons, tegen alles wat ons verstand nog duister en onverklaarbaar in dezen tekst mogt voorkomen, te troosten met de dankzegging des Heeren, dat de Heere des hemels en der aarde deze dingen voor den wijzen en verstandigen verborgen heeft, en heeft dezelve den kinderkens geopenbaard (Matth. X: 25); en met Zijne belofte, dat de verborgenheid des Heeren is voor de genen die Hem vreezen, en zijn Verbond om hun die bekend te maken (Ps. XXV.). Mogen wij slechts door Zijne genade van Hem leeren, dat Hij nederig is van harten: opdat wij, niet wijs zijnde in onze eigene oogen, ons door Hem laten leiden in alle waarheid. Hij geve ons verlichte oogen des verstands, opdat wij mogen weten welke de uitnemende grootheid zijner kracht zij aan ons die gelooven, om ons te Zijner tijd, bij elke duistere plaats in Zijn Woord te overtuigen, en te doen erkennen, dat alle de redenen des Heeren zijne reine redenen, zilver, gelouterd in eenen aarden smeltkroes, gezuiverd zevenmaal!

BESLUIT.

En nu, aan het einde gekomen van eenen arbeid, van welken mijne bede steeds is geweest, dat dezelve, hoe zwak, hoe gebrekkig ook, toch als, zoo ik hoopen mag, niet in eigene kracht ondernomen, niet vruchteloos mogt zijn, door Hem, en tot Hem, die alleen den wasdom geven kan, mag ik de pen niet nederleggen, zonder nog een ernstig en gemoedelijk woord te rigten tot de genen, welken dit Boek in handen mogt vallen.

Wat hen in hetzelve ook stuiten moge, in den vorm, onbedrevenheid, langwijligheid, hardheid van uitdrukking, — in de zaak, overdrijving, dweeperij, mysticismus: — ik bidde hen, wat het éérste betreft, de goede kern niet te verachten, om de ruwe, onoogelijke schors: — en wat het tweede, niet ligtvaardig te verwerpen, hetgeen ik niet als eigen meening, eigen wijsheid, maar, naar volle overtuiging, telkens als het getuigenis Gods, in Zijn onbedriegelijk Woord, omtrent een allergewigtigst onderwerp heb voorgesteld. — Wil men mij van dwaling overtuigen, men toone aan, dat dit Woord niet zegt, hetgeen ik er, op vele en duidelijke plaatsen, in aangewezen, geleerd, uitdrukkelijk verklaard, en op de krachtigste en ondubbelzinnigste wijze telkens bevestigd heb gevonden; — kan men dat niet doen, men neme dan onze Eedsleer — hoe strijdig ook met de heerschende denkbeel-

den — aan, als waar, als gegrond op Gods woord, dat geene tegenspraak duldt, maar gehoorzaamheid, onderwerping aan zijn alles afdoend gezag, *onvoorwaardelijk* geloof vordert. Maar men ga dan ook verder, en overwege, wat die Eedsleer, in haar wezen en hoofdzaak voor waar erkend, voor noodzakelijke gevolgtrekkingen medebrengt, wat zij in hare toepassing eischt van iedereen die met haar in aanraking komt; — van den Staat, die den Eed vordert; — van de Kerk, die hem aan den Staat aanbiedt als het vereenigingspunt, waarin Kerk en Staat, hoezeer zich ook anders in verschillende kringen willende bewegen, elkander noodzakelijk de hand moeten reiken: — van den Christen zelven, die zweert, of, in welke ambtsbetrekking ook, geroepen is om aan anderen Eeden te doen zweeren. Het onderscheidend kenmerk der Christelijke waarheid, op welken kring van werkzaamheid ook toegepast, is, dat zij, gelijk zij zelve de daad, de zaak, het hebben, het bezitten is, in tegenoverstelling van den ijdelen naam, den schijn, de beschouwing, zich ook noodwendig in daden en handelingen openbaart. Kennis der waarheid, zonder zich door haar te laten leiden en besturen, maakt slechts de onverschilligheid nog onverantwoordelijker. « Indien gij deze dingen *weet*, zegt de Heere, zalig « zijt gij, zoo gij dezelve *doet*. Indien ik niet geko- « men ware, en tot hen gesproken had, zij hadden « geene zonde; maar nu hebben zij geen voorwend- « sel voor hunne zonde." (Joh. XIII: 17. XV: 22).

De Staat kan den Eed niet ontberen: zijne eigene handelingen, het gedurig vermenigvuldigen van den

Eed, levert er het ontegenzeggelijk bewijs van: — aan den naam, den schijn, de schaduw van eenen Eed, heeft hij niets, al wordt die schaduw ook met strafbepalingen omringd: — het wezen, de waarheid, de vrucht der verlangde *zekerheid*, heeft hij alleen in den Christelijken Eed. De Staat heeft er dus, al ware het alleen om die reden, als eene voorwaarde van zijn bestaan, belang, groot belang bij, dat de Christelijke Eed gekend, gevreesd, in eere gehouden, en in oefening gebragt wordt (1).

Daartoe kan de Staat langs twee wegen werkzaam zijn.

Vooréérst *zijdelings*, door het beginsel, waarop de Eed alleen steunt, niet, als Staat, stelselmatig te verloochenen: door geene onverschilligheid omtrent Godsdienstige waarheid voor te wenden, welke door zich

---

(1) En daarom kan het stelsel van geheele scheiding van Kerk en Staat, wat daarvoor tegenwoordig, ook uit het Christelijk standpunt mogen worden aangevoerd, ja, hoezeer de tegenwoordige toestand der maatschappijen onder Gods bestuur daar henen ook schijnt te leiden, nooit zoo ver worden gedreven, dat de Staat zich ook van de *Christelijke waarheid* zoude mogen afscheiden. Ik beroep mij hier op het getuigenis van eenen grooten voorstander van die afscheiding, maar die toch door het gevoel der noodzakelijkheid tot de volgende verklaring gedrongen wordt. » Brisez » entièrement l'union, et plus d'une pratique naturelle, » convenable, celle du serment par exemple, semble frap» pée du même coup. Toute l'apparition de la religion dans » les affaires semble être devenue un contresens; *et la seule » théorie conséquente semble être celle de la loi athée.*" (de Gasparin, des Intérêts généraux du Protestantisme en France. p. 413).

zelve reeds eene onmogelijkheid is; door zich niet te laten weêrhouden door het schrikbeeld eener heerschende Kerk, waaraan thans niet gedacht, die zelfs niet eens gewenscht kan worden, om niet met den *naam*, ook de *daadzaak* aan te nemen, en openlijk te erkennen, dat hij althans een *Christenstaat* is, eene *Christennatie*, die, met Christelijke liefde verdragende allen der die waarheid ongehoorzaam zijn, hun geen genot van eenige tijdelijke voorregten in eenig opzigt ontzeggende, de ruimste vrijheid latende van Godsdienstige begrippen, echter voor zich, als Natie, belijdt gegrond te zijn op het éénig fondament dat gelegd is, en Christus erkent als den Koning der Koningen, den Heer der Heeren; door als zoodanig Zijne Kerk niet te beschouwen en te behandelen als een bloot zedelijk ligchaam, over welks bewegingen hij slechts een wakend oog heeft te houden, om botsingen met andere zedelijke ligchamen of personen te voorkomen; maar als het Huis des Heeren, Zijn ligchaam, de kweekschool waarin door Hem de zaden worden gelegd, en de krachtige sappen toebereid, waaruit ook hij, als Staat, zijn voedsel trekken, waarin hij de éénige ware en heilzame geneesmiddelen zoeken moet tegen alle maatschappelijke krankheden, die zijn bestaan ondermijnen, zijne rust en veiligheid bedreigen. Van de Kerk den Eed, als een haar eigen goed ten gebruike overnemende, late de Staat geene middelen onbeproefd, om ook dit geneesmiddel zuiver, onvervalscht, uit hare handen te ontvangen. Hij verklare zich, niet als vervolger, onder het deksel van onverschillig toezien, maar als verdediger van

het éénige ware Christendom, het levendig geloof aan Christus en Dien gekruist, als den volkomen Zaligmaker, in hetwelk alleen de Eed tot waarheid en wezenlijkheid komen kan. Hij noodige de Kerk uit, om die ware Eedsleer tot een bepaald onderwerp van prediking, vermaning en onderwijs te maken; en ook het wapen harer tucht, zoo verre hare tegenwoordige gesteldheid zulks toelaat, niet tegen openlijke schending van Gods naam ongebruikt te laten liggen. Ook zijnen invloed op de School gebruike de Staat, om haar, door haar weder op Christelijken grondslag te vestigen, gelegenheid te verschaffen om het opkomend geslacht in de leere en vermaning des Heeren op te voeden, door welke het ook den Christelijken Eed als een voorregt leere beschouwen voor hem, die geloovig zweeren mag; maar als een heiligdom, dat niet straffeloos met onreine handen mag worden aangeroerd. Daarbij worde het vloeken en zweeren, dat den plegtigen Eed zoozeer in minachting brengt, zoo niet door strafwetten, gelijk bij onze Vaderen, dan toch door gepaste voorschriften aan allen, over welken de Staat gezag uitoefent, strengelijk tegengegaan. Men vreeze niet dat maatregelen tegen het schrikkelijk lasteren van Gods naam, in onze legers en vloten, uit vreeze Gods genomen, en op Zijne vreeze wijzende, de banden der krijgstucht zullen verslappen. Ook uit een bloot menschelijk oogpunt leert de geringste ondervinding genoegzaam, dat geenszins dáár het spoedigst en het best wordt gehoorzaamd, alwaar men zich heeft aangewend, om een gegeven bevel niet voor

geldig te houden, voor dat het met eene reeks van vloeken bekrachtigd is geworden.

Maar vooral door *regtstreeksche* maatregelen kan en behoort eene Christelijke Overheid, de regte kennis van, en den eerbied voor den Eed te bevorderen. Met bescheidenheid, doch ook met vrijmoedigheid, zij het mij vergund te wijzen op éénige dergelijke maatregelen, welke, naar het mij voorkomt, het éérst in aanmerking zouden moeten komen.

In de éérste plaats zoude ik meenen, dat werk moest worden gemaakt van het afschaffen van onnoodige Eeden.

Veel is in de laatste tijden geklaagd over de groote vermenigvuldiging der Eeden, waaraan men dezelver toenemend misbruik heeft gemeend te moeten toeschrijven: en zeker is het een merkwaardig verschijnsel, en eene zonderlinge tegenspraak, dat men minder zwarigheid heeft gemaakt, om bij alle mogelijke gelegenheden Eeden op te leggen, naar mate men de *religio juramenti*, zijne diepe, Christelijke beduidenis, en daarmede zijne kracht tot bevestiging, meer uit het oog verloor. Intusschen is het kwaad niet gelegen in de veelheid der Eeden, maar in de miskenning van hunnen waren aard. — Hij die den Eed regt kent, en geloovig zweeren mag, zal door herhaaldelijk zweeren evenmin tot minachting van den Eed vervallen, als door herhaaldelijk en gedurig meer, onophoudelijk bidden, tot minachting van het gebed. Van het willekeurig

verminderen van het aantal Eeden op zich zelf, is geen de minste verbetering van derzelver hoedanigheid te wachten, waar het toch alleen op aankomt. De vreeze voor den Eed als iets buitengewoons, iets zeldzaams, is niet de regte vreeze (1). Die regte vreeze ligt alleen in het beangstigend gevoel van eigen schuld, onwaardigheid en onvermogen: — in den schrik, die den zondaar telkens overvalt, wanneer hij ongeloovig, onrein en bezoedeld, zich op zijne gemeenschap met den Heiligen, Regtvaardigen God zal beroepen; — die schrik kan niet door de gewoonheid, maar alleen door het geloof aan het Evangelie der verlossing in Christus den Regtvaardigen, bestreden en overwonnen worden.

Doch dat neemt niet weg, dat er eene schadelijke en verderfelijke vermenigvuldiging van den Eed bestaat, tegen welke gewaarschuwd moet worden:

---

(1) Te regt zegt Gaussen in zijne schoone Leerrede *La Pâque Chrétienne* (Sermons p. 210) van de gewoonte der éérste Christenen om dagelijks het brood te breken (Hand. II: 46). » Qu'on n'imagine pas que la fréquence de ce saint exer» cice en diminuât pour eux l'efficace ou la solemnité. Non » sans doute: — L'émotion, qui n'est due qu'à la rareté » d'une cérémonie, est une émotion des nerfs, et non pas » de l'âme: c'est une émotion, qui commence tout au plus » à la porte du temple, et qui ne saurait jamais en re» passer le seuil. — Mais il n'en est pas ainsi des choses » de Dieu: plus on s'en occupe, et plus on en sent le » prix; — plus on les a cherchées, et plus on désire les » rechercher encore; — plus on s'approche de Dieu, et » plus aussi ce Dieu, fidèle à ses promesses, se rapproche » de nous, et plus Sa majesté nous pénètre et nous saisit."

wanneer men *onnoodige* Eeden oplegt: *onnoodig*, niet ten opzigte der geringheid van het onderwerp; want daarvan is de heiligheid van den Eed niet afhankelijk; maar onnoodig, door verdubbeling en opéénstapeling van Eeden; wanneer men, bij voorbeeld, een procesverbaal, door ambtenaren der belastingen opgemaakt, onder uitdrukkelijke verwijzing tot den Eed bij den aanvang hunner bediening afgelegd, door diezelfde ambtenaren nog ééns bij den Kantonregter laat beëedigen, en dan nog eens dezelfde verklaring wederom onder Eede laat afleggen: — wanneer men van eenen ambtenaar, die in denzelfden kring van werkzaamheden slechts bevorderd of verplaatst wordt, telkens denzelfden Eed op nieuw vordert: want indien de Staat door zulke verdubbelingen van het Ja en Neen voor God, zulk eene overtolligheid, toont, in het éénmaal aldus uitgesprokene Ja, voor eene bepaalde belofte, geen einde van alle tegenspraak daaromtrent te zien: hoe zal hij dan meer eerbied voor zijn beëedigd woord van den gezworenen zelven kunnen verwachten? — Onnoodig worden, uit dit oogpunt, ook alle Eeden, na welke men nog eenen anderen, zigtbaren — en tastbaren waarborg voor trouw en waarheid eischt: want dáárdoor wordt de Eed tot een accessorium verlaagd, terwijl het principale in de *zigtbare* cautie is gelegen; daardoor tast men den Eed aan in zijn grondbeginsel, hetwelk is het geloof, het zeker bewijs der dingen die men *niet ziet* (1).

---

(1) Toen onder de regering van Joas het Huis des Heeren uit zamengebragte gelden werd hersteld, » eischten zij ,"

Ten andere wijzen wij hier op het afschaffen van den Eed bij volmagt: op dat misbruik van Gods naam zullen wij hier niet terugkomen: in Gods Woord is die Eed niet bekend, en dat is op zich zelven reden genoeg, om denzelven als ongeoorloofd te beschouwen: hij leidt, door het denkbeeld, dat de persoon, die eenen Eed met den mond uitspreekt, dat doen kan zonder aan God te denken, zonder geloof voor zich zelven, zonder waarheid in zijn binnenste, zonder verantwoordelijkheid voor God, tot eene treurige miskenning van de volstrekte persoonlijkheid en individualiteit der Eedsverbindtenis; hij geeft voet aan, en wettigt eene allerverderfelijkste leer van mentale reservatiën; terwijl hij met den mond leert zeggen: *Ik zweer*, en met het hart: *Ik* zweer niet; mentem injuratam gero. — Op nieuw dringen wij er daarom hier met gepasten eerbied op aan, dat dit gewigtig onderwerp door onze Wetgevende magt in ernstige overweging moge worden genomen.

Ten derde is eene herziening der bestaande Eedsformulieren hoog noodzakelijk: vele zijn te veel om-

luidens het geschiedverhaal, » geene rekening van de » mannen dien zij dat geld in hunne handen gaven, om » dengenen die het werk deden te geven: *want zij handel-* » *den trouwelijk.*" 2 Kon. XII: 15.

vattend, te onbepaald, of duister, en vallen in onnoodige herhalingen, of leggen verpligtingen op, die een naauwgezet geweten niet op zich kan nemen. Onder vele voorbeelden, welke wij misschien zouden kunnen aanhalen, wijzen wij alléén op den Advokaats-Eed. Dat vooral bij den Promissoiren Eed, de vermenigvuldiging van denzelven maar al te zeer de vermenigvuldiging van den meineed is, moet ook aan de gebrekkige, los daarhenen geworpen Eedsformulieren geweten worden. Waartoe dient trouwens ook, zoo slechts de Eed regt begrepen en geleerd wordt, dat angstvallig opnoemen in de Eedsformulieren, en inventariseren als het ware, van alle de verpligtingen, welke iemand in eenig ambt te vervullen zal hebben? In den Promissoiren Eed is de hoofdzaak, voor God en menschen te belijden, dat men, geene bekwaamheid in zich zelven hebbende om iets goed te denken of te doen, die bekwaamheid alleen zoekt in God, en ook vertrouwt op zijne Belofte, die in Christus Ja en Amen is, dat een iegelijk die zoekt ook vinden zal. Die eenvoudige belijdenis, die verklaring, die gelofte sluit alles in zich; voor den Christen is zij genoeg: voor hem, die in den Ambts of elken anderen Promissoiren Eed niets anders dan eene plegtige gelofte ziet, om zekere verpligtingen, uit eigen wil, kracht en wijsheid, getrouwelijk te zullen vervullen, is ook het omstandigste, tot in de kleinste bijzonderheden toetredende Eedsformulier, nog te kort: hoe langer Eed, hoe minder geloof. Ook hier moet het eenvoudige Ja, Ja, Neen, Neen van het Christelijke Eedsgebod, alle overtollige Polylogie uit-

sluiten; — en op den Eed, als gebed, als gemeenschaps-oefening met God, is ongetwijfeld ook het voorschrift des Heeren toepasselijk: « En als gij bidt, zoo ge-« bruikt geen ijdel herhaal van woorden, gelijk de « heidenen: want zij meenen dat zij door hunne veel-« heid van woorden zullen verhoord worden." (Matth. VI: 7). Ook zij vallen in de ongeloovigheid, welke hier in de heidenen gekenmerkt wordt, die de zekerheid van Ambts-Eeden zoeken in de veelheid van derzelver woorden, en de naauwkeurigheid waarmede de pligten, aan het ambt eigen, in dezelve worden opgesomd. Een Ambts-Eed moet geene instructie zijn. — Die tot een ambt benoemd wordt, die den daartoe behoorenden Eed komt afleggen, moet geacht worden te weten, welke pligten daaraan verbonden zijn.

Eindelijk, en niet allerminst, is het te wenschen dat door de Regering alle mogelijke maatregelen mogen worden genomen, welke strekken kunnen, om de Eedsafleggingen zelve haar doel te doen bereiken. — Daartoe behooren bepaalde voorschriften aan alle Regterlijke Collegien en ambtenaren, welke tot het afnemen van Eeden bevoegd zijn; niet alleen omtrent de uitwendige deftigheid en eerbied, waarmede die zoo gewigtige plegtigheid gevierd moet worden, maar ook omtrent de vermaning, die elken Eed dient vooraf te gaan, opdat dezelve niet, gelijk zoo dikwijls, ja meestal het geval is, zonder eenige kennis of denkbeeld van het ontzagchelijke dier groote verborgenheid gezworen worde.

Wat het éérste betreft, kan men te veel, maar ook te weinig doen. Te veel zoude het ons bedunkens wezen, naar het voorbeeld der laatste Pruissische verordeningen omtrent dit onderwerp, voor de Eedsafleggingen eene soort van Kerkelijke vertooning, met zwart behangen kapel, altaar, kandelaren, en wat dies meer is, daar te stellen; behalve dat deze inrigting eene betrekking tusschen Kerk en Staat medebrengt, welke bij ons thans niet mogelijk is, zoo loopt men daardoor gevaar, gelijk met alle Godsdienstige uiterlijkheden het geval is, het geestelijke te materialiseren: — maar te weinig is het aan de andere zijde ook, wanneer bij voorbeeld in onze Regtzalen de Eed door den Regter zittende, met gedekten hoofde, zonder eenig blijk van deelneming en ontzag, in transitu wordt afgenomen: — wanneer ambtenaren, die hunne Processenverbaal moeten beëedigen, op elk uur van den dag bij eenen Burgemeester of Kantonregter komen inloopen, en van beider zijde, *quasi nihil agendo*, als ware het eene kleinigheid zich te stellen voor het aangezigt des Levendigen Gods, die een verteerend vuur is, den Eed afnemen en zweeren.

Waarom zoude het zoo moeijelijk zijn te bepalen, bij voorbeeld, dat aan alle de gezamenlijke Getuigen, die in de verschillende zaken, welke in eene zitting voor strafzaken gehoord zullen worden, en die toch meestal op hetzelfde uur gedagvaard worden, vóór de intrede van het Regterlijk Collegie verzameld zijnde, bij de opening der teregtzitting, door den Voorzitter eene korte toespraak moest worden gedaan, waarin hun de ware beduidenis van den Christelijken

Eed voor oogen werd gehouden, en deszelfs groote verantwoordelijkheid op het hart gedrukt; — en dat voorts deze plegtigheid moest worden besloten met een Gebed door den Griffier uit te spreken, waarin en Regters en Getuigen en toehoorders zamenstemden, om de hulp af te smeken van Hem, zonder wien wij niets kunnen doen, die ons doorgrondt en kent, en als er nog geen woord op onze tong is, het alles weet (1), en die naar Zijn uitdrukkelijk Woord, *bij ons is in de zaak van het Gerigt.* — Waarlijk, van zulk eene verordening zoude meer zegen voor de goede Regtsbedeeling onder ons volk, voor de onkreukbare regtschapenheid en onpartijdigheid der Regters, voor de trouw en waarheidsliefde der Getuigen; zoude meer veiligheid voor de onschuld, en zekerheid van regtmatige en billijke straf voor gepleegd kwaad te wachten zijn, dan van vele kunstig uitgedachte vormen en omslagtigheden, die het gemis van de *zaak*, waar het om te doen is, liefde voor het *regt*, als Gods wil, niet kunnen vergoeden.

Zulk een voorschrift, aan alle Regterlijke Collegien, op last des Konings, door het Departement van Justitie gegeven, zoude als eene eenvoudige, algemeen aanbevolene, en daarom ook verbindende maatregel van orde, geene veranderingen in de bestaande vormen van het Regtsgeding in strafzaken noodzakelijk maken (2). De zwarigheden, die zich in de toe-

---

(1) Ps. CXXXIX: 1, 4. waarin de heerlijkste stoffe voor eene indrukmakende Eedsvermaning te vinden is.

(2) Werpt men tegen, dat het Wetboek van Strafregt de

passing zouden kunnen schijnen voor te doen, zouden ligtelijk wijken voor het levendig besef van het betamelijke en pligtmatige van zulk een aanvang maken, van eene der plegtigste en gewigtigste handelingen van het maatschappelijk leven, met Hem die de getrouwe en waarachtige Getuige is, de Alpha en de Omega, het begin en het einde, die Is en die Was en die komen zal, de Almagtige. — De grootste moeijelijkheid zoude welligt gelegen zijn in de tegenwoordigheid van getuigen die niet zweeren, of geen Christelijken Eed kennen; maar men zoude immers die tegenwoordigheid voor zulke Getuigen bij uitzondering niet verpligtend kunnen maken, door hun de keuze vrij te laten om zich gedurende de Eedsvermaning naar de Getuigenkamer te begeven (1).

---

orde voorschrijft, waarin elke actus van het regtsgeding zich moet opvolgen, en dat van die orde geen haarbreed mag worden afgeweken; dan vervalt die zwarigheid, door de opmerking, dat de voorgeslagene plegtigheid plaats zoude hebben, bij de opening der zitting, en vóór dat er met één regtsgeding een aanvang was gemaakt.

(1) Bij onze Vaderen werd geene vergadering van gestelde autoriteiten zonder gebed geopend. Bij verscheidene Collegiën is die goede gewoonte nog blijven bestaan; bij voorbeeld, bij de Vergadering der Provinciale en Gedeputeerde Staten van Gelderland: bij de Raden van Steden. Indien men dat voor overtollig houdt, waarom schaft men het dan niet af? Zoo niet, dan erkent men er de noodzakelijkheid van. En dan bestaat die noodzakelijkheid, die behoefte, zeker niet minder voor Regterlijke Collegiën. — Ik verheuge mij hieromtrent in het uitmuntend werk van Jkhr. de Bosch Kemper over het Wetboek

Ten opzigte van de Eeden, door individuele Ambtenaren, Regters Commissarissen, Kantonregters, No-

---

van Strafv. D. II. bl. 401, eenen wenk gevonden te hebben. Ik kan mij het genoegen ook niet onthouden, hier het schoone gebed te doen afdrukken, hetwelk alsnog bij de Arrondissements-Regtbank te Utrecht in gebruik, en mij onlangs vriendelijk medegedeeld is. Moge dat voorbeeld bij vele Regtbanken en Hoven worden gevolgd!

Gebed voor de Arrondissements-Regtbank te Utrecht.

» Onze hulpe bestaat in den naam des Heeren, die he-
» mel en aarde geschapen heeft.

» O! Heere God! Barmhartige Hemelsche Vader! Gij
» die de wijsheid en de volheid aller dingen zijt, en
» Opperste Richter der geheele wereld: dewijl het U beliefd
» heeft ons te beroepen tot de bediening van de Justitie,
» waarin ons dikwijls zware en twijfelachtige zaken voor-
» komen, geef ons, die Gij gewild hebt Rechters te zijn
» over uw Volk, dat wij verstaan de waarheid, en een
» iegelijk het zijne geven, zulks, dat wij noch ter rechter-,
» noch ter linkerhand afwijken, ofte door gunst, haat,
» ofte affectieën ons laten bewegen, maar door Uwe God-
» delijke ingeving en genade een regtvaardig oordeel mogen
» uitspreken: opdat wij ten jongsten dage met goede con-
» scientie voor Uwen Richterstoel als Koning der Konin-
» gen, en Richter der Richteren, zonder verschrikking
» mogen verschijnen, en met alle uitverkorenen ontvangen
» het einde onzes geloofs, namelijk onzer zielen zaligheid. —
» Dat bidden wij ootmoediglijk door Uwen eenigen, welbe-
» minden Zoon, onzen Heer en Zaligmaker Jezus Chri-
» stus. Amen!" Zie ook een schoon Formulier-Gebed, waarmede de Vierschaar te Staveren oudtijds geopend werd, in de Ned. Stemmen D. V. p. 189.

tarissen enz. af te nemen, zoude het hoogst wenschelijk zijn, dat hun een formulier van waarschuwing of vermaning werd voorgeschreven, dat telkens bij elke Eedsaflegging door hen met ernst en plegtigheid zoude moeten worden voorgelezen: — waarbij ook gewezen zoude kunnen worden op de straffen bij de Wet tegen meineed en Eedsbreuk gesteld. Moeijelijk ware het misschien voor deze Eeden bepaalde en plegtige vormen voor te schrijven, geschikt om indruk te maken, en het gevaar van ligtvaardig zweeren eenigermate te voorkomen. Intusschen zoude men kunnen bepalen, dat zulke Eeden, zoo veel mogelijk, door de bevoegde Ambtenaren, op daartoe bepaalde uren, in de lokalen voor hunne teregtstellingen, of ambtsverrigtingen bestemd, in hun ambtsgewaad, zoo als dat voorgeschreven is, en altijd met eerbiedige houding, moesten worden afgenomen. — Wanneer in handen van Notarissen, bij boedelbeschrijvingen, of anderzins, Eeden moeten worden afgelegd, zoude men kunnen bepalen, dat zulks in tegenwoordigheid van eenen Geestelijke van de gezindheid der beëedigden moest geschieden, die alsdan met het doen der vermaning, gevolgd van een plegtig gebed, belast zoude wezen, en het Procesverbaal mede zoude moeten teekenen.

Eindelijk zoude van Regeringswege een maatregel kunnen worden voorgeschreven, welke door den Heer De Bosch Kemper in zijn werk over het Wetboek van Strafvordering is voorgeslagen; namelijk het plaatsen, in de kamers voor getuigen, van borden, waarop met duidelijke, in het oogvallende letters

eene korte Eedsvermaning, voornamelijk uit geschikte Bijbelspreuken zamengesteld, te lezen stond. Onder de verveling van het wachten, zoude zulk eene waarschuwing dikwijls ook onwillekeurig de aandacht gaande maken, en tot nadenken kunnen brengen (1).

Maar alle deze maatregelen, welke wij hopen dat bij onze Regering ingang zullen mogen vinden, zouden weinig baten, indien de Regterlijke en andere Ambtenaren, die met het afnemen van Eeden belast zijn, zelven niet levendig doordrongen zijn van de zware verantwoordelijkheid, welke dien ten gevolge op hen rust. — Hooren wij, wat hun desaangaande door onzen voorganger Göschel, beter dan wij het doen kunnen, op het hart wordt gedrukt:

« Aan den Eed (2) hebben Kerk en Staat een ge-
« meenschappelijk middel tot opwekking van ware
« Godsvrucht: het is erg, wanneer het tot dat einde
« niet wordt aangewend: maar dat is geen reden om
« tegen den Eed zelven, en zijn menigvuldig gebruik,
« hetwelk heilzaam zoude kunnen worden, maar wel

(1) Wetb. v. Strafr. D. II. bl. 449. Wij hopen bij den Uitgever van dit boek hiertoe gedrukte Opschriften verkrijgbaar te stellen, welke eenvoudig in eene lijst kunnen worden opgehangen. Wanneer het nieuwe Strafwetboek gereed zal wezen, behoort ook een uittreksel van hetzelve, de straffen op den meineed voorhoudende, op dezelfde wijze te worden voorgehangen.

(2) bl. 209 en volg.

« om tegen de verwaarloozing des regten gebruiks van
« den Eed te ijveren. Niet op de vermindering der
« Eeden komt het aan: — immers met de gelegenheid
« om te strijden, wordt ook de gelegenheid om te
« overwinnen ontnomen; maar op de wijze van den
« Eed af te nemen. — Hiertoe kunnen gewis ernstige
« wettelijke verordeningen behulpzaam zijn: men mag
« er te meer naar wenschen, omdat het er hoofdza-
« kelijk op aankomt, om de Eedsplegtigheid naar
« Christelijke beginselen te regelen: — ja, de intrede
« des Wetgevers op dit aan Kerk en Staat gemeen
« grondgebied is volstrekt onmisbaar. Maar de Wet
« alléén, en afgezonderd van de uitvoering, is niet toe-
« reikend: — veel meer komt het er op aan, dat op
« de persoonlijkheid der Regterlijke Ambtenaren acht
« worde geslagen. Niet genoeg kan men er op aan-
« dringen, dat de goede Regtsadministratie, ook ten
« opzigte van den Eed, niet alleen van de wettelijke
« voorschriften omtrent de Regtspleging, maar wel
« voornamelijk van de *personen* afhangt, die dezelve
« moeten toepassen, omdat zij met hunne persoonlij-
« ke wijze van zien staat of valt. — Ook hier vindt
« het in allen opzigte veel beteekenend gezegde zijne
« toepassing: « de hoogste magt is te gelijk *en* de sterk-
« ste, als die over anderen gezag voert, *en* de zwak-
« ste, wanneer zij zich van die anderen zoude willen
« losmaken: — als de hoogste, steunt zij aan de eene
« zijde op ondergeschikte magten; aan de andere, op
« de Allerhoogste magt: — van dit losgemaakt, ver-
« liest zij ook het andere steunpunt" " (1).

---

(1) Zerstreute Blätter aus den Hand- und Hulpacten eines Ju-

« Daarom kan ook de Wetgeving alleen werken door « middel van *personen*, die haar ten uitvoer leggen; « en daartoe heeft zij bovenal den *goeden wil* van « anderen noodig. — Wat helpen alle wetten, alle « wijsheid op den troon, wanneer het regterambt niet « in eere gehouden wordt door de personen die het- « zelve uitoefenen, en de vreeze Gods, ook op den « Regterstoel, niet krachtdadig medewerkt? — Het is « eene dwaze onderneming, zich met goede beginselen « van Wetgeving, zonder goede menschelijke en per- « soonlijke hulp en medewerking, te willen helpen. « God zelf werkt immers door middel van menschen, « en gebruikt ze als zijne werktuigen: hoe zal dan « een mensch deze menschelijke medewerking over het « hoofd durven zien, of gering achten? — Hoort wat « Jethro tot Mozes sprak: Waarom zit gij zelf alleen? « deze zaak is te zwaar voor U, gij kunt ze alleen « niet doen . . . . . En Mozes verkoos, op Jethro's « raad, — kloeke mannen, *Godvreezende, waar- « achtige mannen*, de gierigheid hatende — en ver- « klaarde hun de instellingen en wetten, en maakte « hun bekend den weg daar zij in wandelen, en het « werk dat zij doen zouden (1)."

« Zoodanig eene hulp van vele uitgelezene Regters,

---

risten, I, p. 43. III, 249. (De zin is, zoo ik wel zie, dat ook de hoogste magt in den Staat evenmin eene magt is, zonder de hulp der ondergeschikte magten, als zonder den steun der Allerhoogste magt, waaruit alle magt haren oorsprong ontleent).

(1) Exod. XVIII: 14, 18, 20, 21.

« die God vreezen, is ook tot het goede gebruik van « den Eed onmisbaar: met zulk eene inrigting zoude « de Eed een rijke bron van zegen worden, terwijl de « bloote werktuigelijke vermindering van het aantal « Eeden wel naar den schijn het gevaar van den mein-« eed zoude voorkomen, maar ook het goede zaad me-« de uitroeijen. — Wie daartoe kan medewerken, dat « ook van die zijde een nieuwe zegen over het Vader-« land worde uitgestort, die verzuime het niet! Wie « de hand aan den ploeg geslagen heeft, zie niet ach-« terom!... Hij is daarvoor verantwoordelijk. Maar « het is, gelijk wij gezegd hebben, niet zoo zeer om « het daarstellen van nieuwe wettelijke verordenin-« gen (1) op dit stuk, als wel om het wel toepassen « der Wet te doen. — Het is zelfs beter, dat eene min-« der volkomene verordening goed en naauwgezet ten « uitvoer gelegd worde, dan dat men eene nieuwe, « betere Wet hebbe, die slecht wordt gehandhaafd. — « Wanneer echter ten opzigte van den Eed beide te za-« men gingen, zoude het voordeel des te grooter zijn; « dan zoude namelijk de Eed, met des te beter gevolg,

(1) Dit geldt het Vaderland van den Schrijver. — De laatste Pruissische verordeningen omtrent de Eedsaflegging zijn bekend. Bijzondere vermelding verdienen hier echter nog twee Koninklijke Pruissische Besluiten van het Jaar 1796, van welke het éene op ernst en plegtigheid bij de Eedsaflegging aandringt, en het andere bepaalt, dat het Volk in de Kerk en School, bepaaldelijk op den 23sten Zondag na Trinitatis, omtrent den Eed moet worden onderwezen, naar aanleiding van het Evangelie van dien dag (Matth. XXII: 15—22).

« van onderrigt, vermaning, waarschuwing, gebed, en
« plegtige wijze van afneming vergezeld gaan; de open-
« lijke Regtsbedeeling in de Geregtszaal zoude zich we-
« der als een Godsdienstig bedrijf, als zelve een deel
« der Godsdienst doen gelden, en eene stichting en op-
« wekking medebrengen, aan welker vermindering in
« 't geheel geene behoefte zoude zijn."

« Het onderrigt en de vermaning zoude eene her-
« innering wezen aan de school, waarin niemand ooit
« uitgeleerd is (1); de waarschuwing bevatte daarbij
« eene herinnering aan de straffe des meineeds: — Zij
« moet niet alleen tot de beëedigden, maar ook (in
« Burgerlijke zaken) tot den Deferent gerigt worden,
« welke door die opdragt aan den Eed deelneemt,
« opdat ook van zijne zijde, alle ligtvaardigheid, al-
« le calumnia zoo veel mogelijk geweerd worde. Het
« gebed moet dienen tot opwekking der geloofsge-
« meenschap onder alle de aanwezenden. Het besta
« deels in dankzegging, dat wij, zoo wel in den Eed,
« als in het gebed, de vrijmoedigheid hebben en den
« toegang met vertrouwen tot God; deels in bede om
« Licht, Heiligmaking en Zegen. Een ernstige, pleg-
« tige ritus, eindelijk, bewaart het Godsdienstig be-

(1) Eene gewigtige opmerking ter oplossing eener bedenking, die mij wel eens gemaakt is, of er in de vermaning, door den Regter aan iedereen, zonder onderscheid, gedaan, niet iets beleedigends ligt, bij voorbeeld, voor Geestelijken. — Men moge den Eed nog zoo goed begrijpen: — een hartelijk woord tot opwekking zal hem, die alleen regt zweert, den geloovigen Christen, nooit onwelkom zijn.

« drijf voor alle subjectieve willekeur, en waarborgt « de handhaving der schriftuurlijke Eedsleer. Wie nog « niet ernstig over den zamenhang van den Eed, aan « de éene zijde met de Godsdienst, aan de andere « met de wereld, doorgedacht mogt hebben, kan door « den Eed zelven tot heilzame erkentenis dezer zoo « gewigtige betrekkingen gebragt worden. Moet nu « zulk eene instelling, die de mensch niet gemaakt, « maar misbruikt heeft, vernietigd, dan wel hersteld, — « verminderd, dan wel zorgvuldig gekweekt, — be- « perkt, dan wel in de haar eigene grenzen, maar « ook in hare volle gestrengheid en beduidenis, onder- « houden worden?"

Tot dus verre Göschel. Wij voor ons eindigen met onzen ambtgenooten, aan welken in ons Vaderland, in welken rang of betrekking ook, het *nobile judicis officium* is opgedragen, met hartelijken ernst toe te wenschen, dat zij deze zaak ter harte mogen nemen. — Dat *officium* wordt eerst waarlijk *edel*, waarlijk verheven, gewigtig en groot, wanneer het zijn beginsel, zijn steunpunt, zijne kracht vindt in Gods Woord: wanneer het als eene instelling wordt beschouwd van God zelven verordend, als een beroep door God zelven opgedragen, om de gedachte aan Zijne onzienlijke Geregtigheid, Wet, Oordeel en Straf, door eene zienlijke afschaduwing, onder de menschen levendig te houden. Hij, die het hem toevertrouwde Regtersambt, hoe langer zoo meer, uit

dit nieuwe oogpunt mag leeren beschouwen, met dat oog des geloofs, voor hetwelk alle dingen nieuw zijn geworden, zal daarmede gewis ook een nieuw worstelperk zijn ingetreden, waarin hij dagelijks met te voren niet ondervondene, zoowel uitwendige, als inwendige moeijelijkheden te strijden zal hebben. — Maar dagelijksche zelfbeschuldiging van ontrouw, menschenvrees, en ongeloof, ook in de uitoefening van zijn ambt, bijzonder ten opzigte der bewaring van het zoo gewigtige, hem toevertrouwde pand des Christelijken Eeds, zal hem door verootmoediging dagelijks nader kunnen brengen tot Hem die gezegd heeft: « Een iegelijk, die mij belijden zal voor de « menschen, dien zal ik ook belijden voor mijnen « Vader die in de Hemelen is. — In de wereld zult « gij verdrukking hebben; maar hebt goeden moed: « Ik heb de wereld overwonnen."

Hem nu, die magtig is meer als overvloediglijk te doen boven al dat wij bidden of denken, naar de kracht die in ons werkt; Hem, zegge ik, zij de heerlijkheid in de Gemeente, door Christus Jezus, in alle geslachten, tot alle eeuwigheid. Amen!

ERRATA.

Tot verschooning dezer ingeslopene drukfeilen mag de Schrijver zich eenigermate beroepen op zijne verwijdering van de pers waarop dit werk gedrukt is.

Bl. 6. r. 2. v.o.	*st.* ψεῦ ς	*lees* ψεῦδος
» 10. » 1.	— nadat het de de mensch	— nadat het den mensch
» 12. » 18.	— geopenpaard	— geopenbaard
» 19. » 2. v.o.	— ἤκουσι	— ἤκουσε
» 23. » 5,6. v.o.	— deze of geene wijze	— deze of gene wijze
» 48. » 14	— ook Zijnen naasten	— ook zijnen naasten
» 76. » 8. v.o.	— Zijnen broeder	— zijnen broeder
» 81. » 20.	— te leggen	— te liggen
» 84. » 8.	— daardoor zelfs	— daardoor zelf
» 83. » 11.	— noodzalijk	— noodzakelijk
» 100. » 4.	— helderder	— helderer
» 120. » 5.	— Zijnen broeder	— zijnen broeder
» 141. » 6.	— in den voortgang de tijden	— in den voortgang der tijden
» 161. » 5. v.o.	— (2Kon.XIX:6)	— (2 Kron. XIX: 6.)
» 176. » 8. v.o.	— het bederf vond zich	— het bederf rond zich
» 206. » 4. v.o.	— Eedspligtigheid	— Eedsplegtigheid
» 247. » 10. v.o.	— kan het in den Eed	— kon het in den Eed
» 250. » 10.	— een spreken — der waarheid	— een spreken der waarheid
» 250. » 11. v.o.	— met het vertrouwen	— met vertrouwen

—

Bl. 250.	» 8. v.o.	*st.* door Zijnen Geest met Zijnen Geest	*lees*	door Zijnen Geest, met zijnen geest
» 276.	» 14.	— ἀπίστως	—	ἀπίστω
» 282.	» 17.	— Execratie	—	Exsecratie
» 283.	» 5. v.o.	— touwen en zeilen	—	touwen en zeelen
» 287.	» 1. v.o.	— beschuldiging gen de leeraars	—	beschuldiging tegen de leeraars
» 293.	» 1.	— verborum bus jusjurandum	—	verborum quibus jusjurandum
» 301.	» 20.	— Eedsheprip	—	Eedsbegrip
» 321.	» 3. v.o.	— welken hij Goede Meester noemt	—	welken hij goeden Meester *noemt.*
» 355.	» 17.	— hetzij het aan God in het geheel niet denkende,	—	hetzij het aan God in het geheel niet denke,
» 362.	» 13.	— Sac. VIII: 51.	—	Scen. VIII: 51.
» 365.	» 5. v.o.	— redelijke pijnbank	—	zedelijke pijnbank
» 366.	» 10.	— Juramentum Calummiae	—	juramentum calumniae
» 413.	» 5. v.o.	— quamdoque	—	quandoque
» 413.	» 1. v.o.	— datGeestelijke	—	dat geestelijken
» 432.	» 3.	— Zijnen eer	—	Zijne eer
» 436.	» 1. v.o.	— de eenvormigheid die in Christus is	—	de eenvoudigheid die in Christus is
» 453.	» 6. v.o.	— Gudianun	—	Gudianum
» 457.	» 3. v.o.	— zijne reine redenen	—	zijn reine redenen
» 461.	» 8.	— allen die der	—	allen die der

BS680 .02B8
De eeds-leer naar christelijke en

Princeton Theological Seminary-Speer Library

1 1012 00059 4111